

C.T.
UNİVERSİTEYA BİNGOLİ
ENSTİTUYA ZIWANANÊ GANİYAN
QISIMÊ ZIWAN U EDEBİYATÊ ZAZAKİ

DÎWANÊ HUNİ
(TEHLİL U METN)

Tezê Doktora

Hedrekar
Murat VAROL
211305201

Şormend
Doç. Dr. İsmail SÖYLEMEZ

BİNGÖL – 2025

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
ZAZA DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HUNİ DİVANI
(TAHLİL VE METİN)

Doktora Tezi

Hazırlayan
Murat VAROL
211305201

Danışman
Doç. Dr. İsmail SÖYLEMEZ

BİNGÖL – 2025

FİHRİST

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	XIV
TEZ ONAY SAYFASI.....	XV
XULASA	XVI
ÖZET.....	XVII
ABSTRACT	XVIII
VATEYO VERİN.....	XVIII
DESTPÊKERDIŞ.....	1
QISIMO VERİN	4-32
1. MELA MUHEMMED ELİYÊ HUNİ	4
1.1. Heyatê Cê	4
1.1.1. Name u Mexlesê Cê.....	4
1.1.1.1. Mehmed Eli.....	5
1.1.1.2. Heci Mehmed Eli	5
1.1.1.3. Heci Xoca.....	5
1.1.1.4. Heci Muhemmed Eli	6
1.1.1.5. Heci Xoca Muhemmed Eli.....	6
1.1.1.6. Muhemmed Eli.....	6
1.1.1.7. Huni.....	6
1.2. Tarix u Cayê Biyayişi.....	7
1.3. Tedrisatê Cê.....	9
1.4. Melatiya Cê	10
1.5. Şexsiyetê Cê yê Dini u Edebi	11
1.6. Destnuşte u Eseri Cê.....	13
1.6.1. Diwanê Huni	14
1.6.1.1. Qesideyi Zerra Haya, Tewhid, Qebra Tari Qebra Xuri.....	14
1.6.1.1.1. Qesideya Zerra Haya	14
1.6.1.1.2. Qesideya Tewhid.....	15
1.6.1.1.3. Qesideya Qebra Tari Qebra Xuri.....	15

1.6.1.2. Qesideyi Seidi Nursi, Weq‘ê Kerbela, Hz. Pêğember, ‘Eqidê Îman ‘Eqidê Îslam	15
1.6.1.2.1. Qesideya Seidi Nursi	16
1.6.1.2.2. Weq‘ê Kerbela Hesên u Huseyn.....	16
1.6.1.2.3. Qesideya Hz. Pêğember.....	16
1.6.1.2.4. Weq‘ê Kerbela Hezret Hesên	17
1.6.1.2.5. Weq‘ê Kerbela Hezret Huseyn.....	17
1.6.1.2.6. ‘Eqidê Îman ‘Eqidê Îslam.....	17
1.6.1.3. Hikmêt Zazakî, Edebiyat Zazakî Neqışnayo Pê Nakî.....	18
1.6.1.3.1. Hikmêt Zazakî	18
1.6.1.3.2. Edebiyat Zazakî Neqışnayo Pê Nakî	19
1.6.1.4. Weq‘ê Kuy Uhud Wefat Hemzî.....	19
1.6.1.5. Qesideyi Vengi Melî, Mekki, Medina.....	19
1.6.1.5.1. Vengi Melî Munacat Muhemmed Eli.....	19
1.6.1.5.2. Qesideya Mekki.....	20
1.6.1.5.3. Qesideya Medina	20
1.6.1.6. Heketê Yusuf u Zelîxa	20
1.6.1.7. Heyat İnsan Memat İnsan	22
1.6.1.8. Heketê Hezret Suleyman u Belqîs.....	22
1.6.1.9. Wefat Seyda Mela Behrî	23
1.6.1.10. Vîlê Wesar.....	24
1.6.2. Mewlîdî.....	25
1.6.2.1. Mewlid Pêğembêr	26
1.6.2.2. Mewlid Zazakî	27
1.6.2.3. Mewlîdî Zazakî	27
1.6.2.4. Mewlîdî Nebî	28
1.6.2.5. Zazakî Mewlîdî Şerîf.....	29
1.6.2.6. Mewlid Zaza.....	29
1.6.2.7. Mewlîdî Fexrî ‘Elem	29
1.6.2.8. Mewlid Hezret Pêğembêr.....	30
1.6.3. Poncas Pêğembero Mu‘ellîm	30

QISIMÊ DIYIN	33-67
2. TEDQIQÊ DÎWANÊ HUNÎ.....	33
2.1. Şiklî Şiiran	33
2.1.1. Şiklî Edebi.....	33
2.1.1.1. Eqidename	33
2.1.1.2. Ğezaname	34
2.1.1.3. Hesbihalname	35
2.1.1.4. Medhiye	35
2.1.1.5. Menaqıbnıme	36
2.1.1.6. Meqtel	37
2.1.1.7. Mersiye.....	38
2.1.1.8. Munacat.....	39
2.1.1.9. Naat	40
2.1.1.10. Nesihetname	40
2.1.1.11. Şehrengiz.....	41
2.1.1.12. Tewhid	42
2.1.2. Şiklî Nezm	43
2.1.2.1. Qeside.....	43
2.1.2.2. Mesnewi	44
2.2. Wezin u Qafiye.....	45
2.2.1. Wezin.....	45
2.2.1.1. Weznê 14 Heceyi	46
2.2.1.2. Weznê 16 Heceyi	46
2.2.1.3. Weznê 22 Heceyi	46
2.2.2. Qafiye.....	47
2.2.2.1. Redif.....	48
2.2.2.2. Qafiyeya Nimcet	48
2.2.2.3. Qafiyeya Temam.....	49
2.2.2.4. Qafiyeya Zengin.....	49
2.3. Vateyê Verinan, İdyomi u Wecizeyi	50
2.3.1. Vateyê Verinan	50

2.3.2. İdyomi.....	50
2.3.3. Wecizeyi	51
2.4. Zıwan u Uslub	51
2.4.1. Unsuri Tırki.....	52
2.4.2. Unsuri Erebki.....	53
2.5. Huneri Edebi.....	54
2.5.1. Aliterasyon u Asonans	54
2.5.2. Cinas	56
2.5.3. Ebced	56
2.5.4. İqtibas.....	57
2.5.5. İrsalê Mesel.....	58
2.5.6. İstiare	58
2.5.7. İstifham	59
2.5.8. İstixdam	59
2.5.9. İştiaq.....	59
2.5.10. Kinaye	60
2.5.11. Leff u Neşir.....	61
2.5.12. Meczâ Mursel.....	61
2.5.13. Mubalağa	61
2.5.14. Nida.....	62
2.5.15. Tecrid	62
2.5.16. Te‘riz.....	63
2.5.17. Tekrir	63
2.5.18. Telmih.....	63
2.5.19. Tenasub.....	64
2.5.20. Teşbih.....	65
2.5.21. Teşxis u İntaq.....	65
2.5.22. Tezad.....	66
2.5.23. Tezmin	67

QISIMÊ HIRIYIN	68-141
3. TEHLİLÊ DÎWANÊ HUNÎ	68
3.1. Din	68
3.1.1. Homa.....	68
3.1.2. Melaiketi	69
3.1.2.1. Cebrail	69
3.1.2.2. Ezrail	70
3.1.2.3. Îsrafil	70
3.1.2.4. Mikail	70
3.1.2.5. Melaiketi Bini	71
3.1.3. Kıtabi Muqeddesi.....	71
3.1.3.1. Qur‘an	71
3.1.3.2. Încil	72
3.1.3.3. Tewrat	72
3.1.3.4. Zebur	72
3.1.4. Sure, Ayet u Hedisi	73
3.1.4.1. Sureyi	73
3.1.4.2. Ayeti.....	73
3.1.4.3. Hedisi	74
3.1.5. Pêğemberi	74
3.1.5.1. Adem.....	75
3.1.5.2. Dawud	75
3.1.5.3. Îbrahim	75
3.1.5.4. Îsa	76
3.1.5.5. Îsmail.....	76
3.1.5.6. Muhemmed	76
3.1.5.7. Musa.....	77
3.1.5.8. Nuh.....	77
3.1.5.9. Suleyman.....	77
3.1.5.10. Ye‘qub.....	78
3.1.5.11. Yusuf.....	78

3.1.6. Çar Xelifeyi.....	78
3.1.6.1. Ebubekir	79
3.1.6.2. Umer.....	79
3.1.6.3. Usman	79
3.1.6.4. Eli	80
3.1.7. Sehabeyi.....	80
3.1.7.1. Ebu Sufyan	80
3.1.7.2. Hemze	81
3.1.7.3. Hesen.....	81
3.1.7.4. Hind.....	81
3.1.7.5. Huseyin	81
3.1.7.6. İkrime	82
3.1.7.7. Ke‘b bin Malik	82
3.1.7.8. Muawiye.....	82
3.1.7.9. Wehşi	83
3.1.7.10. Zubeyr	83
3.1.7.11. Fatıma.....	83
3.1.7.12. Sefiye	84
3.1.7.13. Xanımı Hz. Pêğemberi	84
3.1.7.14. Qıcı Hz. Pêğemberi	84
3.1.8. Qeza u Qeder	85
3.1.9. Mefhumi Axireti	85
3.1.9.1. Axiret	85
3.1.9.2. Cehennem.....	86
3.1.9.3. Cennet	86
3.1.9.3.1. Huri.....	86
3.1.9.3.2. Kewser	86
3.1.9.4. Deccal.....	87
3.1.9.5. Mehşer.....	87
3.1.9.6. Sırat	87
3.1.10. Mefhumi Bini ê Dini.....	88

3.1.10.1. Dua	88
3.1.10.2. ‘Emel	88
3.1.10.3. Emrê Kun	88
3.1.10.4. ‘Erşê ‘Ela.....	89
3.1.10.5. Ezan.....	89
3.1.10.6. Guna	89
3.1.10.7. Ğusul	89
3.1.10.8. Hec	90
3.1.10.8.1. ‘Erefat	90
3.1.10.8.2. Beytullah	90
3.1.10.8.3. Mina.....	90
3.1.10.8.4. Sefa Merwe.....	91
3.1.10.9. Hicret.....	91
3.1.10.10. Ke‘be	91
3.1.10.11. Nımac	91
3.1.10.12. Roce	92
3.1.10.13. Rocê ‘Aşura.....	92
3.1.10.14. Sewab	92
3.1.10.15. Şefa‘et	93
3.1.10.16. Şehadet.....	93
3.1.10.17. Şehid.....	93
3.1.10.18. Şewi Bımbareki.....	94
3.1.10.19. Şeytan.....	94
3.1.10.20. Şıkır	95
3.1.10.21. Tekbir	95
3.1.10.22. Tewbe.....	95
3.1.10.23. Zekat.....	95
3.2. Cemiyet	96
3.2.1. Şexısı.....	96
3.2.1.1. Ehmed Cemil.....	96
3.2.1.2. Mehmed Hadi.....	96

3.2.1.3. Mehmed Sirac	96
3.2.1.4. Mucahid	97
3.2.1.5. Seid Nursi.....	97
3.2.1.6. Se‘idi Cemzerqi.....	97
3.2.1.7. Seyda Mela Behri.....	97
3.2.2. Şexısi Tarixi u Efsanewi	98
3.2.2.1. ‘Ebdulmüttelib	98
3.2.2.2. ‘İs	98
3.2.2.3. Asef	98
3.2.2.4. Berxiya	99
3.2.2.5. Bunyamin	99
3.2.2.6. Buxari.....	99
3.2.2.7. Calut	100
3.2.2.8. Cu‘da.....	100
3.2.2.9. Ebu Cehil.....	100
3.2.2.10. Fir‘on.....	100
3.2.2.11. Hewwa.....	101
3.2.2.12. İbnu’l Ziyad.....	101
3.2.2.13. İmam Maliki.....	101
3.2.2.14. Mehdi	101
3.2.2.15. Muslim	102
3.2.2.16. Nemrut	102
3.2.2.17. Qıtfir.....	102
3.2.2.18. Sinan.....	103
3.2.2.19. Şemir	103
3.2.2.20. Şem‘un	103
3.2.2.21. Talut	103
3.2.2.22. Xızır	104
3.2.2.23. Yafes	104
3.2.2.24. Ye‘cuc Me‘cuc	104
3.2.2.25. Yezid	104

3.2.2.26. Zelixa.....	105
3.2.2.27. Zeynel Abidin.....	105
3.2.3. Qewim u Mıleti.....	105
3.2.3.1. ‘Ecem	105
3.2.3.2. ‘Ereb.....	105
3.2.3.3. Beni İsrail	106
3.2.3.4. Hami.....	106
3.2.3.5. Kird	106
3.2.3.6. Laz.....	107
3.2.3.7. Qureysi	107
3.2.3.8. Sami	107
3.2.3.9. Tırk.....	108
3.2.3.10. Zaza.....	108
3.2.4. Zıwani	109
3.2.4.1. Zazaki.....	109
3.2.5. Welati u Şaristani.....	110
3.2.5.1. Welati Ğeribi.....	110
3.2.5.1.1. ‘Erebistan.....	110
3.2.5.1.2. ‘Iraq	110
3.2.5.1.3. Awrupa	111
3.2.5.1.4. Çin	111
3.2.5.1.5. İsrail	111
3.2.5.1.6. Ken‘an	111
3.2.5.1.7. Kerbela	112
3.2.5.1.8. Kufe	112
3.2.5.1.9. Medina.....	112
3.2.5.1.10. Mekke	113
3.2.5.1.11. Mısır	113
3.2.5.1.12. Musul.....	114
3.2.5.1.13. Qudus.....	114
3.2.5.1.14. Yemen	114

3.2.5.2. Şaristani.....	115
3.2.5.2.1. Çolig	115
3.2.5.2.1.1. Çan.....	115
3.2.5.2.1.2. Fexran	115
3.2.5.2.2. Edena	115
3.2.5.2.3. İstanbul	116
3.2.5.2.4. Xarpêt	116
3.2.5.2.4.1. Gozerek.....	116
3.2.5.2.4.2. Ğeydmem.....	116
3.2.5.2.4.3. Hun.....	116
3.2.5.2.4.4. Palı	117
3.2.6. Royi, Kuyi u Dengızı	117
3.2.6.1. Royê Muradi	117
3.3. Tebiet.....	118
3.3.1. Alemo Kozmik.....	118
3.3.1.1. Astore	118
3.3.1.2. Asmin	118
3.3.1.3. Aşm	119
3.3.1.4. Germ.....	119
3.3.1.5. Hor	119
3.3.1.6. Horyes	119
3.3.1.7. Laser.....	120
3.3.1.8. Puk	120
3.3.1.9. Roc	120
3.3.1.10. Tic	120
3.3.1.11. Varan.....	121
3.3.1.12. Serd	121
3.3.1.13. Vire.....	122
3.3.1.14. Vor	122
3.3.2. Mefhumi Wexti.....	122
3.3.2.1. Mewsimi.....	122

3.3.2.1.1. Wesar.....	122
3.3.2.1.2. Amnan	123
3.3.2.1.3. Payiz	123
3.3.2.1.4. Zımistan.....	123
3.3.2.2. Aşmi	123
3.3.2.2.1. Muharrem	124
3.3.2.2.2. Sefer.....	124
3.3.2.2.3. Rebi‘u’l-ewwel.....	124
3.3.2.2.4. Rebi‘u’l-axır	125
3.3.2.2.5. Cemaziye’l-ewwel.....	125
3.3.2.2.6. Cemaziye’l-axır	125
3.3.2.2.7. Receb	125
3.3.2.2.8. Şe‘ban.....	126
3.3.2.2.9. Remezan	126
3.3.2.2.10. Şewwal	126
3.3.2.2.11. Zılqede	127
3.3.2.2.12. Zilhicce	127
3.3.2.3.Roci	127
3.3.2.3.1. Yene.....	127
3.3.2.3.2. Şeme	128
3.3.2.3.3. Kire	128
3.3.2.3.4. Dışeme.....	128
3.3.2.3.5. Sêşeme.....	128
3.3.2.3.6. Çarşeme	129
3.3.2.3.7. Paşeme.....	129
3.3.2.4. Wexti Roci	129
3.3.2.4.1. Sıbay	129
3.3.2.4.2. Serê Seheri.....	130
3.3.2.4.3. Serê Sıbayi.....	130
3.3.2.4.4. Têştare	130
3.3.2.4.5. Yêre	130

3.3.2.4.6. Şand	131
3.3.2.4.7. ‘İşa	131
3.3.2.4.8. Şew	131
3.3.3. Çar Unsuri.....	132
3.3.3.1. Aw	132
3.3.3.2. Herr	132
3.3.3.3. Adır	132
3.3.3.4. Hewa	133
3.3.4. Heywani	133
3.3.4.1. Aspıc	133
3.3.4.2. Astor.....	133
3.3.4.3. Bız	134
3.3.4.4. Bulbul.....	134
3.3.4.5. Dice	134
3.3.4.6. Dik.....	134
3.3.4.7. Hudhud.....	135
3.3.4.8. Eqreb	135
3.3.4.9. Ga	135
3.3.4.10. Her.....	135
3.3.4.11. Hing.....	136
3.3.4.12. Kerg.....	136
3.3.4.13. Kesa.....	136
3.3.4.14. Kutık.....	136
3.3.4.15. Mar	137
3.3.4.16. Mase	137
3.3.4.17. Merre	137
3.3.4.18. Mêşna	138
3.3.4.19. Manga.....	138
3.3.4.20. Pısing.....	138
3.3.4.21. Qela	138
3.3.4.22. Teyr	138

3.3.4.23. Verg.....	139
3.3.4.24. Zerec.....	139
3.3.5. Fêki	139
3.3.5.1. Salınc.....	139
3.3.5.2. Dırık	140
3.3.5.3. Engur	140
3.3.5.4. Hınar.....	140
3.3.5.5. Leymun	140
3.3.5.6. Mışmış.....	141
3.3.5.7. Piyanz	141
3.3.5.8. Sa.....	141
3.3.5.9. Zebeş	141
NETİCE	142
ÇİMEYİ	146
İLAWİYİ	151
İlaweyê Yoyın: Metno Latinizekerde ê <i>Diwanê Huni</i>	151
İlaweyê Dıyın: Destnuştayanê Diwanê Huni ra Çend Numuneyi	280
İlaweyê Hiriyn: Mela Muhammed Eliyê Huni ra Çend Fotoğrafi	288

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım *Diwanê Huni (Tehlil u Metn)* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

..... /...../ 2025

Murat VAROL

TEZ ONAY SAYFASI

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Murat VAROL tarafından hazırlanan *Diwanê Huni (Tehlil u Metn)* başlıklı bu çalışma, 28/08/2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliğiyle] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Zaza Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan:	İmza:
Üye :	İmza:
Üye :	İmza:
Üye :	İmza:
Üye :	İmza:

ONAY

Bu tez, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../2025 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

.....

Enstitü Müdürü

XULASA

Mela Muhemmed Eliyê Huni, nuştoğanê muhiman ê edebiyato klasik ê Zazaki ra yo. Heta inka kulliyatêko baş ardo meydan. Hemeyê eseranê cê dı muhtewayêka dini esta. Nuştayanê xu dı zıwanêko zelal u pak şıxulnayo. Huni nim esır ra nat Zazaki nuseno u bê yo qesideya Tırki u yo mewlido Erebkî hemeyê nuştayi xu Zazaki nuşti. Ma qê ina xebat heme nuştayi Huniyi ardi yoca u bı nameyê *Diwanê Huni* tesnif, tedqiq u tehlil kerdî. Ma ina xebata xu hiri qısıman ser inşa kerd.

Qısımî verin bı nameyê “Mela Muhemmed Eliyê Huni” ame hedrekerdiş. Ino qısım dı heyat u cuyayişê Huniyi ra bı teferuat behs bı; mexles, tedrisat u melatiya cê ameyi izahkerdiş. Heyna zereyê inê qısımî dı şexsiyetê Huniyi yê dini u edebi tedqiq bı. Dewamê cê dı eseri Huniyi geriyayi dest u derheqê inan dı malumat diya. Heme destnuştayi Huniyi hiri sernuştayan ser teqşim biyi u ini *Diwanê Huni*, mewlidi, *Poncas Pêğembero Mu‘ellim* i. Ma ina xebata xu *Diwanê Huni* ser arda meydan. *Diwanê Huni* dı vist nuştayi ca geni. Inı nuştayi nızda 50 serri dı ameyi nuştiş. Huni ini nuştayan dı egleb muhtewayêka dini u ictimai ser vınderto.

Qısımê dıyın pê sernuştayê “Tedqiqê *Diwanê Huni*” bı hedre. Ino qısım dı panc leteyi ca geni. Leteyo verin dı ca diya şıklanê şiiranê *Diwanê Huni* yi. Goreyê şıklanê edebi u şıklanê nezm çı tewırî diwan dı esti verco derheqê inan dı malumat diya u dıma zi qê ê şıklan kamci numuneyi esti ini diyayi. Leteyo dıyın dı wezin u qafiyeya diwani ra behs bı. Leteyo hiriyn dı diwan hetê vateyanê verinan, idyoman u vateyanê wecizan tedqiq bı. Leteyê çarın dı diwan hetê zıwan u uslub ra geriya dest. Leteyo peyin dı diwan hetê huneranê edebîyan ra etud bı.

Qısımê hiriyn ê diwani zi “Tehlilê *Diwanê Huni*” yo. Ino qısımî peyin o. Tiya dı diwan hiri sernuştayanê esasi ser tehlil bı, ini sernuştayi “din, cemiyet u tebiet” i. Ino qısımê diwani dı hetê din, cemiyet u tebieti ra çı muhtewa esta, ini tesbit biyi, derheqê inan dı malumat diya u qê her yoyi numuneyi ameyi dayiş.

Çekuyî Muhimi: Diwan, Edebiyato Klasik ê Zazaki, Edebiyatê Zazaki, Mela Muhemmed Eliyê Huni, Mela Huni, Zazaki.

ÖZET

Molla Muhammed Ali Öztürk, klasik Zaza edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Şimdiye kadar hatırı sayılır bir külliyat meydana getirmiştir. Tüm eserlerinde dini bir muhteva göze çarpmaktadır. Eserlerinde anlaşılır ve yalın bir dil kullanmıştır. Molla Muhammed, yarım asırdır Zazaca yazmakta ve bir Türkçe kaside ile bir Arapça mevlit dışındaki tüm eserlerini Zazaca yazmıştır. Bu çalışma için Molla Huni'nin tüm elyazmaları bir araya getirildi ve *Huni Divanı* adı verilerek tasnif, tetkik ve tahlil edildi. Bu çalışma üç ana başlık üzerine inşa edilmiştir.

Birinci bölüm, “Molla Muhammed Ali Huni” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Huni'nin hayatı, sanatı ve eserleri ayrıntılı bir şekilde ele alınarak, incelendi. Sonrasında Molla Huni tarafından yazılan tüm eserler üç ana başlık altında tasnif edildi ve bunlar *Huni Divanı*, mevlitleri, *Elli Rehber Peygamber* şeklindedir. Bu eserler yaklaşık elli yıllık bir yazma sürecinin ürünleridir. Bu çalışmanın odak noktasını *Huni Divanı* oluşturmaktadır. Huni, bu eserleri genellikle dini ve içtimai bir muhteva çerçevesinde kaleme almıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü, “*Huni Divanı*'nın Tetkiki” başlığını taşımaktadır. Bu kısımda beş alt başlık bulunmaktadır. Birinci altbaşlıkta *Huni Divanı* şiir şekilleri açısından ele alınmıştır. İkinci alt başlıkta divan, vezin ve kafiye bakımından incelendi. Üçüncü altbaşlıkta divadaki atasözleri, deyimler ve veciz ifadeler tespit edilip verildi. Dördüncü alt başlıkta divan, dil ve üslup açısından değerlendirildi. Son altbaşlıkta ise divandaki edebi sanatlar tespit edilerek, önce bunlar hakkında bilgi verildi sonrasında ise her biri hakkında örnek beyitler sıralandı.

Divanın üçüncü ve son bölümü ise, “*Huni Divanı*'nın Tahlili” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde de divan; din, cemiyet ve tabiat alt başlıkları ile tahlil edildi. Bu başlıklar altında divanda tespit edilen unsurlar hakkında bilgi verilerek her biri hakkında örnek beyitler ile açıklamalar yapılmıştır.

Anahlar Kelimeler: Divan, Klasik Zaza Edebiyatı, Molla Muhammed Ali Öztürk, Molla Huni, Zaza Edebiyatı, Zazaca.

ABSTRACT

Mullah Muhammed Ali Huni is one of the prominent authors of classical Zaza literature. He has created a considerable corpus so far. A religious content is noticeable in all his works. He used a clear and plain language in his works. Mullah Muhammed has been writing in Zazaki for half a century and all of his works, except for one Turkish qasida and one Arabic mawlid, were written in Zazaki. For this study, all of Mullah Huni's manuscripts were brought together and classified, examined and analyzed under the name *Divan of Huni*. The study is structured around three main sections.

The first section is titled "Mullah Muhammed Ali Huni." This section examines Huni's life, art, and works in detail. Subsequently, all of Mullah Huni's works were classified under three main headings: *Divan of Huni*, *Mawlids*, and *Fifty Guide Prophets*. These works are the product of a writing process spanning approximately fifty years. The focus of this study is *Divan of Huni*. Huni generally wrote these works within a religious and social context.

The second section of the study is titled "Analysis of *Divan of Huni*." This section contains five subheadings. The first subheading examines *Divan of Huni* in terms of its poetic forms. The second subheading examines the divan in terms of meter and rhyme. The third subheading identifies and presents the proverbs, idioms, and aphoristic expressions in the divan. The fourth subheading evaluates the divan in terms of language and style. The final subheading identifies the literary forms in the divan, first providing information about them, and then listing exemplary couplets for each.

The third and final section of the divan is titled "Analysis of *Divan of Huni*". In this section, the divan is analyzed under the headings of religion, society, and nature. Under these headings, information is provided about the elements identified in the divan, with explanations for each using sample verses.

Key Words: Classical Zaza Literature, Divan, Molla Huni, Molla Muhammed Ali Öztürk, Zazaki, Zaza Literature.

VATEYO VERÎN

Şair u nuştoği samedê yo zıwani, sey kokê dar i. Seni ki kokê dar çiqas zıxm u hira bo, dar zi hindêk pê bena zıxm u pay ra vîndena; şair u nuştoği yo zıwani zi çiqas ziyed bi u qelema inan çiqas zıxm bo, o zıwan zi pê beno zıxm u dewlemend. Edebiyato klasik ê Zazaki peyniya seserra 19ın dı vıl da, kokê cê resa erd u o wext ra heta inka zi dara edebiyatê klasiki ê Zazaki bena gırd.

Mela Muhemmed Eli Huni, gılanê muhimanê ina dar ra yo. O bî nuşteyanê xu yê klasikan, edebiyatê Zazaki dı cayêko muhim dı yo. Her wext behsê cê beno, eserê cê yeni wendiş u her roc elaqeyê insanan zi zêdiyeno. Ma pê ina xebata xu waşt wa nuşteyi cê heme biyeri yoca, wa Mela Huni bîna rınd biyero zanayiş u famkerdiş.

Ma belikerdişê mewzuyê tezi ra ver Mela Huni çend dori Hun dı ziyaret kerd u çend dori zi Çolig dı kerd mısafır. Ini istişareyan u suhbetan dı ma di ki nuşteyanê cê ser xebatêka musteqıl elzem a. Ma pê ino niyet dest bî arêdayişê nuşteyanê cê kerd, ha keyeyê cê dı miyanê destnuşteyanê cê ra ha zi der u dormele ra pê tedqiq u riyeçêka zor heme nuşteyi Huniyi peyda kerdi u ardi yoca.

Ina xebat dı renc u keda zaf tenan esta. Ez her çi ver şormendê xu Doç. Dr. İsmail Söylemezi rê destpêkerdişê xebat ra heta peyniya xebat dı qê keda cê zaf teşekur kena. Heyna Dr. Ayetullah Karabeyeseri, pê istişareyan u fıkiranê xu çarçiwaya ina xebat kerd hira u zıxm. Teşekurêko musteqıl zi qê Mehmet Selim Uzuni ki seba peydakerdişê çend destnuşteyanê Mela Huniyi paşt da ma. Teşekuro peyin seba lacan u keyeyê Mela Huniyi yo ki çı wext ma şiyi Hun, ma pê zerrnermi u zerrşenikiya xu kerdi mısafır.

DESTPÊKERDIŞ

Tarixê edebiyatê heme mîletan pê edebiyatê feki dest pêkerdo. Ino tarixo derg u nîmîte dî nuşte u neşîr zi çîn o; çimki nuştîş badê keşf u icadê herfan, elifbeyan dest pêkerdo. Wextan ra pey ina dor tarixo qeydkerde ya zi tarixo nuşteyin dest pêkerdo u heme mîleti hîni biyi wayirê qeyd u neşîrî. Wexto modern dî heme mîleti pê nuştewanê xu yê tarixîyan u verinan xu wesîfîneni. Her çiqas çiyêko maqul nêbo zi kîhaniya yo zîwanî u edebiyatî pê tarixê nuştewanê cê yê verinan yeno hesîbnayîş; labelê zîwan bî nuşte nêveciyeno werte, zîwan cîwaver zi est bî, teyna bî nuştewan qeyd bî, eysiya u ame diyayîş. Tarixê zîwanê Zazakî kîhan bîbo zi seba nuştewanê edebiyatî wextêko nîzd ra behs beno.

Edebîyato klasik ê Zazakî yanî edebîyatê Zazakî yo ki binê tesîre îslamîyeyî dî ameyo nuştîş goreyê tesbîtanê eyroyînan peyniya seserra 19în dî dest pêkerdo. Her çiqas wextêko erey dî nuşteyî klasîkî biyerî nuştîş zi heta inka kullîyatêko bî qîymet ameyo meydan. Şair u nuştogân ki medresayan dî wendo, eşq u sinayîşê Zazakî bî muhtewayêka dinî nuştî. Merdîm eşkeno ineyî bî zerra rehat vaco ki edebîyatê klasîkî ê Zazakî sere ra heta peynî edebîyatêko dinî yo. Edebîyato klasik ê Zazakî, bî mewlîdan dest pêkerdo u çend nuşteyî verîni zi heyne mewlîdî. Goreyê zanayîşan heta inka Ehmedê Xasî, Usman Efendiyo Babîj, Mela Muhemmedê Eliyê Hunî, Mela Muhemmedê Muradon, Mela Kamîlê Pueği, Mela Ebdulqadirê Muşekî, Bilal Feqî Çolig, Mehmet Akîf Demir u Abdullah Narîni mewlîdî Zazakî nuştî.

Edebîyato klasik ê Zazakî dî heta inka çend hebi diwanî ameyî neşîrkerdîş u nuştîş. Heyne goreyê zanayîşan Mela Ezîz Bekî, Mela Muhemmedê Kavari, Mela Muhemmedê Nerîbî, Mela Kamîlê Pueği, Mela Faruq Baynalî u Mela Orhan Sekaronîjî diwanî Zazakî nuştî. Mîla Cîmayo Babîjî u Mela Orhan Sekaronîjî pê nameyê *Sîyerê Nebî* eserî dayî. Bê inan çendna eqîdenameyî u sewbîna nuşteyî klasîkî nusîyayî. Edebîyato klasik ê Zazakî roc bî roc pê inî nuştewan beno zîxm u hema zi prosesê nuştîşî ê edebîyatê klasîkî dewam keno.

Şair u nuştogî edebîyatê Zazakî her roc zêdiyênî u zîwanî nuşteyîn her roc bînêna eraver şîno. Miyanê inê tarixê edebîyatê Zazakî dî nuştogânê tor muhîman ra yo Mela Muhemmed Eliyê Hunî yo. Mela Hunîyî nîzda seserr umrêko derg vîyarnayo.

Xortiya xu ra heta inka ehemiyet dayo Zazaki, ey waşt wa Zazakiya nuşteyin miyanê şari dı bibo vıla u şar qıymet bıdo cı. Mela Huniyi pê qelemêka zıxm, hişêka zelal u fikrêko xori Zazaki nušta.

Merdım wext tarixê edebiyatê klasiki ê Zazaki ra behs keno, muheqeq ca dano Mela Huniyi. Mela Huni, ekseriyet serranê 1970an ra heta inka Zazaki nuseno u hema zi nêvinderto. Wext teknoloji hindêk eraver nêşi bi, insanan şiiiri Mela Huniyi ha vengê cê ra ha zi pê wendişê xu qeyd kerdên bandan u goş nayên ser. Mıntıqaya ki Zazayi tede cuyeni ini bandi tede bibi vıla. Mela Huni u şiiiri Mela Huniyi miyanê şari dı ameni zanayiş.

Çı heyfo ki Mela Muhemmed Eliyê Huni, hetê edebiyati ra wextêko nızd dı ame şınasnayiş. Miyanê şari dı şınasniyeni; feqet nuşteyi ki nuşti ini nuşteyi hetı edebiyati ra nêameyi bi tedqiqkerdiş u tehlilkerdiş. Wext tarixê edebiyatê klasiki ê Zazaki bıameni dayiş, miyanê nuštoğanê klasiki dı nameyê Mela Huni zi ameni dayiş u kilm a kilm pa behs beni.

Heta serranê 2000an tu nuşteyê Mela Huniyi nêamebı latinizekerdiş u neşırkerdiş. Teyna destnuşteyi cê bibi u şiiiri ey pê qeydan u vatışı ameni zanayiş. Serranê 2000an ra pey yo bı yo şiiira ey latinize biyi u mecmuayan dı neşır biyi.

Heta inka tu kesi derheqê heme nuşteyanê Mela Huniyi dı wayirê malumati nêbı; çımki derheqê Mela Huniyi u eseranê cê dı çı meqale u nuşteyo ki ameyo nuştış u listeyê nuşteyanê ey diyayo, miyanê inan dı heme nuşteyi Mela Huniyi ca nêgıroti. Nuşteyi Mela Huniyi ki ma dest dı yi u nuşteyi ki heta inka pa behs biyo wext ma inan muqayese keni, ma vineni ki xeylêk nuşteyi Mela Huniyi esti ki heta inka pa behs nêbiyo, ini nuşteyan ra tu kes hayidar nêbiyo. Dora verin pê ina xebat heme nuşteyi Mela Huniyi ameyi yoca u inan ser xebatêka muhkem u musteqil vıraziyaya..

Mewzuyê Tezi

Mewzuyê tezê ma edebiyato klasik ê Zazaki dı cayê Mela Mehamed Eli Huni u *Diwanê Huni* yo. Mela Huniyi serranê 1967 dı dest bı nuştışê Zazaki kerd u nuşteyi xu yê verini wextêko ro dı nuşti. Pancas serri ya ki Mela Huni nuştışê Zazaki rê dewam keno. Nuşteyi ki Mela Huniyi 1967 ra hetani eyro nuşti, ma hemeyê inan bı nameyê

Diwanê Huni ardi yoca. Ini nuşteyi Huniyi, terzê qeside u mesnewi dı ameyi nuştiş u ciya ciya mewzuyanê diniyan ser a yi. Ma heme nuşteyi Latinize kerdi u dıma zi tehlilê inan vıraşt.

Hedefê Tezi

Derheqê Mela Muhemmedê Eliyê Huni u heme nuşteyanê ey ser o heta inka xebatêka musteqil nêvıraziyaya. Xebati ki edebiyato klasik ê Zazaki ra behs kenî, inî nuşteyan dı kılma kılma ca diyayo Huni u derheqê cê dı malumatêko tay diyayo. Ma waşt ki Mela Huniyi ser xebatêka musteqil vıraz u nuşteyanê *Diwanê Huni* her hetî ra tehlil biker.

Ino tezê doktora dı nuşteyi ki *Diwanê Huni* dı ca genî, inî nuşteyi hetê şikıl, muhtewa u mewzu ra yenî tehlilkerdiş u dıma zi peynî dı metno latinizekerde ê diwanî yeno dayiş.

Ehemiyetê Tezi

Xebati ki derheqê edebiyato klasik ê Zazaki dı heta inka biyî hedre, inî xebatan dı zafî ra ca diyayo heyatê nuštoğan u dıma zi ê nuštoği çı nuşteyi ki nuşti inî ameyî tedqiqkerdiş. Ya zi teyna yo nuşte geriyayo dest, hetê şikıl u muhtewa ra tehlil biyo.

Derheqê heme destnuşteyanê Mela Huniyi dı heta inka xebatêka musteqil hedre nêbiya. Sey *Yusuf u Zuleyxa*, *Weqaya Kerbela* u çendna nuşteyi ey latinize biyî u ameyî neşırkerdiş. Feqet derheqê heme nuşteyanê Huniyi dı heta inka xebatêk hedre nêbiya. Ino semed ra inî xebat dı heme nuşteyi diwanî ê Huniyi dora verin yenî tehlilkerdiş u neşırkerdiş.

Metodê Tezi

Metodê inê tezi gore, verco heme nuşteyi diwanî ê Mela Huniyi latinize biyî. Inî nuşteyi goreyê wextê nuştişî ra ameyî tesnifkerdiş. Inî nuşteyi goreyê qesideyan u mesnewiyan ameyî belikerdiş u rêzkerdiş. *Diwanê Huni* goreyê qeydayanê tedqiqê eseranê klasikan geriya dest u verco derheqê Huniyi malumat diya u dıma zi diwanê cê her hetî ra ame tedqiq u tehlilkerdiş.

QISIMO VERİN

1. MELA MUHEMMED ELİYÊ HUNİ

1.1. Heyatê Cê

1.1.1. Name u Mexlesê Cê

Mela Muhemmed Eliyê Huni; miyanê şari dı pê nameyanê *Mela Muhemmed Eli*, *Mela Mehemed*, *Melayê Huni*, *Mela Muhemmed Eliyê Huni*, *Melayo Kılav Sıpi*, *Mela Hunic* yeno zanayış. Şınasnameyo resmi dı nameyê cê *Mehmet Ali Öztürk* o.

Edebiyato klasik dı egleb şairi herında nameyê xu yo raştikin dı mexles şıxulneni. Mexlesê şairan zi egleb ya cayê biyayışê şairan yani memleketê cê ra ya zi leqebêk ra yeno girotiş.¹ Şairanê ma yê edebiyatê klasiki ya cayê biyayış/cuyayışê xu ya zi nameyê xu sey mexles şıxulnayo. Mela Ehmedê Xasi, Usman Efendiyo Babıc, Mela Muhemmedê Muradoni, Mela Kamilê Pueği, Mela Ebdulqadirê Muşeki inan ra çend numune yi.

Ini şairan cayê biyayış u cuyayışê xu sey mexles nişan dayo. Ino zi edetêko kıhan o, tarixê edebiyatê şaranê bısılmanan dı, şair u nuštoği nisbe şıxulneni. Nisbe zi nameyê welati ra, nameyê memleketi ra vıraziyena. Goreyê qeideyê Erebkî herfa -y yan zi vengê -i ilaweyê nameyê şaristani yan zi dew beno u nisbe yena meydan.

Mela Huni semedê mexles nameyanê ciya ciyayan şıxulneno u ini nameyi destnuştayanê cê dı *Mehmed Eli*, *Heci Mehmed Eli*, *Heci Xoca*, *Heci Muhemmed Eli*, *Heci Xoca Muhemmed Eli*, *Muhemmed Eli* u *Huni* yi. Hun, nameyê dewa Mela Eli ya. Bı ilaweyê herfa nisbetê -i yê Erebkî nameyê Huni ameyo meydan. Huni, şairanê xu dı hot hebi mexlesi şıxulnayı.

¹ Şairi nuştayanê xu dı ca dani mexlesêk. Ino mexles sey loqmatik yeno zanayış (Pala, 1999, r. 260). Şiir dı şıxulnayışê mexles verco edebiyatê Erebkî, uca ra pey edebiyatê Farski u dıma zi edebiyatê Tırki dı şıxulyayo (Yıldırım, 2000, r. 1055). Şairi egleb beyita peyin a şîira xu dı ca dani mexles u pê mexles nuštoğê şîir yeno tesdiqkerdiş (Erzen, 2017, r. 43). Tesnifo ki Akün (1994) vırašto, tiya dı mexlesi yondes sernuşte dı teqsim biyi. Goreyê ino tesnif, şairi nameyê xu u cayê biyayış/cuyayışê xu zi sey mexles şıxulneni.

1.1.1.1. Mehmed Eli

Hiri nuşteyanê Muhemmed Eli dı semedê mexlesi nameyê Mehmed Eli viyerenö. Esasen Mehmed, nameyê Muhemmedi yo, miyanê şari dı beno kılm u sey Mehmed yeno vatış. Nuşteyanê *Qesideya Qebra Tari Qebra Xuri, Heketê Hezret Suleyman u Belqis, Wefat Seyda Behri* dı ino mexles viyerenö.

Mehmed 'Eli von ya mu'in, xatiri Qur'ani mubin

'Ef bık cema'eti hemin, tori seydê ma ecme'in (q. 14/33)

Mehmed 'Eli danu we'za, lakin von gunahkar ez a

Derecê İslamê berz a, vendona ma d' qebra tari (q. 1/21)

Mehmed 'Eli kennu qali, pê Zazaki şari Pali

Tarix dı zayo dı zali, Suleyman şah Belqis wali (m. 5/104)

1.1.1.2. Heci Mehmed Eli

Mela Huni, dı nuşteyanê xu dı ca dano mexlesê Heci Mehmed Eli yi. Ini nuşteyi cı *Qesideya Seidi Nursi u Qesideya Zerra Haya* yi.

Heci Mehmed 'Eli ništa, von mı rêcê nur tepišta

Qesidê xu pê nur pišta, tu vên Bedi'uzzemani (q. 2/20)

Bıwan sê bulbuli meli, tu benna zerrê yo weli

Vonu Heci Mehmed 'Eli, ey zerr hon ra dı bıb' haya (q. 10/40)

1.1.1.3. Heci Xoca

Mela Huni nuşteyanê xu dı tor ziyed mexlesê Heci Xoca şıxulneno. Ino mexles dı, dı xısusiyeti Mela Huniyi ca geni, hem heciti u hem zi xocatiya ey. Nuşteyanê *Weq'ê Kerbelay Hezret Hesên, Weq'ê Kerbelay Hezret Huseyn, Weq'ê Kerbelay Hesên Huseyn, Eqidê İman Eqidê İslam, Qesideya Hezret Pêğembêr, Hikmê Zazaki, Qesideya Mekki, Heketê Yusuf u Zelixa, Qesideya Medina, Heyat İnsan Memat İnsan* dı mexlesê Heci Xoca şıxuliyayo.

Heci Xoca kennu weş, vonu beyt ma şêşt u şeş

'Eqidê xu mek' niweş, bızan 'eqidê iman (q. 6/66)

Ez wazen tum tum bêr uca, cê sukê Medina dur ca

Zazaki von Heci Xoca, ya Resulellah meded (q. 8/20)

Heci Xoca von ya Mubin, von “teweffena muslimin”

“We elhiqna bi’s-salihin”, hê vên Yusufî Ken‘ani (m. 3/153)

1.1.1.4. Heci Muhemmed Eli

Mela Huni nameyê Heci Muhemmed Eli, dı cayan dı qê mexlesi şıxulneno; ini cayi desnuşteyi Edebiyat Zazaki Neqışnayo Pê Naki u Qesideya Tewhid i.

Heci Muhemmed ‘Eli, Homa tu buk yo weli

Zazaki vac sê meli, lakin xu mek’ sê teli (m. 2/131)

Heci Muhemmed ‘Eli, Homa tu bikur weli

Tim tim tu vac sê meli, la ilahe illellah (q. 9/33)

1.1.1.5. Heci Xoca Muhemmed Eli

Muhemmed Eliyê Huni, teyna yo ca dı nameyê Heci Xoca Muhemmed Eli keno mexles, ina şiir zi şiira Qesideya Uhud a.

Heci Xoca Muhemmed ‘Eli, Zazaki vonu sê meli

Vonu Hemze u Wehşi wird weldi, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/81)

1.1.1.6. Muhemmed Eli

Huni, nuşteyê Qesideya Vengi Meli dı nameyê xu Muhemmed Eli sey mexlesi şıxulnayo. Tiya dı sewbina yo leqeb ya zi nameyêk pa nameyê xu ya nêşıxulneno.

Îlahi munacat kenna sê meli, qebl bı’ munacat Muhemmed ‘Eli

Qebl bı’ munacat yi mek’ sê teli, Îlahi tu du‘ani ma bı’ qebl (q. 10/22)

1.1.1.7. Huni

Muhemmed Huni, cayo ki ameyo dinya u heyatê xu tede viyarnayo tiya zi sey mexlesi şıxulnayo. Nuşteyê *Vilê Wesar* dı semedê mexlesi çend dori nameyê Huni yeno şıxulnayiş. Hun yo nahiye ya Pali ya u bı Tırki nameyê cê Beyhan o.

Huni kennu tîkê qali, pê Zazaki şari Pali

Anu lisan enni hali, enni hali enni ali (m. 6/152)

Huni Mehmed 'Eli Huni, Huni tı Zazaki voni

'Eceb tı zon tı se voni, tı şar ir von xu r' nivoni (m. 6/189)

1.2. Tarix u Cayê Biyayişi

Tarixê biyayişê Muhemmed Eliyê Huni dı, benateyê tarixo resmi u dadi dı ferq esto. Mela Muhemmed Eliyê Huni destnuştêyo ki bı Tırkiya Usmanki u bı nameyê *Tarihçe-i Hayatım Sizlere Bir Yadigârdır* nuştö, derheqê biyayişê xu dı hına vano:

“Yo feslê wesari dı aşma edari ya zi nisani dı, wextê xemilyayişê vılan u daran dı ez sey yo vıla dadiya xu Eyşa u babiyê xu Huseyin ameya dinya. Tarixê Rumi 1345, tarixê Miladi 1929 u tarixê Hicri zi 1341 bı. Seltanatê Usmaniyan şiyayo ra, serê enqazê Dewleta Usmaniyan dı Cumhuriyetê Tırkiye ava biya. Dewleta Usmaniyan wefat kerd herind dı ewladê cê Cumhuriyet roniyaya. Ez o wext ameya dinya u hêdi bı hêdi erziyeya heyat. Maşallah mı dewrê duyes reisêcumhuran di u nızda se serr umrêko derg berd.”²

Muhemmed Eliyê Huni, tarixê biyayişê xu serra 1929 u aşmanê wesari nişan dano. Şınasnameyê cı yê resmi dı zi 02 Edar 1932 nuşte yo.

Heta wexto nızd esilê cê Hunic zaniyeni; feqet Mela Huniyi wextanê peyinan dı derheqê esil u rıstımê xu dı çend suhbet u qıseykerdişanê xu dı sewbina malumatan dano. Goreyê ifadeyê cê esilê inan Dewa Fexran³ ra yo. Ina dew besteyê merkezê Çoligi ya u dewanê Nahiyeya Germaw⁴ ra ya. Mela Huni nuştêyanê xu yê peyinan dı ca dano nameyê ina dew zi. Qapaxê mewlido peyin ser hına nuşte yo: Pê qelemê Muhemmed Eli lac Mela Huseyni Huni u el-Fexrani. Miyanê nuştêyanê Mela Huni dı çend musweddeyan ser zi nameyê ina dew ca geno.

² Mela Huni, derheqê heyatê xu dı serra 2021 dı pê Tırkiya Usmanki destnuştêyêk nuştö, nameyê inê nuştêyi “Tarihçe-i Hayatım Sizlere Bir Yadigârdır” raviyereno. Nuşte kağıdê A4 dı 104 rıpelî yo u Huni tiya dı heyatê xu sey otobiyoğrafi ra zêdiyer sey xatirat giroto qelem. Dewr u dewr çiyö ki rêk ziyed tesirê heyatê cê kerdö, zafî ra ca dayo inî hediseyan. Ma semedê heyatê Mela Huniyi ino destnuşte ra xeylêk istifade kerd.

³ Tırki, İçpınar Köyü.

⁴ Tırki, Ilıcalar Beldesi.

Heyna goreyê vatîşê Huni, mehlaya ki Hun dî tede cuyeni miyanê xu dî nameyê ina mehla zi Fexran naya pa. Peyniya şîira *Vîlê Wîsar* dî zi Mela Huni ino xîsus ser hîna vano:

Mehmed 'Eli şari Huni Begxani, von mehlê ma r' voni bariğ Fexrani
Fexran dewê Çolig ha nîzdê Çani, vonu şîma zaf bîwonin Qur'ani (m. 6/223)

Bawkalê inan o pil Mela Nasır, Fexran ra yeno Palı u Hun dî beno mîsafîr. A şew cemaat yeno pêser u Mela Nasır weaz dano, dîma cemaat vano sîba rocê cume yo, ma rê xutbeyêk bîdo u nîmacê cumeyi zi bîker. Eger dewîci zi qayil bî tiya dî vînder, ma yo ban u baxçe dani tu, ma rê îmamti bîker. Roco bin Mela Nasır, xutbeyê cumeyi waneno, nîmacê cumeyi keno u bî waştîşê dewîcan zi Mela Nasır, Hun dî maneno.⁵

Heta babîyê hotîn yani heta Mela Nasîrî rîstîmê Mela Hunîyi hîna yo: Mela Huni lacê Huseyni, Huseyn lacê Dewrêşî, Dewrêş lacê Huseyni, Huseyn lacê Îsmailî, Îsmail lacê Nasîrî, Nasîr lacê Nasîrî. Mela Nasîro pil wayîrê qîc nêbî u tîmatîm vatên ki mî rê duayêk bîkerên wa Homa yo ewladêk bîdo mî. Homa yo ewlad dano cî u o zi nameyê cê heyna Nasîr nano pa. O semed ra hem nameyê bawkalê inan o pil hem zi nameyê lacê cê Nasîr o.

Nameyê babîyê Mela Huni, Mela Huseyn o, dadiya cê zi Eyşa ya. Huni, ewladê dîyîn o, ey ra ver bîrayê cê Dewrêş ameyo dînya. Huni ra pey hîri wayî u dî bîrayî bîni yenî dînya. Dî bîrayî ki Huni ra pey benî mîrenî, dî bîray u hîri wayî manenî (Merdîmîn & Celalî, 2004, r. 36).

Xanîma Mela Hunîyi, Hewa Xanîm keynaya seydayê cê Mela Muhemmedî ya. Şeş keynaya u çar laci cî rê biyî. Nameyê lacanê ey Muhammed Suad, Ehmed Fuad, Hesên u Huseyn o; keynaya cê zi Leyla, Şula, Sonay, Hîcret, Ayşegul u Hilal î. Dî keynaya u yo lac zi qîctî dî merdî. Nameyê keynayan Şahîde u Henîfe, nameyê laci zi Ebdussamet bî.

⁵ Ma derheqê heyat u cuyayîşê Huni dî çend dori ey dîr ameyî yoca, îni malumatî yo bî yo ey ra ameyî goştarkerdîş, qeydkerdîş u nuştîş.

1.3. Tedrisatê Cê

Muhemmed Eliyê Huni, tedrisato verin babiyê xu het geno. Babiyê cê ehlê ilim b1, ders dayên u hem zi dew d1 melatiya fexri kerdên. Huni, babiyê xu het dursa Quran geno u Qurani xıtım keno. Zerra cê d1 eşqê wendişi esto u wazeno şiyero teber d1 b1wano. Dorêk, d1 dori teşebus keno keye ra b1remo u şiyero medresayêk; feqet babiyê cê pêhesiyeno.

Şewêk babiyê Mela Huni ey hon ra warezneno, yo bawelêka qic erzeno xu kıft u kuweni rayir. Hun ra şini Palı, uca ra zi pê tiron verco şini Xarpêt, uca ra zi heyne pê tiron şini Diyarbekır. Nımacê sıbayi Camiya Pil a Diyarbekır d1 keni u Mehlaya Cunan d1 keyeyê Muhammed Aydemir rê beni mısafir. Babiyê Mela Huni Mela Huseyin, zomayê Aydemiri yo, zewacê xu yê verini d1 waya Muhemmed Aydemir d1 zewıcnayi b1.

Mela Huni u babiyê cê pê selamê Zılfi Ağayi, Diyarbekır d1 şini Ebddurrezzak Haspekiji het. Pê ardımê ey şini xu resneni Melayê Camiya Pil a Diyarbekır Hafız Eli Efendi. Diyarbekır d1 keyeyê Heci Muhammedo Zubeyiric d1 maneno u şino Hafız Eli Efendi ra ders geno. Ge ge zi şino Ebddurrezzak Efendi vineno, o zi cı rê beno destegir.

Huni b1 xu zi derheqê destpekerdişê heyatê xu yê wendişi d1 hına vano:

“Wendiş u nuştişi rê meraqê mı zaf b1. Mı babiyê xu het mışef wend, dıma mı menaya Qurani mereq kerd. Babiyê mı ez girota u berda Diyarbekır. Ez berda Melayê Camiya Pil Hafız Eli Efendi het. Hafız Eli Efendi sey ewladê xu mı ra zaf heskerdên. Xocayê mı, mı ra va:

-Bıoni mı ra lacê mı, ez tu ra vano lacê mı. Xocayê merdımı dadi u babiyê merdımı ra zi efdal i. Dadiya yo tuti semedê heyatê cê xebıtiyena; feqet xocayê cê semedê axiretê ey xebıtiyeno. Dadiya tu şıt dayo tu, babiyê tu wer dayo tu. Babiyê tu, tu Palı ra ardi tiya, emanetê mı kerdı. Alımı d1 qısım i. Qısımı verin tu dano wendiş u tu ra vano haydi şo bıbo imam, heyatê xu bıxelısn. Ê bini zi tu dani wendiş u tu ra vani şo axiretê xu bıxelısn. Ez şiretê ê dıyın dano tu. Tı mı het Quran u tecwid bımus, dıma şo Siirt u pê şıweyê Ereki Quran bıwan. Uca d1 serf u nehiw bımus. Nahiw babiyê ilmi yo. Uca ra zi şo Cizre

u Seydayi ra hem qiraet u hem zi menaya qiraeti bîwan, peşêk ra zi şeriet u terîqet bîwan.

Dîma zi şo Bediuzzeman bîvîn u heqîqet bîwan.”⁶

Mela Huni seni ki xocayê ey o verin vato, yo bî yo sey ey keno. Nîzda serrêk Diyarbekîr dî maneno u tiya dî Hafîz Eli Efendi het dersa Qurani geno, uca ra şîno Siirt. Qezaya Siirt Perwari dî Seyda Mela Muhemmed Tanrîkulu het serrêk maneno u ders geno. Mela Huni, merdîmêko wefadar o. Vist serr cuwapey eşnaweno ki Siirt dî Seyda Mela Muhammed Tanrîkulu ki pa ders girota, wefat kerdo. O wext kuweno rayir u şîno Siirt, qebrê Seyda Mela Muhammedi ziyaret keno u cî rê dua keno.

Hem merkezê Siirt dî u hem zi qezaya Siirti Perwari dî wendîşê Qurani hola hol museno, uca dî serf u nehiwê Erebkî zi museno. Mela Huni, wendîşê xu yê medresa Diyarbekîr, Bîsmil, Silwan u Cizre dî keno tamam. (Uzun, 2018, r. 69). Mela Huni wext Cizre dî medresa wendên, Cizre o wext besteyê Mardin bî, serra 1990 dî bî qezaya Şîrnexî.

1.4. Melatiya Cê

Mela Muhemmed Eliyê Huni, wext wendîşê ey ê medresa qediyeno tepiya ageyreno Hun. O wext melayê dew Mela Henefî bî u çoras serr dew dî melatî kerda. Mela Henefî, Mela Huni ra vano ez hîni biya extiyar u nêşkena melatî bîkeri. Ez teyna cume ra cume xutbe wanena u nîmacê cumeyî kena, o bin zi tî biyar ca. Kışta cami dî yo zi medresa vîraziyaya. Mela Huni mudeyêk hîna dewam keno u wext Mela Henefî wefat kerd hîni camiya dew dî teyna o wezîfe keno; feqet Mela Huni melayo resmi niyo, melatiya fexrî keno. Mela Huni, bî qest u bî qerarê xu qayil nêbî bîviyero melatiya resmi u meaş bîgero. Qıcı cê ziyed bî, idareyê cê zi zaf zor bî, hetê idare u maişetê dînya ra zaf zehmet ant, zaf feqîrî zi di; feqet heyne zi melatiya resmi caiz nêvineno u îno semed ra fexrî xebîtiyeno.

Goreyê vateyê ey vist u hîrî serri dew dî melatî kerda. Heyne goreyê vateyê ey; Ustad Bediuzzeman vist u hîrî serri hepîs dî mendo u Hz. Pêğember zi vist u hîrî serri pêğembertî kerda. Badi vist u hîrî serran yo melayo resmi yeno dew u Mela Huni zi

⁶ Ini malumati destnuştayê “Tarihçe-i Hayatım Sizlere Bir Yadigârdır” ra geriyayî.

melatiya fexri warverdeno. O wext ra pey heyne dew dı usılo verin dı ders dano, waez dano, kam ki biyero keyeyê cê suhbet dano; feqet melatiya cê qediyena.

Mela Huni geyrayiş ra zaf hes keno. Xortiya cê ra heta inka der u dormaleyê Xarpêt, Çolig u Diyarbekır dı sehayat keno, ge ge zi hetê rocawan ra şino, mudeyêk maneno u tepiya ageyreno. Miyanê Hun ra rayirê tiron viyeren, ino zi cı rê zaf rahat yeno u pê tiron seyahet keno. Inka hema zi Hun dı cuyeno u heyne her roc pê suhbet u irşad rocanê xu viyarneno.

1.5. Şexsiyetê Cê yê Dini u Edebi

Mela Muhemmed Eliyê Huni, dı şexsiyetanê pılan ser şexsiyetê xu yê dini u edebi inşa keno. Şexsiyetê ey ê dini dı tesirê Bediuzzeman Seidê Nursi, ê edebi dı zi tesirê Mela Ehmedê Xasi esto. Huni şiyero kamca u kamci cemaet dı ronışo miheqeq behsê inı şexsiyetan keno. Inı wırdin xu rê rehber vineno.

Mela Huni, dı dori şiyê Seidê Nursi ziyaret kerdo. Dora verin hema 27 serre bı, kuweno rayir şino Isparta dı Bediuzzeman Seidê Nursi vineno, tede qısey keno, suhbetê ey dı ca geno, inê ra dıma zi her wext xu sey talebeyê Seidê Nursi vineno. Mela Huni derheqê Seidê Nursi dı, bı nameyê “*Qesiday Seidi Nursi*” qesideyêk zi nuseno. Ina qeside 1969 dı nuştı u 20 beyit a. Huni ina şiir dı Seidê Nursi u Risaleyan wesıfneno u xu sey talebeyê Risaleyê Nuri nişan dano. Huni qeside dı; Seidê Nursi mucedido peyin vineno, Risaleyê Nur sey nurê Qurani ramocneno u qê xelasê imani wendiş u tetbiqkerdişê risaleyan elzem vineno.

Teriqet niyu heqiqet u, ‘eşiret niyu şeri’et u

Ennu rahar Qur’an vetu, tu vên Bedi’uzzemani (q. 2/18)

Heci Mehmed ‘Eli niştı, von mı rêcê nur tepiştı

Qesidê xu pê nur piştı, tu vên Bedi’uzzemani (q. 2/20)

Mela Huni, Quran u sunnet xu rê keno rehber u inan dıma şino, xu ehlê sunnet we’l-cemaet vineno. Benateyê bısılmanan dı ferq nêvineno, kamci milet ra beno wa bıbo her kesi ummetê islami qebul keno.

Homay nivon tı kom millet, Homay nivon tı kom dewlet

Person tı kom din u ummet, bib' yo ummet ehli sunnet (m. 6/86)

Huni şiiiranê xu dı her wext heqîqetê Îslamiyeti ra, din u imani ra behs keno. Tede fikrê ittihadê Îslami esto u heme dewletanê bısılmanan sey yo welat vineno.

Dewleta zaf pil ennu dinu, ennu din ma setiş ninu

Ennu din ma rutış ninu, pê din dewlet qesyû kinu (m. 6/84)

Huni, heme bısılmanan bînê yo beyraq u yo dewlet dı vineno u şari vera fitne u ciyayi hayidar keno.

Dışmenon din xu xemelna, pê pero din ma bedelna

Pê fendo 'eqıl 'edelna, melmekêt Zazo zedelna (m. 6/182)

Muhemmed Eliyê Huni, hetê edebi ra bînê tesirê Ehmedê Xasi dı maneno. Ehmedê Xasi, şairo verin ê edebiyatê Zazaki yo.⁷ Peyniya se serra 19ın dı mewlidêk nuşt u ino mewlid, goreyê tesbitanê inkayın kitabo verin ê Zazaki zaniyeno (Varol, 2012, r. 632). Neşîrê mewlidê Xasi ra pey nameyê cê mıntıqaya Zazayan dı vıla beno. Mela Huni o wext hema talebeyê medresa yo u nameyê Xasi eşnaweno. Goreyê beyanatê Huni, babiyê cê Mela Huseyin, mewlidê Melayê Xasi fek ra wendên yani ezber kerd bı.

Huni wext Diyarbekır dı medresa wendên qayilo ki şiyero Mela Ehmedê Xasi bıvino, ino semed ra kuweno rayir şino ziyaret keno. Xasi dewa cê dı vineno u tera mewlidêk wazeno; feqet destê Xasi dı a hel mewlidê cê çin o, mewlid peyda nêkeno. Xasi, Huni şaweno yona dew u yona merdımı het; feqet Huni uca ra zi destveng ageyreno. Xasi oniyeno ki Huni zaf qehıriyo u zaf zi zerra cê decaya dest keno paşt a cê u vilineno, fek ra zi çiyêk waneno, pıf keno Huni ra u vano; inşellah tı zi rocêk mewlidêk nuseni u tı beni şairê Zazayan. Mela Huni, sebebê nuştışê xu yê Zazaki duaya Xasi dı vineno, vano duaya Xasi qebl bi u Homayi nesib kerd mı Zazaki nuşt.⁸

⁷ Derheqê Mela Ehmedê Xasi u mewlidê cê dı bioniyên: Dağılma, İ. (2024). *Mewlidê Ehmedê Xasi*. Neşîrxaneyê Siyer; Yergin, M. (2024). *Mewlidê Mela Ehmedê Xasî*. Peywend.

⁸ Ma ina mesela yo bı yo Mela Huni ra goştari kerd u qeyd girot.

1.6. Destnuşte u Eseri Cê

Muhemmed Eliyê Huni, miyanê nuštoğanê edebiyatê klasik ê Zazaki dı nuštoğotor welud o. Tor zaf eseri edebiyatê klasiki Huni nuşti; la çı heyf heta inka bê mewlid u çend qesideyan eseri ey ê bini neşır nêbiyi (Karabeyeser, 2023, r. 54). Nuşteyi Huni, bı tertib u nizam niyi; sey yo diwani zi nêameyi tertibkerdiş. Ma semedê ina xebat heme nuşteyi Mela Huniyi ardi yoca u sey *Diwanê Huni* name kerd.

Ma heşt mewlidi Zazaki u eserê *Poncas Pêğembero Mu'ellim* daxilê xebata xu nêkerd; çimki mewlidi cê mahiyetê ina xebat dı niyi. Kıtabê poncas pêğemberan zi eserêko musteqil o u xebatêka ciya cı rê lazım a, daxilê diwani nêbeno u miyanê inê nuşteyan dı zi ca nêgeno.

Mela Huni, bê Zazaki teyna dı nuşteyi xu sewbina zıwanan dı nuşti. Inan ra nuşteyê *Feryad-ı Andelib*, qesideyêka Tırki ya. Huni ina qeside serra 1982 dı mergê Sofi Cuma Güzel ser nušta. Sofi Cuma, pê nameyê *Tarhanalı Sofu Cuma* yeno zanayış. Tarhana, nameyê dewa ey a u besteyê Pali ya. Sofi Cuma, serra 1909 dı ameyo dinya u 1982 dı wefat kerd. Kalikê inan Bexdad ra ameyo u pa Kara Cemşid Beg iştiraqê fethê Pali kerd. Sağunayıc Heci Baba ra icazet girot (Yapıcı, 2004, r. 253).

Mela Huni; seyda u melayi ki der u dormaleyê Pali u Hun dı cuyayi u wefat kerd, derheqê inan dı qesideyi Tırki nuşti. Goreyê vateyê Mela Huni, Şêx Eli Efendi u sewbina merdımın ser zi qesideyi Tırki nuşti; feqet ini nuşteyi biyi vin.⁹

Mela Huni, yo zi tesela mewlidêko Erebi kerd. Ino mewlid hot rıpelan ra yeno meydan, tarixê nuştişi u nameyê mewlidi nuşte ser çin o. Mewlid qaxıdêko muswedde ser nusiyayo u teshih nêbiyo. Huni qê sebebê inê mewlidi vano ki; tay seydayan vat Mela Huni bê Zazaki u Quran çiyêk nêzano. Mı zi ini vateyi giroti xu zerr u mı mewlidêko Erebi nuşt.¹⁰

⁹ Ma ini ifadeyi Mela Huni ra goştari kerd u nuşti.

¹⁰ Ma ini vateyi Mela Huni ra goştari kerd u nuşti.

1.6.1. Diwanê Huni

Diwanê Huni dı vist nuşte ca geno. Ini nuşteyan dı 1.212 beyiti esti. Nuşteyo tor kılın 20 beyit ra tor derg zi 245 beyitan ra yeno meydan. Nuşteyo verin ê diwani serra 1967 dı ameyo nuştış, benateyê nuşteyo verin u peyin dı zi nızda 50 serr esta.

Mela Huniyi, nuşteyê xu yê verini 1 ra heta 46 rêz kerd u serê her rıpelî dı omarê rıpelî nuştî. Tiya dı goreyê wextê nuştışi tertibêk çin o. Huni, destnuşteyi xu yi verini sey wereq nuştî. Çend nuşteyi xu ardi yoca, qapax kerdo hedre, qapaxi ser nameyê ini nuşteyan nušto u dıma zi ini nuşteyi pêdıma dayi. Ini nuşteyanê verinan dı çı qapaxo ki hedre biyo pê Tırkiya Usmanki tertib biyo; feqet nuşteyi ki wextêko nızd dı ameyi nuştış inan dı rıpelê qapaxi zi Zazaki yo. Ma nuşteyi verini ê Mela Huni, goreyê teqsimê cê analiz kerdî.

1.6.1.1. Qesideyi Zerra Haya, Tewhid, Qebra Tari Qebra Xuri

Huni, destnuşteyi xu yi verini 1 ra heta 46 rêz kerd bi, 13 rıpelanê verinan dı ca dayo mewlidê xu yê verini. Rıpelê 14ın dı qesideyi dest pêkeni. Rıpelê 14ın sey qapax hedre biyo u nuşteyi ki qapax ser ca geni, ini zi pê Tırkiya Usmanki ameyi nuştış. İfadeyê cı hına yo: “Zazaca Uyanık Gönül, Tevhid ve Kabir Kasideleri / Elaziz Palu Kazası, Hun-Beyhani Beldesinden Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1975”. Mela Huni, qapax dı her çıkas tarix binuso zi heyne peyniya her qeside dı tarixê nuştışê qeside dayo.

1.6.1.1.1. Qesideya Zerra Haya

Qesideya Zerra Haya, 40 beyit ra yena meydan u peyniya qeside dı semedê tarixê nuştışi 1975 nuşte yo. Ina qeside destnuşte dı rıpelanê 15ın u 16ın dı ca gena. Şair ina qeside dı xu bı xu qısey keno u şıretan dano. Nefso ğıdar ver hişyari, teat u ibadet wazeno. Heyna iqaz keno ki merdım gereka koleyê nefse xu nêbo, Rebbê xu, xu vira nêkero u imtihanê xu zi her wext biyaro verê çımanê xu.

Pillê teyna qê Homa ya, Homay mı r' yo zerri k' da ya

Hon dı menda nozon ça ya, ey zerr hon ra dı bib' haya (q. 11/1)

Zerrê heyne tu bib' haya, zerrê tu k' esta yo sa ya

Zerrê tu ha nika ça ya, ey zerr hon ra dı bib' haya (q. 11/2)

1.6.1.1.2. Qesideya Tewhid

Qesideya Tewhid dı 33 beyiti esti u 1974 dı nusiyaya. Destnuşte dı rıpelanê 17ın u 18ın dı ya. Huni ina qeside dı wazeno ki merdım imanê xu kamıl bıkeru u şeytano lein ra zi dur vındero. Sewbina şîir dı yoyiya Homayi ra, kıtab u sunnet ra, taet u ibadeti ra behs beno. Beyitanê peynan dı zi behsê şewanê bimbarekan beno.

Kitabi ma Qur'an o, ma pê ardo iman o

Rehbêri ma 'irfan o, la ilahe illellah (q. 9/3)

Qur'an ma r' bennu imam, Homa ma r' kerdo ikram

Kafir pê bennu islam, la ilahe illellah (q. 9/4)

1.6.1.1.3. Qesideya Qebra Tari Qebra Xuri

Qesideya Qebra Tari Qebra Xuri; 20 beyit a, 1967 dı ameya nuştış. Ina qeside, yo rıpel a u rıpelê 19ın dı ca gena. Şiiranê verinan ê Mela Huni ra ya. Qeside pê teswirê qebır dest pêkena, qebır cayêko teng u tari u xuri yo. Ini teswiran ra dıma şair, behsê pırdê sıratı keno... Merdım eşkeno vaco qeside panc şertanê Îslami ser ameya meydan (Karabeyeser, 2024, r. 32).

Qebra tari qebra teng a, qê zalımo ariy u deng a

Peyniyê dunyay ma veng a, vendona ma d' qebra tari (q. 1/2)

Sırat yo pırdo zaf derg o, merdum gunahkar yo verg o

Çend weş mani peyni d' merg o, vendona ma d' qebra tari (q. 1/5)

1.6.1.2. Qesideyi Seidi Nursi, Weq'ê Kerbela, Hz. Pêğember, 'Eqidê İman 'Eqidê İslam

Ini nuşteyi eyini wereq dı ca geni. Ino wereq rıpelê 20ın dı dest pêkeno u ino rıpel sey qapaxi ameyo hedrekerdiş. Heyna qapaxi ser ifadeyê Tırkiya Usmanki ca geno. Qapax ser ifadeyê "Zazaca Saidi Nursi, Kerbela Vakası¹¹ ve İman Akidesi / Elaziz

¹¹ Mela Huni; derheqê Kerbela, Hz. Hesen u Hz. Huseyin dı hiri qesideyi nuştı. Omara 19ın a *Vate* dı derheqê ini qesideyan dı, dı nuşteyi ca geni. Nuşteyo verin dı Mehmet Selim Uzun hem derheqê ini hiri nuşteyan dı hem zi Weqaya Kerbela dı derg u dıla malumat dano. Nuşteyê dıyın dı zi ca diyeno transkripsiyonê ini hiri qesideyan. Kunyeya ini nuşteyan hına ya: Uzun, M.S. (2003). Weqayê

Palu Kazası, Hun-Beyhani Beldesinden Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1969-1970-1971” nuşte yo.

1.6.1.2.1. Qesideya Seidi Nursi

Qesideya Seidi Nursi, rîpelê 21yın dı ca gena, yo rîpel a u 20 beyit ra muteşekil a. Qê wextê nuştışi binê qeside de 1969 nuşte yo. Mela Huni, talebeyê Seidê Nursi yo u ina qeside dı ehemiyetê Risaleyanê Nuri ra u heqîqatanê inan ra behs keno.¹²

Se‘id Nursi, Se‘id Nursi, risale ak’ bîwan dersi

Zerrê xu ra tu vec tersi, tu vên Bedi‘uzzemani (q. 2/12)

Kitabi ma esto Qur‘an, tu qedr u qıymêt yi bızan

Tu Risale-i Nuri bîwan, tu vên Bedi‘uzzemani (q. 2/14)

1.6.1.2.2. Weq‘ê Kerbela Hesen u Huseyn

Rîpelê 22yın semedê Hz. Hesen u Hz. Huseyni sey qapaxi hedre biyo. Rîpelê 23yın dı qesideya *Weq‘ê Kerbela Hesen u Huseyn* ca gena, 20 beyit ra yena meydan u 1971 dı nusiyaya. Huni, ina qeside dı tornanê Hz. Pêğemberi Hz. Hesen u Huseyn ra, qıcti u şehadetê inan ra behs keno.

Sukê Pêğembêr Medina, wirdi tede amê dunya

Wirdi qê din ir bi feda, dunya ra şî Hesen Huseyn (q. 5/3)

Hesen Huseyn wird bi vini, wird bi feday enni dini

Yo pê camêrd yo pê cini, dunya ra şî Hesen Huseyn (q. 5/6)

1.6.1.2.3. Qesideya Hz. Pêğember

Qesideya Hz. Pêğember, rîpelê 24ın dı ca gena. Ina qeside kota miyanê qesideyanê ehlê beytê pêğemberi. Ina qeside zi 20 beyit a u yo rîpel dı ca gena. Qê

Kerbelayî. *Vate*, 19, 45-56; Hacı Xoca Muhemmed ‘Elî Öztürk (2003). *Weqay Kerbelay* (transkripsiyon: Mehmet Uzun). *Vate*, 19, 57-64.

Ini hiri qesideyi serra 2004 dı pa mewlidê cê u *Hekatê Yusuf u Zelixa* sey kitabî neşır biyi u kunyeya kitabî zi hina yo: Mela Mehmed Elî Hûnî (2004). *Mewlid, Yûsûf û Zelîxa, Qasîdeyê Kerbela*. *Vate*.

¹² *Qesideya Seidi Nursi*, omara 167ın a *Nûbihar* dı pê nameyê “Ina dunya bena fanî” neşır biya u kunyeya cê hina ya: Mela Mehmed Elî Hunî (2024). Ina dunya bena fanî (transkripsiyon: Mehmet Uzun). *Nûbihar*, 167, 33.

tarix zi bîn dî serra 1972 nusiyayo. Şair ina şîir dî sinayîşê Hz. Pêğemberi, eşqê zerra xu u ziyaretê cê ra behs keno.

*Yen sukê tu ya Muhemmed, ez ha yen kê tu ya Ehmed
Ha yen qê tu mî mekîr red, ya Resulellah meded (q. 8/1)*

*Dexilek von ez tîm tîmî, şefqet bîk' qê ni yetimî
Wazen sırat musteqimî, ya Resulellah meded (q. 8/16)*

1.6.1.2.4. Weq'ê Kerbela Hezret Hesên

Weqay Kerbela Hezret Hesên, rîpelê 25în dî ca gena. Heyna ina qeside zi 20 beyit a, bînê rîpeli dî 1970 nuşte yo. Ina şîir dî kîlm a kîlm heyetê Hz. Hesênî ra, xelifetiya cê ra, pê destê xanîma cî jehrbiyayîş u wefatê cê ra behs beno.

*Hesên laci Fatîma wo, pirik yî Pêğembêr ma wo
Wefat yî tu rînd beşnawo, dunya ra şî Hezret Hesên (q. 3/3)*
*Şeş aşmî xelifeyê kerd, çeher ponc rey yî je'ri werd
Peynî d' sukê Medina d' merd, dunya ra şî Hezret Hesên (q. 3/5)*

1.6.1.2.5. Weq'ê Kerbela Hezret Huseyn

Rîpelê 26în semedê Weq'ê Kerbela qapaxêk vîraziyo u ifadeyo Tırkî zi sey ê binan o, bîn dî zi tarix erziyayo cî u 1970 nusiyayo. Weq'ê Kerbela Hezret Huseyn, rîpelê 27în dî ya. Qeside 30 beyit a, peyniya qeside dî hem derheqê hadiseyê Kerbelayî dî yo ifadeyo derg o Tırkî hem zi yo teqriz nuşte yo. Ina qeside dî biyayîş u cuyayîşê Hz. Huseynî ra u bî zafî zi Kerbela dî şehidbiyayîşê ey u bîsılmananê binan ra behs beno.

*Hotey du tîn kişê merdî, sarê Huseyn sarê derdî
Leşê yî so ponc derb werdî, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/23)*
*Dunya bî yo mîco tari, qîcan Huseyn kerd yo zari
Cini Huseyn mînd bêwari, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/25)*

1.6.1.2.6. 'Eqidê Îman 'Eqidê Îslam

Nuşteyê 'Eqidê Îman 'Eqidê Îslam, rîpelê 29în dî dest pêkeno u rîpelê 31yîn dî qediyeno. Ino qîsım dî nuşteyo tor derg eqide ya. Ino nuşte dî 66 beyiti ca geni. Eqaid,

qaideyi esas ê dinê Îslami yi u hukımı ki tede esti merdım mecbur tabiyê cê beno (Kılavuz, 1989, r. 212).

Nuşteyi eqide usıl u esasê Îslamiyeti yi, medresayan dı zaf ehemiyet diyeno cı u sey ders diyeno wendiş. Nuştoğê eqidenameya verin a Zazaki, Muhemmedê Şêx Ensari kitabê *Raro Raşt* miyanê şertanê medresa dı nuşta u heyne medresaya ki awan kerda u tede ders daya tiya dı daya wendiş (Zilan, 2021, r. 67).

Eqidenameyi wext nesir biyeri nuştış sey kitabêko dini yeni hesıbnayış; feqet wext menzum biyeri nuştış o wext hetê edebiyat ra zi tehlil u tenkid beni. Mela Huni, eqidenameyê xu menzum nuşto. Mela Huni eqidename dı ca dano panc ferzanê Îslamiyeti, şeş ferzanê imani, sıfetanê zati u subuti, çar kıtabanê muqeddesan, çar melaiketanê pılan, xanımanê Hz. Pêğemberi u sewbinan xısusan.

Hê ya insan ya insan, Homa yo biya iman

Tu bıwan ‘ilm u ‘irfan, bızan ‘eqidê iman (q. 6/1)

Mı Zazo r’ ‘eqide nışt, pê rêştê heqiqêt rışt

Pê layon hikmeto pışt, bızan ‘eqidê iman (q. 6/4)

1.6.1.3. Hikmêt Zazaki, Edebiyat Zazaki Neqışnayo Pê Naki

Ino wereq dı, dı qesideyi esti. Tiya dı rıpelê 32yın heyne qapax o, heyne pê ifadeyêko Tırki “Zazaca Hikmet ve Edebiyat / Elaziz Palu Kazası, Beghani Beldesinden Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1971” nuşte yo.

1.6.1.3.1. Hikmêt Zazaki

Nuşteyo verin pê nameyê *Hikmêt Zazaki* ca geno. Nuşte rıpelanê 33yın u 34ın dı yo u 40 beyit ra muteşekil o. Şiir dı bı zafi hemd u şıkır, teat u ibadeti ra behs beno.

Pê quwwêt namê Homa, mı hikmêt Zazaki vay

Hê goştari pi u may, çerrê mevacır way way (m. 1/1)

Zaf ‘ibret biger bıra, hikmeto beşnaw mı ra

Sarê nefsi bıq’ tıra, nefsi xu ra buk hera (m. 1/7)

1.6.1.3.2. Edebiyat Zazaki Neqışnayo Pê Naki

Nuşteyo dıyın pê sernuşteyê *Edebiyat Zazaki Neqışnayo Pê Naki* ameyo nuştış. Benateyê rıpelanê 35ın u 39ın dı ca geno. Miyanê qesideyan dı nuşteyo tor derg o. 132 beyiti tede esti u binê nuşte dı serra 1971 nuşte yo. Şiir dı egleb ca diyayo xısusanê şiret u nesiheti.

Ennu edebiyatu, mı pê Zazaki vatu

Ek tu hikmet wuratu, xeyri tu qat u qatu (m. 2/2)

Wazên cewheru caki, wazên çıman xu aki

Bıwan enni Zazaki, neqışneyo pê naki (m. 2/3)

1.6.1.4. Weq‘ê Kuy Uhud Wefat Hemzi

Weq‘ê Kuy Uhud Wefat Hemzi xu ser yo wereq o. Rıpelê 40ın sey qapaxi biyo hedre u ser dı “Zazaca Uhud Ğezası / Elaziz Palu Kazası, Hun Beldesinden Hacı-Hoca Muhammed Eli / 1972” nuşte yo. Herbê Uhud, rıpelê 41yi ra dest pêkeno u rıpelê 43 dı qediyeno. Nuşte 81 beyit ra yeno meydan u serra 1972 dı ameyo nuştış. Huni şiir dı verco ca dayo Herbê Uhudi u dıma zi hetê Wehşi ra şehidbiyayişê Hz. Hemzeyi derga derg ca geno.

Hemze lac ‘Ebdulmuttelib, Hezret Hemze dati hebib

Şehidê yi qeder ıd bib’, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/2)

Rehmê Homay qê Hemzi ri, cennêt ‘ela zi qê yi ri

Bıwan wefat enni miri, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/4)

1.6.1.5. Qesideyi Vengi Meli, Mekki, Medina

Qesideyi *Vengi Meli, Mekki, Medina* pêdıma yeni. Qê inan yo qapaxêk ya zi sernuşteyêk nêameyo hedrekerdış. Ini hiri qesideyi nuşteyê *Weq‘ê Kuy Uhud Wefat Hemzi* ra pey pêdıma ca geni.

1.6.1.5.1. Vengi Meli Munacat Muhemmed Eli

Vengi Meli Munacat Muhemmed Eli, rıpelê 44ın dı ca geno, ina qeside 1974 dı nusiyaya u 22 beyiti ya. Mela Huni ina şiir dı qê xatiri zatanê pilan, şewanê bimbarekan, taet u ibadeti ef wazeno.

Îlahi tu qê xatîri ni Resul, selat u selam qê yi ri pê usul

Tu qê xatîri eya zerra melul, Îlahi tu du ‘ani ma bîk’ qebul (q. 10/1)

Îlahi tu qê xatîri Mustefay, selat u selam zafiyi ri sê haway

Tu qê xatîri ni nîmaci sibay, ilahi tu du ‘ani ma bîk’ qebul (q. 10/2)

1.6.1.5.2. Qesideya Mekki

Qesideya Mekki rîpelê 45în dî ca gena, 25 beyiti ya u 1976 dî nusiyaya. Mekke, cayê biyayîşî Hz. Pêğemberî yo u qê heciyan zi cayanê bîmbarekan ra yo, îni hetan ra behsê Mekke beno.

Sukê Mekki suko ser ra, şari Mekki ciran kerra

Herrê Mekki yona herra, şu Mekke vên Beytullahi (q. 12/5)

Sukê Mekki moni dunya, nîka tede Ke ‘bê ‘ulya

Vic ‘Erefat agêr Mina, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/6)

1.6.1.5.3. Qesideya Medina

Qesideya Medina rîpelo peyin yanî rîpelê 46în dî ca gena. Ina qeside zi heyne 25 beyit a u 1976 dî ameya nuştîş. Cayo ki tede behsê Mekke bî, mîheqeq behsê Medina zi beno, wîrdî piya yi. Huni ina şîir dî zi heyne heyatê Hz. Pêğemberî ê Medina ra, ehemiyetê bacari ra behs keno. Mela Huni, seni ki Mekke ra hes keno hîna Medina ra zi hes keno.

Medina d’ zaf qebristani, tede xurmê gulistani

Ya villê ‘Erebistani, Medina sukê pêğembêr (q. 13/15)

Efdêl suko Medina ya, nizdiyê moni dunya ya

Qelb insani kenna haya, Medina sukê Pêğembêr (q. 13/21)

1.6.1.6. Heketê Yusuf u Zelixa

Heketê Yusuf u Zelixa, miyanê destnuştêyanê Mela Huniyî dî nuştêyanê tor meşhuran ra ya. Ino destnuşte duyê rîpelan ra yeno meydan u rîpelo verin qapax o. Qapax ser verco “ehsenu’l-qeses” nuşte yo. Îfadeyê ehsenu’l-qeses; ayetê hîriyîn ê sureyê Yusufî dî ca geno. Kelimeya “qesas” yena menaya “hikayekerdîş” u sey mestari şîxuliyena. Îfadeyê “ehsenu’l-qeses” zi yeno menaya “vatîşo tor rînd”; feqet mestari

herında mef'ul dı zi şıxuliyeni u ino semed ra menaya ifadeyi beno, hikayeya tor rınd (Kırca, 1989, r. 178).

Qapax ser nuşteyo bı Tırki, “Zazaca, Yusuf ile Zuleyha / Elaziz Palu Hun Kasabasından, Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1982” nuşte yo. Bınê qapaxi dı zi yo fotografê Muhemmed Eli Huni ca geno.

Rıpelê diyın dı peşê seri dı “Heketê Yusuf u Zelixa” nuşte yo. Mela Huni, qapaxo Tırki dı nameyê Zuleyha pê vatış u nuştışê Tırki ca dayo cı; feqet nuşteyê Zazaki dı Zelixa nušto u ino zi goreyê vatışê Zazaki yo. Heme nuşte 152 beyitan ra yeno meydan. Peyni dı goreyê paragrafêk nuşteyêko Tırki ca geno u şair tiya dı sebebê nuşteyê ina hikaye izah keno.

Hikayeya Yusuf u Zelixa, miyanê nuşteyanê Mela Huniyi dı zaf meşhur a, hem goreyê mewzu hem zi hetê edebiyati ra pa zaf behs beno.¹³ Şair ino nuşte dı heyatê Hz. Yusufi u eşqê Zelixa geno dest. Honêko Hz. Yusufi wext duyes serre bı di, uca ra dest pêkeno u dıma zi erziyayışê bir, xelısiyayışê cê, xızmkartiya cê ya qesrê Firewni, demê zindani, hukumdartiya cê u sewbina xısususan ra behs keno. Huni, destpêkê hikayeya Yusuf u Zelixa dı hına veng dano:

Mı heketê Yusuf cawut, pê nezma Zazaki vawut

Şıma bıraro ri şawut, hê vên Yusufi Ken'ani (m. 3/2)

Ena heket mı ra beşnaw', desti mı ra bışım yo aw

Vên Homay Qur'an id se vaw', hê vên Yusufi Ken'ani (m. 3/3)

Hikayeya Yusuf u Zelixa, edebiyatê mıletanê binan dı zi zaf ca gena; edebiyatê Erebi, Farıski, Urduki, Tırki u Kurdki dı zaf ameya nuştış.

¹³ Hikayeya Yusuf u Zuleyxa ê Mela Muhemmed Eliyê Huni, verco omara 18ın ê Vate dı pê transkripsiyonê Mehmet Selim Uzuni neşır biya u kunyeya cê hına ya: Hacı-Xoca Muhemmed Eli Öztürk (2002). Heketey Yusuf u Zelixa (transkripsiyon: Mehmet Uzun). Vate, Omar: 18, r. 67-79. Mehmet Selim Uzun, ina omara Vate dı verco pê nuşteyêk Mela Muhemmed Eliyê Huni u destnuşteyanê cê ra behs keno. Mela Huni seni şınasnayo, seni xu resnayo cı, nuşteyi cê seni temin kerdı u çı nuşteyi Mela Huni ki koti destê cê derheqê inan dı malumat dano. Hikayeya Yusuf u Zuleyxa, serra 2004 dı pa mewlidê cê u çendna qesideyan sey kitabı neşır biya u kunyeya kitabı zi hına yo: Mela Mehemed Eli Hünî (2004). *Mewlid, Yûsûf û Zelixa, Qasîdeyê Kerbela*. Vate.

1.6.1.7. Heyat İnsan Memat İnsan

Nuşteyê *Heyat İnsan Memat İnsan*, qapax u hot rîpelan ra muteşekil o. Qapax heyne sey ê binan Tırki ameyo tertibkerdiş u hına nuşte yo: “Zazaca İnsan Hayatı ve İnsan Mematı / Tanzim eden Elaziz Palu (Hun) Beyhan Kasabasından Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1983”. Tarixê nuştışê pê teqvimê Hicri nuşte yo u heyne qapax ser yo fotografê Huni ca geno.

Şair ino nuşte dı serüvenê cuyayışê insani geno dest. Nuşte dı biyayışê insani, qıcti u xorti, zewac, extiyari, merg u axiretê insani ra behs beno.¹⁴ Huni, nuşte dı insanan hına hayidar keno:

Gun insani guno mundo, guvdê insani ha hun do

Nesib insan awk u nun do, ge sukun do ge dewun do (m. 4/1)

‘Emur darê insan derg o, insan gunahkar yo verg o

Quwwê insan quwwê kerg o, ‘aqibê insani merg o (m. 4/6)

Ino nuşte 84 beyit ra yeno meydan u rîpelo peyin dı bînê rîpeli dı yo beyitêk esta u şair ma beyit daxilê nuşteyi nêkerda. Heyne peyni dı ifadeyêko Tırki ca geno.

1.6.1.8. Heketê Hezret Suleyman u Belqıs

Hikayeya Hz. Suleyman u Belqıs, qapax u hot rîpelan ra yena meydan. Rîpelê qapaxi dı Mela Huni, Sureya Neml Ayetê 30ın ra qısımêk “innehu min Suleymane” dano u dıma ciyer dı pê ifadeyê “Pê nezma Zazaki / Heketê Hezret Suleyman u Belqıs / Pê qelemê Muhemmed Eli Huni / Hicri - 1414, Miladi - 1993” nuşte yo.

Nuşteyi ki heta inka ma behsê cê kerdo hemeyê inan dı rîpelê qapaxi pê Tırkiya Usmani bi, feqet Mela Huni dora verin tiya dı qapaxo Zazaki kerdo hedre u heme ifadeyi qapaxi Zazaki ameyi nuştış. Rîpelê dıyın dı Mela Huni verco Sureya Neml ra Ayetê 30ın heme dano u dıma zi viyerenê şiir. Dı beyiti verini ê şiir hına yi:

¹⁴ *Nûbihar* omara xu ya 118ın seba Zazaki sey omarêka xıusî kerd bı hedre u ino nuşte uca dı neşır bı. Kuniyê cê hına ya: Mela Mehemed Eli Hunî (2012). *Heyat insanî memat insanî* (transkripsiyon: W. K. Merdimîn). *Nûbihar*, Cild: 15, Omar: 118, r. 38-43. Goreyê tedqiqi ma benateyê ina nusxa u nusxaya ki ma dest dı ya ferq çin o, wırdi nusxayî zi eynî yî.

Bismillah vac ak Qur'ani, akır surê Nemli bani

Heketê Belqis biwani, tori Sultan Suleymani (m. 5/1)

Ez bihelli 'er ra radi, sê yo meli bik feryadi

Akir cakir surê Sadi, çalê Suleymani adi (m. 5/2)

Hikayeya Hz. Suleyman u Belqis dı 104 beyiti esti, peyniya destnuşte dı ina dor ifadeyêko Zazaki nuşte yo. Şair heta inka inı ifadeyi tım Tırki nuşt bi; feqet tiya dı ifadeyo peyin zi heyne Zazaki yo. Mela Huni ino ifade dı vano ki mı hikayeya Hz. Suleyman u Belqis pê ayetanê Qurani nušta u mı Zazaki vısta piyase. Kam ki ino nuşte wend inan ra yo fatihayêk zi wazeno.

Mela Huni ina şiir dı seltenat u hukumdartiya Hz. Suleymani ra u Melike Belqis ra behs keno. Verco babiyê Hz. Suleymani Hz. Dawudi ra behs beno, dıma biyayişê Hz. Suleymani u heyatê cê ra, pê ifritan hukumdartiya cê ra, Melikeyê Seba Belqis ra, munasebetê inan ra behs beno.¹⁵

1.6.1.9. Wefat Seyda Mela Behri

Nuşteyê wefatê Seyda Behri, nuşteyêko kılmek o, qapax u dı rıpelı yo. Qapax dı “Wefat Seyda Mela Behri Rehmetullahi Eleyhi” nuşte yo u bın dı zi, dı beyiti Zazaki nusiyayi, qapax ser dı tarixê nuştışi çin o.

Seyda Mela Behri, serra 1921 dı dewa Ğeydmen ê qezaya Pali dı ameyo dinya. Nameyê cê Şêx Şerif nayo pa. Wext hema qıc bı babiyê xu het ders geno u wendişê cê yê bin zi pê cefa u feqiri viyeren. Mela Behri wext dewa Yığ dı medresa wendên,

¹⁵ Yo nusxaya Hikayeya Hz. Suleyman u Belqis, omara 37ın ê *Vate* dı neşır biya u transkripsiyonê cê hetê Mehmet Selim Uzuni ra ameyo vıraştış, kunyeya cê zi hına ya: Mella Mehmed Elî Hunic (2011). Hezreti Suleyman u Belqis (transkripsiyon: Mehmet Selim Uzun). *Vate*, Omar: 37, r. 51-63. Nusxaya ki *Vate* dı neşır biya u nusxaya ki ma dest dı ya benateyê inan dı zaf ferq esto. Malumato ki Mehmet Selim Uzuni destpekê nuşte dı dayo, ina nusxa serra 2009 dı ameya nuştış u 91 beyit a. Nusxaya ki ha ma dest dı ya qapaxê ina nusxa dı serra 1994 nuşte yo u nusxa 104 beyit ra yena meydan. Ferqê wırdi nusxayan teyna serra nuştışi u omara beyitan niyo. Wext merdım wırdi nusxayan muqayese keno sere ra heta peyni bê çend beyitan benateyê inı nusxayan dı muştereti nêvineno. Ma seba sewbina nuşteyan ino malumat Mela Huni ra girot ki ey bı destê xu çend nuşteyi xu heyne nuşti yani bı xu istinsax kerd; feqet tiya dı mesela istinsax ra veciyena u ge ge nuşteyêko newe yeno nuştış. Mela Huni bı umumiyet zi wext yo nuşteyê xu kerd vin u mecbur mend ki newe ra binuso, çiyi hınayin biyi. İxtimalo pil ino ki Mela Huni 1994 dı nusxaya ki ma dest dı ya ina nusxa nušta, dıma ina nusxa kerda vin u dest pêkerdo newe ra nušto. Prosesesê newe ra nuştışi ki çiyi ki nusxaya verin ra ameyo vir nuşti, çiyi ki vir nêameyo inı zi newe ra nuşti u daxil kerd.

keynaya Ebdurrehman Efendi Zelixa dır zewıcıyeno, ıno zewac ra panc keynayı u hiri zi laci cê rê beni. Seyda Behri benateyê serranê 1955-1960 dı dewa xu Ğeydmem dı, 1960 ra 1986 zi medresaya ki seydayê cê Mela Muhemmed dewa Yığ dı vıraşta uca dı ders dano. Mela Behri uca ra yeno merkezê Xarpêt heta peyniya heyatê xu bı usilê medresa ders dano u 6 Nisan 2014 dı wefat keno (Bekiroğlu, 2015, r. 145-146; Uzun, 2015, r. 166-167).

Ripelo verin ê şiir dı pêşê seri dı “Wefat Seyda Mela Behri Rehmetullahi Eleyhi” nuşte yo u dıma zi şiir dest pêkena. Huni, wefatê Seyda Mela Behri ra pey decê zerra xu hına ifade keno:

Pê nomê Hezret Homayi, nusen wefati seydayi

Kerdi xırabe ni cayi, pere nikon ay u wayi (q. 14/1)

Seydê welat ma kerd xırab, şerabê ma kerda serab

Wayêr ihsan wayêr sewab, Seyda Behri ulu’l-elbab (q. 14/2)

Temamê şiir 33 beyitan ra yena meydan. Mela Huni ina şiir dı behsê cuyayış u mergê alimêko pil u namdar Seyda Mela Behri keno.

1.6.1.10. Vîlê Wesar

Şiira *Vîlê Wesar* nuştayanê peyinan ê Mela Huniyi ra ya. Qapaxê nuşteyi çin o, ripelo verin ra cad zi şiir dest pêkena. Her çiqas tarixê nuştışi çin bo zi Huni beyitêk dı serranê xu heştay u hot ramocneno. Wext ma teweludê Mela Huni, 1929 qebl biker yeno ina mena ki ina şiir 2016 dı ameya nuştış.

Huni sêrr tu hêştê hoti, dêsti lingi hin yi çoti

Huni bıpaw mergo moti, hini tu di dı hêb roti (m. 6/193)

Şiira *Vîlê Wesar* dı ripelo verin umumi yo, uca ra pey zi ca diyeno mesuliyet u heqê yobinan. Ino nuşte sere ra heta peyni sey nesihetname yo u huqîqê insanan ra behs beno. Huqîqê benateyê pi u may, mêrde u cini, pi u qıcanê cê, way u bira, merdımânê binan ra behs beno. Peyni dı zi Mela Huni semedê heme kesi şiretan dano.

Cini ma ri lazım nu din, cini bo ma merên bên vin

Wa binatê ma d’ çino b’ kin, bıgêr ‘ilm şu hetta Çin (m. 6/29)

Pi von ez a pi ti laci, big' desmaci bık' numaci

Lacê m' ez tu r' seni vaci, Homay xu ri bıb' sê gaci (m. 6/45)

Nuşteyê *Vilê Wesar*, nuşteyêko derg o u yondes rîpelan ra mûşekil o, tede piyeri piya 245 beyiti esti.

1.6.2. Mewlidi

Kelimeya mewlidi, Erebkî ya u pê herfanê “w, l, d” yena viraştîş. Bî xîsusiyyet merasimî kî şewa biyayîşê Hz. Pêğemberî dî tertîb benî seba inan yena şîxulnayîş (Köksal, 2011, r. 20). Sewbina menayî kelimeya mewlidi esti. Ina kelime semedê menqîbeyê biyayîşê Hz. Pêğemberî, wextê biyayîşî, keyeyê biyayîşê Hz. Pêğemberî dî zî şîxuliyena (Pekolcay, 2016, r. 16-17).

Mela Muhemmed Eliyê Hunî heta inka heşt mewlidi Zazakî nuştî. Miyanê destnuşteyanê ey dî heyîna mewlidêko nimcet u çend zî rîpelî muswedde esti. Hunî mewlidê xu yo verin serra 1970 dî nuştî. Mewlido peyin zî emserr yanî 2025 dî ameyî nuştîş. Şêş mewlidan dî tarixê nuştîşê mewlidi ca geno; 2 mewlidan dî zî tarixê nuştîşî çin o.

Mewlido verin dî sernuşteyê qîsîman esto, mewlidanê binan dî her qîsîm pê yo sernuşte nêameyo belikerdîş; feqet goreyê beyita selawati inî qîsîmî ciya biyî. Hunî, 2 mewlidanê verinan dî nuşteyê qapaxî pê Tırkiya Usmankî nuştî; labelê mewlidanê binan dî rîpelê qapaxî zî Zazakî yo. Heyîna hot mewlidanê cê dî rîpelê qapaxî ca geno, teyna yo mewlid dî rîpelê qapaxî çin o.¹⁶

Mela Huniyî, nuşteyanê xu dî egleb qapax ser ca dano beyit ya zî beyitanê teqrizî. Inî beyitan dî ehemiyetê mewlidi ra behs keno u wazeno qîymet bîdiyo cî. Yona xîsusiyyetê inê mewlidan zî nameyê çar mewlidan dî kelimeya Zazakî ca gena. Heme

¹⁶ Şahap Yeşilkayayî serra 2014 dî derheqê Mela Muhemmed Eliyê Hunî u mewlidanê cê dî tezê masterî kerdo hedre. Yeşilkaya tezê xu dî ca dayî hîrî mewlidanê Hunî yî. Inî mewlidi, mewlido verin o kî 1970 dî nusîyayo u mewlidi kî 2005 u 2011 dî ameyî nuştîş. Yeşilkaya tez dî verco derheqê Mela Hunî u heyatê cê dî malumat dano dîma zî mewlidi kî pa behs kerdo inan hetê wezin, qafiye u hunerane edebîyan ra tedqîq keno. Peynî dî zî ca dano nuşteyanê inê mewlidan u goreyê xîsus inan tehlîl keno. Kunyeya tezi zî hîna yo: Yeşilkaya, Ş. (2014). *Edebîyatê Kirdkî (Zazakî) de mewlid u Mehemed 'Elî Hunî* (Tezê masterî). Üniversiteya Bingölî.

mewlidan dı hınzar ra zêdiyer beyit esto. Ma tiya dı ca dayo heşt mewlidanê temaman u derheqê inan dı malumat dayo. Rêzkerdişê inan zi goreyê wextê nuştışi yo.

1.6.2.1. Mewlid Pêğembêr

Mela Huni mewlidê xu yo verin serra 1970 dı nuştö; destnuştêyê ey o verin ki 46 rıpelî ra yeno meydan, 13 rıpelanê verinan dı mewlido verin ca geno. Mewlid kağıdê A4 dı ameyo nuştış. Qapaxo ki tiya dı biyo hedre “Zazaca mevlit, Mi‘rac ve vefat Nebi / Elaziz’in Palu Kasabası, Hun/Beyhani Beldesinden / Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1970” nuşte yo.

Miyanê mewlidanê Mela Huni dı mewlido tor namdar ınö yo. Hem miyanê şari dı bınêna ziyed biyo vıla hem zi miyanê xebatanê mewlidanê Zazaki dı tor ziyed ca diyayo cı. Ino mewlid dı panc qısımi ca geni. Sere dı bı nameyê “Qıcê Pêğember” rıpelêk esto u Mela Huniyi ınö qısım wextan ra pê daxılê mewlidi kerdo; goreyê beyanatê Huni, nuştêyê ey o verin zi ınö yo.¹⁷ Rıpelê dıyın dı pê qısımê “Mewlid Pêğembêr” dest pêkeno. Inan ra pê, qısımi dua, Mirac, wefatê Nebi yeni u mewlid beno temam. Dı beyiti verini mewlidi hına yi:

Namê Homay vac hêvêri, pê namê Homay ak bêri

Xebêr mewlid weş xebêri, bıwan mewlid pêğembêri

Pêğembêr zaf ‘aşiq resnaw’, yi qelbi ‘aşîqa veşnaw’

Mewlid pêğembêri beşnaw, bıwan mewlid pêğembêri

Ino mewlid dı qısımê Qıcê Pêğembêr dı 19, Mewlid Pêğembêr dı 60, dua dı 15, Mirac Pêğembêr dı 93, wefat Nebi dı 69 beyiti esti. Piyoreyê mewlidi zi 256 beyitan ra yeno meydan.

¹⁷ Mela Huni çend suhbetanê xu dı behsê ina mesela keno u vano wext mı waşt ez Zazaki bınusi mı verco ina qeside nušta, heyne suhbetanê xu dı nuşte ra çend beyitan zi waneno. Yo nusxaya mewlido verin ê Mela Huni hem sey kitabi hem zi omara 22yın ê *Vate* dı neşır beno, ınö qısım wırdi neşiran dı zi çin o; feqet eyne omar dı roportajo ki Mela Huni dır biyo ınö nuşte ca geno. Mela Huni roportaj dı wext behsê nuştışê xu yê Zazaki keno qıse ano ina qeside u vano mı verco ınö nuşte nuştö. Heyne zereyê roportaji dı ca diyayo ina qeside. Kunyeya mewlidi ê neşirê mecmua hına yo: Mela Mehmed Elî Hunî (2004). Mewlidî Peyxemberî. *Vate*. Omar: 22, r. 56-71.

1.6.2.2. Mewlid Zazaki

Mela Huniyi, mewlidê xu yê dıyn serra 2005 dı nuştı, yani mewlido verin ra 35 serri dıma ardo meydan. Qapaxê mewlidi dı heyne pê ifadeyê Tırkiya Usmanki, “Zazaca Mewlidi Şerifi Munif / Yazan Elaziz Palu Hun Beldesi sakinlerinden Muhemmed Ali Öztürk / 2005” nuşte yo. Tarixê nuştışi hem Hicri hem zi Miladi ameyo nuştış. Heyne mewlid kağıdê A4 dı ca geno. Rıpelê dıyn ê mewlidi sey teqriz ca geno u Huni tiya dı ca dano çar beyitan. Ini beyitan dı rındi u cewherê Zazaki ra behs keno, muhimiya nuştışê Zazaki ano ra. Ini beyitan ra dı beyiti verini hına yi:

Wazên çımun xu aki, wazên cewhero cakı

Bıwon mewlid Zazaki, weşu sê şıt u haki

Xebero duna qelem, Zazaki du ‘a çelem

Ya duna weş yo helem, Mewlid Nebi kenna ‘elem

Rıpelê hiriyn ê destnuşte dı mewlid dest pêkeno. Mewlid dı qısım bı qısım sernuşte çin o; feqet goreyê muhtewa peyniya her qısım dı beyita selawat ca gena u dıma zi mewzuya bin dest pêkena, mewlid bê beyita selawati 91 beyit ra yeno meydan u qısımê mewlidi 9 rıpelı yo. Mewlid ra pê duaya mewlidi ki 15 beyit a u mewlido verin dı ca girot heyne eyne qeydı tiya dı ca gena. Ma rıpelanê verinan u qısımê dua zi ilawe biker ino mewlid 12 rıpelı ra muteşekil o.

1.6.2.3. Mewlido Zazaki

Mela Huniyi, mewlidê xu yê hiriyn serra 2011 dı nuştı. Destnuştıyê mewlidi dı rıpelı verin sey qapaxi tertib biyo. Qapax ser, “Mewlido Zazaki, Mewlid Pêğembêr ma, pê qelemê Muhemmed Eli Huni / 1432” nuşte yo. Miyanê mewlidanê Huni dı, goreyê usılê nuştışi mewlido tor ciya ino yo. Heme mewlidi bini pê beyit ameyi nuştış; feqet Huni ino mewlid, bı çarrêzi u terzê murabba dı nuseno.

Huni qapax ra pey rıpelê dıyn dı sere dı “Zazaca Mewlid Pêğembêr Ma” nuştı u dıma zi mewlid dest pêkerdo. Ino mewlid dı heyne samedê qısıman sernuşte nêameyo nuştış; feqet goreyê beyita selawati muhtewa yena bedıliyayış. Çarrêza verin a mewlidi hına ya:

Ez pê numê Homay aken ni bêri

Cewheron mewlid vecen ri tebêri

Ez pê numê Homay nusen hêvêri

Enni mewlid Muhemmed Pêğembêri

Ino mewlid kağıdê A5 dı ameyo nuştış u ino rîd ra rîpeli mewlidi zi ziyed i. Metnê mewlidi 20 rîpel ra yeno meydan u mewlid, bê beyita selawati 112 beyitan ra yeno meydan.

Peyniya mewlidi dı heyne rîpelêk ca geno u Huni ino rîpel dı zi derheqê wextê nuştışê mewlidi dı malumat dano. Huni tiya dı aşma Şewali ê şeşek dı zereyê şeş rocan dı tamamkerdışê mewlidi ra behs keno. Mewlid pa qapaxo verin u rîpelo peyin piyeri piya 23 rîpeli yo.¹⁸

1.6.2.4. Mewlidi Nebi

Mewlidê çarın ê Huni, serra 2013 dı ameyo nuştış. Rîpelo verin sey qapax hedre biyo u ser dı, “Mewlido Zazaki yu enu ni pê qelemê Muhemmed Eli Huni / Hicri - 1434” nuşte yo. Qapax ser sey teqriz hiri beyiti ca geni u dı beyiti verini hına yi:

Wazên çımon xu aki, wazên cewhero caki

Wazên zerrê xu şaki, bıwon Mewlid Zazaki

Enu eseru şerib, Homay mı r' kerdu nesib

Homay Muhemmed kerd Hebib, Muhemmed Mustefa edib

Nuşteyê mewlidi rîpelê dıyın dı pê sernuşteyê “Mewlidi Nebi Eleyhisselam” dest pêkeno, mewlid dı bê beyita selawati 99 beyiti esti. Mewlid dı sernuşteyê qısıman çin o u goreyê beyita selawati muhtewa bedıliyena. Rîpelo peyin dı yo çarrêz ca gena u tiya dı zi mewlid yeno wesıfnayış. Nuşteyê mewlidi kağıdê A4 dı şeş rîpelan ra mûteşekil o, pa qapaxo verin u rîpelo peyin ra heme mewlid heşt rîpeli ra yeno meydan.

¹⁸ Mehmet Selim Uzun omara 42yın a Vate dı ca dayo inê mewlidi. Uzun nuşteyê mewlidi ra ver derheqê inê mewlidi dı malumat dano, hetê şikil u mewzuyan ra tedqiq keno. Kunyeya nuşteyi hına yo: Mehmed Eli Huni (2014). Mewlido Zazakî. Vate, Omar: 42, r. 53-77.

1.6.2.5. Zazaki Mewlidi Şerif

Mela Huniyi, mewlidê xu yê pancın serra 2014 dı nuştı. Rıpelê qapaxi dı “Zazaki Mewlidi Şerif / Pê qelemê Muhemmed ‘Eli Huni - 2014” nuşte yo. Mewlidanê binan dı egleb rıpelê qapaxi ser teqriz ca girotên; feqet ino mewlid dı çik çin o u rıpelê diyın ra mewlid dest pêkeno. Rıpelê diyın dı sere dı “Eno mewlid Hezret Pêğembêr selat u selam yi r” nuşte yo u dima nuştêyê mewlidi yeno. Dı beyiti verini mewlidi hına yi:

Nomê Homay ame vêri, dima mewlid Pêğembêri

Pêğembêr heme beşiri, xebêr mewlid sê cewhêri

Nomê Homay nomo sera, nomo cewher bık' xu vera

Pêğembêr ma xeyru 'l-wera, 'erş ra hetta tehte 'l-wera

Mewlid dı bê beyita selawati 141 beyit ca geno u heyne ino mewlid dı zi qısımi pê sernuştêyan nêameyi belikerdiş, beyita selawati ra pey muhtewa bediliyena. Mewlid kağıdê A4 dı nusiyyayo u pa qapaxi ra 9 rıpelî yo.

1.6.2.6. Mewlid Zaza

Mewlidê şeşın ê Mela Huniyi yo. Rıpelê qapaxi ser “Mewlid Zaza / pê qelemê Muhemmed Eli Huni” nuşte yo. Tarixê nuştışê mewlidi beli niyo; feqet tarixêko newe dı ameyo nuştış. Mewlid kağıdê A5 dı nusiyyayo u 111 beyitan ra yeno meydan. Mewlid dı sernuştêyê qısıman çin o u qısımê dua dı teyna 2 beyiti ca geni u ixtimalêko pil ino qısım nimcet verdiyayo u tamam nêbiyo. Mewlid ra dı beyiti verini hına yi:

Numê Humay nusen wunen ez hêvêri

Dima nusen wunen mewlid Pêğembêri

Numê Humay ebsiyo herg çi ra ver o

Numê Humay ebsiyo herg çi ra ser o

1.6.2.7. Mewlidi Fexri ‘Elem

Mewlidê hotın ê Muhemmed Eliyê Huni yo. Mewlid dı rıpelê qapaxi çin o u nuştêyê mewlidi rıpelî verin ra dest pêkeno. Derheqê serra nuştışê mewlidi dı malumat çin o, tarix nêerziyayo cı. Huni dı beyitanê verinan ê mewlidi dı hına vano:

Humay xu von leqnen qelem, qelem dona weş yo çelem

Nusen pê yo derd u elem, mewlid enni wayêr ‘elem

Homay xu ri ez ken şıkır, ni ‘meton yi ez ken fıkr

Şewo roco yi ken zıkır, ez von ya Rebb himmet bıkr

Mewlid 6 rıpelı u 97 beyiti ra yeno meydan. Kağıdê A4 dı ameyo nuştış u sernuşteyê qısıman çin o.

1.6.2.8. Mewlid Hezret Pêğembêr

Mewlido peyin ê Mela Huni yo. Mewlid serra 2025 dı ameyo nuştış. Rıpelı verin sey qapaxi hedre biyo. Qapax ser, “Enu mewlid Zazaki ki hediyyê aşmê Homay recebi şerif a mubarek / Mewlid Hezreti Pêğembêr heyat hem heyat ruhani hem cismani / Pê qelemê Muhemmed Eli lac Mela Huseyni Huni u el-Fexrani / 2025” nuşte yo. Heyna qapax ser piyeri piya şeş beyiti teqrizi ca geni. Dı beyiti verini ê mewlidi hına yi:

Hemdê sıbay hemdê şani, qê Homayi ‘ezim şani

Selewat qê ay zişani, wayêri tacê nişani

Wayêri tacê mi ‘raci, wayêri tacê nımaci

Wayêri tacê desmaci, ma nişkên wesfon yi vaci

Mewlid, pa qapaxi 16 rıpelan ra ameyo meydan. Mewlid, kağıdê A4 ser nusiyayo, sernuşteyê qısıman tede çin o u 114 beyitan ra muteşekil o.

1.6.3. Poncas Pêğembero Mu‘ellim

Eseri ki heyatê pêğemberan ra behs keni, bı nameyê qısasê enbiya yeni zanayış. Hiri nameyi ki pêğembertiya inan ser ixtilaf esto pa inan Quran dı nameyê 28 pêğemberan viyereno. Tay pêğemberan ra dera derg tayan ra zi kılm a kılm behs biyo. Pêğemberi ki Quran dı ca diyayo cı heyat u tebliğê inan ra behs beno, qê dersgirotış u ibret ca diyeno inan (Şahin, 2022, r. 494).

Mela Huni, kitabê xu yê *Poncas Pêğembero Muellim* dı ca dano heyatê pancas pêğemberan. İnan rehber qebul keno, henif terif keno u inan qê dinê mubini bısılmanti sey yo roşnayı vineno. Bawer keno ki pêğembero verin Hz. Adem ra bıger çı pêğembero ki ameyo hemeyê inan dinê bısılmanti ser itiqat kerdo, qê bısılmanti rayirêk

akerdo u goreyê bısılmanti u dino peyin heyatê xu viyarnayo. Destnuştêyê *Poncas Pêğembero Muellim*, çar wereq ra yeno meydan. Her wereq dı 16 rıpelı estı u piyeri piya zi 63 rıpelı yo, wereqo peyin dı rıpelı peyin veng o.

Destnuşte dı, dı rıpelı verini sey qapaxi hedre biyi. Qapaxo verin ser, “Bedi‘ul-enba’ fi heyati‘l-enbiya / Hicri – 1434 / Bı qelemin Huni Mehmed Ali - 2013” nuşte yo. Qapaxo dıyın ser bınêna ziyed malumat esto u uca dı zi ini ifadeyi ca geni: “Zemani Ademı sefı ra hetta zemani axir ennu dini İslamê r’ enni poncas pêğemberon mu‘ellimo r’ Hoday ra selawat, ma ra selam. Dewir Hezret Ademı sefı ra hetta ila yewmı‘l-qiyam enni poncas pêğemberon mu‘ellimo enna İslamê devam kerd.” Heyna çı malumato ki qapaxo verin ser bı ini tiya dı zi ca geni. Rıpelê hiriyn dı sernuştêyê “*Poncas Pêğembero Muellim*” ca geno u dıma pê 10 beyitan nameyê ini 50 pêğemberan omariyeno. Uca ra pey qısımê Hz. Ademı dest pêkeno u bı kronoloji ca diyeno heyatê pancas pêğemberan.¹⁹ Dı beyiti verini ê nuştêyi hına yi:

Nomê Hoday nomo ra vêr, pê nomê Hoday aken bêr

Pê nomê Hoday don xebêr, xeyal xu dır dunya ken sêr

¹⁹ Yo nusxaya kitabê *Poncas Pêğembero Mu‘ellim*, serra 2022 dı *Nûbihar* dı neşır biya; feqet transkripsiyonê kitabı dı xeta esta. Destnuştêyanê klasiki dı rêzi ki têver yeni yo beyit ani meydan. Kitab dı hına nêbiyo, her rêz sey yo beyit ameya qebulkerdış u hına ca diyayo cı. Misal beyita verini destnuşte hına ya: “Nomê Homāy nomo ra vêr, pê nomê Hoday aken bêr / Pê nomê Homāy don xebêr, xeyāl xu dır dunyā ken sêr”

Kitabo ki *Nûbihar* dı neşır biyo, ini rêzi her yoyi sey yo beyiti qebul biyi u rêza verin hına sey beyiti ca girota: “Nomê Homāy nomo ra vêr / Pê nomê Hoday aken bêr”

Heme destnuşte hına Latinize biyo u her rêz yo beyit qebul biya, pê ino usıl hetê şekıl ra nuşte xerıpiyayo. Bê inê benateyê nusxaya *Nûbihar* u nusxaya ki ma dest dı ya, çend beyitan dı zi ferq esto.

Destnuştêyo ki ma dır o, beyita verin a Hz. Ademı hına ya: “Qudrê Homāy boni se kerd, mirāz Ādēm herra hı kerd / Wekê mexluq holi wekerd, pê qudrê quwwê xu berd”

Nusxaya neşırê *Nûbihari* dı hına ya: “Qudrê boni se kerd / Mîraz herra hı kerd / Wekê mexluq holi wekerd / Pê qudrê quwwê xu kerd”

Tiya dı merdım wext muqayese keno vineno ki nusxaya *Nûbihari* dı rêza verin dı 7+7 pêser dı 14 heceyi estı, dı heceyi kêmi i. Rêzanê binan dı 8+8 pêser dı 16 heceyi ca geni. Beyita dıyın dı zi heyna ina kêmi esta. Ini heceyi Latinize dı kêmi nêameyi nuştış, destnuştêyo ki peyniya kitabı dı ca geno merdım wext tedqıq keno vineno ki uca dı kêmi esta; yena ina mena ki destnuştêyê *Poncas Pêğembero Mu‘ellim* bı destê Mela Huni zereyê eyini serr dı, dı dori ameyo nuştış. Nusxaya verin dı hece u çekuyi ki kêmi i, menaya inan tam niya ini rêzi u beyiti nusxaya dıyın dı ameyi raştkerdış. Bê ini numuneyan heyina sewbina cayan dı zi ge benateyê beyitan dı ferq esto.

Pê Homay ez don xebero, pê Homay ez aken bero

Nusen heyati reybero, heyat poncas pêğembero

Muhemmed Eliyê Huni, kitabê *Poncas Pêğembero Muellim* dı ca dano heyatê ını pêğemberan: Hz. Adem, Hz. Şit, Hz. Enuş, Hz. Qeynan, Hz. Mehlail, Hz. Yerd, Hz. İdris, Hz. Mettuşelah, Hz. Lemek, Hz. Nuh, Hz. Erfehşed, Hz. Şalix, Hz. ‘Abır, Hz. Falıĝ, Hz. Erĝu, Hz. Saruĝ, Hz. Nahur, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. İsmā‘il, Hz. İshaq, Hz. Lut, Hz. Ye‘qub, Hz. Yusuf, Hz. Eyyub, Hz. Zulkifl, Hz. Şu‘eyb, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Yuşe, Hz. Kalıb, Hz. Hezqil, Hz. Xızır, Hz. İlyas, Hz. Elyase, Hz. Yunus, Hz. Şemuyel, Hz. Dawud, Hz. Suleyman, Hz. Luqman, Hz. Şe‘ba, Hz. İrmiya, Hz. Daniyal, Hz. ‘Uzeyr, Hz. Zulqerneyn, Hz. Zekeriyya, Hz. Yehya, Hz. ‘İsa, Hz. Muhemmed (Xatemu’l-Enbiya). Heyatê poncas pêğemberan ra pey dına qısımi esti, qısımo verin dı muhimiya ını pêğemberan ra behs beno, qısımo bin zi sey xaşiye ameyo nuştış.

QISIMÊ DIYIN

2. TEDQIQÊ DÎWANÊ HUNİ

2.1. Şiklî Şiiran

Edebiyatê klasiki dî şiklî şiiran, sernuşteyan ser tedqiq benî. Sernuşteyê şiklanê edebi dî, şiiri ki ameyî nuştîş hetê mewzuî ra tehlîl benî. Şiklanê nezm dî zî şiiri ki nusiyayî hetê usûl u qeydeyanê nuştîşî ra geriyenî dest. Şairî edebiyatê klasiki pê şiklî şiiran, nuştîşê xu yê edebi mocnenî ra. Şair çiqas nuştogêko mahîr u wayîrê qelemêka xurt bo, şiiri cê zî hîndêk zıxm benî.

Diwanê Huni hetê şiklî şiiran ra diwanêko xurt u zıxm o. Diwan dî duyêş şiklî edebi estî u îni eqidename, ğezaname, hesabihname, medhiye, menaqıbnama, meqtel, mersiye, munacat, naat, nesihetname, şehrengîz u tewhîd î. Goreyê şiklanê nezm zî teyna dî şiklî estî, îni zî qeside u mesnewî yî.

2.1.1. Şiklî Edebi

Goreyê tedqiqê ma vist nuşteyî ki *Diwanê Huni* dî ca genî, duyêş şiklanê edebi dî ameyî nuştîş. Ma verco derheqê şiklê edebi dî malumat danî, dîma zî kamci nuşteyî îne şiklî edebi dî nusiyayî îni tedqiq kenî.²⁰

2.1.1.1. Eqidename

Çekuyê eqide, rîstîmê “e, q, d” ra yeno u menaya ğiredayîş dî şıxuliyeno, zafumariya îna çeku zî eqaid o. Eqaid, yo îlmê îslamiyetî yo ki heme qeydeyan u şertanê dîni ifade keno. Esasen eqidenameyî şiklê mensur dî yenî nuştîş u diyenî wendîş; feqet edebiyatê Zazakî dî pê tesîrê medresayan u tedrisatê înan çî eqidenameyî ki nusiyayî eğleb menzum nusiyayî. İno semed ra îni eqidenameyî peşêk ra dîn u diyanetê îslamiyetî ra behs kenî peşo bin ra zî sey yo nuşteyêko edebi tedqiq benî.

²⁰ Ma derheqê izahatê şiklanê edebîyan dî çend çımeyan ra istifade kerd u kunyeya înan zî hîna ya: Aça, M. uêb. (2012). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi* (neşîrê 3yn). Kesit; Akkuş, M. (2008). *Klasik Türk şiirinin anlam dünyası* (neşîrê 2yn). Fenomen; Canım, R. (2016). *Divan edebiyatında türler* (neşîrê 5ın). Grafiker; Kaya, B.A. uêb. (2020). *Klasik Türk edebiyatı temel bilgiler* (neşîrê 3yn). Kesit; Macit, M. & Soldan, U. (2011). *Edebiyat bilgi ve teorileri el kitabı* (neşîrê 5ın). Grafiker; Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü* (neşîrê 6ın). Ötüken.

Zanayîşê ma gore, heta inka çar eqidenameyi menzum ê Zazaki nusiyayi. Yo eqidename zi mensur nusiyayo.

Miyanê eqidenameyanê menzuman ra eqidenameyê Mela Huni zaf namdar o u miyanê şari dı zi zaf yeno zanayîş. Ino eqidename bı nameyê *‘Eqidê Îman ‘Eqidê Îslam* nusiyayo u miyanê nuşteyanê verinan ê Huni dı ca geno.

Mela Huni ina şiir dı verco qê Homayi hemd u senayê xu arz keno u dıma şeş sıfetanê zati u heşt sıfetanê subuti ê Homayi ra, şeş ferzanê imani ra, panc şertanê islamiyeti ra, çar kıtabanê pılan ra, melaiketanê pılan u sewbina mewzuyan ra behs keno.

Mı Zazo r’ ‘eqide nışt, pê rêştê heqiqêt rışt
Pê layon hikmeto pışt, bızan ‘eqidê iman (q. 6/4)

Bızan Qur’an pil kitab, sırr ık tede bêhisab
Bıwan wa pê çim tu ab’, bızan ‘eqidê iman (q. 6/37)

2.1.1.2. Ğezaname

Ğeza, nameyê herbanê diniyan a. Ğezaname zi nuşteyi ki ini herban ser yeni nuştîş nameyê inan o. Verco teyna semedê herbanê Hz. Pêğemberi ame bı şıxulnayîş; feqet wextan ra pey menaya cê bedılıyo u qê heme herban şıxuliyayo. Kıtabi ya zi şiiri ki ini herban ser nusiyayi bı nameyanê ğezaname, ğezawatname, zafername u fetihname zi zaniyeni.

Diwanê Huni dı yo nuşte tewrê ğezaname dı nusiyayo u nameyê cê zi *Weq ‘ê Kuy Uhud Wefat Hemzi* yo. Huni ino nuşte dı hediseyanê herbê Uhudi ra behs keno u xısusî ca dano şehidbiyayîşê Hz. Hemze yi.

Pêğembêr ma vica minber, ruc yene ari da ‘esker
Hotê ‘esker şi Uhud ser, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/9)
Wehşi awkê ğeflêt şımut, yi xu pê yo kerra d’ nımut
Hemzi xu pê guynê xu şıt, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/39)

2.1.1.3. Hesbihalname

Çekuyê hesbihal menaya sohbet, hal u ehwal dı yeno şıxulnayış. Şiiri ki bı hewayê sohbet dı nusiyeni ge ge şiret u gerre ge ge zi yari tede esta nameyê inê şiiran o. Şairi inı şiiran dı serbest hereket keni. Şair inı şiiran dı seni ki yoyi dır qıseyi keno, bı ino hewa nuseno. Şiiri hesbihalname u nesihetname ge ge herında yobinan geni. Miyanê inê şiiran dı hududêko qeti çin o.

Miyanê şiiranê Mela Huni dı tewrê hesbihalname dı, dı şiiri esti, inı şiiri *Heyat İnsan Memat İnsan* u *Vilê Wesar* i.

Mela Huni, şiira *Heyat İnsan Memat İnsan* dı serguzeştê insani ra behs keno. Biyayışê insani ra heta mergê cê fesıl bı fesıl heyatê insani geno dest. Seni ki merdımêk ey kışt dı ronışte yo u cı rê qısey keno, bı ino hewa ano zıwan u nuseno.

‘Emır darê insan derg o, insan gunahkar yo verg o

Quwwê insan quwwê kerg o, ‘aqibê insani merg o (m. 4/6)

Heyat ma sê yo xeyali, ma caverdên kiy u mali

Tu bên paşa tu bên wali, peyni d’ merên tori ali (m. 4/27)

Şiira *Vilê Wesar* şiirêka derg u dila ya. Şair ina şiir dı zafı ra munasebetê insanan ser vındeno u mesuliyetê yobinan ifade keno. Bı hewayê sohbet dı seni ki yoyi dır qıseyi bıkeru munasebetê insanan u têngêrayışê inan ser vındeno, ge ge zi şiret keno.

Huni hêvêr nefsi xu r’ vac, nefsi tu şiret ir muhtac

Xu bıkir pi nefsi bı’ lac, tı xu ri vac şar ir mevac (m. 6/189)

Hay tu şiyu huy tu mendo, bizon mezêl tu ha kendo

Huni hemin ra ca mendo, Huni zaf çı ra pê mendo (m. 6/194)

2.1.1.4. Medhiye

Medhiye, kelimeyêka Erebkî ya u kokê cê “m, d, h” yo. Menaya cê wesıfnayış o. Medhiye zi şiiri ki qê wesıfnayışi ameyi nuştış, nameyê inan o. Şexsiyeti ki derheqê inan dı methiye ameyo nuştış; ilm, cesaret, qehremanti u edaletê inan ra behs beno.

Miyanê nuşteyanê Mela Huni dı yo bı yo semedê wesıfnayışi *Qesiday Se‘idi Nursi* ameya nuştış. Ina şiir dı sere ra heta peyni Seidê Nursi u Risaleyi Nur medh beno.

Se‘id Nursi k’ vani ennu, peşidari Mehdi ennu

Muceddido peyen ennu, tu vên Bedi‘uzzemani (q. 2/2)

Kitab Risale-i Nuri, bıwon big’ cennet id huri

Se‘id Nursi şari cori, tu vên Bedi‘uzzemani (q. 2/10)

2.1.1.5. Menaqıbname

Menaqıb zaf umariya menqıbe wo. Menqıbe zi kelimeya Erebki ya u kokê cê “n, q, b” yo u menayê cê zi cıgêrayış, kendış, meydanvetış o. Menaqıbname zi şıklêko edebi yo u menzum o. Menaqıbname, şiiri ki derheqê heyatê merdımânê namdaran u şexısanê tarixiyan dı malumat dani u inan ser ameyi nuştış, nameyê inan o. Hem menzum hem zi mensur yeni nuştış. Verco derheqê Hz. Pêğemberi u eshabanê ey dı nusiyyai, wextan ra pey qê şexsiyetanê pılan, serwerê teriqetan u merdımânê muhiman zi ameyi nuştış. Şexsiyeto ki pa behs biyo, ca diyeno irşad u cuyayışê ey, fealiyetanê cê yê diniyan.

Miyanê nuşteyanê Mela Huni dı, dı nuşteyi tewrê menaqıbname dı nusiyyai. Inı nuşteyi *Heketê Yusuf u Zelixa*, *Heketê Hezret Suleyman u Belqis* i.

Hikayeya Yusuf u Zelixa, nuşteyanê tor namdaran ê Huni ra ya. Ino nuşte dı duyey lacanê Hz. Yeşubî ra heyatê Hz. Yusufî ra behs beno. Esasê ina mesela zi Sureya Yusufî ya u Mela Huni zi heyatê Hz. Yusufî çarçiweya ina sure dı geno dest.

Duyes sêrr hebs id bi tamam, hin Yusuf ‘eleyhisselam

Vicon tever bennu imam, hê vên Yusufî Ken‘ani (m. 3/60)

Homay ez kerda pêğember, hebs ra veta kerda rehber

Welat Mısr id kerda serwer, hê vên Yusufî Ken‘ani (m. 3/152)

Mela Huni, *Heketê Hezret Suleyman u Belqis*, çarçiweya sureyanê *Neml*, *Sad*, *Beqere*, *Enbiya* u *Sebe* dı nušta. Nuşte dı verco Hz. Dawut u heyatê cê ra behs beno u dıma ca diyeno seltenatê lacê Hz. Dawudi yani Hz. Suleymani. Şiir dı zafî ra ca diyeno

munasebetê Hz. Suleyman u melikeya Seba Belqis. Hz. Suleyman u Belqis seni yobinan şinasnayo u Belqis seni ameya din u seltanatê Hz. Suleymani ser bî teferuat ca geno.

Wahar suku wahar dewo, wahar cindo wahar dêwo

Zıkır kerdin ruc u şewo, Suleyman pê qelbu lewo (m. 5/30)

Yi du ‘a wêşt hêdi hêdi, va ya Rebb yo mulk mı r’ bîdi

Çerrê çoyi aw mulk nîdi, Suleyman wahar Hudhudi (m. 5/38)

2.1.1.6. Meqtel

Kokê meqtel, “q, t, l” ra yeno u kelimeya qetli dîr eyne kok ra yo. Menaya cayê qetli, kıştış u mîrênayış o. Meqtel zi şîiri ki Hz. Huseyin ra u Kerbela dî şehidbiyayîşê cê ra behs kenî u matem ser ameyî nuştîş nameyê inê şîiran o. Meqtel her çiqas semedê merdîmanê namdaran biyero zanayîş zi pê nameyê Meqtelê Huseyin bînêna ziyed yeno zanayîş.

Mela Hunî, zaf qedr u qîymet dano ehlibeytê Hz. Pêğemberî. Înan ra zaf heskeno u çiyoyî ki ameyo Hz. Huseyin ser semedê inê zi zaf qehîriyeno. Derheqê ina mesela dî, dî şîiri nuştî. Şîira verin bî nameyê *Weq‘ê Kerbelay Hezret Huseyn* ameya nuştîş u teyna derheqê Hz. Huseyin u Kerbela dî şehidbiyayîşê cê ya.

Şîira dîyin *Weq‘ê Kerbelay Hesên Huseyn* a, hem Hz. Huseyin u hem zi Hz. Hesênî ra behs beno. Herçiqas şîiranê meqtel dî teyna Hz. Huseyin ra behs bîbo zi Hunî, Hz. Hesên u Hz. Huseyin yobinan ra ciya nêgeno, ina şîir dî cuyayîş u şehidbiyayîşê wîrdin geno dest.

Hunî, şîira *Weq‘ê Kerbelay Hezret Huseyn* dî verco bî kîlmi heyatê Hz. Huseyin ra behskeno u dîma zi ca dano hedîseyî Kerbelayî.

Yi bî teyşon zaf bêhisab, Huseyn yi vêşê bî kebab

‘Erd ‘Iraq îd bon inqîlab, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/11)

Dunya d’ bêbextê çînne bîn, wa enna dunya d’ bext bîbîn

Dunya bîşîn Huseyn nişîn, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/29)

Mela Huni şîira *Weq'ê Kerbelay Hesên Huseyn* dî, Hz. Hesên u Hz. Huseyn yobinan ra ciya nêkeno u wîrdin ra piya behs keno. Huni ina şîir dî heyna qê Hz. Hesên u Huseyni decê zerra xu u şehidbiyayîşê inan ano zîwan.

Hesên Huseyn wird bi vini, wird bi feday enni dini

Yo pê camêrd yo pê cini, dunya ra şî Hesên Huseyn (q. 5/6)

Wirdi tu von mîlakêti, wird aĝay xurtan Cennêti

Dîşmên wîrdin mexennêti, dunya ra şî Hesên Huseyn (q. 5/8)

2.1.1.7. Mersiye

Kokê mersiye, “r, s, a” yo u menayê cê mergi dîma bermayîş u xu qehîrnayîş o. Mersiye zi şîiri ki dejê mergi ver nusiyeni, nameyê ini şîiran o. Merdîmo ki merd u şîyo, holiya cî ra behs beno u şair dejê zerra xu ano zîwan. Mersiyeyi verco teyna semedê padişahan, şehzadeyan u şexîsî ki idareyê dewlet dî ca geni inan ser nusiyayî; feqet wextan ra pey qê her kesi ameyî nuştîş. Mersiye dî eĝleb dej, qehîr u huzîn esto; labelê tay mersiyeyan dî şexîso ki merd yeno wesefnayîş. Ino het ra zi mersiyeyi ge ge sey methiye yeni zanayîş, ya zi mersiyeyi u methiyeyi benî têmeiyan.

Mela Huni, dî şîiri xu tewrê mersiye dî nuştî. Ini şîiri *Weq'ê Kerbelay Hezret Hesên u Wefat Seyda Mela Behri* yî.

Mela Huni şîira *Weq'ê Kerbelay Hezret Hesên* dî kılma kîlm heyetê Hz. Hesênî ra u jehrbiyayîşê cê ra behs keno, mergê cê ver qehîryayîşê xu ano zîwan.

Hesên laci Fatîma wo, pirik yî Pêĝembêr ma wo

Wefat yî tu rînd beşnawo, dunya ra şî Hezret Hesên (q. 3/3)

Şeş aşmî xelifeyê kerd, çeher ponc rey yî je'ri werd

Peynî d' sukê Medina d' merd, dunya ra şî Hezret Hesên (q. 3/5)

Mela Huni şîira *Wefat Seyda Mela Behri*, mergê seydayo pil u namdar Seyda Mela Behri Tunç ser nuştî. Mela Behri der u dormaleyê Xarpêt dî alimêko pil u namdar zaniyeno u Mela Huni, Mela Behriyî semedê xu sey seydayêk vineno. Mergê Seyda Mela Behri, dejêko pil dayo Mela Huni u o zi ina şîir dî hem alimtiya cê ra behs keno u hem zi ey westîfeno.

‘İlim seydê roy Miradi, wesfon seydê seni adi
Nişken wesfo pine padi, rınd eya wa verra cadi (q. 14/7)

Ustadi ma Seyda Behri, şewa tari kerdin sehri
Vêng zıkır yi vêngi nehri, Seyda şiniyê ni şehri (q. 14/18)

2.1.1.8. Munacat

Kelimeya munacat, Erebkî ya u kokê cê “n, c, w” yo, menayê cê zi vatışo nımtı, dua u vengdayış o. Munacat zi şiiri vergêrayışi yi. İnî şiiran dı Homayî ver gêriyeno, cı ra ef waziyeno. Hem menzum hem zi mensur yenî nuştış. Şiiranê munacatî dı eğleb gunakari u poşmanti ver rehma Homayî waziyena. Qul çıqas gunakar beno wa bıbo wext xetaya xu ferq kerd, tewbe ard u verê xu tada Homayî, o wext eşkeno efbiyayışê xu bıwazo. İnî şiiran dı sey *rehman*, *rehim*, *kerim*, *ğeffar*, *settar* uêbin nameyê Homayî zaf yenî şıxulnayış.

Miyanê şiiranê Mela Hunî dı, dı şiiri tewrê munacat dı nusiyayî. İnî şiiri *Qesiday Vengi Melî* u *Qesiday Zerra Haya* yi.

Şiira *Vengi Melî* dı sere ra heta peynî teyna vergêrayış esto. Her riyez ya pê “ilahi tu qê xatırî” ya zi pê “tu qê xatırî” dest pêkeno. Şair her beyit dı semedê vergêrayış u efbiyayışê xu çiyêk keno ricakar. Miyanê inê ricakaran dı Hz. Pêğember, çar xelifeyî, şewî bimbarekî, çar melaiketi pîlî, teatî u ibadeti esti.

İlahî tu qê xatırî ni Resul, selat u selam qê yi ri pê usul
Tu qê xatırî eya zerra melul, ilahî tu du‘anî ma bık’ qebul (q. 10/1)

İlahî tu qê xatırî mewlîdî, tu niweşanî ma ri şîfa bîdî
Tu weşanî ma ri niweşi nîdî, ilahî tu du‘anî ma bık’ qebul (q. 10/11)

Şiira *Zerra Haya* dı hem vergêrayış hem zi nêkesî u ğefletê nefsi ver, zanayışê qedr u qıymetê nimetanê Homayî esto. Şair peşêk ra nimetanê Homayî omareno peşo bin ra zi bêşıkreti u bêkesiya nefsi ver gerre keno.

Tım tım Homay xu bık’ zıkır, hikmetan yi bıkır fıkır
Nî‘metan yi r’ bıkır şıkır, ey zerr hon ra dı bîb’ haya (q. 11/8)

Ey zerr tu çıqas nekes a, tu nekes meb’ hezey kesa
Peyniyê ğefletê bes a, ey zerr hon ra dı bîb’ haya (q. 11/31)

2.1.1.9. Naat

Naat kelimeyêka Erebkî ya u kokê cê “n, e, t” yo. Menayê cê zi teswir u daşinasnayiş o. Naat şiiri ki semedê wesîfnayiş, vergêrayiş u şefaetê Hz. Pêğemberi ameyi nuştîş, nameyê inê şiiran o. Ini şiiran dî derheqê Hz. Pêğemberi dî ca diyeno zaf xîsusan. Ini şiiri pê naatê şerîfî zi name benî. Verco teyna semedê Hz. Pêğemberi nusiyayî; feqet wextan ra pey şiir ki çar xelifeyan wesîfnenî u inan ser ameyi nuştîş, inî şiiri zi naat qebul biyî.

Şiiranê Mela Hunî ra *Qesiday Hezret Pêğembêr* tewrê naat dî nusiyayî. Şair inê şiir dî pê zerrêka dejayî şefaetê Hz. Pêğemberi wazeno u qê inê zi çar xelifeyan, pêğemberanê verinan, nîmac u taet keno ricakar.

Yen sukê tu ya Muhemmed, ez ha yen kê tu ya Ehmed

Ha yen qê tu mî mekîr red, ya Resulellah meded (q. 8/1)

Ez wazen bêri şêr herem, ez wazen bêr ya muhterem

Pê şefa'et bîkîr kerem, ya Resulellah meded (q. 8/19)

2.1.1.10. Nesihetname

Şiiri ki şîret dani, nameyê inan o. Ini şiiri pê nameyanê nesihetname ya zi pendname yenî zanayîş. Meqsedê inî şiiran miyanê şarî dî vîlakerdîşê exlaqo weş u pakî yo. Ini şiiran dî şîret diyeno wendoğan u rayiro raşt ramocniyeno. Şair ferqê holî u xîrabî mocneno wendoğan u nêwazeno merdîm xîrabî ser şiyero. Ini şiiran dî ayetan, hedîsan, meselayanê tarixîyan, urf u adetîyan, vateyanê verinan u vateyanê wecîzan ra zaf istifade beno.

Şiiranê Mela Hunî ra hîrî şiiri tewrê nesihetname dî nusiyayî. Ini şiiri *Qesiday Qebra Tari Qebra Xurî, Hikmê Zazakî u Edebiyat Zazakî Neqîşneyo Pê Nakî* yî.

Mela Hunî inî şiiran ra şiira *Qebra Tari Qebra Xurî* dî, şîret keno ki merg, ezab, sîrat u mehşer esto; icab keno ki insan zi xu goreyê rocê hesabî ra hedre bîkero. Rayirê inê zi merdîm gereka ferzanê diniyan biyaro ca, heyatê xu pê taet u îbadet bîxemlîno u pê exlaqêko weş emrê xu bîviyarno.

Qebra tari qebra teng a, qê zalîmo ariy u deng a

Peyniyê dunyay ma veng a, vendona ma d' qebra tari (q. 1/2)

Sırat yo pırdo zaf derg o, merdum gunahkar yo verg o

Çend weş mani peyni d' merg o, vendona ma d' qebra tari (q. 1/5)

Mela Huni şîira *Hikmêt Zazaki* dı wendoğan şîret keno ki wa qedr u qıymetê Homayi bızani, rayiro heq ra nêveci, her wext şıkır bıkeri, nımac u taet ra dur nêkuweri, vateyê nefsi nêkeri, emelanê xıraban dıma nêşiyeri, rocê hesabi xu vir ra nêkeri.

Zaf 'ibret biger bıra, hikmeto beşnaw mı ra

Sarê nefsi bıq' tıra, nefsi xu ra buk hera (m. 1/7)

Rızay Rebbi tum bıwaz, Rebbi xu ra zaf bıwaz

Tu cahil id meb' ambaz, çerrê Rebbi d' mekır naz (m. 1/20)

Şîira *Edebiyat Zazaki Neqışneyo Pê Naki* hetê muxtewa ra manena şîira *Hikmêt Zazaki*. Xura wırdi şîiri eyini wext dı nusiyayi u pêdima yeni. Şair ma şîir dı heyina ca dano taet u ibadeti; feqet ekseriyetê şîir dı ca diyeno edeb u adabê cuyayişi u derheqê inan dı zi wendoğan şîret keno.

İnsan bennu yo insan, bıwano 'ilm u 'irfan

Nêwano bennu heywan, dunya d' iman u Qur'an (m. 2/19)

Pê çeher çi biger zewq, 'ecz u feqr u şukr u şewq

Tu sê susi mekır dewq, kelle deyza nani tewq (m. 2/22)

2.1.1.11. Şehrengiz

Şehrengiz kelimeyêka Farîski ya u kelimeyanê şehîr u engiz ra ameya meydan. Menaya şehîri, bajar o; menaya engiz zi hereketardış, wêriverdayiş u têmiyankerdiş o. Derheqê şehrengizan dı her çıqas ciya ciya menayi bıbi zi Develioğlu hetê edebiyati ra şehrengizan terif keno u vano şîiri ki rından u rındiya şaristanan ra behs keni nameyê inê şîiran o (Develioğlu, 2010, r. 1150). Şaristani ki derheqê inan dı şehrengiz yeno nuştış, zafî ra şaristani qedim î, ge ge zi şair semedê welatê xu şehrengiz nuseno.

Miyanê nuştayanê Mela Huni dı, dı şîiri tewrê şehrengiz dı yi. İni şîiri *Qesiday Mekki* u *Qesiday Medina* yi. Mekke u Medina, dı şehîri qedimî ê bısılmanti yi. Hz. Pêğember, Mekke dı ameyo dinya; zafiya heyatê cê Mekke dı viyert. Heta bı Pêğember tiya dı bı. Wext bı Pêğember zi hiryes serri verini ê Pêğembertiya cê zi Mekke dı viyert.

Mela Huni šiira Mekke dı; rındiya Mekke ra, Kabe ra, Sefa u Merwe ra, Erefat ra u der dormaleyê şaristan ra behs keno.

Sukê Mekki derê derê, uca d' amê pêğemberê

Tu fursêtu xu mefîn erê, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/4)

Hezret Muhemmed Mustefa, Mekke d' bı zaf yi di cefa

Nika Mekke d' Merwe Sefa, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/22)

Şairi egleb Mekke u Medina sey way u bira vineni. Yoyi ra behs bıkeri miheqeq ê bin ra zi behs keni. Xura Hz. Pêğember des serri Medina dı cuya u Pêğemberti kerd. Dec u cefayo ki Mekke dı di, tiya dı xu vir ra kerd. Şarê Medina qet decêk nêda Hz. Pêğemberi u her wext qedr u qıymetê Pêğemberi zana. Huni zi ino semed ra Medina ra zaf hes keno, šiira *Qesiday Medina* dı hem semedê islamiyeti ehemiyetê cê ra hem zi rındiya ey ra behs keno.

Medina sêr mast id helim, şari Medina zaf helim

Şari Medina zaf selim, Medina sukê pêğembêr (q. 13/10)

Homay ra nazil bı Qur'an, Mekke d' Medina d' rınd bızan

Wendiş Qur'an ra pê meman, Medina sukê pêğembêr (q. 13/17)

2.1.1.12. Tewhid

Çekuyê tewhid, rıstımê “w, h, d” ra yeno u menaya yoti, piyayi dı şıxuliyeno. Şiiri ki Homayi ra u yoyiya cê ra behs keni nameyê inê šiiran o. Inê šiiran dı qudret u quwetê Homayi, ezeli u ebedi biyayişê cê zaf ca geno.

Miyanê šiiranê Mela Huni dı, bı nameyê *Qesiday Tewhid* šiirêk ca gena. Şair peyniya her rêza dıyın pê kelimeya tewhid, “la ilahe illellah” qedineno.

Homay xu ri şıkır bıç', daim tım tım fıkr bıç'

Ne zaf pêtu ra zıkır bıç', la ilahe illellah (q. 9/14)

Wazên xu ri yo rehbêr, bê Homay tu med' xebêr

Vatê Homay, Pêğembêr, la ilahe illellah (q. 9/27)

2.1.2. Şıklı Nezm

Çekuyê “nezm” menaya rêzkerdış, tertibkerdış dı yena şıxulnayış. Hetê edebiyati ra rêzi, beyiti u bendi ki nusiye, yocaardışê usıl u nizamê inan o. Şiiri edebiyato klasik pê beyit ya zi bend yeni nuştış.

Şiiri ki *Diwanê Huni* dı ca geni, hemeyê inan pê usılê beyit ameyi nuştış, miyanê inê şiiran dı bendi çin i. Mela Huni şiiranê xu dı eyni usıl u şıkl ser şiyo, miyanê nuşteyanê cê dı hetê nuştışi ra zaf ferq çin o; goreyê tesbitanê ma temamê diwanê ey dı, teyna dı şıklı nezm ameyi şıxulnayış, inı zi qeside u mesnewi yi.²¹

2.1.2.1. Qeside

Rıstımê çekuyê qeside, Ereki yo u “q, s, d” ra yeno; menaya “niyetkerdış” dı yeno şıxulnayış. Şair eşkeno her xısus ser qeside binuso; feqet hetê medh u wesıfnayışi bınêna ziyed o. Egleb 33 u 99 beyitan ra yeni meydan; feqet qesideyi ki 33 beyitan ra tay i u 99 beyitan ra ziyed i, inı qesideyi zi esti. Qesideyan dı beyita verin miyanê xu dı qafiye ana meydan, beyitanê binan dı rêzi verin xuser i, rêzi bini zi beyita verin dı qafiyeyin i. Yani rêzkerdışê qafiyeya qesideyan aa, ba, ca, da... yo.

Edebiyato klasik ê Zazaki dı tor ziyed şıklê qeside dı şiiri nusiye. Şairi ki edebiyatê Zazaki dı wayirê diwani yi, hemeyê inan dı şıklê qeside dı şiiri esti. Mela Huni, tor ziyed tewrê qeside dı şiiri nuştı, verniya şiiranê xu dı kelimeyê qeside zi ilaweyê sernuşteyan keno.

Diwanê Huni dı, *Qesiday Qebra Tari Qebra Xuri*, *Qesiday Se‘idi Nursi*, *Weq‘ê Kerbelay Hezret Hesên*, *Weq‘ê Kerbelay Hezret Huseyn*, *Weq‘ê Kerbelay Hesên Huseyn*, *‘Eqidê İman ‘Eqidê İslam*, *Weq‘ê Kuy Uhud Wefat Hemzi*, *Qesiday Tewhid*, *Qesiday Vengi Meli*, *Qesiday Zerra Haya*, *Qesiday Hezret Pêğembêr*, *Qesiday Mekki*, *Qesiday Medina*, *Wefat Seyda Mela Behri* şıklê qeside dı yi. Vist nuşteyanê diwani ra çaryes nuşteyi terzê qeside dı nusiye.

²¹ Ma derheqê izahatê şıklanê nezmi dı inı çımeyan ra istifade kerd: Saraç, M.A.Y. (2019). *Klasik edebiyat bilgisi*. Türk Dil Kurumu; İpekten, H. (2010). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz* (neşirê 12ın). Dergâh; Dilçin, C. (1999). *Türk şiir bilgisi* (neşirê 5ın). TDK.

<i>Şîma bêrin mî guştari, dunya k' esta hezey wari</i>	a
<i>Çîrrê mekin zemê şari, vendona ma d' qebra tari</i>	a
<i>Qebra tari qebra teng a, qê zalîmo ariy u deng a</i>	b
<i>Peyniyê dunyay ma veng a, vendona ma d' qebra tari</i>	a

(q. 16/1-2)

<i>Hê ya insan ya insan, Homay yo biya iman</i>	a
<i>Tu bîwan 'ilm u 'îrfan, bîzan 'eqidê iman</i>	a
<i>Hemdê lisani Zazo, Homay xu ri mek' nazo</i>	b
<i>Homay r' meya ambazo, bîzan 'eqidê iman</i>	a

(q. 6/1-2)

2.1.2.2. Mesnewî

Mesnewî kelimeyêka Erebki ya u kokê cê “s, n, w” yo, menayê cê zi dî, dîlet, dî letê yo. Mesnewî şîiri ki her beyita cê benateyê xu dî qafiye anî meydan nameyê inê şîiran o. Mesnewî dî her beyit benateyê xu dî qafiyeyî a u rêzkerdîşê qafiye zi şîklê aa, bb, cc, dd... dî yo. Ino usîl u qafiye şairan rê zaf rahat ameyo u ino semed ra şîiri ki derg nusiyyayî pê ino tarz ameyî nuştîş.

Mesnewîyan dî qalîbanê aruzî ra qalîbî kîlmî i tercih benî. Goreyê omarê beyitan hududêk çin o, dî beyitan ra heta bî hînzaran beyit zi nusiyyenî. Her mewzu dî mesnewî yeno nuştîş; egleb hikayeyî dinî, wesîfnayîşê pêğemberan u şexsiyetanê muhîman, hikayeyî eşqî, xîsusi ictimai şîklê mesnewî dî nusiyyenî. Nuştêyanê Mela Hunî ra şeş nuştêyî, *Hikmê Zazakî, Edebiyat Zazakî Neqîşneyo Pê Nakî, Heketê Yusuf u Zelîxa, Heyat İnsan Memat İnsan, Heketê Hezret Suleyman u Belqîs, Vîlê Wesar* şîklê mesnewî dî ameyî nuştîş.

<i>Pê quwwêt namê Homay, mî hikmê Zazakî vay</i>	a
<i>Hê guştari piy u may, çerrê mevacîr way way</i>	a
<i>Hemdê desmacî nimac, şew roc qê Homay îr vac</i>	b
<i>Desmac biger bennu tac, nimac îr bennu Mi'rac</i>	b

(m. 1/1-2)

(m. 2/1-2)

Diwanê Huni u nuşteyanê binan ê Mela Huni dı, weznê aruz ra behskerdış mumkun niyo. Herçiqas weznê aruz nêbo zi hetê omara heceyan u tertibê qafiye maneno aruzi; feqet wext riayetê heceya akerde u heceya qefilnayi nêbo, o wext qalibê aruzi zi nêbeno u ino semed ra aruz ra behskerdış zi mumkun nêbeno. Ma ino semed ra nuşteyanê Mela Huniyi, hetê omara heceyan u usilê inan tedqiq kerdo. Nuşteyi ki *Diwanê Huni* dı ca geni çend heceyan ser ameyi nuştış, tesnifê cê zi goreyê inê virašto.

2.2.1.1. Weznê 14 Heceyi

Diwanê Huni dı 4 nuşteyi *'Eqidê Îman*, *'Eqidê Îslam*, *Hikmêt Zazaki*, *Edebiyat Zazaki Neqışneyo Pê Naki*, *Qesiday Tewhid* pê 14 heceyan nusiyyayi.

Tırb ıd sual bennu heq, Homay vac bon muheqqeq

Emri yi bennu mutleq, bızan 'eqidê iman (q. 6/29)

Rahar heqiqêt ennu, pê imani ca bennu

Pê Qur'ani abennu, hidayet iz pa yennu (m. 1/28)

2.2.1.2. Weznê 16 Heceyi

Vist nuşteyi ki *Diwanê Huni* dı ca geni inan ra 14 nuşteyi pê 16 heyecan nusiyyayi u inı nuşteyi; *Qesiday Qebra Tari Qebra Xuri*, *Qesiday Se'idi Nursi*, *Weq'ê Kerbelay Hezret Hesên*, *Weq'ê Kerbelay Hezret Huseyn*, *Weq'ê Kerbelay Hesên Huseyn*, *Weq'ê Kuy Uhud Wefat Hemzi*, *Qesiday Zerra Haya*, *Qesiday Hezret Pêğembêr*, *Qesiday Mekki*, *Qesiday Medina*, *Heketê Yusuf u Zelixa*, *Heyat İnsan Memat İnsan*, *Heketê Hezret Suleyman u Belqis*, *Wefat Seyda Mela Behri* yi.

Sırat yo pırdo zaf derg o, merdum gunahkar yo verg o

Çend weş mani peyni d' merg o, vendona ma d' qebra tari (q. 1/5)

Wahar tac u wahar texti, wahar silah wahar zexti

Wahar eskêr rexti rexti, Suleymano wahar bexti (m. 5/26)

2.2.1.3. Weznê 22 Heceyi

Miyanê nuşteyanê Mela Huni dı, yo nuşte pê 22 heceyan nusiyyayo u ino nuşte zi *Qesiday Vengi Meli* yo.

Îlahi tu qê xatîri ni Resul, selat u selam qê yi ri pê usul

Tu qê xatîri eya zerra melul, ilahi tu du‘ani ma bîk’ qebul (q. 10/1)

Îlahi tu qê xatîri mewlidi, tu niweşani ma ri şîfa bîdi

Tu weşani ma ri niweşi nidi, ilahi tu du‘ani ma bîk’ qebul (q. 10/11)

Nuşteyê *Vîlê Wesar* zi sere ra heta peyni pê eyini hece nêameyo nuştîş. Rîpelo verin pê 10 heceyan nusiyayo. Rîpelê dîyîn ra pey 16 heceyi tercih biyi, qîsîmê duayi dî 22 heceyi ca genî, çend beyiti ki peyni dî ca genî îni zi heyina pê 16 heceyan nusiyayi.

Zazay voni ma eyina yo Zazay

Ma ummetê Muhemmed Mustefay (m. 6/1)

Homay ma dê qê yo guri, ma ‘ibadet bîkîr yi ri

Ma hetta ku weş bi cî ri, ma hetta ku weş bîmîrî (m. 6/16)

2.2.2. Qafiye

Şiir dî vengi ki menaya inan ciya ya qafiye, vengi ki tekrar benî u menaya cê zi seypê ya redif anî meydan. Şiir pê qafiye bena rînd u hîna hol xitabê wendoğî kena. Şair, şiiranê xu dî goreyê hunerê xu qafiye şîxulneno. Yona meselaya tor muhim ê şîxulnayîşê qafiye zi şîklê nezm ê şiir o. Mesela eger şiir dî qeside tercih bîbo, rêzkerdîşê qeside dî teyna beyita verin miyanê xu dî qafiye ana meydan u beyitanê binan dî zi rêza verin xuser a u rêza dîyîn beyita verin dî heyina qafiye ana meydan. Yani nuştog mecburo ki rêza dîyîn a her beyit, goreyê beyita verin têbiyaro. Mesnewiyan dî qafiye hîna rehat a; çimki mesnewiyan dî her beyit benateyê xu dî qafiye ana meydan u xuser a. Ino semed ra hetê qafiye ra benateyê beyitan dî yo munasebet çin o, şair zi hîna rehat eşkeno qafiyeya her beyit têbiyaro u bîfîkîriyo.

Şiir dî wext qafiye belî bena, peyniya beyitan esas geriyeno, peyniya her rêza beyiti dî kamci herfî ki manenî yobinan sey qafiye u redif yenî nişankerdiş. Herçiqas weziyetî istisnayî bîbî zi qê qafiye oniyeno rîstîmê kelîmeyan. Rîstîmê kelîmeyan dî çî herfî ki manenî yobinan îni goreyê omara herfan weziyetê qafiye belî kenî. Eg benateyê rêzan dî yo herf bîmano yobinan qafiyeya nim, dî herfî bîmanî yobinan qafiyeya tam, hîrî u hîrî ra ziyed herfî bîmanî yobinan îni zi benî qafiyeya zengin ya zi

dewlemend. Peyniya rêzan dı qısimi ki nuştış, wendiş u menaya inan seypê ya, ini qısimi zi beni redif.

Diwanê Huni dı 14 şiiran dı şıklê nezm dı qeside tercih biyo. Ino zi yeno ina mena ki ini şiiran dı merdım eşkeno teyna bıniyo beyita verini. 6 şiiri ki nezmê nesnewi dı ameyi nuştış, inan dı her beyit benateyê xu dı qafiye ana meydan u ino het ra zi hetê qafiye ra merdım eşkeno her beyit ciya ciya zi tedqiq bıkerö.

Mela Huni şiiranê xu dı zaf ehemiyet dayo qafiye. Hetta merdım eşkeno vaco ki ca ca samedê qafiye kelimeyi bêmena zi ameyi şıxulnayış. Yona xısusiyetê şiiranê Huni zi şıxulnayışê qafiyeya zerreyi yo. Yani şair teyna peyniya rêzan dı qafiye nêşıxulnaya, miyanê rêzan dı zi qafiye şıxulnaya. Ino usıl hema hema heme şiiranê Huni dı qeydeyêko muşterek o. Ma *Diwanê Huni* qê redif u her tewr qafiye pê çend numuneyan tedqiq keni.

2.2.2.1. Redif

Peyniya her rêz dı qısimi ki hem hetê nuştışi u hem zi hetê mena ra maneni yobinan, ini qısimi redif ani meydan. Redif her wext qafiye ra pey yena u peyniya rêz dı ca gena. Huni nuştayanê xu dı redif zaf nêşıxulneno, teyna çend numuneyi cê esti.

Keyna çend a vuni şeş a, gılguşare kenna guş a

Yo gılsur a yo çavreş a, buy qıco sê cennêt weş a (m. 4/16)

Beyita corin dı zerre u peyniya her rêz dı qısimi “a” hem hetê mena hem zi nuştışi seypê yi u ini qısimi redif ani meydan.

Xalê şefqet bıç’ mı ri, ez iz hurmet bıç’ tu ri

Qê xatiri may mı ri, qê xatiri way xu ri (m. 2/116)

Ina beyita corin dı zerre u peyniya rêzan dı edatê “ri” nuştış u mena dı eyni yi u redif hesıbiyeni.

2.2.2.2. Qafiyeya Nimcet

Peyniya her rêz dı yo herf bımano yobinan u menaya inan ciya bo, ini qısimi qafiyeya nimcet ani meydan. *Diwanê Huni* dı qafiyeya nimcet zaf nêameya şıxulnayış. Hetê qafiye ra egleb qafiyeya tamam u rêk ziyed zi qafiyeya dewlemend tercih biya.

Biger xeber mı ra bo, çıqas zuru şerri şo

Serri nosê hotê yo, suk efdela hezey do (m. 2/60)

Beyti ma so hiris yo, beyta bıwan ruc u şo

Tarix nosê hotê yo, mı r' Fatıha bıwan ro (m. 2/130)

Wırdi beyitanê corinan dı peyniya her kelime dı herfî “o” hetê nuştışi ra eyni yi; feqet hetê mena ra ciya yi, ino semed ra zi qafiyeya nim ani meydan.

2.2.2.3. Qafiyeya Temam

Peyniya rêzan ya zi qısıman dı, eg dı herfî bımani yobinan u wezifeyê inan zi ciya bo, inı herfî qafiyeya tam ani meydan. Mela Huni, şîiranê xu dı qafiyeya tam zaf şıxulnaya.

Cini tu zeydneya ummet, Rebbi tu ri bıku rehmet

Pêğember tu r' buk' şefa 'et, ez u ti ma şêri cennet (m. 6/35)

Beyita corin dı kelimeyi ki peyniya inan pê herfanê “et” qediyeni, inı dı herfî seypi yi qafiyeya tam ani meydan.

Homay hessi nımac şew ra, gure bıkir sehri rew ra

Dawar teber ek zerrê gew ra, teber mekir ek bı hew ra (m. 6/97)

Beyita corin dı kelimeyanê “şew, rew, gew, hew” dı qısımi “ew” qafiyeya tam ani meydan. İnan ra pey qısımi “ra” zi hetê mena u wezife ra seypê yi u inı zi beni redif.

2.2.2.4. Qafiyeya Zengin

Şiir dı peyniya her rêz dı hiri ya zi hiri ra ziyed herfî bımani yobinan u menaya inan zi ciya bo, inı qısımi beni qafiyeya zengin ya zi dewlemend. Mela Huni şîiranê xu dı tor zaf ca dayo ina qafiye u tor ziyed zi ina qafiye rınd şıxulnaya.

Çeher serre bun punc serre, xu ver şun teber yun zerre

Ek bı veyşu kennu gerre, sırasnenu herr u kerre (m. 4/15)

Beyita corin dı kelimeyanê “serre, zerre, gerre u kerre” dı teyna herfî verini ciya yi u herfî bini heme eyni yi, inı qısımi “erre” beni qafiyeya zengin.

Mî Zazaki eşkawut, mî pê qelem pêmawut

Pê nakê hikmêt vawut, şîma Zazo ri şawut (m. 2/4)

Beyita corin dî kelimeyi “eşkawutîş, pêmawutîş, vawutîş, şawutîş” fiilî u wexto viyerte dî ameyî şixulnayîş. Inî kelimeyan dî qısımi “awut” seypê yi u inî zi benî qafiyeya dewlemend.

2.3. Vateyê Verinan, Îdyomi u Wecizeyi

Şairî menaya şîiranê xu pê vateyanê verinan, idyoman u vateyanê wecizeyan kenî zıxm. Ge ge menaya ki pê çend rêzan ya zi beyitan ifade bena herînda inê dî yo vateyê verinan, idyom u vateyêko weciz eynî mena dano.

2.3.1. Vateyê Verinan

Hişa muşterek a mîletan pê seserran yena meydan. Vateyi verinan zi numuneyê ina hişî. Mîleti wext hediseyêk bîbo u meselayêk bîqewmîyo, inî wextan dî semedê weziyeti ifadeyanê xîsusîyan anî meydan. O vate herînda a mesela geno u her çî pê ino vate beno kîfş. Ma eşkenî qê vateyanê verinan “xîrabeyê xu ra bîgêr, şenayiya şarî ra megêr”, “gol pê perre denêbeno”, “vazd pîsing heta merêk o” numune ramocno. *Diwanê Hunî* dî zaf çîn bo zi heyne çend numuneyî vateyanê verinan estî.

Şu cema‘êt kamîlo, meşo cema‘êt cahîlo

Mevac qalon ğafilî, sê Benî Îsrailî (m. 1/4)

‘Emur darê insan derg o, insan gunahkar yo verg o

Quwwê insan quwwê kerg o, ‘aqîbê insani merg o (m. 4/6)

2.3.2. Îdyomi

Îfadekerdîşê yo mesela dî semedê zıxmkerdîşê mena idyomî yenî şixulnayîş. Inî vateyi eġleb menaya mecaz dî şixuliyenî. Çiyo ki vaciyeno u çiyo ki qest beno eynî niyo. Ino semed ra wendoğ gereka menaya idyoman bîzano u kamcî idyom çî mena dî yena şixulnayîş inê hol bîzano. *Diwan* dî zaf cayan dî idyomî ameyî şixulnayîş.

Bîwan beşnaw’ mî ra ennê, hire rê şî Musul, Kufê

Yî ri bî teng dunya herê, dunya ra şî Hezret Hesên (q. 3/9)

Huseyn bî poncas şeş sere, wali Kufê tu von merre

Qelb yi wuşk o tu von kerre, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/14)

2.3.3. Wecizeyi

Wecizeyi sey vateyanê verinan semedê zıxmkerdîşê mena şıxuliyeni. Wecizeyan dî vatîşêko rind u menayêka weş esas a. Mela Huni şîiranê xu dî zaf ca dano inî vateyan u pê inan menaya şîiranê xu keno zıxm. Mela Huni semedê nesihet u irşad zaf cayan dî ca dayo vateyanê wecizeyan.

Selewatê sêr sehêr, qê Muhemmed Pêğembêr

Şerr mekır zaf bıkır xeyr, tu hikmeto bıkır sêr (m. 1/3)

Exlaq hol yo cewher a, wazêni bık' xu ver a

Tu sebır best xu ser a, zerrê xu zi bık' hera (m. 2/30)

2.4. Zıwan u Uslub

Mela Huni, şîiranê xu dî zıwanêko fesih u edebi şıxulneno. Ehemiyet dano mena u aheng, tercihê kelimeyan u rêzkerdîşê beyitan dî sey yo westayê dêsi xebitîyeno, her rêzê xu pê kelimeyan xemilneno. Nuştîş u wendîşê şîiranê cê dî teswirêko hira, ahengeko bêqusır xu ramocneno. Şîiranê xu dî Zazakiya zelal u pak şıxulneno, tercihê kelimeyan u çekuyan dî her wext zıwanê şari tercih keno. Huni, weziyetê xu yê Zazaki ge ge şîiranê xu dî ano zıwan u beyitêk dî vano:

Mî Zazaki eşkawut, mî pê qelem pêdawut

Pê nakê hikmêt vawut, şîma Zazo ri şawut (m. 2/4)

Pê vateyê Huni, wext hema xortêk bî dest bî nuştîşê Zazaki keno u hema zi nêvinderto. Huni nuştîşê Zazaki, derd u kederê meîşeti u zerrtengiya xu ver, sey xelasêk vineno. Wext zerra ey bena teng qelem geno xu dest u pê nuştîşi zerra ey bena rahat u ina tengasiya xu ra xelîsiyeno, her çi xu vira keno. Huni, 25 cayanê şîiranê xu dî ca dano kelimeya Zazaki u inî cayan dî ifadeyanê “Zazaki vac, bıwan enni Zazaki, pê Zazaki vato, Zazaki von, nusen Zazaki” uêbin şıxulneno; yani Huni şîiranê xu dî qê zıwanê Zazayan teyna kelimeya Zazaki şıxulneno.

Ennu edebiyat o, mî pê Zazaki vato

Ek tu hikmet wurato, xeyri tu qat u qat o (m. 2/2)

Huni heyne 9 cayan dı semedê mîleti, ifadeyê “Zaza” şıxulneno. Ini cayan dı zi pê ifadeyanê “mîleta Zaza, Zaza tu r’ von” uêbin veng dano.

Mı guştari bîraza, enna mîleta Zaza

Xebêr duna pê naza, şağê Zazo sê Laz a (m. 2/2)

Miyanê şari dı semedê ifadeyê zıwani ge ge kelimeya Zaza zi vaciyena, ino weziyet Huni dı zi esto u Huni ifadeyê Zaza, semedê zıwani zi şıxulneno.

‘Emê tu vona pê Zaza, ‘emê zon ma zonû Zaza

‘Emê tı vona bîraza, tı vona la tequ’l-haza (m. 6/118)

Huni, heme nuşteyi xu teyna Zazaki nuşti, yo rêz zi yona zıwan dı nênuşt u tercih nêkerda. Nuştogânê edebiyatê klasiki ê Zazaki dı şairêko tor ziyed eseri dayi u mudeyêko tor ziyed Zazaki nuşt a, Mela Huni yo. Ma eşkeni vaci ki nızda hotay serr esta ki Huni, şiiranê Zazaki nuseno. Goreyê vateyê Huni, wext hema newe dest bî nuştışê şiiran kerd, teyna pê fêki Pali nuştên; feqet wextan ra pey wext mîntıqaya Zazayan dı geyra u fêki bini şınasnayî, o wext nuştışê xu dı binêna formanê standart ser şı u waşt her mîntıqa dı biyero famkerdış u zanayış.

2.4.1. Unsurî Tırki

Zıwan u uslûbê Mela Huni dı tesirê Tırki zaf çin o. Xura Huni, pê Zazakiyêka pak u zelal qısey keno. Hemeyê *Diwanê Huni* dı teyna dı kelimeyi Tırki ca geni u mî zi kelimeyi “bal” u “dede” yi. Huni, wîrdi kelimeyan zi semedê qafiye şıxulneno.

*Qedêr ma kerd şeker u **bal**, ez a melal tı ya delal*

Tı şîrîn a xu mekır tal, tı şîronê ma mekır cal (m. 6/32)

*Zon dewlet ra tu r’ von **dede**, tu r’ mast deken non ken pede*

Ez yo qita mı r’ von gede, bennu heyga ennu sede (m. 6/148)

Beyita dıyın a corin dı yona xısusiyetek esto. Huni, semedê Tırki, ifadeyê zıwanê dewlet şıxulneno; yani Tırki zıwano resmi qebul keno. Çend şiiranê ciya ciyayan ê Huni dı hetê izafe ra tesirê Tırki esto. Şair çend cayan dı eyni usıl dı izafe vıraşt a u ina izafe dı zi tesirê Tırki esto.

Heci Xoca Mehmed ‘Eli, weq’ê Huseyn von sê meli

***Pil** yo şehid **pil** yo weli, dunya ra şı Hezret Huseyn* (q. 4/30)

Mela Huni rêza dıyın a beyita corin dı ifadeyanê “pil yo şehid”, “pil yo weli” şıxulneno; feqet ini ifadeyi pê Zazaki “yo şehido pil”, “yo weliyo pil” ifade beni; yani herında kelimeyanê izafe gelet ameyo şıxulnayiş. Ino weziyet çendna beyitanê binan dı esto. Ini ifadeyi “Muhemmed pil pêğember, vica yona pil hewadis, Hezret Hesên pil yo weli, Hezret Mu‘awiye pil zat, vica yona pil hewadis” uêbini. Hemeyê inan dı izafeya ki pê kelimeya “pil” vıraziyaya tede geleti esta. Mela Huni ya semedê qafiye hına tercih kerdo ya zi izafeyi ki pê ina kelime vıraziyayi ini izafeyi gelet şıxulnayi.

Edebiyat xu bıwan, ‘eqidê xu rınd bızan

*Tu bên **kamıl yo insan**, tu bên yo ehli iman* (m. 2/129)

Rêza dıyın a beyita corin dı heyne goreyê izafe geletiyêk esta. İfadeyê “kamıl yo insan” goreyê Tırki ifade biyo u izafeya Tırki ya. Zazakiya cê, “insanêko kamıl” ya zi “yo insano kamıl” o. Mela Huni ina beyit dı zi heyne goreyê tertibê Tırki izafeyêk şıxulnayo.

2.4.2. Unsurî Erebkî

Diwane Huni dı, tesirê Erebkî goreyê Tırki u Kurdki hına zaf o. Diwan dı kelimeyi Erebkîyi ki ameyi şıxulnayiş, miyanê şari dı zi yeni şıxulnayiş. Teyna çend kelimeyi gran esti ki ini kelimeyi zıwanê şari dı çin i, çekuyi “mucehhez, muxennet” inan ra yi.

*Ez tu r’ vênên yo hisab, kitab **mucehhez** kitab*

Homay kêrd emr u xıtab, bızan ‘eqidê iman (q. 6/23)

*Kafir zaf **muxennêti**, qê nikun Homay hêti*

Meftê bêri cenneti, la ilahe illellah (q. 9/5)

Yona tesirê Erebkî zi izafeyanê Erebkî dı xu ramocneno. Mela Huni, izafeyi ki sey qalib yeni şıxulnayiş ini izafeyi Erebkî sey eslê cı şıxulnayi u ini nêbedılnayi. Bê numuneyanê cêrinan heyne diwan dı sey “meleku’l-mewt, ehsenu’l-qeses, ulu’l-elbab” sewbina izafeyi zi ca geni. Ino zi tesirê melati u ilmê melayi yo.

*Dêsi **Muherremu’l-Heram**, ruc yene Huseyn bı imam*

Nımac sıbay kerd wend kalam, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/13)

Cinê newun enna ya, Xedicetu'l-Kubra ya

May şeş qıcan iz ya ya, bızan 'eqidê iman (q. 6/47)

Çendna beyitanê binan dı heyne izafeyi Erebkî estî; feqet îni ifadeyi qalib u umumi niyi, Mela Huni hına tercih kerdo.

Hêştê yo beyto bîwani, hêştê yo serr bi mijdani

Wehşi bî Hemze-i sani, Hemze kışiya bî şehid (q. 7/80)

Beyita corin dı kelimeya “sani” Erebkî ya u menaya “dıyn” dı şıxuliyena. Huni tiya dı semedê qafiye çukeyê “dıyn” nêşixulnayo, qê qafiye herında ina kelime dı Erebkîya cê tercih kerdo.

2.5. Huneri Edebi

Nuştoğ wextê nuştışê yo şiir dı, goreyê dı cihetan şiira xu nuseno. Ciheto verin dı şair, hisiyatanê xu ano zıwan u inan ifade keno. Cihetê dıyn dı şair wextê ifadekerdışê hisiyatanê xu pê kelimeyan kay keno, newe ra mena dano inan, menaya inan keno hira u xori. Şair inan çendêk rınd u hol bıkeroyê, şiira cê zi hındêk bena zıxm. Şiiri Mela Huni hişa cê ra nesiliyayi u ameyi qelem. Wextê nuştışi dı heme hişa xu daya şiira xu ser, menaya inan ser vınderto, pê kelimeyan kay kerdo u sey yo westayê dêsi şiira xu inşa kerda. Huni ya zi yona şair wext şiira xu nuseno hesabê huneranê edebîyan keno, mena dano kelimeyan u ruh dano rêzan. Merdım wext îni şiiran tedqiq u tehlil keno, inan tespît keno u veceno werte. Ma *Diwanê Huni* dı 23 huneri edebîyi tespît kerdî u îni bî alfabetik rêz kerdî. Ma verco ca da menaya huneri, dıma zi derheqê ê huneri dı *Diwanê Huni* ra numuneyi dayî.²²

2.5.1. Aliterasyon u Asonans

Aliterasyon u asonans, tekrarê herfan ra yeno meydan. Eger zereyê şiir dı eyini herfa bêveng tekrar bıbo aliterasyon, eyini herfa vengın tekrar bıbo asonans yeno meydan. Şairi semedê eysayışo rınd şiiranê xu dı ca dani îni huneran. Şair pê ahengê

²² Ma derheqê izahatê huneranê edebîyan çend çımeyan ra istifade kerd u kunyeya inan zi hına ya: Külekçi, N. (2022). *Açıklamalar ve örneklerle edebî sanatlar* (neşirê 8ın). Akçağ; Kocakaplan, İ. (2023). *Açıklamalı edebî sanatlar* (neşirê 10ın). Tedev; Tok, V.A. (2011). *Edebî sanatlar ansiklopedisi*. Literatürk.

ınê herfan hetê şekl ra şîira xu xemîlneno. Şîxulnayışê ınê huneran zaf rehat o. Mela Huni zi şîiranê xu dî zaf ca dayo aliterasyon u asonansi.

*Enna **dari derdon a, dari qelban merdon a**
Vatê Rebbi ‘**erdon a, la ilahe illellah** (q. 9/29)*

*Ekse nimerd resa **hotey, bîna nîzdi hin herra sey**
Ek resa sêr serrun **hêştay, herra sey ci r’ bena sê wey** (m. 4/20)*

Beyitanê corinan ra beyita verin dî pê tekrarbiyayışê herfa “d”, beyita dıyın dî zi heyne pê çend dori cadayışê herfa “h” aliterasyon vîrazıyayo.

*Nişken şêr lingu **ra leng a, ez feqir a ez destveng a**
Ez bêkes **a ez pelseng a, mî sor qoğo mî sor ceng a** (m. 4/37)*

*Sir bu tu bîn hezey **sir, tım tım tu bu nani tir**
Hewes mekır werdiş **mîr, nefîs pê ruce bon cîr** (m. 2/95)*

Beyita verin a corin dî herfa “a” zaf rey tekrar biya. Beyita dıyın dî zi herfî “ı, î” tekrar biyi, pê tekrarbiyayışê ınê herfanê vengınan asonans ameyo meydan.

Şair ge ge şîiranê xu dî hem herfanê vengınan hem zi bêvengınan tekrar keno. Ino weziyet dî hem aliterasyon hem zi asonans yeno meydan. Xura ino semed ra tay çımeyanê terifê huneranê edebîyan dî aliterasyon u asonans piya geriyeno dest. Miyanê şîiranê Mela Huni dî nîmuneyê inan zi zaf î.

*‘Eqıl nîka **pawute, ‘eqıl nîka cawute**
Yo ‘eqıl **alawute, yo ‘eqıl eşnawute** (m. 1/22)
Mî Zazaki eşk**awut, mî pê qelem pêmaxut**
Pê nakê hikmêt **vawut, şîma Zazo ri şawut** (m. 2/4)*

Beyitanê corinan ra beyita verin dî miyanê rêzan u peyniya rêzan dî qısımi “awute”, beyita dıyın dî zi qısımi “awut” eyni yi. Teyna herfî verini ê kelimeyan ciya yi. Pê ino tekrarbiyayış aliterasyon u asonans ameyo meydan.

2.5.2. Cinas

Kelimeyi ki nuştîşê inan seypê yo; feqet menaya inan ciya ya, eyni rêz ya zi beyit dı şıxulnayîşê inan cinas ano meydan. Wext rınd biyero şıxulnayîş u menaya kelimeyan zi rınd bo, o wext hunerêko erciyayi veciyeno meydan. *Diwanê Huni* dı numuneya inê huneri beyita cêrin a.

*Ek aysıya dun yi ceza, Hudhud ame va ken **qeza***

*Va ya Nebi şiya **qeza**, ya Suleyman şiya ğeza* (m. 5/41)

Beyita corin dı kelimeya “qeza” hem rêza verin dı hem zi rêza dıyın dı ca gena; herçiqas nuştîşê wırdi kelimeyan seypê bıbo zi menaya inan ciya ya. Rêza verin dı menaya çiyo ki wext dı niyero ca u dıma texir bıbo, rêza bin dı zi cayo ki şaristan ra qıcıyer o, nameyê inê cayan o. Şair tiya dı wırdi rêzan dı nuştîşê cê seypi feqet menaya cı ciya kelimeyêk şıxulnaya u cinas ardo meydan.

2.5.3. Ebced

Belikerdişê tarixi yo. Elifbaya Erebkî dı semedê her herf yo reqamêk belî biyo. Şair wext şiir dı bıwazo tarixê hediseyêk ya zi tarixê weziyetêk belî bıkeroy, pê yocaardiş u pêserkerdişê inê herfan hunerê ebced ano meydan. Ino huner zanayîş u ilmê Erebkî wazeno. Diwan dı teyna yo ca dı pê hesabê ebced tarixêk ameyo belikerdiş u ino zi wextê nuştîşê şiir o.

Mehmed ‘Eli kennu qali, pê Zazaki şari Pali

Tarix dı zayo dı zali, Suleyman şah Belqis wali (m. 5/104)

Rêza dıyına a beyita corin dı pê ifadeyê “tarix dı zayo, dı zali” goreyê hesabê ebced tarixê nuştîşê şiir ameyo kıfşkerdiş. İfadeyê “dı zayo” dı herfa “z” hesabê ebced dı reqamê 7 ramocnena u dı herfi “z” kenî 14, herfa “z” hesabê ebced dı reqamê 700 temsil kena u dı herfi “z” benî 1400. Wext ma wırdin pêser bıker goreyê hesabê ebced beno 1414 u ino zi tarixê Hicri yo, goreyê Miladî zi ino tarix beno 1993 u Mela Huni şiira *Heketê Hezret Suleyman u Belqis* ino tarix dı nušta.

2.5.4. İqtibas

İqtibas kelimeyêka Erebkî ya, menaya cê guretiş, dênguretiş u şıxulnayış o. Şiir dı eger ca bîdiyo ayet u hedisan ino huner yeno meydan. Semedê zıxmkerdişê menaya u rındiya vateyi vîraziyeno. Şair tiya dı zanayışê xu yê Qur'ani zi mocneno wendoğan. Eger zereyê rêz ya zi beyit dı ca bîdiyo temamê ayet u hedisi, o wext iqtibas tam vîraziyeno eger teyna cabîdiyo nameyê ayeti, qismêkê ayeti u ya zi qismêkê hedisi o wext zi beno iqtibas naqıs.

Tu wazeni xu ri rehber, cahdê Qur'an ra moş' teber

“İnna e'teyna kel kewser”, tu vên Bedi'uzzemani (q. 2/19)

Fursêtu xu şeytani med', zıkır bıkır bê 'eded

“Qulhuwellahu ehed”, la ilahe illellah (q. 9/13)

Şair rêza dıyın a beyita corin dı, ifadeyê “inna e'teyna kel kewser” dı ca dayo ayeto verin ê Sureya Kewseri. Menaya ayeti zi “(Ey qasîdê mî) raşt ra ma Kewser dawa tu” yo (Dağılma, 2020, r, 114). Heyna rêza dıyın a beyita dıyın dı zi pê ayeto verin ê Sureya İxlasi, “Qulhuwellahu ehed” iqtibas vîraziyayo. Menaya inê ayeti zi “(Ey qasîdê mî) vac: O Ellah yo wo” yo (Dağılma, 2020, r, 134).

Mela Huni bê inê wîrdi numuneyan zaf cayan dı heyne ha pê nameyê sure ha zi pê qismêkê ayeti iqtibas vîrazeno.

Bismillah vac ak Qur'ani, akır surê Yusuf bani

Heketê Yusuf bîwani, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/1)

Surê Beqer u Enbiya', akır bîwan surê Seba'

Akir cakir wahar 'eba', Suleyman vên bid' merheba' (m. 5/3)

Mela Huni beyitanê corinan dı ca dayo nameyê sureyanê “Yusuf, Beqere, Enbiya u Seba”, pê cadayışê nameyanê sureyan heyne iqtibas vîraziyayo.

Mela Huni, yo şiira xu dı zi ca dayo hedisêkê Hz. Pêğemberi u ino hadis zi miyanê şari dı hem zaf zaniyeno hem zi qıymet u ehemiyet diyeno cı.

Cennet ha vêr xîzmêtu babi d', cennet ha bin lîngê dadi d'

Gunê may pi milli 'adi d', merdum 'adi derê wadi d' (m. 6/53)

Peyniya rêza verin dı ca diyayo hedisê şerifo ki “Cennet bînê lînganê dadiyan dı yo” u pê inê vateyi Hz. Pêğemberi iqtibas vıraziyayo.

2.5.5. Îrsalê Mesel

Îrsalê mesel, şiir dı şıxulnayişê vateyanê verinan u wecizeyan o. Şair wext bıwazo meselayêka hira u vılabiyayi hına rehat ifade bıkeroy, o wext hına ziyed ca dano inan. Şair pê vateyê verinan u vateyo weciz çiyoy ki verco vato ya zi vano menaya cı keno zıxm, bînêna rınd dano famkerdiş. Egleb şiiri ki şiret dani inan dı hına ziyed şıxuliyeno.

‘Emır darê insan derg o, insan gunahkar yo verg o

Quwwêt insan quwwêt kerg o, ‘aqibêt insani merg o (m. 4/6)

Sırat yo pırdo zaf derg o, merdum gunahkar yo verg o

Çend weş mani peyni d’ merg o, vendona ma d’ qebra tari (q. 1/5)

Huni beyitanê corinan ra rêza verin a beyita verin dı ca dayo vateyêko weciz. Emrê insani sey dergiya dar nişan dayo u gunehkariya insani zi sey vergi teswir kerdo. Beyita dıyın dı zi hem vateyêko weciz hem zi vateyê verinan ca geno.

2.5.6. İstiare

Eger yo teşbih dı muşebbeh u muşebbehun bih ra teyna peşêk biyero şıxulnayiş ino huner vıraziyeno. Tiya dı menaya raşt nê, menaya mecaz yena şıxulnayiş. Şair tiya dı çıqas mena bınımno u ifadeyêko mecaz bışıxulno hındêk hunerêko rınd ano meydan. Miyanê şiiranê Huni dı menayi mecaz u ifadeyi mecaz zaf yeni şıxulnayiş.

Ekse nimerd resa hotey, bına nızdi hin herra sey

Ek resa sêr serrun hêştay, herra sey ci r’ bena sê wey (m. 4/20)

Hesen Huseyn ‘eyil şêri, ‘eyelani yi ra vêri

Wirdi torni Pêğembêri, dunya ra şi Hesen Huseyn (q. 4/2/

Beyitanê corinan ra beyita verin dı ifadeyê “herra sey” semedê mergi şıxuliyayo. Beyita dıyın dı zi ifadeyê “eyil şêri” dı kelimeya “şêr” dı Hz. Eli qest beno. Wirdi numuneyan dı zi menaya mecaz esta, muşebbeh u muşebbehun bih ra teyna muşebbeh şıxuliyayo u istiare vıraziyayo.

2.5.7. İstifham

Pers, persayış o. Şair wext pers perseno gayeyê ey girotişê cewab niyo, teyna zıxmkerdişê mena yo. Pê kelimeyanê pers ino huner vıraziyeno. İstifham hunerêko rehat o, zaf zor nêdano nuštoği. Mela Huni zi diwanê xu dı pê kelimeyanê persi ca dayo hunerê istifhami.

Seni bennu ma ser ra hor, seni varnenu vart u vor

Seni felêk vırazên dor, ey zerr hon ra dı bîb' haya (q. 11/26)

Ye'qub vatin Yusuf bîrna, la qê pirin yi nîdırna

Va 'eqıl mı qet nîbîrna, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/14)

Beyitanê corinan ra beyita verin dı ifadeyê pers “seni” hiri dori ameyo şıxulnayiş. Beyita dıyın dı zi rêza verin dı ifadeyê “qê” menaya “çıra” dı şıxuliyayo u ino zi pers o. Wırdi numuneyan dı zi pê ifadeyanê persi istifham vıraziyayo.

2.5.8. İstixdam

Kelimeyi ki dı menayi inan esti, eger wırdi menayi yoca dı biyeri şıxulnayiş ino huner vıraziyeno. Şair hem menaya raşt hem zi mecaz piya şıxulneno u şiira xu keno zıxm. Miyanê şiiranê Huni dı pê kelimeya “hon” ino huner vıraziyayo.

Bina binê dini ma ya, şıma hon ra bîbin haya

Homay ra zaf bîkin heya, vendona ma d' qebra tari (q. 1/12)

Va mı hon id di zaf sarê, aşm u ruc yundes astarê

Mı r' secde bi sarê sarê, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/6)

Zazaki dı ifadeyê “hon”, dı menayan dı yeno şıxulnayiş. Menaya verin “rakotış” o, menaya dıyın zi “ruya” yo. Şair beyitanê corinan dı ina kelime wırdi menayan dı zi şıxulnaya.

2.5.9. İştıraq

Kelimeyi ki eyini rıstım ra ameyi yoca dı şıxulnayişê inan o. Eğleb kelimeyi ki Erebi ra ameyi pê sewbina herfan rıstımê inan bedıliyeno u kelimeyi neweyi vıraziyeni. Xura ilmê Erebi dı semedê vıraştişê kelime, herfi esli u herfi zaid esti. Hiri herfi esliyi pê herfanê zaidan kelimeyanê neweyan ani meydan.

Pê şikır tu bîb' şakır, pê zıkır tu bîb' zakır

Pê fıkır tu tım vacır, la ilahe illellah (q. 9/32)

Edeb u edebiyat, pêğembêr ir selawat

Bîwon bıkır hesenat, tu bên zergun sê nebat (m. 2/18)

Beyita veri a corin dı, dı cayan dı iştîqaq esto. Kelimeya “şikır” ra “şakır”, “zıkır” ra zi “zakır” vıraziyayo. Şikır menaya minetê Homayi dı şıxuliyeno, şakır zi yeno menaya ê ki şikır kenî. Heyna zıkır, menaya virardış, pa behskerdış dı şıxuliyeno; zakır zi yeno menaya ê ki zıkır kenî. Beyita dıyın dı heyna benateyê “edeb” u “edebiyat” dı zi eyni weziyet esto u rıstımê wırdi kelimeya seypê yo.

2.5.10. Kinaye

Yo kelime ya zi ifade hem menaya raşt hem zi mecaz dı biyero şıxulnayış ino huner yeno meydan. Kelime dı wırdi menayi zi esti; feqet egleb menaya mecaz qest beno. Şair vicinayışê inê kelimeyan dı wırdi menayan zi mocneno.

Darê 'umur ha şiyena, ruca ruc ha taşiyena

Haway mergi d' qalaşêna, tırba newê aşiyena (m. 4/42)

Awkê yi kot paştê babi, rahar qedêr Homay abi

'Eceb tu zon dadi ça bi, seni qeder bı lez cabi (m. 4/3)

Beyitanê corinan ra beyita verin dı ifadeyê “darê umır” dı kinaye esto. Kelimeya “dar” hem menaya raşt hem zi mecaz dı ifade biya; menaya raşt gore xura dar yena ma vir, menaya mecaz dı zi umrê insani sey dar ameyo ramotış. Seni ki dar verco lê ya, dıma bena gırd u peyniya peyin dı zi bena puç; insan zi wext yeno dınya sê yo lêya dar o, dıma beno pil, axir dı zi mirenno. Ino het ra insan sey dar ameya ramotış.

Beyita dıyın dı ifadeyê “aw” dı kineya vıraziyayo. Tiya dı aw peşêk menaya raşt ana ma vir, yani çiyê awuno ki bedenê insani dı ca geno, merdım her roc şımeno; peşo bin ra zi menaya mecaz dı yani menaya meni dı şıxuliyaya ki munasebetê cini u camerdi ra pey bena sebebê biyayışê insani. Pê cadayışê menaya raşt u mecaz heyne kinaye ameyo meydan.

2.5.11. Leff u Neşir

Leff, yeno menaya pêserkerdîş, neşir zi yeno menaya vîlakerdîşî. Kelimeyi ki wîrdi rêzanê beyitan dî ameyî şîxulnayîş, eger benateyê inan dî munasebetêk bîbo ino huner yeno meydan.

Hind, Wehşî r' zaf rahari vêt, Wehşî şîmut awkê geflêt

Yi Hezret Hemze kışt kerd hêt, Hemze kıştîya bî şehid (q. 7/38)

Rêza verin a beyita corin dî Wehşî ra u şîmutîşê awka gefleti ra behs beno. Rêza dîyîm dî sebebê inê gureyi eşkera beno u inî qê şehidkerdîşê Hz. Hemzeyî yenî vatîş.

2.5.12. Mecazê Mursel

Kelimeyêk menaya mecaz dî biyero şîxulnayîş ino huner vîraziyeno. Tiya dî menaya raşt u verin qet niyena vir. Şîxulnayîşê inê hunerî bînêna zor eyseno; feqet şair wext rînd bîşîxulno menaya şîir zi bena zîxm. Mela Hunî şîiranê xu dî zaf rînd ca dayo inê hunerî.

Bînî herr id 'ezab esto, ruce bîger fêk xu besto

Axîret id tu bîn mesto, vendona ma d' qebra tari (q. 1/8)

Beyitanê corinan ra peynîya rêza verin a beyita verin dî ifadeyê “ruce bîger fêk xu besto” dî qîsîmê “fekê cî bestebîyayîş” dî mecazê mursel esto. Tiya dî raşt ra fekê insani beste niyo. Merdîm wext roce geno wextê imsaq ra heta meğreb nêşkeno çiyêk bîwero ya zi bîşîmo, ino wezîyet seni ki fekê merdîmî beste bîbo ifade biyo u huner vîraziyayo.

2.5.13. Mubalağa

Çiyêk wezîyetê cê ra hîna ziyed ya zi hîna tay ramotîş o. Şairî eğleb tay niye ziyed ramocnenî. Ino huner dî şair yo meselaya ki derheqê cî dî şaş maneno, heyret keno ya zi heyecanêko pil his keno semedê inî wezîyetan şîxulneno. Ge ge zi şair semedê rînd ramotîşê mena zi ca dano inê hunerî. Mubalağa hunerêko rehat o, hetê şairan ra zaf yeno şîxulnayîş.

Xeyal xu d' Yusuf çarnenu, sê mîlçîko wesarnenu

Sê varon hesro varnenu, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/123)

Pê yo eskêr yen şıma ser, hemino ken yo seraser

Esker bun varon u laser, Suleyman ra va çımo ser (m. 5/78)

Huni, beyita verin a corin dı wext Hz. Ye‘qub hesretê Hz. Yusuf anceno u bermeneno, ino bermayışê cê “sey varon hesro varneno” ifade keno u mubalağa keno. Heyna beyita dıyın dı semedê zafıya eskeranê Hz. Suleymani ifadeyê “varon u laser” şıxuliyayo u mubalağa vıraziyayo.

2.5.14. Nida

Menaya kelime, vengdayış o. Pey kelimeyanê vengdayışi vıraziyeno. Şair tiya dı heyecanê xu kıfş keno u wazeno ki wendoğ dı zi eyini hisiyat bıbo. Qê şıxulnayışi hunerêko rehat o. Mela Huni zi şiiranê xu dı zaf ca dayo inê huneri.

Ey biray dın tu ha çay, ha tu Kirdi ha Zazay

Qê xatır rezay Homay, pê Qur’ani vec yo vay (m. 2/126)

Homay von ey waris nebi, ‘ilm u ‘emêl tu pê se bi

Bo hell u deqqa hın debi, von darê tu bira webi (m. 6/128)

Wirdi beyitanê corinan dı ifadeyê “ey” esto u menaya vengdayışi dı ameyo şıxulnayış. Şair pê vengdayışi hunerê nida ardo meydan.

2.5.15. Tecrid

Şair şiira xu dı yona teni ramocno; feqet xu ri vaco ino huner yeno meydan. Esasê inê huneri dı şair hetêk ra xu dır qıseyi keno u xu keno muxeteb; feqet eysayış dı heme qıseyan yona teni rê vano. Miyanê şiiranê Mela Huni dı şiira *Qesiday Zerra Haya* sere ra heta peyni hına ya.

Pillê teyna qê Homa ya, Homay mı r’ yo zerri k’ da ya

Hon dı menda nozon ça ya, ey zerr hon ra dı bıb’ haya (q. 11/1)

Zerrê heyna tu bıb’ haya, zerrê tu k’ esta yo sa ya

Zerrê tu ha nika ça ya, ey zerr hon ra dı bıb’ haya (q. 11/2)

Mela Huni ina şiira xu dı peyniya her rêz dı ifadeyê “ey zerr hon ra dı bıb’ haya” şıxulneno. Tiya dı seni ki yona merdım, yona ten ey ver dı ronışte bo u cı rê nesihet bıkeron hına nuseno; feqet zerra ki pa behs keno zerra ey a, nefşê cê yo.

2.5.16. Te‘riz

Qıse pakuwayiş o. Şair çiy o ki weşê cê nêşino pê vateyêko mecazi ifade keno. Tiya dı şair yo bı yo zerra merdımı nêşıknen o feqet qıse kuweno pa. Mela Huni zereyê eyni şiir dı semedê munasebetê xoca u talebeyi ifadeyanê te‘rizi şıxulneno.

Feqi tu kê ma dır wêndin, feqi tu pê mil xu kendin

Tu dersi fendo niwêndin, ombazo ra ca nimendin (m. 6/124)

‘Eqıl biger sarê xu dek’, masti xu dek’ non xu pedek

Bu şıkr bıq’ ha yon melek, melêk moti firnon felek (m. 6/130)

Wirdi beyitanê corinan dı semedê feqiti ifadeyi te‘riz ameyi şıxulnayiş. Beyita verin dı ifadeyê “feqi tu pê mil xu kendin” dı, beyita dıyın dı zi “eqıl biger sarê xu dek” dı ino huner esto.

2.5.17. Tekrir

Menaya cê tekrarkerdış o. Yo kelime ya zi ifade zereyê rêz dı çend dori biyero şıxulnayiş ino huner yeno meydan. Ini tekrari ge ge pêdıma beni ge ge zi miyanê inan dı sewbina kelimeyi esti. Şair pê tekrarkerdışê mena vatışê xu keno zıxm. Mela Huni şiiranê xu dı egleb ifadeyo ki wazeno bınêna ziyed diqet bianco tekrar kerdo.

Zerrê zerrê zerrê zerrê, tu biya pir a çend serrê

Hol ib wa tu r’ nigin kerrê, ey zerr hon ra dı bıb’ haya (q. 11/3)

Vona bo mek’ riki riki, xu mek’ sey teli dırriki

Xu mek’ sê dındon birriki, hellê mergi d’ mek’ xırriki (m. 6/37)

Beyita verin a corin dı ifadeyê “zerre” çar dori pêdıma ameyo şıxulnayiş; beyita dıyın dı zi ifadeyê “riki riki” tekrar biyo. Şair wırdi beyitan dı zi çiy o ki qayil bınêna ziyed ser vındero, inê qısımi tekrar kerdi u hunerê tekrir ardo meydan.

2.5.18. Telmih

Telmih; virardış, virvıstış u işaretkerdış o. Şair zereyê şiir dı ca bıdo yo qısaya tarixi ya zi hediseyêka tarixi ino huner yeno meydan. Şairi egleb semedê delilê hisiyatanê xu ino huner şıxulneni ge ge zi şair semedê muqayeseyê weziyetê ê verinan ca dano telmihan u wazeno ki wendoğ tera ders bıgero. Şiiranê Mela Huni dı xeylêk

telmihi esti. Xura nuşteyi Yusuf u Zelixa, Hezreti Suleyman u Belqis sere ra heta peyni pê telmihan ameyi nuştiş. Bê inan zaf nuşteyan dı heyne telmihi esti.

Ek Îsma‘il bîbîrêni, bîzan guyşt yi niwirêni

Tu peyni d’ van mı bîdêni, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/20)

Melşê lengi weş kerd helak, weş kerd helak Nemruto kak

Nemrut, Xelil êşt adır çak, Homa, Nemrut kerd hezey sak (m. 6/168)

Beyitanê corinan ra beyita verin dı ca diyayo meselaya qurbanbiyayişê Hz. Îsmaili. Hz. İbrahim lacê xu Hz. Îsmaili sondê xu ver keno qurban; feqet Homa teslimiyetê Hz. İbrahimi vineno u vera Hz. Îsmaili boraqêk şaweno u vano ey bikero qurban (Harman, 2001, r. 76-80).

Beyita dıyın dı zi pê miyesêk helaqbiyayişê Nemrudi ra behs beno. Nemrut xu pil vineno u xu fineno herında Homayi. Homa zi semedê ramocnayişê fexr u ecziyetê cê miyesêka qıckek keno musalat, pê ma miyes peyniya cê ano (Batuk, 2006, r. 554-555).

Ini wırđi hediseyi zi meselayi tarixi yi u Qur’an dı viyereni. Huni pê ini telmihan hem wendoğ hişar keno hem zi benateyê holi u xırabi dı miqyasêk ramocneno.

2.5.19. Tenasub

Kelimeyi ki hetê mena ra miyanê xu dı ahengêk ani meydan, yoca dı şıxulnayişê inan o. Benateyê ini kelimeyan dı tezdad çin o. Tiya dı, dı ya zi dı ra zêdiyer kelimeyi yoca dı yeni şıxulnayiş. Şiiranê Mela Huni dı semedê inê huneri misali rınd diyayi.

Pê çeher çi biger zewq, ‘ecz u feqr u şukr u şewq

Tu sê susi mekır dewq, kelle deyza nani tewq (m. 2/22)

İlahi tu qê xatiri Ebubekir, tu rehmê xu ya zaf u zaf yi ri bıkır

Tu qê xatiri zıkr u fikr u şıkır, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebul (q. 10/13)

Rêza verin a beyita verin dı miyanê kelimeyanê “ecz, feqr, şewq” dı munasebetêk u ahengêk esto. Heyna rêza dıyın a beyita dıyın dı zi benateyê kelimeyanê “zıkr, fikr, şıkır” dı eyni munasebet esto. Zereyê yo aheng dı şıxulnayişê inê kelimeyan hunerê tenasub ardo meydan.

2.5.20. Teşbih

Teşbih, şebih ra yeno u menaya cê pimendiş u cımendiş o. Dı çiyi ki benateyê inan dı munasebetêk esto, çiyi zeyif pê çiyi zıxm biyero wesıfnayış ino huner yeno meydan. Şair, dı çiyi ki benateyê inan dı elaqeyêk ano meydan, inan çıqas rınd bıvicno u ino munasebet çendêk rınd ramocno, ino huner zi hındêk rınd vıraziyeno. Teşbiho tam dı çar unsuri teşbihi esti. Ini muşebbeh, muşebbehun bih, wechê şebih u edatê teşbih i. Eger çar unsuri zi yoca dı biyeri şıxulnayış o wext teşbiho mufessal vıraziyeno. Huni şiiranê xu dı ino huner zaf rınd şıxulnayo.

Qebir esta mekir yari, yari ki benna caw' tari

Sirat esto sê muy bari, vendona ma d' qebra tari (q. 1/4)

Zerrê tu kon sê çilê, wesweso zi kon vılê

Vac kê k' zerrê tu gılê, la ilahe illellah (q. 9/12)

Beyita verin a corin dı qısımê “sirat esto sê muy bari” dı teşbih vıraziyayo. Tiya dı sirat beno muşebbeh, muy bena muşebbehun bih, ifadeyê bari beno wechê şebih u kelimeya sê zi bena edatê teşbihi. Çar unsuri teşbih zi ameyi şıxulnayış u ino semed ra teşbiho mufessal vıraziyayo. Heyna beyita diyin dı qısımê “zerrê tu kon sê çilê” dı teşbiho mufessal esto. Ino ifade dı zerr bena muşebbeh, çıla bena muşebbehun bih, roşnayiya çıla bena wechê şebih u sê beno edatê teşbihi.

2.5.21. Teşxis u İntaq

Xısusiyeti ki aidê insanan i, teberê insanan dı bıdiyi yona çiyi ino huner yeno meydan. Eğleb teşxis u intaq piya yeni şıxulnayış. Teşxis dı xısusiyeti insanan diyeni yona mexluqi, intaq dı zi ino mexluq sey insanan diyeno qıseykerdış. Şairi ge ge wesıfanê insanan dani heywanan ya zi tebieti. Pê inê hem şiira xu keni zıxm hem zi menaya şiir keni hira. Şairi pê inê weziyeti çiyi ki ameyo meydan pê çımê yona çiyi oniyeni pa. Miyanê şiiranê Mela Huni dı şiiranê Yusuf u Zelixa, Hz.Suleyman u Belqıs dı ca diyeno teşxis u intaqi. Xura şiira Hz. Suleyman u Belqıs dı zaf cayan dı Hudhud ra behs beno u ini beyiti zi teşxis u intaq hesıbiyeni.

Vergê lıro va ya nebi, lir mı bi vin nozon se bi

Şew ruc gêren çim mı debi, hê vên Yusufi Ken'ani (m. 3/19)

Verg va ya nebi rınd bizon, destur bîd' mı şen vergo on
Ma waneni tu ri yo son, hê vên Yusufî Ken 'ani (m. 3/19)

Şiiranê Mela Huni ra semedê hunerê intaq beyiti tor rınd numuneyi corin i. Wext bırayi Hz. Yusufi ey beni erzeni birr u babiyê xu Hz. Yequbi ra vani vergan Hz. Yusuf werdo, o wext Hz. Yequb vano wa vergi biyeri vaci ma werdo. Ino weziyet ra pey vergêk yeno huzirê Hz. Yequbi qısey keno u vano tu elaqeyê ma u vinbiyayişê Hz. Yusufi çin o. Mela Huni çend beyitan dı ino weziyet rınd a rınd terif keno u inı wırdi beyiti zi inan ra yi. Qıseykerdış yo meziyetê insan o u şair tiya dı ino xısusiyetê insanan dano heywani u hunerê intaq vıraziyeno.

Yi şî Ye'qub ame zerre, va ya Rebbi tu r' ken gerre
Qê yi r' bermê herr u kerre, hê vên Yusufî Ken 'ani (m. 3/23)

Hz. Yequb wext Hz. Yusufi keno vin şew u roc feryad keno, pê hesretê Hz. Yusufi zerra xu dağneneno. Ino weziyetê Hz. Yeq'ubi dar u ber rê zi beno derd, inı zi derdê cê anceni. Ina beyit dı zi weziyetê Hz. Yequbi rê herr u kerre bermeno u bermayış yo wesfê insanan o. Şair wesfêkê insanan dano tebieti u hunerê texhis ano meydan.

2.5.22. Tezad

Yoca dı şıxulnayışê dı ifadeyanê zıddan o. Eğleb inı wırdi kelimeyan ra yo kelime menaya mecaz dı zi şıxuliyena. Benateyê inı wırdi kelimeyan dı icab keno ki mınasebetêk zi bıbo, teyna tezadê kelimeyan ino huner nêano meydan. Şiir dı şıxulnayışê tezad rahat o, Mela Huni zi şiiranê xu dı hunerê tezad rınd u bı aheng şıxulneno.

Ferzi şeşino qeder, Homa ra yon xeyr u şerr
Qedêr xu mekır keder, bızan 'eqidê iman (q. 6/26)

Vêrni d' vacır bismillah, peyni d' elhemdulillah
Beyntare d' Ellah Ellah, la ilahe illellah (q. 9/1)

Beyita verin dı “xeyr u şerr”, beyita dıyın dı zi “verni u peyni” zıddê yobinan i, yoca dı cadayışê inê kelimeyanê zıddan hunerê tezad ardo meydan.

2.5.23. Tezmin

Zereyê şîir dî ifadeyê yona merdîmî biyero şîxulnayîş, hunerê tezmin vîrazîyeno. Vateyo ki yeno şîxulnayîş miyanê şarî dî zaf zanîyeno u semedê wezîyetê yo hedîse ya zî mewzuyêk şîxulîyeno.

Bîra mevêş dunya fani r', nibenna mal qê insani r'

Ek bîbin mal qê yo gani r', eka mal ub Suleymani r' (m. 5/35)

Beyîta corin dî ifadeyêk esto ki miyanê şarî dî zaf yeno zanayîş. Wext maldariya merdîmî ya zî sinayîşê dînya ê insani biyero qîseykerdîş, ifadeyê “eger dunya u malê dunya bîmendên Hz. Suleymani rê mendên” vacîyeno. Hunî zî ino ifade goreyê xu tezmin keno u sey yo beyît şîira xu dî ca dano cî, hunerê tezmin ano meydan.

QISIMÊ HİRİYIN

3. TEHLİLÊ DÎWANÊ HUNÎ

3.1. Din

Din, hukmi Homayi yi. Çiyanê holan caardış u xıraban ra zi dur vındertış o. *Diwanê Huni* dı mewzuyi dini zaf i. Merdım eşkeno vaco ki her şiira cê dı muheqeq beyiti dini u itiqadi esti. Tay şiiranê cê dı sere ra heta peyni teyna xısusî dini ca geni. Ma ıno qısım dı *Diwanê Huni* hetê din ra tehlil kerd u çî xısusî ya zi mewzuyi dini tede esti ını tesbit kerdî.

3.1.1. Homa

Nuşteyanê edebiyato klasik ê Zazakî dı muhtewaya tor hira u zıxm derheqê din u Homayi dı ya. Zaf şiiri pê nameyê Homayi dest pêkeni, pê hemd u şukrê Homayi dewam kenî. Çiyo ki yeno waştış ê ra waziyeno, ef u dua zi her wext ê ra yena pawıtış. Homayi her çî xelq kerdo, her çî binê idare u qontrolê cê dı yo. Çik zi bê ey nêbeno, ezeli u ebedi zi teyna o yo.

Homay esto bê may pi, wu yo nêmanenu çî

Hire sıfê temam bi, bızan 'eqidê iman (q. 6/14)

Hire sıfê bin enni, bêpeyni yu bêverni

Muhtac niyu ma benni, bızan 'eqidê iman (q. 6/15)

Diwan dı kamca dı nameyê Homayi viyerenî ını cayan dı her hetî ra teslimiyetêko pil esto. Huni, hakımo mutleq u ezeli teyna Homayi vineno, her wext qê şıkr u ibadeti teyna ey ver secde keno. Nuşteyanê Mela Huni dı kelimeyi Ellah u Homayi piya şıxuliyeni; feqet miyanê inan dı ifadeyê Homayi rêk ziyed o sey Ellahi. Heme diwan dı nameyê Homayi 209 dori ca geno, Ellah zi 12 dori viyerenî. Hetê şıxulnayışi ra benateyê ifadeyanê Huma u Ellahi dı ferqêko pil çin o (Kırkan, 2025, r. 319).

Guştari gurriyê ari, guştari dar birrik dari

Hê Ellah von kenni zari, ey zerr hon ra dı bîb' haya (q. 11/24)

'Eqıl hol yo cewhera, wazeni bı́k' xu vera

'İbadet best xu ser ra, Hoday don bıwaz yi ra (m. 1/26)

Nuşteyanê Huni dı bê nameyanê Ellah u Hodayi, kelimeya Reb zi şıxuliyena. Diwan dı 20 dori Reb u 44 dori zi Rebbi ca geno.

Rızay Rebbi tım bıwaz, Rebbi xu ra zaf bıwaz

Tu cahil id meb' ambaz, çerrê Rebbi d' mekır naz (m. 1/20)

Heyrani şar Medina bi, ya Rebb tım tım rahar abi

Şêri bêr sê awkê la bi, Medina sukê pêğembêr (q. 13/24)

Huni nuşteyanê xu dı ca dano nameyanê *Esmâ'ul-Husna* zi. *Esmâ'ul-Husna* ra *ğeffar*, *kemal*, *celal*, *cemal*, *mecid*, *hemid*, *heyru qeyum*, *şafî*, *kafî*, *rehman*, *wehid*, *ehed*, *qehhar*, *ğefur*, *mu'in*, *muste'an* viyereno.

Sırr u hikmê Hoday zafî, zafî hetta qaf ra qafî

Vac ya şafî vac ya kafî, ey zerr hon ra dı bı́b' haya (q. 11/35)

Şıkır bı́kır tu qê Rebbi r', selewat biya qê nebi r'

Pêğembêr xu biya xu vir, Medina sukê pêğembêr (q. 13/2)

3.1.2. Melaiketi

Şeş ferzanê imani ra yo zi imanardışe melaiketan o. Melaiketi pê çıman nêeysiye, çiyêk nêweni u nêşimeni. Eseran dı eğleb çar melaiketi pili Ezrail, Cebrail, Mikail u İsrâfîl viyereni. Nuşteyanê edebîyan dı eğleb ca diyeno ını melaiketan (Söylemez, 2018, r. 93). Huni yo beyita xu dı nameyê inê çar melaiketan yoca dı omareno.

Des mılakêti zaf pil, Cebra'il u Mika'il

İsrâfîl u 'Ezra'il, bızan 'eqidê iman (q. 6/1)

3.1.2.1. Cebrail

Cebrail, melaiketê wehyi yo. Hodayi çı pêğembero ki şawito riyê erdî pê Cebraili emri xu resnayı pêğemberan u inan zi neqlê ummeta xu kerdo. Nameyê Cebraili diwan dı hiri dori viyereno.

Tu qê xatiri Cebra'il emin, selamo bıkır yi r' tu hendê hemin
Tu qê xatiri enni dini mubin, ilahi tu du'ani ma bık' qebul (q. 10/17)
Ha yen vêr babi Cebra'il, ma şefa'et ir bık' na'il
Ya Rebb iman ma mek' za'il, ya Resulellah meded (q. 8/11)

3.1.2.2. Ezrail

Ezrail, melaiketo ki ruhan geno. Homayi riyê erdan dı çı insano ki xelq kerdo, ruhê hemeyê inan pê ey geno. Diwan dı, dı cayan dı nameyê cê viyeren; feqet dına cayan dı zi ifadeyê meleku'l-mot viyeren u ino ifade zi qê Ezraili yeno şıxulnayiş. Diwan dı qê hurmet u xatiri ra nameyê Ezrail, qê mergi u gangırotışi ra ifadeyê meleku'l-mot ameyo şıxulnayiş.

Tu qê xatiri Hezreti 'Ezra'il, selam yi r' tu ma cennet ir bık' na'il
İlahi tu imani ma nêk' za'il, ilahi tu du'ani ma bık' qebul (q. 10/20)
Benu mirek benu hin xort, sêrr yi resên des punc des hot
Hotê ra pê mune bun çot, hin vendun cı d' meleku'l-mot (m. 4/11)

3.1.2.3. İsrafil

İsrafil, rocê qıyameti sur pıf keno. Wext sur ame pıfkerdiş riyê erdi dı heyat qediyeno u heme mexluqi can dani, hını rocê qıyameti yo u rocê hesabi yo. Diwan dı, dı cayan dı nameyê cê viyeren.

Tu qê xatiri İsrafilî surî, selam yi ri hendê şukr ık bon tu ri
Tu qê xatiri Risale-i Nuri, ilahi tu du'ani ma bık' qebul (q. 10/19)

3.1.2.4. Mikail

Mikail, melaiketê rızqi yo. Homa, rızqê heme mexluqat pê destê cê keno vıla u diwan dı zi ina mena dı ca diyeno cı. Diwan dı çar melaiketan ra rêk ziyed nameyê cê viyeren.

Tu qê xatiri Mika'il erzaqo, selam qê yi ri hendê behro raqo
Tu qê xatiri tekbiro boraqo, ilahi tu du'ani ma bık' qebul (q. 10/18)
Homay rızqi mexluq vonu, Mika'il nusenu donu
Dunya d' rızq ma awk u nonu, dunya d' rızq ma hawa honu (m. 6/99)

3.1.2.5. Melaiketi Bini

Diwan dı bê çar melaiketanê pılan sewbina melaiketi esti, ini melaiketi munker u nekir, reqîb u ‘etîd, rîdwan u malik i. Munker u nekir melaiketi qebîrî ki merdîmî ra persan persenî. Reqîb u ‘etîd melaiketi kîramen katibîni ki kıfta raşt u çepê insani dı ca geni u heme çiyê insani qeyd kenî, rocê qıyametî zî benî şahidê emelanê insani. Rîdwan u malik zî melaiketi cennet u cehennemî yî. Rîdwan verê berê cennetî dı yo, Malik zî wezîfedarê berê cehennemî yo. Hunî nameyê ini heme melaiketan yo beyit dı omereno u ca dano cı.

Munker, nekiri bin herr, reqîb, ‘etîd xeyr u şerr

Rîdwan, malik mevac err, bîzan ‘eqidê iman (q. 6/42)

3.1.3. Kıtabi Muqeddesi

Homayî çar kıtabî pîlî şawîtî u ini kıtabî Qur’an, İncil, Tewrat u Zebur i. Qur’an, Pêğemberê ma Hz. Muhemmedî rê, İncil, Hz. İsayî rê, Tewrat, Hezretê Musayî rê, Zebur zî Hz. Dawudî rê ameyo war. Homayî pê kıtabanê muqedesan insanan hişar keno u rayîro raşt mocneno inan. Kam ki tabiyê inê kıtaban nêbiyo u vateyê Homayî nêkerdo qê ey zî ezab u ceza ameyo dayiş. Tewrat, Zebur u İncil ameyişê Qur’ani ra pey betal biyî u heta qıyamet teyna hukmê Qur’ani mendo. Diwan dı ini çar kıtabî zî ca geni; feqet miyanê inan dı tor ziyed behsê Qur’ani beno. Hunî, şiira *‘Eqidê İman ‘Eqidê İslam* dı hem ini kıtaban hem zî kami rê ameyî nameyê inan rêz keno.

Ha zerrê Qur’an ıd nur; İncil, Tewrat u Zebur

Qur’an daw’ dunya huzur, bîzan ‘eqidê iman (q. 6/38)

Wahar İncilî ‘İsa, wahar Tewratî Musa

Zebur, Dawudî r’ resâ; bîzan ‘eqidê iman (q. 6/39)

3.1.3.1. Qur’an

Kıtabo muqedes o ki Hz. Pêğember Muhemmed Mustafa rê ameyo war. Kıtabê dinê peyin o, heta mehşer zî hukmê cê dewam keno. Hz. Pêğember wext kot çoras serran cı rê pêğemberti bî nail. Homayî ayet bî ayet Qur’an ard war u sureya verin zî

Îqra bi. Ayeti Qur'ani verco Mekke dı nazil biyi u Qur'an, Medina dı bı tamam. Hiris cuz ra, 114 sure ra muteşekil o.

Mela Huni, diwan dı rêk ziyed ca dayo Qur'ani, 52 dı cayan dı lefzê Qur'ani ca geno. Cayêk dı zi semedê Qur'ani ifadeyê Furqan viyereneno.

Pêğembêr axir zeman, yi ri nazil bı Qur'an

Kutabi 'ilm u 'irfan, bızan 'eqidê iman (q. 6/36)

Enni punc surê Qur'ani, enni punc surê Furqani

Belqis bi sırri zemani, vicê pê dêst Suleymani (m. 5/4)

3.1.3.2. Încil

Kıtabo muqeddes o ki Hz. Îsayi rê ameyo. Încil, diwan dı şeş cayan dı viyereneno. Huni hem semedê hurmeti ca dayo cı hem zi vano Încili micdanê Qur'ani daya.

Muhemmed mursel sê nijgilê haway, seku takot ayno kerd ay u way

Hem Tewrat u hem Încili xeber day, ni kitabo vatê Hoday yın ir vay (m. 6/228)

Ek mend tepışt Qur'an tenzil, şun cennê e'la cennet pil

Ek inkar buk' Tewrat Încil, şun cehennem hezey guncil (m. 4/8)

3.1.3.3. Tewrat

Kıtabo pil o ki Hz. Musayi rê ameyo. Diwan dı panc cayan dı viyereneno. Huni, hurmet mocneno cı u qê bıslmanti keno delilêk. Diwan dı eğleb Tewrat u Încil piya viyereni.

Ez ha yen vêr Babu'n-Nisa, qê xatir Tewrati Musa

Qê xatir Încili 'Îsa, ya Resulellah meded (q. 8/10)

Ek mend tepışt Qur'an tenzil, şun cennê e'la cennet pil

Ek inkar buk' Tewrat Încil, şun cehennem hezey guncil (m. 4/8)

3.1.3.4. Zebur

Zebur, kitabo muqeddes o ki Hz. Dawudi rê ameyo war. Diwan dı şeş cayan dı ca diyayo cı. Şiira *Heketê Hezret Suleyman u Belqis* dı Hz. Suleymani ra ver ca diyeno babiyê cê Hz. Dawudi u Zeburi.

Kitabi Dawudi Zebur, wendin hezey ‘ebdi şekur

Teyri amên ‘ebur ‘ebur, babi Suleymani sebur (m. 5/9)

Zebur yo nezma semawi, sê şiti şekêr bîdawi

Pê niwêş kerdin tedawi, Suleyman lac Dawud babi (m. 5/10)

3.1.4. Sure, Ayet u Hedisi

3.1.4.1. Sureyi

Qur’anê Kerimi dî 114 sureyi estî. Herçiqas çend sureyi Mekke dî çend sureyi Medina dî nazil biyi derheqê inê xîsusi dî ixtilaf bîbo zi egleb sureyi ki hicret ra ver ameyi inî Mekki sureyi ki hicret ra pey ameyi inî zi Medeni hesîbiyeni. Goreyê fikrêko umumi 86 sureyi Mekke dî 28 sureyi zi Medina dî nazil biyi (Birişik, 2002, r. 383-388). Huni diwan dî ca dano nameyê sureyanê Nur, Îqra, Rum, Yusuf, Kehf, Fatîha, Yasin, Neml, Beqere, Enbiya, Sebe u Rehmani. Huni elatexmini ca nêdano inan. Wext hediseyêk ya zi meselayêk ra behs bikero, derheqê ê mewzuyî dî çî sure bîbo zereyê beyiti dî ca dano cî.

Bismillah vac ak Qur’ani, akîr surê Yusuf bani

Heketê Yusuf bîwani, hê vên Yusufî Ken ‘ani (m. 3/1)

Surê Beqer u Enbiya’, akîr bîwan surê Seba’

Akîr cakîr wahar ‘eba’, Suleyman vên bid’ merheba’ (m. 5/3)

3.1.4.2. Ayeti

Her yo qîsîmê sureyi rê ayet vaciyeno. Diwan dî ge temamê ayeti ge zi qîsmêkê ayeti diyayo. Mewzuya ki şîir dî pa behs beno, goreyê menaya şîiri 15 cayan dî ca diyayo yo ayeti ya zi qîsmêkê ayeti.

Fursêtu şeytani med’, zîkîr bîkîr bê ‘eded

“Qulhuwellahu ehed”, la ilahe illellah (q. 9/13)

Heci Xoca von ya mubin, von “teweffena muslimin”

“We elhiqna bis salihin”, hê vên Yusufî Ken ‘ani (m. 3/153)

3.1.4.3. Hedisi

Vateyi Hz. Pêğemberi yi. Diwan dı, çar cayan dı derheqê hedisanê Hz. Pêğemberi dı telmih esto. Api Hz. Pêğemberi Hz. Hemze wext Uhud dı beno şehid, emê Hz. Pêğemberi u waya Hz. Hemzeyi, Sefiye geyrena bırayê xu Hemzeyi. Hz. Pêğember xeber geno ki Hz. Hemze biyo şehid u zırar diyayo bedenê cê destur nêdano ema cê Sefiye şiyero bırayê xu bıvino. Hediso verin derheqê ina mesela dı ya.

Bıwan tarix menzeri vên, Pêğembêr ma ame di guyn

Va wa 'em guynê yi nivên, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/59)

Hedisê diyın vateyê “cennet binê lınganê dadiyan dı yo” ê Hz. Pêğemberi yo. Huni şiiira *Vilê Wesar* dı wext qijan ser heqê babi u dadiyan ra behs keno ca dano inê hedisi.

Cennet ha vêr xızmetê babi d', "cennet ha bin lingê dadi d'

Gunê may pi milli 'adi d', merdum 'adi derê wadi d' (m. 6/53)

Behsê hedisê hiriyan meselaya Wehşi dı ya. Hz. Pêğember, qetılkarê api cê Wehşi rê mektubêk şaweno u ey dawetê bısılmanti keno.

Pêğembêr emri Heq pawut, yo mektub pê ayêt vawut

Ayêt Qur'an, Wehşi r' şawut, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/69)

Hedisê çarin, “ılım Çin dı zi bıbo şiyerên u bıgerên” o. Derheqê inê hedisi dı munaqeseyi estî. Tay mutexessîs hedisêko sehîh qebul nêkeni; feqet menaya hedisi sehîh qebul keni. Diwan dı qê ılım u wendışi ca diyeno cı.

Cini ma ri lazım nu din, cini bo ma merên bên vîn

Wa binatê ma d' çino b' kin, bıgêr 'ilm şu hetta Çin (m. 6/29)

3.1.5. Pêğemberi

Diwanê Huni dı, zaf ca diyayo cuyayışê pêğemberan u hikayeya inan. Derheqê Hz. Yusufi u Hz. Suleymani dı 2 mesnewiyi musteqil estî. Pêğemberi ki Qur'an dı nameyê inan viyereno, diwan dı ca diyayo inan. Ini pêğemberan ra 11 pêğemberi Hz. Adem, Hz. Dawud, Hz. İbrahim, Hz. İsa, Hz. İsmail, Hz. Muhemmed, Hz. Musa, Hz. Nuh, Hz. Suleyman, Hz. Ye'qub u Hz. Yusuf diwan dı ca geni. Huni inan ra panc

pêğemberan hına pil vineno. Ini panc pêğemberi, pê nameyê ulu'l-ezm yeni şınasnayiş (Aruçi, 2012, 294). Ini pêğemberan ummeta xu ra cefa diya u qê Homayi tehemul kerdo u pê sebir mucadele dayo (Akay, 2005, r. 481).

Ponc pêğembêri zaf pil, Muhemmed, Nuh u Xelil

Musa hem 'Îsê Încil, bızan 'eqidê iman (q. 6/40)

3.1.5.1. Adem

Adem, insan u pêğembero verin o. Homayi verco Hz. Adem herr ra xelq kerd u dıma cê ra zuriyetê insanan kerd ziyed. Hz. Adem wayirê suhuf o u 10 rıpelî suhuf cı rê şawiyayo. Diwan dı 10 dori nameyê Hz. Ademi viyereno. Ini cayan dı pê xısusiyetanê insano verin u babiyê beşeriyeti, cennet ra erziyayiş u efbiyayişê cê ca geno.

Ma ewlad Adem, Hewwa yi, Adem, Hewwa may pi ma yi

Homay yi pê na herr dayi, bini herr id mezêl ma yi (m. 6/23)

İblis pê fendo xu rapit, yi pê sono Adem xapit

Adem herr ra vısti çaput, seni dostê ra xu nawut (m. 6/179)

3.1.5.2. Dawud

Pêğembero ki cı rê Zebur şawiyayo. Diwan dı 16 dori nameyê cê viyereno. Pê xısusiyetanê vengweşi, asingeri, babiyê Hz. Suleyman u wayirê Zeburi diwan dı ca geno. Huni, şîira *Heketê Hz. Suleyman u Belqis* dı, Hz. Suleyman ra ver ca dano babiyê cê Hz. Dawudi. Hz. Dawud diwan dı tor ziyed ina şîir dı viyereno.

Kıtabi Dawudi Zebur, wendin hezey 'ebdi şekur

Teyri amên 'ebur 'ebur, babi Suleymanı sebur (m. 5/9)

Dawud se serr kerd yo 'emir, Homay yi r' asın kerd nemir

Yi helnêni paxır demır, sê Suleyman kerdin emir (m. 5/19)

3.1.5.3. İbrahim

Diwan dı pê nameyanê Hz. İbrahim u İbrahim Xelil ca geno. Zaf cayan dı teyna nameyê Xelil viyereno. Şeş dori nameyê Xelil u teyna yo dor nameyê İbrahim, yo dor

zi İbrahim Xelil ca giroto. Diwan dı hetê xısusiyetanê pê emrê Nemrudi adır eştışê cê, qurbanbiyayışê Hz. İsmaili u milleta İbrahimi ca geno.

Zazay voni ma milletê Xelili

Ma mıqatê emri Rebbi Celili (m. 6/3)

Nemrut va mı Xelil vêşna, Hoday, Xelil nêvêşna

Hoday mêzg Nemrut qeleşna, pê melşê lengi veleşna (m. 6/93)

3.1.5.4. İsa

Pêğembero ki cı rê İncil ameyo şawıtış. Diwan dı pê xısusiyetanê cı rê şawıtışê İncil u Mesih biyayışê cê ca geno.

Ez ha yen vêr Babu'n-Nisa, qê xatir Tewrati Musa

Qê xatir İncili 'İsa, ya Resulellah meded (q. 8/10)

Deccal 'inad bennu har, Hezret 'İsa yennu war

Deccali kon tarumar, bızan 'eqidê iman (q. 6/60)

3.1.5.5. İsmail

Lacê Hz. İbrahimi yo u pêğember o. Pê meselaya qurbanbiyayışê cê hına ziyed yeno zanayış, diwan dı zi 2 beyitan dı pê hediseya qurbani ca geno.

Sunnê İbrahim Xelil o, hikmeti emri celil o

Qurban bedêl İsmail o, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/19)

Ek İsmail bîbîrêni, bızan guşt yi niwirêni

Tu peyni d' van mı bidêni, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/20)

3.1.5.6. Muhemmed

Pêğembero peyin o u Qur'an cı rê nazil biyo. Dinê İslamiyet, dino mubin u peyin o. Hz. Muhemmed (s.a.w.) zi pêğemberê inê dini yo. Heta qiyamet sewbina pêğember zi niyeno u hını yona dino heq zi çin o. Diwan dı derheqê Hz. Pêğemberi dı hem qesideyêka musteqil esta hem zi şîiranê binan dı zaf ca diyeno cı. Huni, şîira *Qesiday Hezret Pêğembêr* dı heskerdış u hurmetê xu ano zıwan. Şîiranê binan dı pê nameyanê Ehmed, Mustefa, Mehmud, resul, pêğember, hebibullah u tebibullah ey yad keno.

Çirrê çoy ri tu zoto med', Muhemmed ra bîwaz meded
Şefa 'et bîk' ya Muhemmed, vendona ma d' qebra tari (q. 1/10
Muhemmed Ehmedu Resul, selewat yi r' bîd' pê usul
Pê selewat du 'a qebul, benna bîra mekîr ğulul (m. 6/22)

3.1.5.7. Musa

Pêğembero ki cî rê Tewrat şawiyayo. Diwan dî 11 dori nameyê cê viyereno. Pê xîsusiyetanê wayirê Tewrati u embaztiya cê yê Xızîrî ca geno.

Homay, Hezret Musa şawut, wu pê mu 'cizato vawut
Musa seni ku xu nawut, Homay, Fir 'on behr id sawut (m. 6/185)
Xîzîr, Musa bi ombazi, Homay wird heme kerd ğazi
Homay wird heme kerd sazi, Musa, Xîzîr kênni nazi (m. 6/162)

3.1.5.8. Nuh

Pêğemberanê pîlan ra yo u qewmê cê pê tufan helaq biya, tay çîmeyan dî sey babiyo dîyîn ê beşeriyetî zi viyereno. Diwan dî hîrî cayan dî nameyê cê ca geno. Inî cayan dî zurîyetê Hz. Nuhi ra ameyayîş ra behs beno.

Ma zurriyêt Nuhi wari gemi
Ma yona dewlet ir nikêni ğemi (m. 6/5)
Mevac mepers enni Zazayi kami
Zurriyeti ay Nuhi babi Sami (m. 6/14)

3.1.5.9. Suleyman

Lacê Hz. Dawudî yo u pêğemberê Îsrailîcan o. Pê text, hukumdartî u maldariya xu yeno zanayîş. Diwan dî derheqê Hz. Suleymani u hukumdariya cê dî şîirêka musteqîl esta. Hunî, mesnewiya *Heketê Hezret Suleyman u Belqîs* dî hukumdartiya cê ra, ifritan ser hukumê ey ra, Hudhudi ra u munasebetê Hz. Suleymani u Belqîs ra behs keno.

Sultan yo emîr da teyro, va wa teyri bîkir deyro
Va wa şur zerre bîk' seyro, veynu Suleymani meyro (m. 5/88)

Des u hire d' wu bı imam, puncas hire d' 'emır tamam
Wefat kerd pê 'izzet ikram, Suleyman 'eleyhisselam (m. 5/101)

3.1.5.10. Ye'qub

Tornê Hz. İbrahimi u pêğemberê Îsrailcan o. Nameyê cê 21 dor şîira *Heketê Yusuf u Zelixa* dı viyereno u sewbina yo ca dı zi nameyê cê çin o. Babiyê Hz. Yusufi yo. Diwan dı vinibiyayîşê Hz. Yusufi ra heta heyra diyayîşê ey dec, keder u hesretê Hz. Ye'qubi ra behs beno.

Ye'qub vatin Yusuf bîrna, la qê pirin yi nîdırna
Va 'eqıl mı qet nîbîrna, hê vên Yusufi Ken'ani (m. 3/14)
Ye'qub va mağê ma nîcyê, Yusuf va me'nê hon vîcyê
Quçê şeyton xain rîcyê, hê vên Yusufi Ken'ani (m. 3/151)

3.1.5.11. Yusuf

Lacê Hz. Ye'qubi yo u pêğember o. Qur'an dı Sureyê Yusufi dı derga derg ca diyayo heyat u pêğembertiya cê. Diwan dı derheqê Hz. Yusufi pê nameyê *Heketê Yusuf u Zelixa* şîirêka musteqil esta u bê ina şîir sewbina yo ca dı zi nameyê cê nêviyereno. Huni, 152 beyitanê ina mesnewi dı qıcti ra heta vinibiyayîşê ey, zindan ra heta wezirti u pêğembertiya ey ca dano heme heyatê cê.

Mı heketê Yusuf cawut, pê nezma Zazaki vawut
Şîma bîraro ri şawut, hê vên Yusufi Ken'ani (m. 3/2)
Lac va Yusuf pêğember o, wu Mısır id yo serwer o
Şari ucay ri rehber o, hê vên Yusufi Ken'ani (m. 3/144)

3.1.6. Çar Xelifeyi

Wefatê Hz. Pêğemberi ra pey êyi ki sey wekilê Pêğemberi bîsılmanan rê rehberti u imamti kerda, inan rê xelife vaciyeno. Semedê çar xelifeyanê pîlan u verinan ifadeyê xulefayê raşîdin yeno vatîş. Çar xelifeyi verini Hz. Ebubekir, Hz. Umer, Hz. Usman u Hz. Eli yi. 632 dı wefatê Hz. Pêğemberi ra pey dewrê çar xelifeyan dest pêkerd u 661 dı wefatê Hz. Eli ra pey qediya. Çar xelifeyan pêser dı 29 serri xelifeti kerd (Fayda, 1998, r. 324-338).

3.1.6.1. Ebubekir

Hiz. Ebubekir, xelifeyo verin o. Bıslmananê verinan ra yo u vıstoreyê Hiz. Pêğemberi yo. Verni ra heta peyni wextê Pêğembertiya Hiz. Muhemmedi dı embazê cê yo sadıq bı. Pê sedaqetê xu nameyê Sıddıq girot u bı Ebubekir Sıddıq. Wefatê Hiz. Pêğemberi ra pey bı xelifeyo verin u dı serri xelifeti kerd. Diwan dı, 2 cayan dı nameyê Ebubekir 3 cayan dı zi Sıddıq viyerenê. Diwan dı pê hurmet pa behs beno.

Îlahi tu qê xatiri Ebubekir, tu rehmê xu ya zaf u zaf yi ri bıkır

Tu qê xatiri zıkr u fikr u şıkır, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebul (q. 10/13)

Pêğembêr xu, xu vir mekır, pê ‘eşq yi zerrê xu dekır

Ha kıştê yi d’ Ebubekır, Medina sukê pêğembêr (q. 13/3)

3.1.6.2. Umer

Hiz. Umer, xelifeyê dıyın o, vıstoreyê Hiz. Pêğemberi yo. Pê edaletê xu yeno zanayış. Des serri xelifeti kerd u wextê xelifetiya cê dı bıslmanti hına ziyed bi vıla. Diwan dı pê hurmet u cenneto baqi dı biyayışê cê ra behs beno.

‘Eşq pêğembêr xu r’ bık’ rehber, zerrê xu ra mevec teber

Ha kıştê yi d’ Hezret ‘Umer, Medina sukê pêğembêr (q. 13/4)

Îlahi tu qê xatiri ‘Umeri, tu rehmê xu ya zaf u zaf yi ri bêri

Tu qê xatiri ta‘et ık bon tu ri, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebul (q. 10/14)

3.1.6.3. Usman

Hiz. Usman, xelifeyê hiriyn o. 12 serri xelifeti kerd u mudeyê xelifetiya tor derg ê Hiz. Usmani ya. Wextê xelifetiya xu dı siyasetê Hiz. Umeri teqib kerd. Diwan dı pê hurmet pa behs beno u cayê qebrê cê vaciyeno.

Medina sukê Qur‘ani, Qur‘an qelbo kennu gani

Şu Beqi‘ id vên ‘Usmani, Medina sukê pêğembêr (q. 13/5)

Îlahi tu qê xatiri ‘Usmani, tu rehmê xu ya zaf u zaf yi r’ ani

Tu qê xatiri Hezret Qur‘ani, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebul (q. 10/15)

3.1.6.4. Eli

Hz. Eli, xelifeyo peyin o. Bıslmananê verinan ra yo u panc serri xelifeti kerd. Lacê api Hz. Pêğemberi Hz. Ebu Talibi yo u keynaya Hz. Pêğemberi dı zewıcıyayo. Babiyê Hz. Hesên u Hz. Huseyni yo. Diwan dı tor ziyed nameyê Hz. Eli viyerenê. Huni, şiiiranê *Weq'ê Kerbelay Hezret Hesên, Weq'ê Kerbelay Hezret Huseyn* u *Weq'ê Kerbelay Hesên Huseyn* dı ca dano ehlê beytê Hz. Pêğemberi u ini şiiiran dı nameyê Hz. Eli zi zaf viyerenê.

Hesên, Huseyn du weli, 'eyil Fatıma w' 'Eli

Nesla paka bêteli, bızan 'eqidê iman (q. 6/51)

İlahi tu qê xatırı ni 'Eli, rehma zaf yi ri hezey masi meli

Tu qê xatırı ni çıqas uk weli, ilahi tu du 'ani ma bık' qebul (q. 10/16)

3.1.7. Şehabeyi

Şehabe; şexısı ki Hz. Pêğemberi rê iman ardo, tede qısey kerdo u embazti kerda, heta merg zi bıslmane mendo u iman ser ruh dayo, sıfetê inan o (Efendioğlu, 2008, r. 491). Çar şiiiranê diwani dı nameyê çend şehabeyan viyerenê. Ini şiiiri derheqê Hz. Hesên u Huseyn, Herbê Uhudi u Hz. Hemzeyi dı yi. Tay şehabeyi ki nameyê inan diwan dı viyerenê o wext hema iman nêardı bı u şehabe nêbı bı, wextan ra pey inan zi iman ard u biyi şehabe.

3.1.7.1. Ebu Sufyan

Ebu Sufyan, verco muşrikanê Mekke ra bı. Herbanê Bedir u Uhud dı bıslmanan dır herb kerd. Fethê Mekke ra pey bı bıslmane u şehabi. Diwan dı çarçiwaya herbê Uhudi dı ca geno u ino herb dı sereskeriya cê ra, fethê Mekke ra pey zi bıslmantiya ey ra behs beno.

Ruc çarşeme yeni ra ver, kafır asêb' şib' Uhud ser

Ebu Sufyan ız bıb' rehber, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/10)

Ebu Sufyan bı ser'esker, fethi Mekki d' bon munewwer

Pê kalmo şî şehabo ser, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/12)

3.1.7.2. Hemze

Api Hz. Pêğemberi yo u Herbê Uhudi dı bı şehid. Pê cesaret u qehremantiya xu zi yeno zanayış. Diwan dı pê nameyê *Weq'ê Kuy Uhud Wefat Hemzi* şîirêk esta u tiya dı derheqê şehidbiyayışê Hz. Hemzeyi dı bı teferuat malumat esto.

*Hemze lac 'Ebdulmuttelib, Hezret Hemze dati hebib
Şehidê yi qeder ıd bib', Hemze kışiya bı şehid (q. 7/2)*

*Herindê tu pila Hemze, tu k' esti yo villa Hemze
Tu k' esti yo killa Hemze, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/62)*

3.1.7.3. Hesen

Lacê Hz. Eli u Hz. Fatıma, tornê Hz. Pêğemberi yo. Şeş aşmi xelifeti u new serri zi imameti kerd. Diwan dı derheqê Hz. Hesen dı şîirêka musteqıl esta u şîirêk dı zi Hz. Hesen u Huseyin piya yi. Diwan dı heyat u şehidbiyayışê cê ca geno.

*Hezret Hesen laci 'Eli, Hezret Hesen pil yo weli
Wefat yi bıwan sê meli, dunya ra şı Hezret Hesen (q. 3/2)
Şeş aşmi xelifeyê kerd, çêher ponc rey yi je'ri werd
Peyni d' sukê Medina d' merd, dunya ra şı Hezret Hesen (q. 3/5)*

3.1.7.4. Hind

Hind bin Utbe, xanıma Ebu Sufyani ya. Verco muşrik bi, dıma bi bısılmane. Herbê Bedir dı babi, ap u bırayê cê kışiya. Hind qê qesasi sond wenena u herbê Uhudi dı Wehşi tepışt ki Hz. Hemzeyi şehid bıkeru. Diwan dı ini hetan ra Hind ra behs beno.

*Hind cinê Ebu Sufyani, eya may katıb Qur'ani
Peyni d' ya una imani, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/28)
Hind, Wehşi r' zaf rahari vêt, Wehşi şımut awkê gëflêt
Yi Hezret Hemze kışt kerd hêt, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/38)*

3.1.7.5. Huseyin

Lacê Hz. Eli u Hz. Fatıma, tornê Hz. Pêğemberi yo. Hına ziyed pê hediseya Kerbela yeno zanayış. Diwan dı derheqê Hz. Huseyini dı qesideyêka musteqıl esta,

yonâ qeside dî zi pa Hz. Heseni ra ca geno. Ini nuşteyan dî cuyayiş u Kerbela dî şehidbiyayişê cê ra behs beno.

Huseyn laci ‘Eli şêri, Huseyn torni Pêğembêri

Werre aya dunyay vêri, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/2)

Huseyn bî sukê Medina d’, Huseyn ame dunya uca d’

Huseyn kışiya Kerbela d’, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/4)

3.1.7.6. İkrime

İkrime bin Ebu Cehil, lacê Ebu Cehili yo. Herbanê Bedir u Uhudi dî safê muşrikan dî ca girot, Fethê Mekke ra pey bî bısılmane. Diwan dî teyna yoca dî behsê herbê Uhudi dî nameyê cê viyerenê.

Lac Ebu Cehil lac Hişam, ‘İkrime tê b’ wu z’ bon islam

Ecêl Hezret Hemzi tamam, Hemze kışiya bî şehid (q. 7/11)

3.1.7.7. Ke‘b bin Malik

Ke‘b bin Malik, sehabeyanê Hz. Pêğamberi ra yo u pê şairtiya xu yeno şınasnayiş. Diwan dî nameyê cê hediseya Herbê Uhudi dî viyerenê. Herbê Uhudi dî wext welweleyêk veciyeno u vani Hz. Pêğember kışiyayo, verco Ke‘b hesiyeno Hz. Pêğemberi u vano Pêğember weş o.

Qali zori çıqas talik, qali zuri çıqas calik

Gêra di Ke‘b bin Malik, Hemze kışiya bî şehid (q. 7/53)

Ke‘b gêra va Ellah Ellah, va ha ita d’ Resulullah

Va ha weşu Hebibullah, Hemze kışiya bî şehid (q. 7/54)

3.1.7.8. Muawiye

Muawiye, lacê Ebu Sufyan u Hint o, vıstoreyê Hz. Pêğemberi yo. Wext bî bısılmane katibê Hz. Pêğemberi bî. Hz. Heseni ra pê bî xelife u 19 serri xelifeti kerd. Diwan dî cayêk dî semedê dadiya ey cayêk dî zi qê hurmeti nameyê ey viyerenê.

Hezret Mu‘awiye pil zat, Pêğembêr zaf medih yi vat

Pêğembêr ir zaf selewat, dunya ra şî Heseni Huseyn (q. 5/10)

*May Mu'awiye Hinda 'Ereb, kıştê Hemzi yi kerd teleb
Kıştîş Hemzi r' ya bi sebeb, Hemze kıştîya bî şehid (q. 7/36)*

3.1.7.9. Wehşi

Wehşi, sehabeyo Hebeşistanîc o. Pê şehidkerdîşê Hz. Hemzeyi yeno zanayîş. Diwan dî hediseya şehidbiyayîşê Hz. Hemzeyi dî nameyê cê 19 dori viyerenî. Wehşi, Hz. Hemze seni pawît u seni kerd şehit bî teferuat pa behs beno. Wextan ra pey pê dawetê Hz. Pêğemberî beno bîsilmane.

*Hind, Wehşi r' zaf rahari vêt, Wehşi şîmut awkê gëflêt
Yi Hezret Hemze kışt kerd hêt, Hemze kıştîya bî şehid (q. 7/38)*

*Pêğembêr emri Heq pawut, yo mektub pê ayêt vawut
Ayêt Qur'an, Wehşi r' şawut, Hemze kıştîya bî şehid (q. 7/38)*

3.1.7.10. Zubeyr

Zubeyr bin Avvam, lacê ema Hz. Pêğemberî, Sefîye yo. Des sehabeyî ki micdanê cennetî diyaya cî inan ra yo. Diwan dî cayêk dî semedê dadiya ey Sefîye, cayêk dî zi semedê embaztîya cê yê Hz. Hemzeyi nameyê cê viyerenî.

*Sefîyye daykê Zubeyri, eya 'emê Pêğembêrî
Amê gêrê Hemzi şêrî, Hemze kıştîya bî şehid (q. 7/58)
Tu caverda 'Eli Heyder, tu caverda Zubeyr, 'Umer
Dî şu cennet bîşîm kewser, Hemze kıştîya bî şehid (q. 7/63)*

3.1.7.11. Fatîma

Hz. Fatîma, keynaya Hz. Pêğemberî, ciniya Hz. Eliyî, dadiya Hz. Hesên u Huseynî ya. Diwan dî panc cayan dî nameyê cê viyerenî u cayêk dî xanîma Hz. Eli ya, çar cayan dî zi dadiya Hz. Hesên u Huseynî ya.

*Hot 'eyil Pêğembêrî, Fatîma cinê şêrî
Cinë 'Eli Heydêrî, bîzan 'eqidê iman (q. 6/50)
Hesên, Huseyn du weli, 'eyil Fatîma w' 'Eli
Nesla paka bêteli, bîzan 'eqidê iman (q. 6/51)*

3.1.7.12. Sefiye

Sefiye bin ‘Ebdulmuttelip, keynaya Ebdulmuttelibi u ema Hz. Pêğemberi ya. Diwan dı hediseya şehidbiyayışê Hz. Hemzeyi dı nameyê cê viyerenê. Wext Hz. Hemze beno şehid waya cê Sefiye wazena bedenê cê bîvino.

Sefiyye va qê ez nozon, ez tım inna lillahi vun

İnna ileyhi raci ‘un, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/60)

Sefiyye bermê pê naza, va tu şî weş bu bîraza

Herîndê tu d’ ma kên geza, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/61)

3.1.7.13. Xanımı Hz. Pêğemberi

Hz. Pêğember wext 25 serre bı Hz. Xetice dır zewıcıya. Wefatê Hz. Xetice ra pey çend serri nêzewıcıya, dıma sebebanê ciya ciyayan ra çendna dori zewıcıya. Diwan dı nameyê heme xanımanê Hz. Pêğemberi hiri beyitan dı yeno omartış.

Keynê Siddiq Ekbêri, Hefse keynê ‘Umêri

Wird cini Pêğembêri, bızan ‘eqidê iman (q. 6/45)

Hind u Sefiyye, Zeyneb, Sewda, Meymune vir meb’

Cuweyriye bi hêşt heb, bızan ‘eqidê iman (q. 6/45)

Cinê newun enna ya, Xedicetu’l-Kubra ya

May şeş qıcan iz ya ya, bızan ‘eqidê iman (q. 6/45)

3.1.7.14. Qıci Hz. Pêğemberi

Qıcanê Hz. Pêğemberi ra Hz. Fatıma, Ummu Gulsum, Ruqiye u Zeybeb nubuwetê Hz. Pêğemberi diyo u sehabe qebul beni; feqet semedê hurmeti ra heyna zi heme qıci Hz. Pêğemberi omariyenî. Dı beyitanê diwani dı, nameyê heme qıcanê Hz. Pêğemberi diyeno.

Ummu Gulsum u Zeyneb, Ruqiyyê heseb neseb

Qasım, Tahir bi ponc heb, bızan ‘eqidê iman (q. 6/48)

Tori Fatımê Zehra, ‘eyil Xedicê Kubra

İbrahim, Mariya ra, bızan ‘eqidê iman (q. 6/49)

3.1.8. Qeza u Qeder

Qeza u qeder, zaf rey piya şıxuliyeni. Qeder, teqdîrê ilahi yo. Qeza zi ca ameyayîşê qederi yo. Qeder, xeyr u şer miyanê şertanê imani dı ca geno. Diwan dı mewzuyê qeder u qeza dı teslimeyetêko pil esto. Huni çiyoyê ki ameyo u yeno bı emrê Homayi qebul keno u wazeno ki wa her kes zi qederê xu rê razi bıbo; çımki merdım çendêk qederê xu rê bıbo razi hındêk hem sareyê ey hem zi heyatê ey beno rehat u asan.

Ferzi şeşino qeder, Homay ra yon xeyr u şerr

Qedêr xu mekır keder, bızan 'eqidê iman (q. 6/26)

Emır Homay çımon ma ser, ma nişkêni vici teber

Qedêr Homay bon muqedder, çare çin ma bên mukedder (q. 14/17)

3.1.9. Mefhumi Axireti

Diwanê Huni dı mefhumî axireti ziyed i. Goreyê fikrê Mela Huniyi insan gerekaxiret xu vir ra nêkero u her wext merg u badê mergi biyaro xu vir. Ino semed ra diwan dı derheqê mefhumanê axireti dı xeylêk beyiti u ifadeyi esti.

3.1.9.1. Axiret

Axiret, cayê heyatê ebedi yo. Wext heyatê dinya qediya u insan merd, şino axiret u hini ebedi uca dı maneno. Diwan dı derheqê axireti dı hişari u iqaz esto. Huni, ina dunya qê axireti sey firezeyêk vineno, merdım ina dinya dı çıta romıt axiret dı zi ey vineno. Goreyê fikrê Huni, eger insan ina dunya dı mesuliyetê xu biyaro ca, axiret dı zi beno şa u mukafatê xu geno.

Bini herr id 'ezab esto, ruce bıger fêk xu besto

Axiret id tu bên mesto, vendona ma d' qebra tari (q. 1/8)

Dı hin bızon tı hin bi pir, axiretu biya xu vir

Tı yo muhtaci zaf feqir, Huni tı pelsengi bıb' cir (m. 6/195)

3.1.9.2. Cehennem

Cehennem, cayê ezabi yo. Êyi ki dinya dı Homayi inkar keni ya zi biyi gunakar, semedê inan axiret cayê ezabi yo. Diwan dı zi cehennem ino minwal dı ca geno u sey cayê ezabi tebir beno. Huni diwan dı, adirê cehnımı zi terif u tebir keno.

Killê adir cehnim sur a, gunu mek' dusenna tu ra

Tobe bıkır biger xu ra, vatê Rebbi r' mevac zur a (m. 4/71)

Kıl sur a kıl zaf çequer a, killê cehnimi sequer a

Dêzê cehnim seya qer a, dunya sê halên wequer a (m. 4/72)

3.1.9.3. Cennet

Cennet, cayê mukafati yo. Goreyê bısılmanan, merg ya zi qiyamet ra pey heta ebed cayê muminan u holan o. Diwan dı goreyê cehennemî hına ziyed ca diyayo cenneti.

Homay do ma pil yo ni 'met, Homay yi dê tı bık' xızmet

Tı pê xızmet şêri cennet, Muhammed ir bibi ummet (m. 6/21)

Sê tura bıbin hayay, quwwet bıgin sê haway

Bıkin 'ibadê Homay, şıma şın cennet hay hay (m. 2/15)

3.1.9.3.1. Huri

Huri, qê ciniyanê cenneti u rındiya inan yeno vatış. Diwan dı qê cenneti u nimetanê cê şıxuliyayo.

Sırat yo pırdo bın xori, ton peye şın toni suri

Ton şın Cennet gêni huri, vendona ma d' qebra tari (q. 1/6)

Enna kelimay nuri, zaf bıwan biger huri

Peyadi kenna suri, la ilahe illellah (q. 9/31)

3.1.9.3.2. Kewser

Hz. Pêğember, rocê mehşeri dı pa ummeta xu dormaleyê awa Kewseri dı yeno yoca. Diwan dı, dı cayan dı nameyê cê viyeren; ayeto verin ê sureyê Kewseri ca geno, ê dıym zi qê Hz. Hemzeyi yeno şıxulnayış.

Tu wazeni xu ri rehber, cahdê Qur'an ra moş' teber
"İnna e'teyna kel kewser", tu vên Bedi'uzzemani (q. 2/19)

Tu caverda 'Eli Heyder, tu caverda Zubeyr, 'Umer
Dı şu cennet bışım kewser, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/63)

3.1.9.4. Deccal

Deccal, elametanê qiyameti ra yo u insanen rayiro heq ra fineno dur. Dima Mesih yeno u hukmê Deccali dano wera. Deccal, diwan dı zi ino minwal dı ca geno.

Deccal wura don Qur'an, benna ğelayê iman
Hê surê İqra bıwan, bızan 'eqidê iman (q. 6/53)
Deccal 'inad bennu har, Hezret 'İsa yennu war
Deccali kon tarumar, bızan 'eqidê iman (q. 6/60)

3.1.9.5. Mehşer

Mehşer, qiyamet ra pey cayo ki heme mexluqati yeni pêser u heşr beni, nameyê inê cayi yo. Diwan dı, dı hetan ra ca diyeno mehşeri. Rocê herbê Uhudi sey mehşeri terif beno, ê diyın teat u ibadeto ki merdım keno rocê mehşeri merdımı rê şefaet keno.

Faydê roci riki riwon, hezey desmac riki şıwon
Qiyamet id şefa'et kon, vendona ma d' qebra tari (q. 1/16)
Ruc bı yo ruci mehşeri, guştari qoğê 'eskeri
Hemze dati Pêğembêri, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/14)

3.1.9.6. Sırat

Sırat, nameyê pirdê serê cehennemi yo. İnsani ki amelê inan hol o serê pirdi ra viyereni, êyi ki amelê inan xırabo kuweni cehennemi. Diwan dı sırat ino mahiyet dı viyereni u çar beyiti ki pêdima yeni inan dı ca diyeno mahiyetê sıratı. Kam ki hol bo sırat ra viyereni u xırabi zi kuweni adirê cehennemi.

Sırat yo pırdo bın xori, ton peye şin toni suri
Ton şin Cennet gêni huri, vendona ma d' qebra tari (q. 1/6)
Sırat ser ra her kes şino, kom gunahkar kuno bino
Kafir ebedi vêşeno, vendona ma d' qebra tari (q. 1/7)

3.1.10. Mefhumi Bini ê Dini

3.1.10.1. Dua

Dua, menaya waştîşî dî yena şîxulnayîş. Qul çîyo ki Homayî ra wazeno qê inan destê xu akeno u teyna ê ra wazeno. Diwan dî zaf ca diyayo dua. Huni ini cayan dî hem bî xu dua keno hem zi wazeno insan duaya pilan bigero.

Biger du ‘ani piy u may, tu wazena rezay Homay

Tu cameverd nîmac sıbay, ey zerr hon ra dî bîb’ haya (q. 11/10)

Ya Rebb tî ma pê rehmê xu virazi, Rebbi ma bişk tu ra du ‘a bîwazi

Ya ilahi tî xu ma ra bik’ razi, ma heyra xu r’ birem enni erazi (m. 6/204)

3.1.10.2. ‘Emel

‘Emel, kerdenê insani ya. İnsan dînya dî ha hol ha xîrab çîyo ki kerdo beni ‘emeli ey. Eg ‘emeli ey hol bî pê şîno cennet eg xîrab bî pê ceza beno. Diwan dî ‘emelo rînd u weş ra behs beno, insan pê inan mukafat geno.

Homay emri xu ca onu, wu ma gennu wu ma donu

Heme çî rînd ma ra zonû, iman ‘emel exlaq vonu (m. 6/100)

Îman ‘emel exlaq ğîday, hire heme ğîday ruh ma y’

Xal von warza ena k’ mî vay, ena k’ mî vay tepîş hay hay (m. 6/101)

3.1.10.3. Emrê Kun

Îfadeyê kun, menaya “bîb” dî yeno şîxulnayîş. Wext Homa çîyêk bîwazo teyna emrê “kun/bîb” bes o, o çî cad zi beno. Diwan dî emrê kun pê îfadeyê herfanê Erebkî yani “kaf u nun” yeno vatîş.

Ek tu nêfs xu zona Huni, tî on xu vir kaf u nuni

Kaf u nuni rînd bîwoni, Homay xu zi weş bîzoni (m. 6/191)

Hê guştari enni Huni, vonu hê bu germê puni

Vonu meşîm nî tutuni, bîzon me ‘nê kaf u nuni (m. 6/237)

3.1.10.4. ‘Erşê ‘Ela

Erşê ela, yeno menaya meqamo tor berz u rind. Qata serini ê azmini zi ifade keno. Diwan dî teyna yo ca dî ino ifade viyeren. Huni qê cayê Hz. Hesen u Huseyini ino tebir şixulneno.

Hesen Huseyn gil yo darê, Hesen Huseyn du heb arrê
‘Erşi e ‘la d’ gil guşari, dunya ra şî Hesen Huseyn (q. 5/9)

3.1.10.5. Ezan

Ezan, nımac ra ver qê wextê nımaci yeno wendış. Diwan dî menaya dawetê nımaci u edakerdışê nımaci dî yeno şixulnayış.

Ezan bîwan bık’ qamet, nımac bık’ pê cema ‘et
Tu guyn verd pê hecamet, mewaz merg u qiyamet (m. 2/101)
Ğusul bıkır big’ desmac, ezan bîwan bık’ nımac
Zıkır bıkır tım tım vac, la ilahe illellah (q. 9/6)

3.1.10.6. Guna

Guna, çiy o ki Homayi men kerdo inan ra dur nêvındertiş o, teberê qeyideyanê Homayi dî cuyayışi ifade keno. Diwan dî ifadeyê gunakar hına ziyed viyeren u keso ki guna kerdo qê inan ameyo şixulnayış.

‘Emır darê insan derg o, insan gunahkar yo verg o
Quwwêt insan quwwêt kerg o, ‘aqibêt insani merg o (m. 4/6)
Gunan xu ra ha yen vêr bêr, ma yêr vêr bêr Sıddiq Ekbêr
Mı mehrum rey mek’ ri tebêr, ya Resulellah meded (q. 8/4)

3.1.10.7. Ğusul

Ğusul, şertanê paki ra yo. Diwan dî, dî cayan dî ğusul viyeren. Cayêk dî qê paki ca geno, cayo bin dî zi qê pakguretişê cayê ğusli iqazêk esto.

Cey ğusli d’ mekır miz, weswese ra bîb’ temiz
Nesihet id zerra liz, we ‘izo kenna ‘eziz (m. 2/51)
Cey ğusli d’ mekır miz, weswese ra bîb’ temiz
Nesihet id zerra liz, we ‘izo kenna ‘eziz (q. 9/51)

3.1.10.8. Hec

Hec, panc şertanê islamiyeti ra yo u ibadetêk o. Diwan dı çarçiwaya ibadetê heci dı ameyo şıxulnayış.

Xu buş pê awkê selewat, sewab tu zaf bennu qat qat

Eda bıkır hec u zekat, ey zerr hon ra dı bıb' haya (q. 11/17)

Pê namê Homay akır bêr, pê namê Homay bîd' xebêr

Şin hecc şu Medina hê vêr, Medina sukê pêğembêr (q. 13/1)

3.1.10.8.1. 'Erefat

Erefat, rocveteyê Mekkeyi dı ca geno u ruknanê muhiman ê heci ra yo. Heciyo ki Erefat dı weqfe nêkero heci zi nêhesıbiyeno. Diwan dı dorêk nameyê Erefat viyereneno u seba ruknê cê ca geno.

Sukê Mekki moni dunya, nıka tede Ke'bê 'ulya

Vic 'Erefat agêr Mina, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/6)

3.1.10.8.2. Beytullah

Beytullah, keyeyê Homayi yo u tera Ke'be zi vaciyeno. Diwan dı hem nameyê Ke'be hem zi beytullah ca geno. Huni, semedê inê cayı ifadeyê "Ke'bê ulya" yani Ke'beya pil, berz şıxulneno.

Sukê Mekki suko ser ra, şari Mekki ciran kerra

Herrê Mekki yona herra, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/5)

Sukê Mekki moni dunya, nıka tede Ke'bê 'ulya

Vic 'Erefat agêr Mina, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/6)

3.1.10.8.3. Mina

Mina, miyanê ruknanê heci dı ca gena. Heciyo Mina dı kerrayan erzeni quça şeytani u uca dı qurban bîrneni. Mina pê ini wırdi xısusiyetanê xu diwan dı ca gena.

Mina d' kuço berz şeytani, wera pê zi bîrn qırbani

Tu kefen ra vic meb' gani, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/7)

Mekke yo sukê Qur'ani, Qur'an amo qê insani

Mina d' bıbîrn yo qırbani, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/9)

3.1.10.8.4. Sefa Merwe

Sefa u Merwe, dı qılı qıckek i. Heciyi hec dı benateyê Sefa u Merwe dı say kenî u hot dori şini yeni. Diwan dı teyna cayêk dı semedê inê ibadeti nameyê ini cayan viyerenî.

Hezret Muhemmed Mustefa, Mekke d' bî zafiyî di cefa

Nika Mekke d' Merwe Sefa, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/22)

3.1.10.9. Hicret

Hicret, qê dini yoca ra şiyayişê yona cayî yo. Ê dıyın zi teqwimê hicri esto u pê hicretê Hz. Pêğemberî dest pêkeno. Diwan dı kelimeya hicret menaya verin dı nê, menaya teqwimi dı ameya şıxulnayiş. Huni serra herbê Uhudî goreyê teqwimê hicri; feqet pê ifadeyî hicreti dano.

Tarix hicrê resâ hiri, rucu şeme rucu kire

Hemze hem ağaw' hem mire, Hemze kışiya bî şehid (q. 7/7)

Aşmê şewwal rucu kire, serrê hicrê iz bî hire

Hemze hem ağaw' hem mire, Hemze kışiya bî şehid (q. 7/15)

3.1.10.10. Ke'be

Ke'be, qibleyê bısılmanan a. Goreyê baweriya bısılmanan riyê erdî dı mabedo verin yeno hesıbnayiş. Diwan dı wext Mekke ra behs beno, ca diyeno Ke'be u kerraya Heceru'l-Eswedî.

Sukê Mekki moni dunya, nika tede Ke'bê 'ulya

Vic 'Erefat agêr Mina, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/6)

Hecer, Hecera Eswed a, çend hınzaro bıkır feda

Hecc u 'umre bıkır eda, şu Mekke vên beytullahi (q. 12/24)

3.1.10.11. Nımac

Nımac, şertanê bısılmanti ra yo. Huni, zaf ehemiyet dano teat u ibadeti. Diwan dı eğleb wext ferzî bısılmanti omariyeni ya zi viyereni nameyê nımacî zaf ifade beno. Ino semed ra diwan dı semedê nımac u edakerdışê nımacî xeylêk beyiti ca geni.

Heyat keyna heyat laci, ek tu wazên ez tu r' vaci

Şew ruc Rebbi r' bık nımaci, derdon xu r' bıwaz 'ilaci (m. 4/12)

Heq 'ibadêt heq nımaci, heq nun u aw heq desmaci

Heqqi keynu heqqi laci, hemin persên tu ri vaci (m. 4/80)

3.1.10.12. Roce

Roce, ferzanê bısilmanti ra yo. Diwan dı menaya raşt u ibadeti dı ameya şıxulnayış. Diwan dı wext nameyê aşma remezani viyerenon ruce ra behs beno, beyitanê binan dı zi ehemiyetê girotişê roceyi ser yeno vındertiş.

Çı aşmêka Remezan, tede nazıl bı Qur'an

Tede ruce gun insan, tede teqennu şeytan (m. 2/61)

Bini herr ıd 'ezab esto, ruce bıger fêk xu besto

Axiret ıd tu bân mesto, vendona ma d' qebra tari (q. 1/8)

3.1.10.13. Rocê 'Aşura

Rocê desinê aşma Muhërremi yo. Diwan dı hiri cayan dı nameyê cê viyerenon. Xısuson samedê rocê şehidbiyayişê Hz. Huseyni şıxuliyeno.

Guştari bıkir bıra, yo xeber von ez tu ra

Zafvac ruci 'Aşura, la ilahe illellah (q. 9/22)

Guynê Huseyn çıqas sur a, Şemir sarê yi kerd tıra

Dês Muhërrem ruc 'Aşura, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/19)

3.1.10.14. Sewab

Sewab, emeli hol i. Çıyo ki weşê Homayi şıno caardışê inan o, mukafatê inan zi axiret dı diyeno. Diwan dı menaya raşt ser ameyo şıxulnayış.

Adir iziman kuyo, wazên sewab run leyo

Wa hamıla bur beyo, rınd bıwan heyo heyo (m. 2/90)

Xu buş pê awkê selewat, sewab tu zaf bennu qat qat

Eda bıkir hec u zekat, ey zerr hon ra dı bıb' haya (q. 11/17)

3.1.10.15. Şefa‘et

Şefa‘et, qê ricakariya Hz. Pêğemberi yeno şıxulnayiş. Axiret dı Hz. Pêğember pê şefa‘etê xu ummetê xu xelîsneno u nêverdeno ezabê cehennemi bîvini. Diwan dı şefa‘et, dı menayan dı şıxuliyeno. Menaya verin dı Hz. Pêğemberi ra şefa‘et waziyeno, menaya diyin dı zi çı ibadeto ki beno ini ibadeti axireti dı insani rê benî şefa‘etkar.

Çırrê çoy ri tu zoto med’, Muhemmed ra bîwaz meded

Şefa‘et bık’ ya Muhemmed, vendona ma d’ qebra tari (m. 1/10)

Faydê roci riki rîwon, hezey desmac riki şîwon

Qiyamet id şefa‘et kon, vendona ma d’ qebra tari (m. 1/16)

3.1.10.16. Şehadet

Şehadet, imanardış o. İnsano ki beno bîsılmane şerto verin şehadet ano u hema beno bîsılmane. Şehadet esasê dini yo. Diwan dı ifadeyê şehadet menaya raşt dı yeno şıxulnayiş.

Esasê dini ma enna, kelimê şehadet biya

Enni ponci bên yo bina, vendona ma d’ qebra tari (m. 1/11)

Faydê şehadet ennu, kam ık biyar islam bennu

Wu ebedi nêvêşennu, vendona ma d’ qebra tari (m. 1/14)

3.1.10.17. Şehid

Şehadet qê dini ganê xu dayiş o. Şehid zi o merdımêko semedê dini canê xu dano, o yo. Êyi ki qê dinê islamiyeti canê xu dani qê inan şıxuliyeno. Diwan dı menaya raşt dı u qê şehidbiyayişê Hz. Hesên, Hz. Huseyin u Hz. Hemzeyi yeno şıxulnayiş.

Miri xorton cennêt ‘elay, yi ra razıyu zaf Homay

Dati Muhemmed Mustefay, Hemze kışıya bı şehid (q. 7/5)

Homay va ya Hebib mijdan, Hesên Huseyn şehid bızan

Kıştoğ wırdin iz bêwıcdan, dunya ra şî Hesên Huseyn (q. 5/19)

3.1.10.18. Şewi Bimbareki

Şewi ki tede ibadetêko xas beno u qê bısılmanan ehemiyetê cê esto, nameyê ini şewan o. Dinê islamiyeti dı çend şewi bimbareki esti. Diwan dı zaf ehemiyet diyayo ini şewan. Şewa mewlidi dı Hz. Pêğember ameyo dinya. Şewa mir'aci dı Hz. Pêğember veciyayo semawat. Şewa berati, şewa xelas u meğfireti ya. Şewa leyletu'l-qedri dı Qur'ano Kerim nazil biyo. Şewa regaibi, şewa ef u meğfireti ya. Huni, diwan dı ca dayo heme ini şewan u ehemiyetê ini şewan ra behs keno.

Vac vac tu kê k' pê se bi, hesir çıman tu debi

Vac şewê mewlid nebi, la ilahe illellah (q. 9/23)

Tu wazên texti taci, bık' sunnetan numaci

Zaf vac şewê mi'raci, la ilahe illellah (q. 9/24)

Guştari bık' ni vato, bık' xeyr u hesenato

Zaf vac şewê berato, la ilahe illellah (q. 9/25)

Şewê leyletu'l-qedri, zehmet bu bıkır sebri

Nêfs xu ra vec pê cebri, la ilahe illellah (q. 9/26)

Tu qê xatiri şewê reğaibi, tu qê xatiri şewê 'eca'ibi

Tu adir cehennêm ma ra dur bibi, ilahi tu du'ani ma bık' qebul (q. 9/7)

3.1.10.19. Şeytan

Şeytan, mexluqatêko ğeybi yo ki beno musalatê insani u insani rayiro heq ra veceno. Pê nameyê iblis zi yeno zanayiş. Wext. Hz. Adem bı pêğember u pê emrê Homayi heme mexluqatan cı rê secde berd, iblis o wext secde nêberd u dergayê Homayi ra erziya. O roc ra nat şeytan dîşmenê insanan o, insanan rayiro heq ra veceno u ano rayirê xu ser. Diwan dı hem ino het ra hem zi hetê imtihanî ra ca diyeno cı.

İblis qebul nikerd Sefî, çeka yi şî lewê refî

Homay, Adem kerd sê şefî, iblis sê mar donu lefî (m. 6/94)

Homay cerebnenu insan, hê vên tebşun vatê Qur'an

Hê vên tebşun vatê şeytan, dunya deya qê imtihan (m. 4/21)

3.1.10.20. Şıkır

Şıkır, nimetanê Homayi ver ifadekerdişê mineti yo. Homayi rê teşekurkerdiş o. Homayi her çi qê şıkır dayo u insan zi nimetanê Homayi ver şıkır keno. Diwan dı şıkır, menaya raşt ser ameyo şıxulnayış. Çiyo ki Homayi dayo şıkırê inan yeno waştış.

Desto akır bık' şıkır, dıma bigêr bık' fıkır

Pê zon u zerr bık' zıkır, la ilahe illellah (q. 9/7)

Şıkır bıkır tu qê Rebbi r', selewat biya qê nebi r'

Pêğembêr xu biya xu vir, Medina sukê pêğembêr (q. 13/2)

3.1.10.21. Tekbir

Tekbir, yoyi u piltiya Homayi yo. Pê ifadeyê “Ellahu ekber” yeno zanayış. Diwan dı wextê herbê Uhudi dı sehabeyi tekbir ani u yotiya Homayi tesdiq kenî.

Munacat ra amê herb ver, pê kalmo bi kafiro ser

Hemin va Ellahu Ekber, Hemze kışıya bı şehid (q. 7/31)

Yin eşnawut enna xeber, hemin va Ellahu Ekber

Va merheba ya Pêğember, Hemze kışıya bı şehid (q. 7/55)

3.1.10.22. Tewbe

Tewbe, caverdayişê gunayan o. Qul wext xeta kerd u dıma poşman bı, tewbe keno u heyne verê xu tadeno Homayi u tera ef wazeno. Diwan dı tewbe, menaya raşt dı yeno şıxulnayış. Huni vano, merdım wext xeta kerd gereka tewbe biker u heram ra dur vındero.

Hemdê nımac 'ışay şew, qê Homay tewbe bık' rew

Tewbe bıkır heram mew', awka serdın dari tew (m. 1/13)

Ha yen vêr bêri selami, pê 'eşq ra wanen kelami

Tewbe ken ez qê herami, ya Resulellah meded (q. 8/2)

3.1.10.23. Zekat

Zekat, şertanê islamiyeti ra yo. Diwan dı zekat, pa şertanê binan ê bısılmanti ra yeno omarıtiş. Huni vano, pê zekat malê insani beno ziyed u bereket kuweno cı.

Nımac bık' şu hec bîd' zekat, cezê zekat esto çend qat
Pêğembêr ir zaf selewat, vendona ma d' qebra tari (q. 1/9)

Faydê zekat ennu bawo, pê zekat mal xu bîpawo
Cîwên xu zaf rind peymawo, vendona ma d' qebra tari (q. 1/19)

3.2. Cemiyet

3.2.1. Şexîsî

Diwan dî şexîsî ki nameyê inan viyerenî şınasiyî Hunî yî u der u dormaleyê ey ra yî. Nameyê inî şexîsan zafî ra şîira Seyda Mela Behrî dî viyerenî.

3.2.1.1. Ehmed Cemil

Ehmed Cemil Tunç, lacê Mela Behrî yo. Hîrî dori mebusîya Xarpêti kerd. Diwan dî sey lacê Seda Behrîyî dorêk nameyê cê ca geno.

Hem xelîfe hem yo wekil, seyda ma ri pîl yo delîl
Seyda babî Ehmed Cemil, ya Rebb tî yî mekûr zelîl (q. 14/11)

3.2.1.2. Mehmed Hadi

Mehmed Hadi Tunç; lacê Mela Behrî yo, burokrat o. Diwan dî nameyê cê dorêk viyerenî u sey lacê Seyda Mela Behrîyî ca geno.

Ez bîhelli 'er ra radi, ya Rebb bîd' ma weş muradî
Senî wesfon seydê adî, ennî babî Mehmed Hadi (q. 14/12)

3.2.1.3. Mehmed Sirac

Mehmed Siracettin Tunç; lacê Seyda Behrî yo, karsaz o. Diwan dî dorêk samedê babîyê xu Mela Behrîyî ca geno.

Ez heyronî aya taci, ez hendê xu wesfo vacî
Ay babî Mehmed Siraci, Seyda Behrî weş yo hacî (q. 14/12)

3.2.1.4. Mucahid

Mucahido ki diwan dı viyeren o u pa behs beno Mucahid Yanılmaz o, zomayê Seyda Behri yo. Diwan dı sey reisê belediyaya Xarpêti u zomayê Mela Behriyi tera behs beno.

Zoma mucahido 'eziz, serêk beledê el- 'Eziz

Zazaki von pê zerra ziz, ez şermiyen ez xu ken liz (q. 14/19)

3.2.1.5. Seid Nursi

Seid Nursi, alım u rayberê talebeyanê Risaleyê Nuri yo. Diwan dı nameyê Bediuzzemani zi şıxuliyeno. Huni xortiya xu dı, dı dori Seidê Nursi ziyaret keno, ey dır qısey keno u xu sey talebeyê Seidê Nursi vineno. Diwan dı derheqê Seidê Nursi dı, bı nameyê *Qesiday Se 'idi Nursi* şıirêk ca gena u bê ina şıir yona ca dı behsê cê nêbeno. Huni ina şıir dı alımti u raybertiya cê ra behs keno, eseranê cê Risaleyanê Nuri wesıfınen o u ey peşidarê Mehdi u muceddido peyin qebl keno.

Se 'id Nursi k' vani ennu, peşidari Mehdi ennu

Muceddido peyen ennu, tu vên Bedi 'uzzemani (q. 2/2)

Me 'na bari me 'na xuri, tu wazên cennet id huri

Bıwan Risale-i Nuri, tu vên Bedi 'uzzemani (q. 2/4)

3.2.1.6. Se'idi Cemzerqi

Se'idi Cemzerqi, seydayê Mela Behri yo. Eslê xu Siirtıc o, Cemzerq dewa cê ya. Seyda Behri, Diyarbekır dı mudeyêk ey het dı wend. Diwan dı nameyê cê dorêk viyeren o u qê feqitiya Mela Behri ca geno.

Seyda seydê welat şerqi, feqi Se 'idi Cemzerqi

Derecê yi xeylik ferqi, ma 'ilim yi d' benni şerqi (q. 14/6)

3.2.1.7. Seyda Mela Behri

Seyda Mela Behri, alımanê pilan ê mıntıqaya Palı ra yo. Mela Huni diwan dı mergê Mela Behri ser qesideyêka musteqıl nuşt a.

Seyda Behri seydê Pali, xebêr yi weş şeker bali

Seyday ni cay kerd xali, seyda yo weli yo wali (q. 14/3)

Seyda hem ağa w' hem mire, wefati yi bazar kire

'Emur seydê neway hire, suhbêt seydê şeker şire (q. 14/15)

3.2.2. Şexîsî Tarixî u Efsanewî

3.2.2.1. 'Ebdulmuttelib

Ebdulmuttelib ya zi Ebdulmuttelib bin Hişam, pirîki Hz. Pêğemberî yo. Des laci cê bibi u babiyê Hz. Pêğemberî Hz. Ebdullah inan ra bî. Wext dadiya Hz. Pêğemberî zi merd, cî rê wayirti kerd, mîqatê cê bî u nîzdiya wefatê xu Hz. Pêğember emanetê lacê xu Ebu Talibî kerd. Dinê henif ser bî. Diwan dî teyna dorêk, wext Hz. Hemzeyî ra behs beno nameyê cê viyerenî.

Hemze lac 'Ebdulmuttelib, Hezret Hemze datî hebib

Şehidê yi qeder id bib', Hemze kışiya bî şehid (q. 7/2)

3.2.2.2. 'Îs

'Îs ya zi 'Îs bin Îsheq yeno zanayîş u birayê Hz. Ye'qubî yo. 'Îs u Ye'qub yopize yi. Diwan dî dorêk nameyê birayê Hz. Ye'qubî viyerenî. Uca dî zi wext Hz. Yusuf pêrinê xu dano birayanê xu vano berên u bîdên babiyê mî, Hunî wext îna mesela ra behs keno vano pêrin berên bîdên birayê 'Îs, Ye'qubî.

Ez don şîma piron qemis, bîdîn Ye'qub nî birê 'Îs

Wa çîm yi ab' bîwun hedîs, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/135)

3.2.2.3. Asef

Asef ya zi Asef bin Berxiya, lacê xala Hz. Suleymani yo. Hz. Suleyman zaf pa bawer keno u sey katîb u wezirê cê cayê Hz. Suleymani dî yo. Diwan dî hîrî dîrî nameyê cê viyerenî. Inî cayan dî tera sey wayirê hikmetî u ehlê teqwayî behs beno.

Asêf taci sırî nê xu serd, du'ay sırîrun Zebur dê r' ard

Awîr çîmun d' yi text yê ard, Suleyman dî ha nîka ward (m. 5/84)

Ennu yo sırî ka'înat, meclîs îr bî yo 'elamat

Asef îr bî yo keramat, Suleymani r' yo mu'cizat (m. 5/84)

3.2.2.4. Berxiya

Berxiya, xala Hz. Suleymani u dadiya Asefi ya. Diwan dı dorêk nameyê cê viyereno u sey dadiya Asefi ca gena.

Yonê va hê mî ra bani, Asef lac Berxiya vani
Serêk wezirun sultani, awu 'emzê Suleymani (m. 5/82)

3.2.2.5. Bunyamin

Bunyamin, lacê Hz. Ye'qubi u bırayo qıc ê Hz. Yusufi yo. Diwan dı heşt dori nameyê cê viyereno. Wext bırayi Hz. Yusufi şini Mısır u gele geni, Hz. Yusuf inan şinasneno u vano, wext şima heyne ameyi bırayê xu Bunyamin xu dır biyarên ez hına ziyed gele dana şima. Bırayê cê zi qebl kenî u Hz. Yusuf fendêk keno, bırayo qıc xu het verdeno u xu keno eşkera. Peyniya peyin dı heme bırayi cê Hz. Yusufi şinasneni u poşman beni.

Yusuf ard xu het Bunyamin, va ez Yusuf a bîb' emin
Ez yîn sıbay ken rey hemin, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/99)
Yi va ez Yusuf a hemin, bîrê mîno nu Bunyamin
Şima mî ra bîbin emin, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/133)

3.2.2.6. Buxari

Îmam Buxari; muheddisêko pil o, nameyê cê Muhemmed o, Buxara dı ameyo dinya u ino semed ra pê nameyê Buxari yeno zanayîş. Îlmê hedisanê Hz. Pêğemberi dı çend alimanê pîlan ra yo. Pê kitabê Sehihê Buxari yeno şinasnayîş. Diwan dı, dı dori nameyê cê viyereno. Cayêk dı qê wendîşê hedisanê cê, cayo bin dı zi heyne eyîni mena dı pa Îmam Muslim ca geno.

'Elamêt axir zeman, hemî bîn biya iman
Hedis Buxari bıwan, bîzan 'eqidê iman (q. 6/65)
Tu wazên me'na bari, bıwan Muslim, Buxari
Mewur kînarê ari, tu bîdır xelayê mari (m. 2/26)

3.2.2.7. Calut

Calut, wextê Hz. Suleymani dî reisê qebileyêk o. Hz. Suleyman, ey dîr herb keno u kışeno. Diwan dî teyna cayêk dî viyeren u kıştışê Caluti ra behs beno.

Werdin gulgıl u lazuti, Dawud zumayi Taluti

Peyni d' kışenu Caluti, vêr Suleyman b'ed tabuti (m. 5/18)

3.2.2.8. Cu'da

Cu'da, xanîmanê Hz. Heseni ra ya. Goreyê diwan, jehr dayo Hz. Heseni u Hz. Hesen kerdo şehid. Huni diwan dî, Cu'da sey şeytani teswir keno.

Yo cinê Hesen enna ya, namê yê persên Cu'da ya

May şeytan a bizon ya ya, dunya ra şî Hezret Hesen (q. 3/16)

Cu'da resê vêr pencıra, yê kerd zerrê meri mura

Aşîmî va bîra bîra, dunya ra şî Hezret Hesen (q. 3/18)

3.2.2.9. Ebu Cehil

Ebu Cehil, dîşmenanê pîlan ê bîsîlmanan ra bî. Mekke dî zaf eziyetê bîsîlmanan kerd. Hz. Pêğember, Ebu Cehili pê nameyê "firawunê ummet" terif kerd. Diwan dî dorêk nameyê cê viyeren u. Qê lacê Ebu Cehili İkrime, nameyê cê ca geno.

Lac Ebu Cehil lac Hişam, 'İkrime tê b'wu z' bon islam

Ecêl Hezret Hemzi tamam, Hemze kışîya bî şehid (q. 7/11)

3.2.2.10. Fir'on

Fir'on, nameyê hukumdarê Mısıro qedim o. Fir'on, xu herîndê Homa dî girotên. Diwan dî Fir'ono ki pa behs beno, wextê Hz. Musayî yo. Wext sîhîrbaz u kahîni vanî qîcêk beno pîl u peynîya hukumdariya tu ano, o zî heme qîcan arêdano u kîşeno. Homa, Hz. Musayî beno seraya Fir'oni dî keno pîl u peynîya hukumdariya cê ano. Diwan dî îni hetan ra behsê Fir'oni beno.

Fir'on va ez kîşen lîro, Fir'on va ez kîşen pîro

Va dîn konu destî mîro, va iqtîdar kon wezîro (m. 6/184)

Homa, Hezret Musa şawut, wu pê mu'cizato vawut

Musa seni ku xu nawut, Homa, Fir'on behr îd sawut (m. 6/185)

3.2.2.11. Hewwa

Hewwa; ciniya verin, xanıma Hz. Ademi u dadiya beşeriyeti ya. Diwan dı çar dori nameyê cê derheqê ini mewzuyan dı viyeren.

Ma ewlad Adem, Hewwa yi, Adem, Hewwa may pi ma yi
Homay yi pê na herr dayi, bini herr id mezêl ma yi (m. 6/23)
Adem, Hewwa mini mini, wırdi heme mêrdo cini
Yin ronayni sıfro sini, yin zaf kerdin qalê dini (m. 6/28)

3.2.2.12. İbnu'l Ziyad

Ubeydullah bin Ziyad, wextê şehidbiyayışê Hz. Huseyini dı waliyê Kufe bı. Pê emrê cê Hz. Huseyin u hotay bısılmane bı şehid. Diwan dı zalımtiya cê ra u şehidkerdişê Hz. Huseyini ra behs beno.

Huseyn bı poncas şeş sere, wali Kufê tu von merre
Qelb yi wuşk o tu von kerre, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/14)
Wali Kufê İbnu'l Ziyad, du pehliwan şawit uca d'
Wu çıqas yo zalım 'inad, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/14)

3.2.2.13. İmam Maliki

Malik bin Enes, ronayoğê mezhebê Malikiyan, muctehid u muheddis o. Diwan dı wext behsê cennetu'l baqı beno, nameyê İmam Maliki zi diyeno u cayê qebrê nişan diyeno.

Ya Rebb tu mı mehrum niki, ez Beqi' id du'a biki
Ha tede İmam Maliki, Medina sukê pêğembêr (q. 13/9)

3.2.2.14. Mehdi

Mehdi, goreyê têkî baweriyen axirzeman dı veciyeno u insanen ano rayiro heq u edalet ser. Huni diwan dı, dı hetî ra ca dano Mehdiyi. Ê verin xura axirzaman dı veciyeno u insanen holi ser dawet keno, ê diyin zi Seidê Nursi peşidarê Mehdi vineno.

Se'id Nursi k' vani ennu, peşidari Mehdi ennu
Muceddido peyen ennu, tu vên Bedi'uzzemani (q. 2/2)

Mehdi vecennu yo nur, millet vênena huzur

Dur bennu nêbennu zur, bızan 'eqidê iman (q. 6/59)

3.2.2.15. Muslim

Muslim bin Heccac, alimo pil u muheddis o. Pê eserê xu yê Sehihê Muslim yeno zanayîş. Diwan dî dorêk nameyê cê pa Buxari ra viyeren qê wendişê hedisanê inan nameyê ey ca geno.

Tu wazên me 'na bari, bıwan Muslim, Buxari

Mewur kınarê ari, tu bıdır xelayê mari (m. 2/26)

3.2.2.16. Nemrut

Nemrut, qralê wextê Hz. İbrahimi yo ki dewaya Homati kerdên u Hz. İbrahim zi eşto adır. Diwan dî hiri cayan dî nameyê cê ca geno. Adireştîşê Hz. İbrahimi u helaqbiyayîşê Nemrudi ra behs beno.

Nemrut va mı Xelil vêşna, Hoday, Xelil nêvêşna

Hoday mêzg Nemrut qeleşna, pê melşê lengi veleşna (m. 6/93)

Melşê lengi weş kerd helak, weş kerd helak Nemruto kak

Nemrut, Xelil êşt adır çak, Hoday, Nemrut kerd hezey sak (m. 6/168)

3.2.2.17. Qıtfir

Miyerdeyê Zelixa yo u Hz. Yusuf bazarê koleyan ra girot. Diwan dî pê nameyanê Qıtfir, Eziz u Nemir ca geno, sey wezirê Mısiri pa behs beno. Ini beyitan dî bazarê koleyan ra girotişê Hz. Yusufi u wezirtiya cê ca geno. Diwan dî sey merdımêko qıymetdar u bî hurmet pa behs beno.

Karwan Yusuf rut pê pero, yin da Qıtfir serêk sero

Yusuf bı yo ağay bero, hê vên Yusufi Ken 'ani (m. 3/25)

Mêrdê Zelixa, Qıtfir o, 'eziz Mısır u wezir o

Zaf ağaw' la bêr Nemir o, hê vên Yusufi Ken 'ani (m. 3/26)

3.2.2.18. Sinan

Sinan bin Enes, weqaya Kerbela dı sareyê Hz. Huseyini tera kerd u kerd şehid. Diwan dı şîira ki Hz. Huseyini ra behs kena, ina şîir dı hiri dori nameyê cê ca geno. Huni ini cayan dı Sinan ra sey zalım, bêwıccan u bêınsaf behs keno. Ini beyitan dı Hz. Huseyin seni kerd şehid u sareyê cê yo mubarek seni tera kerd ca diyayo inan.

Hezret Huseyn mend bêwari, Sinan hucum kerd sê mari

Yi Huseyn kışt vêr têştari, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/18)

Hezret Huseyn lac şêr ‘Eli, Hezret Huseyn pil yo weli

Sinan sare berd sê heli, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/20)

3.2.2.19. Şemir

Pê nameyê Şimr bin Zi’l-Cevşen yeno zanayış. Diwan dı nameyê cê derheqê hediseya Kerbela dı viyereneno. Huni, Sinan u Şemir ra piya behs keno u inan qetılkarê Hz. Huseyini vineno, ca dano zalımtiya inan.

Yo Şemir o, yo zi Sinan, wird zalimi wird pehliwan

Wird bêınsaf i bêwıccan, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/16)

Guynê Huseyn çıqas sur a, Şemir sarê yi kerd tira

Dês Muherrem ruc ‘Aşura, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/19)

3.2.2.20. Şem’un

Şem’un, bırayê Hz. Yusufi yo. Diwan dı cayêk dı nameyê cê viyereneno. Bırayê Hz. Yusufi yo qıckek Bunyamin wext Mısır dı maneno, cayê cê dı vındeno.

Bunyamin zerrê xu d’ memnun, yi het mend birê yi Şem’un

New birê amê bi mehzun, hê vên Yusufi Ken’ani (m. 3/108)

3.2.2.21. Talut

Talut, qralê Îsrailcan u vıstoreyê Hz. Dawudi yo. Diwan dı cayêk dı nameyê cê viyereneno u tiya dı zi sey vıstoreyê Hz. Dawudi ca diyeno nameyê cê.

Werdin gılgıl u lazuti, Dawud zumayi Taluti

Peyni d’ kışenu Caluti, vêr Suleyman b’ed tabuti (m. 5/18)

3.2.2.22. Xızır

Xızır, wextê Hz. Musayi dı cuyayo u wayirê ilm u hikmeti yo. Tay çımeyan dı sey pêğember zi tera behs beno. Xızır, diwan dı çarçiwaya embaztiya cê u Hz. Musayi dı ca geno. Heyna diwan dı ilmê cê ra behs beno u pê hurmet yad beno.

Qalê Xızır, Homay vonu, Qur'an pê yi xebêr donu

Homay vonu Xızır zonû, Musa yi het bon nezonu (m. 6/158)

Xızır, Musa bi ombazi, Homay wird heme kerd ğazi

Homay wird heme kerd sazi, Musa, Xızır kênni nazi (m. 6/158)

3.2.2.23. Yafes

Yafes, lacê Hz. Nuhi yo. Diwan dı dorêk nameyê cê viyeren. Yafes diwan dı qê babiyê neslê Tırkan şixuliyeno.

'Erebi neslê Hami, 'Ecemi neslê Sami

Turk, Yafês ray islami, milletê xu r' imami (m. 2/14)

3.2.2.24. Ye'cuc Me'cuc

Ye'cuc Me'cuc, nameyê yo qewmêk o. Ino qewim axirzeman dı veciyeno meydan u riyê erdî dı gun rîşneno. Diwan dı yo beyit dı nameyê cê ca geno.

Dabbetu 'l-erz u duxan, Ye'cuc Me'cuc bân 'eyan

Hê surê Kehfî bîwan, bîzan 'eqidê iman (q. 6/64)

3.2.2.25. Yezid

Yezid, xelifeyê Emewiyan u lacê Muawiye yo. Muawiye ra pey beno xelife u pê zalımtiya cê yeno zanayış. Diwan dı meselaya şehidbiyayışê Hz. Huseyni dı nameyê cê viyeren. Diwan dı pê sıfête eşqiya u heydud pa behs beno u sey ehlê cehennemî teswir beno.

Huseyn kışiya bî şehid, sarê yi şî resa Yezid

Yezid şeqi Huseyn se'id, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/21)

Wali Şami zalım Yezid, cehennem vun "hel min yezid"

Temam hotê du tîn şehid, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/22)

3.2.2.26. Zelixa

Qıssayê Yusufî dı nameyê cê viyeren u xanıma Qıtfırî ya. Qıssaya Hz. Yusufî dı zerr kuwena Hz. Yusufî u dıma pê iftiraya cê Hz. Yusuf kuweno zından. Goreyê vateyê Hunî; wextan ra pey merdeyê Zelixa mîreno u Hz. Yusuf zi wext beno wezîrê Mısıri, ya zi bena xanıma Hz. Yusufî.

Hukmat Mısır wu tesdiq kerd, yo serr tepa wezir iz merd

Zelixa ri vicya yo derd, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/83)

Hezret Yusuf şî cê wezir, Zelixa zi girot bı mir

Zelixa bi islam bi cir, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/83)

3.2.2.27. Zeynel Abidin

Zeynel Abidin, lacê Hz. Huseynî yo. Diwan dı cayêk dı nameyê cê viyeren u şehidbiyayîşê Hz. Huseynî ra dıma yetimmendîşê cê ra behs beno.

Darê Hezret Huseyn bi him, sarê Hezret Huseyn bı mim

Zeynel 'Abidin mend yetim, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/26)

3.2.3. Qewim u Miletî

3.2.3.1. 'Ecem

'Ecem, nameyê şaranê Îraniyan o; labelê egleb semedê Farisan yeno vatîş. Diwan dı, dı cayan dı ifadeyê 'Ecem ca geno. Cayo verin dı miyanê şaranê bîsilmanan dı nameyê 'Eceman yeno vatîş, ê dıyın dı zi neslê Hamî ra ameyayîşê inan ra behs beno.

Tu pê nur imani deb', enni mullêt hire heb'

Turk u 'Ecem u 'Ereb, hezey çepu tu çep seb' (m. 2/13)

'Erebi neslê Hamî, 'Ecemi neslê Samî

Turk, Yafês ray islami, milletê xu r' imami (m. 2/14)

3.2.3.2. 'Ereb

'Ereb, qewmî ki lacê Hz. Nuhi Hamî ra ameyî, nameyê inan o. Diwan dı, dı hetan ra ifadeyê 'Ereb viyeren. Ê verin dı Hamî ra ameyayîşê neslê 'Ereban ra behs beno.

Ê dıyın dı zi qê izah u sıfatê nameyan şıxuliyayo. Diwan dı ifadeyi “Hinda ‘Ereb, Wehşiw’ Ereb, Muhemmed ‘Erebi” viyereni.

‘Erebi neslê Hami, ‘Ecemi neslê Sami

Turk, Yafês ray islami, mulletê xu r’ imami (m. 2/14)

Muhemmed ‘Erebi Nebiyyu mursel, teromê adir şî hona menda wel

Wellê ayi adiri hin kota sel, welli adiri yino hetta ezel (m. 6/231)

3.2.3.3. Beni İsrail

Beni İsrail, qê neslê İsrailiyan yeno vatış. Tewrat u Qur’an dı qê qıcanê Hz. Ye‘qubi şıxuliyeno. Diwan dı, dı dori ifadeyê “Beni İsrailo” viyereni. Wırdi cayan dı zi menayêka menfî esta.

Şu cema ‘êt kamilo, meşo cema ‘êt cahilo

Mevac qalon ğafilo, sê Beni İsrailo (m. 1/4)

Bon ‘alimon kamilo, mon ‘alimon ğafilo

Mon sufıyon cahilo, sê Beni İsrailo (m. 2/49)

3.2.3.4. Hami

Ham, lacê Hz. Nuhi yo. Êyi ki neslê Ham ra ameyi pê nameyê Hami ifade benî. Diwan dı teyna dorêk ifadeyê Hami viyereni u ini zi qê neslê Hami ra ameyayışê ‘Ereban o.

‘Erebi neslê Hami, ‘Ecemi neslê Sami

Turk, Yafês ray islami, mulletê xu r’ imami (m. 2/14)

3.2.3.5. Kird

İfadeyê Kird çımeyan dı eğleb semedê Zazayan yeno şıxulnayış; feqet Mela Huni diwanê xu dı 13 cayan dı ifadeyê Kird şıxulneno, heme ini cayan dı Kurdan terif keno. Diwan dı ifadeyê Kird, semedê Kurdan yeno şıxulnayış. Diwan dı cayi ki tede ifadeyê Kird viyereni, ini beyitan dı ge ge tenkid ge ge zi nesihet esto.

Hê eya mulleta Kird, beğdiyena ek bi mird

Kird ık bî mird bennu gird, dewlet ir nêbennu pird (m. 2/8)

Kird id çinnu ittifaq, wazêni vên şu 'Iraq
Weqer kenna yo waq waq, maso nêvecenna raq (m. 2/9)
Hê caverd enna Kirdê, hê caverd enna mirdê
Hê caverd enna pirdê, qê Homa pile girdê (m. 2/127)

3.2.3.6. Laz

Şaranê Kafkasyaya verroc ra yi. Tırkiye dı hududanê Dengızo Siyayi dı cuyeni. Hiri şiiranê diwani dı Lazi viyereni. Goreyê Huni, şağê Lazan u Zazayan manena yobinan. Huni goreyê kurm u cuyayiş Lazan u Zazayan seypê vineno.

Mi guştari bîraza, enna milleta Zaza
Xebêr duna pê naza, şağê Zazo sê Laz a (m. 2/5)
Dat ha vonu ey bîraza, ma ri von milleta Zaza
Zazê xebêr don pê naz a, şağê Zazo hezey Laz a (m. 6/81)

3.2.3.7. Qureyşi

Qureyş, qebila ki Hz. Pêğember zi mensubê cê yo, nameyê ina qebile yo. Kam ki ina qebile ra yo qê inan zi ifadeyê Qureyşi şıxuliyeno. Diwan dı şiira ki behsê herbê Uhudi kena, ina şiir dı, dı dori ifadeyê Qureyşi ca geno. İfadeyê Qureyşi êyi ki herbê Uhudi dı verba Hz. Pêğemberi u sehabeyanê cê herb kerdo, qê inan ameyo şıxulnayış.

Sehabê amê yo teref, Qureyşi xu r' kerdi hedef
Sehabo zaf girot şeref, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/18)
Qureyşiyo merdim vicnê, quçê quwwêt xu ri nicnê
Sehabo quçê yin ricnê, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/21)

3.2.3.8. Sami

Sam, lacê Hz. Nuhi yo. Êyi ki neslê Sam ra ameyi inan ra Sami vaciyeno. Diwan dı hiri dori ifadeyê Sami viyereno. İfadeyê Sami ini cayan dı qê babiyê neslê 'Eceman u Zazayan ca geno. Huni, 'Eceman u Zazayan eyini babi ser ifade keno.

Mevac mepers enni Zazayi kami
Zurriyeti ay Nuhi babi Sami (m. 6/14)

'Erebi neslê Hami, 'Ecemi neslê Sami

Turk, Yafês ray islami, milletê xu r' imami (m. 2/14)

3.2.3.9. Tırk

Diwan dı ifadeyê Tırk çend hetan ra ca geno. Ê verin qê zuriyetê Tırkan, lacanê Hz. Nuhi ra nameyê Yafesi diyeno. Ê diyin hiri mîleti ki bısılmaneyi wext nameyê inan omariyeno miyanê inan dı nameyê Tırkan ca geno. Ê hiriyin dı munasebetê Tırkan u Zazayan ra behs beno. Huni bısılmanti u ciranbiyayışê Tırkan u Zazayan ser vındeno.

'Erebi neslê Hami, 'Ecemi neslê Sami

Turk, Yafês ray islami, milletê xu r' imami Tırki (m. 2/14)

Tu pê nur imani deb', enni mullêt hire heb'

Turk u 'Ecem u 'Ereb, hezey çepu tu çep seb' (m. 2/13)

Heyna Tırki, Kırdi, Zaza u Lazi, enni çehar heme bi ombazi

Heyna enni çehar heme nik' nazi, Huni vonu wa xu r' yewê bıwazi (m. 6/205)

3.2.3.10. Zaza

Zazayi, şarê rocveteyê verrocê Tırkiye ra yi. Der u dormaleyê royanê Murad, Fırat u Dicle dı cuyeni (Alanoğlu, 2019, r. 688).

Diwan dı derheqê Zazayan u Zazaki dı xeylêk qısımi u beyiti ca geni. Ma inan çend sernuşteyan ser tedqiq keni.

Huni diwan dı qê babiyê Zazayan lacanê Hz. Nuhi ra Sami işaret keno, Zazayan besteno Sami ra. Huni heyna qê zuriyetê Zazayan, Hz. Adem u Hawwa ra zi behs keno.

Mevac mepers enni Zazayi kami

Zurriyeti ay Nuhi babi Sami (m. 6/14)

Zazay voni ma ewlad Adem, Heway

Ma amê qê 'ibadeti Homay (m. 6/2)

Huni diwan dı Zazayan mîletê Hz. İbrahim ra vineno u ummeta Hz. Muhemmed Mustafa (s.a.w.) ra biyayış ser vındeno.

Zazay voni ma eya yo Zazay

Ma ummetê Muhemmed Mustefay (m. 6/1)

Zazay voni ma milletê Xelili

Ma mîqatê emri Rebbi Celili (m. 6/3)

Huni diwan dî qê Zazayan vano; tabiyê Qur'ani u xu rê Qur'ani keni imam, aşiqê ilm u irfani yi, insani xas i, wayirê iman i, pabesteyê dinê islami yi.

Zazay tabi ' Qur'ani, 'aşiq 'ilm u 'irfani

Zazay wahar imani, Zazay xas yo insani (m. 2/6)

Zazay tabi ' Qur'ani, 'aşiq 'ilm u 'irfani

Zazay wahar imani, Zazay xas yo insani (m. 2/6)

Huni, diwan dî Zazayan bêters u mîsafîrperwer terîf keno u vano; welatê ma benateyê Tîrkan u Kurdan dî mendo.

Tu wazên Zazo persi, Zazay nezoni tersi

Pê we'za geni dersi, tîm tîm zergun sê wersi (m. 2/7)

Ma sıfrê xu seru mirê ağayi

Hezey binu ma nikên ay u wayi (m. 6/8)

Welat ma kot bîntarê Kîrdo, Tîrko

Ma vecên xu mo ra merdîmon fîrko (m. 6/10)

Huni diwan dî bîratiya Zazayan, Tîrkan, Kurdan u Lazan ra behs keno; qayil o ki îni heme şari yoca dî u piya, pê bîrati bîcuyi.

Ni Kîrd u Zaza u Lazi, hem bîrayi hem ombazi

Yona dewlet ir nêk nazi, qedêr corên bîni razi (m. 6/83)

Heyna Tîrki, Kîrdi, Zaza u Lazi, enni çêher heme bi ombazi

Heyna enni çêher heme nik' nazi, Huni vonu wa xu r' yewê bîwazi (m. 6/205)

3.2.4. Zîwani

3.2.4.1. Zazaki

Zazaki, zîwananê rocveteyê zîmeyê Îrani ra ya. Teyna Tîrkiye dî u mîntîqaya rocveteyê Anadolu u rocveteyê verrocê Anadolu dî yena qîseykerdîş. Zîwanşînasan se serra 19. u 20. ra pey derheqê Zazaki dî xeylêk xebati akademiki ardi meydan u Zazaki

pê ini xebatan miyanê zıwananê dinya dı sey zıwanêko xuser ameya qebulkerdış u tedqiqkerdiş (Keskin, 2015; Kanat, 2023).

Mela Huni, semedê zıwanê xu teyna ifadeyê Zazaki şıxulneno, qê fekê mıntıqaya cê zi ifadeyê Zazakiya Pali ca geno. Diwan dı bê Zazaki yona zıwan ra zi behs nêbeno.

Huni Mehmed ‘Eli Huni, Huni ti Zazaki voni

‘Eceb ti zon ti se voni, ti şar ir von xu r’ nivoni (m. 6/188)

Huni vonu şıma r’ nusen Zazaki, Zazaki weş aysiyenu sê haki

Bıra hın bıç’ ti çımoni xu aki, bıra hın bıç’ ti ni cewhero caki (m. 6/235)

3.2.5. Welati u Şaristani

Diwanê Mela Huni dı ha zere ha teberê welati ra beno ca diyayo zaf memleketan u şaristanan. Memleketi ki ca diyayo cı eğleb cayi mubarek i. Cayi zereyê welati zi eğleb şaristani der u dormaleyê cayê cuyayişê Mela Huni yi.

3.2.5.1. Welati Ğeribi

3.2.5.1.1. ‘Erebistan

Erebistan, nimğırawa tor gırd a ki benateyê Asya u Afrika dı ca gena. Qê bısılmanan cayi mubareki u bımbareki eğleb ına nimğıraw dı ca geni. Dı beyitanê diwani dı nameyê Erebistani semedê Medina viyereneno.

Medina d’ zaf qebristani, tede xurmê gulistani

Ya villê ‘Erebistani, Medina sukê pêğembêr (q. 13/15)

Hezey ‘Erebistan hilla, sukê Medina yo villa

Sê muran cewhero ğilla, Medina sukê pêğembêr (q. 13/16)

3.2.5.1.2. ‘Iraq

Iraq, dewletanê rocveteyê miyanin ra ya. Diwan dı, dı hetî ra Iraq ra behs beno. Hediseya Kerbala erdê Iraqî dı ameya meydan u yo zi qebra Hz. Eliyi Iraq dı ca geno.

Yi bi teyşon zaf bêhisab, Huseyn yi vêşê bi kebab

‘Erd ‘Iraq id bon inqılab, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/11)

Ha Beqi‘ id zafî weli, şu tede bıwan sê meli

Ha ‘Iraq id Hezret ‘Eli, Medina sukê pêğembêr (q. 13/6)

3.2.5.1.3. Awrupa

Diwan dı teyna yo ca dı nameyê Awrupa viyeren. Tiya dı zi nezanayi u xu pil girotişê cê ra behs beno.

Ağay mirê zaf bi cahil, ye'ni Awrupa, Îsra'il
Paşt doni ma bi gafil, Homa rızq don dêst Mika'il (m. 6/179)

3.2.5.1.4. Çin

Çin, rocveteyê Asya dı ca gena u welato tor qelabalıx ê dinya ya. Diwan dı dorêk nameyê cê viyeren. Diwan dı wext hedisê Hz. Pêğemberi ki “ılım Çin dı zi bıbo şiyerên u bıgerên” viyeren u menaya duri dı ameya şıxulnayış.

Cini ma ri lazım nu din, cini bo ma merên bân vin
Wa binatê ma d' çino b' kin, bıgêr 'ilm şu hetta Çin (m. 6/29)

3.2.5.1.5. Îsra'il

Diwan dı nameyê Îsrail teyna dorêk viyeren u tiya dı zi menayêka menfî esta. Diwan dı nameyê Îsrail qê cahilti u nezanayi viyeren.

Ağay mirê zaf bi cahil, ye'ni Awrupa, Îsra'il
Paşt doni ma bi gafil, Homa rızq don dêst Mika'il (m. 6/170)

3.2.5.1.6. Ken'an

Ken'an, Mısır ra heta Filistin nameyê yo mıntıqaya hira yo. Diwan dı hikayeya Hz. Yusuf u Zelixa dı qê cayê cuyayışê Hz. Ye'qubi u şarê ina mıntıqa viyeren. Samedê cayê mıntıqa ifadeyê Ken'an u şarê ina mıntıqa zi Ken'anıc vaciyeno.

Yê va tu şari Ken'ani, tu rınd i xurt i ciwan i
Ya hesret kê n mı ra bani, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/33)
Bari dekerd yoca nıcı, çap vist mon bar birê qıcı
Sıbay warişt Ken'anıcı, hê vên Yusufî Ken'ani (m. 3/101)

3.2.5.1.7. Kerbela

Kerbela, hududê erdê Beğdadi ê Iraqi dı ca gena. Hz. Huseyin u taifeyê cê uca dı bı şehid u qebrê inan zi uca dı ca geno. Diwan dı semedê Hz. Huseyini u şehidbiyayişê cê şiirêk ca gena u ifadeyê Kerbela zi ina şiir dı viyereneno.

Torni Muhemmed Mustefay, qeşlê yi resa sêr neway

Yin têpişt rahar Kerbelay, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/9)

Yo fesadê kot Kerbela, şari ucê zaf di cela

Yin di bela yin di ğela, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/28)

3.2.5.1.8. Kufe

Kufe, şaristanêko pê emrê Hz. Umeri verrocê Iraqi dı niyayo ru, nameyê cê yo. Diwan dı şiiri ki derheqê Hz. Huseyin u Hz. Heseni dı ameyi nuştış, inan dı viyereneno.

Bıwan beşnaw' mı ra ennê, hire rê şı Musul, Kufê

Yi ri bi teng dunya herê, dunya ra şı Hezret Hesên (q. 3/9)

Huseyn bı poncas şeş sere, wali Kufê tu von merre

Qelb yi wuşk o tu von kerre, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/14)

3.2.5.1.9. Medina

Medina, cayo ki qebra mubarek ê Hz. Pêğemberi u mescidê cê tede ya, nameyê inê cayi yo. Medina semedê bısilmanti u tarixê bısılmanan cayêko muhim o. Wext Mekke dı zulm u heqaretê muşriqan bı ziyed, pê desturê Hz. Pêğemberi bısılmanan hicret kerd Medina. Hz. Pêğember zi Mekke ra veciya hicret kerd tiya. Medina, wextê Hz. Pêğemberi u çar xelifeyan dı paytextê bısılmanan bi. Diwan dı derheqê Medina dı şiirêka musteqil esta u nameyê cê *Qesideya Medina* ya. Huni ina qeside dı Medina wefisneno, rındiya cê ra behs keno u hurmet mocneno cê.

Kuy Medina qilli qilli, dari xurmo gilli gilli

Xurmê zerdi tu van villi, Medina sukê pêğembêr (q. 13/14)

Mekke ra pê Medina ya, wera pê efdel iz ya ya

Ki kenna hayi go haya, Medina sukê pêğembêr (q. 13/19)

Diwan dı şîiri ki Hz. Hesên u Hz. Huseyni ra behs keni inan dı zi qê cayê biyayîşê Hz. Huseyni u cayê wefatê Hz. Heseni behsê Medina beno.

Şeş aşmî xelifeyê kerd, çêher ponc rey yî je ‘rî werd

Peynî d’ sukê Medina d’ merd, dunya ra şî Hezret Hesên (q. 3/5)

Huseyn bî sukê Medina d’, Huseyn ame dunya uca d’

Huseyn kîşîya Kerbela d’, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/4/)

3.2.5.1.10. Mekke

Mekke, şarîstano ki Ke‘be tede ya, ibadetê hec u umre tede beno, nameyê inê şarîstani yo. Hz. Pêğember, Mekke dı ame dinya, qıctî u xortiya cê Mekke dı viyert. Wext cı rê nubuwet ame, Mekke dı bî. Mekke her hetî ra semedê Hz. Pêğemberî u bîsılmanan cayêko zaf muhim o. Diwan dı derheqê Mekke dı şîirêka musteqîl esta. Hunî ina şîir dı hem der u dormaleyê Mekke ra behs keno hem zi heskerdîşê bîsılmanan ê Mekke ano zîwan.

Sukê Mekki derê xurî, kerda şîrin Rebbî corî

Tu wazên cennet u hurî, şu Mekke vên beytullahî (q. 12/3)

Sukê Mekki suko ser ra, şarî Mekki cîran kerra

Herrê Mekki yona herra, şu Mekke vên beytullahî (q. 12/5)

3.2.5.1.11. Mısır

Mısır, memleketêko erdê cê tor ziyed Afriqa u bînêk zi Asya dı ca geno, nameyê inê cayî yo. Diwan dı çarçîwaya hikayeya Hz. Yusuf u Zelixa dı ca diyeno cı, bê ina hikaye yona ca dı Mısır ranêvîyereno. Hz. Yusuf; Mısır dı bazarêk dı roşîya, tiya dı kot zîndan, dîma zi hem bî wezirê Mısırî hem zi bî pêğemberê şarê inê cayî.

Lac ame zerre va mijdon, bawko Yusuf weşo bizon

Wu Mısır îd biyo sulton, hê vên Yusufî Ken‘anî (m. 3/141)

Lac va Yusuf pêğember o, wu Mısır îd yo serwer o

Şarî ucay rî rehber o, hê vên Yusufî Ken‘anî (m. 3/144)

3.2.5.1.12. Musul

Musul, şaristanê Iraqi yo. Diwan dî teyna dorêk nameyê cê viyeren. Hz. Hesen, hiri dori şino Musul.

Bîwan beşnaw' mî ra ennê, hire rê şî Musul, Kufê

Yi ri bi teng dunya herê, dunya ra şî Hezret Hesen (q. 3/9)

3.2.5.1.13. Qudus

Qudus, qê hiri dinanê semawîyan cayêko mubarek o. Qudus, qibleyo verin ê bîsılmanan o. Diwan dî hikayeya Hz. Suleymani u Belqîs dî nameyê cê viyeren. Ini cayan dî qê Qudusi ifadeyi memleketê din u imani, cayê ilm u irfani, memleketê Hz. Suleymani ca geni.

Hudhud va yo mektub bînus, va wa Belqîs dini bîmus

Va wa dini tu ra bîdus, ya Suleyman va bur Qudus (m. 5/51)

Qudus cê din u imani, Qudus cê 'ilm u 'irfani

Qudus melmekêt sultani, Qudus welat Suleymani (m. 5/51)

Diwan dî viraştîşê Mescidu'l-Eqsa ra zi behs beno. Huni beyitêk dî vano Hz. Suleymani pê ifritan mescid viraşt u ard meydan.

Yi Mescidu'l-Eqsa virêşt, pê 'ifrîto kerdin heft hêşt

Hêti Mekki ra wu bî rêşt, Suleymani yo du 'a wêşt (m. 5/51)

3.2.5.1.14. Yemen

Yemen, rocveteyê verroci ê nimgîrawa Ereban dî ca gena. Diwan dî nameyê Yemen çend dori hikayeya Hz. Suleymani u Belqîs dî viyeren. Belqîs melikeya Yemeni ya u ino het ra nameyê cê zîkîr beno.

Va mî di Belqîsê Yemên, şari Yemên çînên remên

Derdi Hudhud va dî hê vên, Suleymani va ma hê vên

Belqîs, Yemen id bi yo şah, hemînu va maşaellah

Va la ilahe illellah, va Suleyman eminullah (m. 5/97)

3.2.5.2. Şaristani

3.2.5.2.1. Çolig

Çolig, şaristananê Tırkiye ra ya. Şaristani ki tor ziyed Zazayi tede cuyeni u Zazaki tede qal bena, inê şaristanan ra yo. Diwan dı cayêk dı nameyê Çoligi viyerenö. Huni qê cayê kalikanê xu Çoligi ramocneno.

Mehmed ‘Eli şari Huni Begxani, von mehlê ma r’ voni bariğ Fexrani
Fexran dewê Çolig ha nızdê Çani, vonu şıma zaf bıwonin Qur’ani (m. 6/222)

3.2.5.2.1.1. Çan

Çan, dewanê merkezê Çoligi ra ya. Pê alımanê pılan u şêxan dewêka namdar a. Diwan dı Mela Huni wext dewa kalikanê xu ra behs keno, pê ina dew cayê kalikanê xu terif keno.

Mehmed ‘Eli şari Huni Begxani, von mehlê ma r’ voni bariğ Fexrani
Fexran dewê Çolig ha nızdê Çani, vonu şıma zaf bıwonin Qur’ani (m. 6/222)

3.2.5.2.1.2. Fexran

Fexran, dewanê merkezê Çoligi ra ya. Mela Huni eslê xu ina dew ra yo. Kalikanê Huni ra Mela Nasır, Fexran ra şıyo Hun u uca dı mendo. Huni wext cayê pılanê xu ra behs keno, behsê bariğê Fexrani keno.

Mehmed ‘Eli şari Huni Begxani, von mehlê ma r’ voni bariğ Fexrani
Fexran dewê Çolig ha nızdê Çani, vonu şıma zaf bıwonin Qur’ani (m. 6/222)

3.2.5.2.2. Edena

Edena, şaristananê Tırkiye ra ya u mıntıqaya dengızö sıpi dı ca gena. Diwan dı teyna yo dor nameyê cê viyerenö. Verco qumaşê kefeni Edena ra ameni u meşhur bı, diwan dı ino xısusiyetê qumaş ya zi kefenê Edena ca geno.

Ruh şun caverdun bedeni, gen pıra kefên Edeni
Gucak u mayek tede ni, merg ha yenu sê qedeni (m. 4/34)

3.2.5.2.3. İstanbul

İstanbul, şaristano tor pil u tor qelabalıx ê Tırkiye yo. Diwan dı dorêk nameyê cê viyeren. Qê meselaya çepgiran u hediseyanê inan nameyê İstanbuli ca geno.

Telebê çêp kên leq leq, İstanbul ıd kên teq req
Nurani warzên mutleq, bızan 'eqidê iman (q. 6/62)

3.2.5.2.4. Xarpêt

Xarpêt, şaristananê Tırkiye ra ya u mıntıqaya şerqi dı ca gena. Diwan dı wext Seyda Behri ra behs beno, qê cayê cuyayışê cê nameyê Xarpêti ifade beno. Ini cayan dı qê Xarpêti ifadeyê el-Eziz zi viyeren.

Seydê Xarpêt el- 'Ezizi, heyron wahar zerra zizi
Seyda ma ri payşt u pizi, xof Homay ra bennu lizi (q. 14/14)
Şehri 'ezimu el- 'Eziz, ya Rebb, seydê bıkr 'eziz
Ma şermayên yi ra bin liz, Seyda Behri nesla temiz (q. 14/19)

3.2.5.2.4.1. Gozerek

Gozerek, dewanê qezaya Depê ê şaristanê Xarpêti ra ya. Diwan dı nameyê ina dew dorêk viyeren. Mela Behri ina dew dı mudeyêk medresa wenda.

Seyda yo 'alimu zeki, feqi seydê Gozereki
Wesfon yi von ez pê feki, 'eşqi seydê xu zerre ki (q. 14/5)

3.2.5.2.4.2. Ğeydmem

Ğeydmem, dewa qezaya Pali ê şaristanê Xarpêti ya. Diwan dı nameyê ina dew dorêk ca geno. Ğeydmem, dewa ki Mela Behri tede ameyo dınya nameyê ina dew o.

Seyda yo seydê Ğeydmemi, yi ma vısti moni ğemi
Seyda Behri behr ıd gemi, ci ri bermên dari lemi (q. 14/4)

3.2.5.2.4.3. Hun

Hun, nahiye qezaya Pali ya. Mela Huni tiya dı ameyo dınya u tiya ra yo. Diwan dı semedê cayı teyna dorêk nameyê Hun viyeren. Cayanê binan dı ifadeyê Huni ca geno u Mela Muhemmed qê mexlesi ifadeyê Huni şıxulnen.

Huni “inna lillahi” von, “inna ileyhi raci’un”

Emir Homay yo kaf u nun, dewê ma zi Beyhani Hun (q. 14/29)

Huni vonu Homay mepers, Huni vonu tim tim biters

Kelim u xu rut resê yo werus, Xızır da Kelimi weş ders (m. 6/157)

Mela Huni diwan dı vera ifadeyê Hun, nameyo Tırki ê nahiyea Huni zi dano. Cayêk dı Beyhani u cayêk dı zi Begxani şıxulneno.

Huni “inna lillahi” von, “inna ileyhi raci’un”

Emir Homay yo kaf u nun, dewê ma zi Beyhani Hun (q. 14/29)

Mehmed ‘Eli şari Huni Begxani, von mehlê ma r’ voni bariğ Fexrani

Fexran dewê Çolig ha nızdê Çani, vonu şıma zaf bıwonin Qur’ani (m. 6/222)

3.2.5.2.4.4. Pali

Pali, qezayê şaristanê Xarpêti yo. Nahiyea Hun a ki Mela Muhemmed tede cuyeno besteyê qezaya Pali ya. Diwan dı ifadeyê Pali, qê Zazakiya ina mıntıqa yeno şıxulnayış.

Telğrafî Fatiha don, pê Zazaki Pali ra von

Ğıday wucud pê awk u non, heyne heyne pê hewa hon (q. 14/32)

Huni kennu tîkê qali, pê Zazaki şari Pali

Anu lisan enni hali, enni hali enni ali (m. 6/151)

3.2.6. Royi, Kuyi u Dengizi

3.2.6.1. Royê Muradi

Murad, royêko gırd u hira yo ki hududanê zaf şaristanan ra viyereno. Diwan dı cayêk dı nameyê cê qê wesıfnayışê ilmê Seyda Behri viyereno.

‘İlim seydê roy Miradi, wesfon seydê seni adi

Nışken wesfo pine padi, rınd eya wa verra cadi (q. 14/7)

3.3. Tebiet

3.3.1. Alemo Kozmik

Galaksiya ki dinya zi tede ya u pa insanen xeylêk mexluqati tede cuyeni, her roc zaf hediseyi beni u zaf çiyi tede esti. Dinya dı her çi pê wextêk u pê sebebêk beno. İnsani verini semedê izahkerdışê inan zaf renc daya. Wexto modern dı qê ini hediseyanê her yoyi pê ilm u fen izahat vıraziyo u sebebê inan ameyo kıfşkerdış.

Benateyê insan u kainat dı munasebetêko pil esto. Merdım wext kainat fam bıkeru hına rahat eşkeno insani zi fam bıkeru. Hetu bin ra fambiyayışê insani yeno menaya fambiyayışê kainati. Ino semed ra insan u kainat, yobinan keni tamam (Aktaş, 2008, r. 24). Diwan dı qê heme galaksi u dinya nameyê xeylêk çıyan viyereneno u ino sernuşte dı ini izah beni.

3.3.1.1. Astore

Astore, cismi ki şewanê tariyan dı asmin dı beriqiyeni, nameyê inan o. Wext tic veciya, roşnayıya tici ra astareyi beni vini u nêeysiyeni. Diwan dı cayı ki ifadeyê astareyan tede viyereneno ini cayan dı menaya raşt dı ca diyeno astareyan.

Xal va warza hê guştari, sunneto hon vêr têştari

Şo numac bıç' vêr astari, astarê sıbay hê tari (m. 6/96)

Tu qê xatiri Ehmedu'l-muxtari, selat u selam yi ri hezey astari

Tu qê xatiri ni nımac têştari, ilahi tu du'ani ma bıç' qebul (q. 10/3)

3.3.1.2. Asmin

Asmin, serê riyê erdi pê rengêko kewe qefilneno, tebeqayê riyê cori yo. Diwan dı asmin menaya raşt dı yeno şıxulnayış u dı cayan dı viyereneno.

Vire virson asmin gurron, subhanallah vono qirron

Dik asmıno vendon firron, ey zerr hon ra dı bıç' haya (q. 11/27)

Duni palka bêadır o, asmên cori sê çadır o

Varo seni bon sadır o, Homay timotım qadır o (m. 6/156)

3.3.1.3. Aşm

Aşm, mudeyo ki dormaleyê dinya dı geyrena u wexti xu kena tamam, nameyê cê yo. Zereyê yo aşm dı goreyê wexti ra 28, 29, 30 u 31 roci esti. Diwan dı ifadeyê aşm menaya raşt dı ameyo şıxulnayiş.

Çı aşmêka Remezan, tede nazıl bı Qur'an

Tede ruce gun insan, tede teqennu şeytan (m. 2/61)

Dadi babi amê yoca, paştê babi d' quwwet pocya

Kot rehmê dadi hin nicya, new aşm debi tı ra vicya (m. 4/4)

3.3.1.4. Germ

Germ, zıdê serdi yo. Eğleb aşmanê amnani dı germi vıraziyeno. Diwan dı, dı dori ifadeyê germ viyereno. Şair wextê germi dı werdişê zebeşan tewsiye keno u germi ver eciziya xu ifade keno.

Selamo bıdır weşo, pers bıç' hali niweşo

Tu germ id bu zebeşo, tu hin nêbenni teyşo (m. 2/69)

Germê leşê mı vicenna, binay bedên mı ricenna

Mağê katun mı nicenna, tırba newi micmicenna (m. 4/75)

3.3.1.5. Hor

Hor, riyê erdi ra berz dı ca geno u sey pêşê purti eyseno. Diwan dı, dı dori ifadeyê hori viyereno. Ini cayan dı menaya raşt dı yeno şıxulnayiş.

Seni bennu ma ser ra hor, seni varnenu vart u vor

Seni felêk vırazên dor, ey zerr hon ra dı bıç' haya (q. 11/26)

Dari dunya d' ennu "zulm la yedum", enni voni ma wekên adır u mum

Eskêri Zerduşi ha kênni hucum, hori Homay yinu seru kenu gum (m. 6/226)

3.3.1.6. Horyes

Horyes, raqılyayişê vor o. Diwan dı cayêk dı ca geno u menaya mecaz dı ameyo şıxulnayiş. İnsan wext bı extiyar, beden u quwetê cê sey horyesi yeno war.

Resa hiris resa cores, resa puncas bennu hores

Rızq yi kunu çeng u wurdas, yo ruc veyşu yo ruc mirdas (m. 4/19)

3.3.1.7. Laser

Laser, awa ziyed a. Ina aw varayîşê varano ziyed ra pey zîrar dana dor u dormaleyê xu. Diwan dî, dî dori ifadeyê laser viyerenê. Cayo verin dî menaya raşt dî yeno şîxulnayîş. Ê dîyîn dî semedê omara eskeranê Hz. Suleymani ifadeyê laser şîxuliyeno.

Reyêy varun mî gurrena, lay lasêr mî zaf xurrena

Cini heme dezurrena, vuna ağay mî zurrena (m. 4/38)

Pê yo eskêr yen şîma ser, hemino ken yo seraser

Esker bun varon u laser, Suleyman ra va çîmo ser (m. 5/78)

3.3.1.8. Puk

Peşêk ra wext vora xîşn bîvaro u peşêk ra zi hewa biyero puk vîraziyeno. Diwan dî teyna yo dor ca geno. Goreyê diwani wext zîmistanan puk vîraziya, merdîm gereka teber nêveco.

Zîmistoni bon puko, tu mevic teber buko

Rebbi r' 'îbadet bîko, dewuc nêreson suko (m. 2/84)

3.3.1.9. Roc

Roc, wextê vist u çar saeti yo. Vist u çar saetan dî dorêk roc qediyeno u yona roc dest pêkeno. Saet wext duyêsê nîmeyê şew bîviyero roco newe dest pêkeno u heta heyne eyni wext dewam keno. Diwan dî ifadeyê roc hem menaya raşt dî şîxuliyeno hem zi qê zîddê şew yeno vatîş.

Dêsi Muherremu'l-Heram, roc yene Huseyn bî imam

Nîmac sibay kerd wend kelam, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/13)

Wahar suku wahar dewo, wahar cîndo wahar dêwo

Zîkir kerdin roc u şewo, Suleyman pê qelbu lewo (m. 5/30)

3.3.1.10. Tic

Tic, merkezê heme seyyareyan dî ca gena u hem roşni hem zi germi dana îni seyyareyan. Diwan dî yo bî yo nameyê tic ranêviyerenê; feqet hikayeya Hz. Yusufî u

Zelixa dı Hz. Yusuf wext hono ki diyo babiyê xu Hz. Ye‘qubi ra vano, ifadeyê “aşm u ruc, yundes astarê”, “aşm u ruc u astaro ra” şıxulneno. Tiya dı ifadeyê “aşm u ruc” yeno menaya “aşm u tic”.

Va mı hon id di zaf sarê, aşm u ruc yundes astarê

Mı r’ secde bi sarê sarê, hê vên Yusufi Ken‘ani (m. 3/6)

May pi Yusuf bîraro ra, aşm u ruc u astaro ra

Ruşa virêşt pê yaro ra, hê vên Yusufi Ken‘ani (m. 3/150)

3.3.1.11. Varan

Varan, pê awa horan yeno riyê erdi. Qê heme çiyi elzem o. Diwan dı hem menaya raşt dı hem zi menaya mubalağa dı ameyo şıxulnayiş. Beyita verin dı menaya raşt esta u waziyeno ki varan dı teber meveciyên, mısafır zi mekerên teber. Beyita dıyın dı qê ziyed ra bermayişê Hz. Ye‘qubi mubalağa vıraziyeno u ifadeyê varan şıxuliyeno.

Vac bismillah akır ber, varon id mevic sefer

Musafır mekır teber, mıqat mekır del u her (m. 2/34)

Xeyal xu d’ Yusuf çarnenu, sê mılçiko wesarnenu

Sê varon hesro varnenu, hê vên Yusufi Ken‘ani (m. 3/123)

3.3.1.12. Serd

Serd, taybiyayişê germi yo. Zaf ziyed bo merdım çiyeno ya zi qerisiyeno. Diwan dı ifadeyê serd hem menaya raşt dı hem zi mecaz dı şıxuliyayo. Beyita verin dı menaya raşt esta u wext zımiston bo, serd beno ziyed. Beyita dıyın dı ifadeyêko mecaz esto. Merdım wext vateyê Homayî nêkero u rayirê ey ra dur kuwero, pê idyomêk “vate ra serdbiyayiş” ameyo şıxulnayiş.

Zımistoni bon serdo, bon meyyit ennu ‘erdu

Hezey insani k’ merdo, pê vor iz kefen kerdo (m. 2/85)

Rebbi vun tu qê eyına kerd, la qê tu vatê mı nikerd

Vatê mı ra tu bibi serd, bızun ık tu hebê xu werd (m. 4/50)

3.3.1.13. Vire

Vırsayışê vireyan, eğleb pa varon beno. Wext varayış dı vireyi vırseni. Diwan dı teyna cayêk dı ifadeyê vire esto u menaya raşt dı şıxuliyayo.

Vire vırson asmin gurron, subhanellah vono qirron

Dik asmino vendon firron, ey zerr hon ra dı bîb' haya (q. 11/27)

3.3.1.14. Vor

Vor, zımıstan varena. Awa ki horan dı ca gena cemıdiyena u sey vor yena war. Diwan dı ifadeyê vor menaya raşt dı ca giroto.

Seni bennu ma ser ra hor, seni varnenu vart u vor

Seni felêk vırazên dor, ey zerr hon ra dı bîb' haya (q. 11/26)

Payiz yun war pêl daro, bon haway bê debaro

Varennu vor u varo, bu payzonu hınnaro (m. 2/80)

3.3.2. Mefhumi Wexti

Dınyaya ki insani u mexluqati bini tede cuyeni, hetê wexti ra zafı mefhumi cê esti. Dınya, aşm u tic wext dormaleyê xu u dormaleyê yobinan dı geyreni u wexti ciya ciyayi yeni meydan. Diwan dı hetê teknikê inê wextan ra qet ifadeyêk nêviyereni, teyna qê cuyayışê inê wextan ifadeyi u mefhumi ca geni.

3.3.2.1. Mewsimi

Yo serr dı çar mewsimi esti u her mewsım hiri aşman ra yeno meydan. *Diwanê Huni* dı çar mewsimi zi viyereni.

3.3.2.1.1. Wesar

Mewsımê ganıbiyayışê tebiet u riyê erdi yo. Goreyê diwani ino mewsım dı dari vıl akeni, erd beno gani, heywanat u heşerat veciyeno teber.

Wesaro 'erd bon gani, pê çıman 'ibrêt bani

'Eqıl diyaw insani, insan wahar imani (m. 2/86)

Amê vıl vomê wesar, bennu weş pırani tar

Hin abenna villê dar, gêrenni kesey u mar (m. 2/87)

3.3.2.1.2. Amnan

Mewsimo tor germ o. Goreyê diwani amnan dî insani şini wareyan, ticê amnani ver merdîm xu dano vêrsiyanê daran. Xura insan gereka inî aşman dî teat u îbadet zi xu vir ra nêkero.

Amnoni tu vic waro, yari bîkîr meb' yaro

Amnono şu bin daro, zaf giro mekîr baro (m. 2/76)

Ame amnon amnono, hin ame weqti hono

Wanena tuwê şono, meqbul tu bê cîwono (m. 2/77)

3.3.2.1.3. Payiz

Mewsimê mergê tebieti yo. Goreyê diwani payiz dî insani wareyan ra yeni war, serr bena extiyar, insani deb u debar dekeni, peli daran yeni war u hîni varan vareno, vor varena.

Payiz ware ra bê war, serr ha benna ixtiyar

Zaf dekir debr u debar, Homay ma nikur bêwar (m. 2/79)

Payiz yun war pêl daro, bon haway bê debaro

Varennu vor u varo, bu payzonu hînnaro (m. 2/80)

3.3.2.1.4. Zımistan

Mewsimo tor serd o. Goreyê diwani zımistanan beno puk, insani teber nêveciyeni, insani nêşkeni xu bîresni sukan, hewa zaf beno serd, erd beno sey meyiti u vor her cayi sey kefen retîbnena.

Zımistoni bon puko, tu mevic teber buko

Rebbi r' 'îbadet bîko, dewuc nêreson suko (m. 2/84)

Zımistoni bon serdo, bon meyyit ennu 'erdu

Hezey insani k' merdo, pê vor iz kefen kerdo (m. 2/85)

3.3.2.2. Aşmî

Diwanê Huni dî nameyê aşman goreyê teqwimê Hicri ameyo dayiş. Teqwimê Hicri, teqwimo dinî ê alemê îslamiyeti yo. Serra 622yi ê hicretê Hz. Pêğemberî

destpekerdişê teqwimi hesıbiyeno u rocê verini ê aşma Muhherremi zi sernewe qebul beno. Teqwimê Hicri, 354 roci yo, benateyê teqwimê Hicri u Miladi dı nızda 10 roci ferq esto (Akgür, 2010, r. 487-490). Diwan dı nameyê aşman, goreyê teqwimê hicri viyereno. Nameyê aşman şıirêk dı pêdima yeno vatış, nameyê çend aşman sewbina cayan dı zi viyereno.

3.3.2.2.1. Muhherrem

Muherrem, aşma verin a Hicri ya, sewbina miyanê çar aşmanê hereman dı zi ca gena. Diwan dı nameyê aşma Muhherremi cayêk dı qê aşm omariyeno. Dı cayanê binan dı zi semedê Hz. Huseyini şıxuliyeno. Goreyê diwani Hz. Huseyin desi aşma Muhherremi dı beno imam u heyne desi ina aşm dı guyna cê rışıyena u beno şehid.

Receb u zulqe 'de hem, zulhicce hem muherrem

Çeher aşm bi muhterem, selewat helnenna gem (m. 2/63)

Dêsi Muhherremu 'l-Heram, ruc yene Huseyn bı imam

Nımac sıbay kerd wend kelim, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/13)

Guynê Huseyn çıqas sur a, Şemir sarê yi kerd tira

Dês Muhherrem ruc 'Aşura, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/19)

3.3.2.2.2. Sefer

Sefer, aşma diyın a Hicri ya. Diwan dı teyna dorêk nameyê cê viyereno. Beyit dı pa nameyê aşm çend şireti ca geni. Şair wazeno ki merdım şari rê nezer nêkero, qeder inkar nêkero u wext yo xeber da ina xeber heyne nêvaco, tekrar nêkero.

Aşmê diyına sefer, tu çi şari mek' nezer

Çerrê inkar mek' qeder, çerrê tekrar mek' xeber (m. 2/64)

3.3.2.2.3. Rebi'ul-ewwel

Rebi'ul-ewwel, aşma hirin a Hicri ya. Diwan dı cayêk dı nameyê cê viyereno. Pa nameyê aşm çend şireti zi ca geni. Şair wazeno ki merdım mewlid bıdo, mısafir bıgero, kafir medh nêkero u fasıqan ra zi abırıyo.

Rebi 'ul-ewwel axır, mewlid bíd' big' musafir

Çerrê medih mek' kafir, fasıqa ra bı abır (m. 2/65)

3.3.2.2.4. Rebi‘u’l-axır

Rebi‘u’l-axır, aşma çarın a Hicri ya. Diwan dı ini wırdi aşmi yo beyit dı ca geni. Şair pê ifadeyê “Rebi‘ul-ewwel axır” nameyê wırdi aşman zi omareno.

Rebi‘ul-ewwel axır, mewlid bîd’ big’ musafir

Çerrê medîh mek’ kafır, fasıqa ra bı abır (m. 2/65)

3.3.2.2.5. Cemaziye’l-ewwel

Cemaziye’l-ewwel, aşma pancın a Hicri ya. Herçiqas ına aşm pê nameyê cemziye’l-ewwel name bıbo zi şair diwan dı nameyê cemazi’l-ula şıxulnayo. Diwan dı teyna cayêk dı nameyê ına aşm viyeren.

Cemazi’l-ula uxra, tobe bîk’ gunon xu ra

Varo varennu mux ra, mux iz vicenna bux ra (m. 2/66)

3.3.2.2.6. Cemaziye’l-axır

Cemaziye’l-axır, aşma şeşın a Hicri ya. Diwan dı wırdi aşmi piya ca geni. Semedê aşma cemaziye’l-axır ifadeyê “cemazi’l-ula uxra” dı, ifadeyê uxra ca geno u aşma axır ramocneno. Pa nameyê aşm heyna çend şireti şairi ca geni.

Cemazi’l-ula uxra, tobe bîk’ gunon xu ra

Varo varennu mux ra, mux iz vicenna bux ra (m. 2/66)

3.3.2.2.7. Receb

Receb, aşma hotına a Hicri ya. Diwan dı teyna dorêk ca gena u pa nameyê hirina aşmanê binan piya yena omaritiş. Receb, aşma verin a “sêma” ya. Semedê hiri aşmanê mubarekan Recep, Şe‘ban u Remezan miyanê Zazayan dı ifadeyê “sêma” yeno şıxulnayiş. Wext ma oniyeni menaya ına kelime; sê menaya hiri dı ya u ifadeyêko Fariski yo. Ifadeyê “ma” ya zi “mah” zi Fariski yo u menaya aşm dı yeno şıxulnayiş, herfa peyin a kelime kuwena u vatış dı nêvaciyena.

Receb u zulqe ‘de hem, zulhicce hem muherrem

Çeher aşm bi muhterem, selewat helnenna ğem (m. 2/63)

3.3.2.2.8. Şe‘ban

Şe‘ban, aşma heştin a Hicri ya, eyni wext dı aşma dıyın a sêma ya. Diwan dı teyna dorêk nameyê cê viyeren. Şair wext ca dano ina aşm, vano; pancêsi ina aşm şewa beraeti ya, kam zereyê yo serr dı çiyoy ki waştı mılaiketi inan beni semawat.

Şe‘ban bi pancês şewê, beraeti bân newê

Milakêti bân lewê, ma ra wazêni yewê (m. 2/62)

3.3.2.2.9. Remezan

Remezan, aşma newın a Hicri ya. Aşma girotişê roceyan a. Heme bısılmaneyi aşma Remezani dı panc ferzanê islami ra ferzê roceyi ani ca. Ina aşm dı Qur‘an nazil biyo u ina aşm sertacê heme aşman a. Şewa leylet‘ul-qedr ina aşm dı ya u hınzar aşman ra efdel a. Diwan dı, dı dori nameyê aşma Remezani viyeren. Şair ini cayan dı qê aşma Remezani vano; ina aşm dı Qur‘an nazil biyo, tede roce geriyo u şeytan zi ina aşm dı teqeno.

Çı aşmêka Remezan, tede nazıl bı Qur‘an

Tede ruce gun insan, tede teqennu şeytan (m. 2/61)

Şew ruc bıwan tu Qur‘ani, xu bık‘ wahari ‘irfani

Tepiş rucê remezani, ey zerr hon ra dı bıb‘ haya (q. 11/18)

3.3.2.2.10. Şewwal

Şewwal, aşma desın a Hicri ya. Diwan dı, dı dori nameyê cê viyeren. Cayo verin nameyê aşm viyeren u ca diyo hiri sıfatanê Homayi. Cayê dıyın dı zi semedê tarixê herbê Uhudi nameyê aşma şewwali ca geno.

Aşmê desına şewwal, celal cemal u kemal

Hire sıfê bân zılal, hini bennu vin deccal (m. 2/67)

Aşmê şewwal rucu kire, serrê hicrê iz bi hire

Hemze hem ağaw‘ hem mire, Hemze kışıya bı şehid (q. 7/15)

3.3.2.2.11. Zilqede

Zilqede, aşma yondesın a Hicri ya. Diwan dı nameyê cê teyna dorêk viyeren u tiya dı zi pa çendna aşman teyna nameyê aşm ca geno.

Receb u zulqe 'de hem, zulhicce hem muherrem

Çeher aşm bi muhterem, selewat helnenna ğem (m. 2/63)

3.3.2.2.12. Zilhicce

Zulhicce, aşma duyesın a Hicri ya u aşma peyin a. Nameyê ina aşm diwan dı teyna dorêk u pa çend aşmana binan ca geno.

Receb u zulqe 'de hem, zulhicce hem muherrem

Çeher aşm bi muhterem, selewat helnenna ğem (m. 2/63)

3.3.2.3.Roci

3.3.2.3.1. Yene

Yene, semedê bısılmanan rocêko bimbarek o. Pê ifadeyê cum'a zi yeno zanayiş. Kelimeya cum'a, cem ra yena u menaya pêserardış, pêser ameyayiş dı şıxuliyena (Karaman, 1993, r. 85). Diwan dı semedê roci ifadeyê yene, qê ibadetê ê roci ifadeyê cum'a yeno şıxulnayiş.

Rucu yene şu nimac, cum 'i ra ver we 'zu vac

Cema 'eti bıkır gac, tu mura wenni mepac (m. 2/52)

Sewbina cayanê diwani dı heyne semedê rocê yeneyi çendna beyiti esti. Hz. Huseyin rocê yeneyi beno imam, Hz. Pêğember rocê yeneyi qê herbê Uhudi bısılmanan arê dano, çoras laci Hz. Dawudi zi rocê cum'ayi mîreni.

Dêsi Muherremu 'l-Heram, ruc yene Huseyn bı imam

Nımac sıbay kerd wend kelam, dunya ra şı Hezret Huseyn (q. 4/13)

Pêğembêr ma vica minber, ruc yene ari da 'esker

Hotê 'esker şı Uhud ser, Hemze kışıya bı şehid (q. 7/9)

Dawud wahar çores laci, rucu yene sêr nimaci

Heme merdî tu ri vaci, vêr Suleymani sertaci (m. 5/11)

3.3.2.3.2. Şeme

Şeme, rocê yeneyi ra pey o. Diwan dı, 2 cayan dı rocê şemeyi ca geno. İnan ra cayo verin dı teyna qê ifadeyê inê roci ca geno, ê dıyın dı herbê Uhudi rocê şemeyi bı.

Rucu şeme bîb' talîb, tu herb ir benni ğalîb

Wa yobi qelb u qalîb, cema 'et id tu lalîb (m. 2/53)

Tarix hicrê resâ hiri, rucu şeme rucu kire

Hemze hem ağaw' hem mire, Hemze kışıya bı şehid (q. 7/7)

3.3.2.3.3. Kire

Kire, rocê badê şemeyi yo, pê ifadeyê bazar zi yeno zanayış. Diwan dı, dı dori viyerenö. Cayo verin dı wextê omaritişê rocan dı ca geno. Ê dıyın rocê kire ya zi bazar, rocê mergê Seyda Mela Behri yo.

Rucu kire tu ron dar, ponc fasîqo hê waspar

'Eqreb qela merre mar, yo zi bıkış kutuk har (m. 2/54)

Seyda hem ağa w' hem mire, wefatî yi bazar kire

'Emir seyde neway hire, suhbê seyde şeker şire (q. 14/15)

3.3.2.3.4. Dışeme

Dışeme, rocê badê bazari yo. Diwan dı teyna dorêk nameyê cê viyerenö u ino ca dı zi şireti ca geni.

Ruc dışeme tı bîwaz, meşu sefer bê ambaz

Guştari mek' def u saz, Homay ra dewlet mewaz (m. 2/55)

3.3.2.3.5. Sêşeme

Sêşeme, rocê badê dışemeyi yo. Diwan dı dorêk viyerenö. Ina beyit dı pa nameyê roci çend şireti ca geni.

Rucu sêşeme şu ğeza, pê fuze vicên feza

Çirre mevac ez ez a, tavilde yennu qeza (m. 2/56)

3.3.2.3.6. Çarşeme

Çarşeme, rocê badê sêşemeyi yo. Diwan dı, dı dori ca geno. Cayo verin dı qê roco çarşeme durvındertışê dayış u girotişi şiret esto. Cayo bin dı zi muşriki qê herb rocê çarşemeyi veciyayi Uhud.

Ruc çarşeme megir med', qê paşmuri bu cemed

Tım tım bıwan pê 'eded, "qul huwellahu ehed" (m. 2/57)

Ruc çarşeme yeni ra ver, kafır asêb' şib' Uhud ser

Ebu Sufyan ız bıb' rehber, Hemze kışiya bı şehid (q. 7/10)

3.3.2.3.7. Paşeme

Paşeme, rocê badê çarşemeyi yo. Diwan dı teyna dorêk rocê paşemeyi viyeren, ino ca dı zi qê çend çıyan şireti ca geni.

Rucu paşeme şu sefer, werdiş id bê sufri ver

Tu mevac heme xeber, çirrê tu meb' çımteber (m. 2/58)

3.3.2.4. Wexti Roci

Yo roc, vist u çar saeti yo. Zereyê roci dı goreyê ifadekerdişê miletan u zıwanan wexti ciya ciyayi ca geni. Diwan dı wexti zereyi roci egleb pê wextanê nımaci ifade biyi. Nımecê sıbayi, nımacê têştari, nımacê yêri, nımacê şani u nımacê 'ışa semedê wextanê zereyi roci ra yi; feqet bê inan zi ifadeyi sêrsıbay, sêr sehêr, şew, şew u ruc zi ca geni.

3.3.2.4.1. Sıbay

Sıbay, wextê veciyayışê tic ra ver o. Diwan dı ifadeyê nımacê sıbayi şıxuliyeno. Ge ge zi semedê ayabiyayış u destpêkerdişê roci ca geno.

Hemdê nımac sıbayi, bıkır qê zati Homayi

Hikmeto ra vec yo vayi, awkê tu yenna hay hayi (m. 1/9)

Sıbayo ro bıb' ari, bê ari moş key şari

Cema 'et id mek' yari, dunya fani sê wari (m. 2/36)

3.3.2.4.2. Serê Seheri

Serê Seheri, wextê veciyayîşê tici ra ver o, ifadeyê ferfecir zi vaciyeno. Diwan dî pê kelimeyê “sêr sehêr” yeno vatîş. Diwan dî, dî dori viyereno u qê ina saet ardîşê selewatan tewsiye diyeno.

Selewatê sêr sehêr, qê Muhemmed Pêğembêr

‘Eqide zaf weş xebêr, bîzan ‘eqidê iman (q. 6/3)

Selewatê sêr sehêr, qê Muhemmed Pêğembêr

Şerr mekîr zaf bîkîr xeyr, tu hikmeto bîkîr sêr (m. 1/3)

3.3.2.4.3. Serê Sıbayi

Serê Sıbayi, destpêkerdîşê roci yo. Wextê serê seheri ra pê yo. Diwan dî pê ifadeyê sêrsıbay ca geno. Şair wazeno merdîm ino wext dî qê Homayi hemd biyaro u çay bîşîmo.

Hemdê şani sêrsıbay, mexsus qê zati Hoday

Selat selam sê haway, qê Muhemmed Mustefay (m. 1/1)

Çadır çadırê Hoday, bîk’ ita ‘êt piy u may

Leymun dekîr moni çay, sêrsıbayu tu bu say (m. 2/46)

3.3.2.4.4. Têştare

Têştare, nimeyê roci yo, pê nameyê nimroc zi ifade beno. Diwan dî ifadeyê têştari ca geno. Egleb qê nimacê têştari viyereno. Cayêk dî zi semedê wextê şehidbiyayîşê Hz. Huseynî, ifadeyê têştari ra ver ca geno.

Hemdê nimac têştari, bîkîr zati Homa ri

Çerrê kerro merz şari, xu mek’ sey deng u ari (m. 1/10)

Hezret Huseyn mend bêwari, Sinan hucum kerd sê mari

Yi Huseyn kışt vêr têştari, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/18)

3.3.2.4.5. Yêre

Yêre, wextê nimroci ra pey u şani ra ver o. Diwan dî hiri dori ca geno u heme inî cayan dî semedê nimacê yêriyi viyereno.

Guri ra ver hêvêri, ek tu kerd nîmac yêri

Vac tu şîn cennêt sêri, la ilahe illellah (q. 9/19)

Desmac big' pê awkê deri, tîm tîm bîşîm awkê meri

Tu cameverd nîmac yêri, ey zerr hon ra dî bîb' haya (q. 11/12)

3.3.2.4.6. Şand

Şand, wextê yêriyi ra pey u 'îşa ra ver o. Pê ifadeyanê şan u şand yeno zanayîş. Çend cayanê diwani dî viyereno u qê wextê nîmaci yo.

Hemdê nîmaci şani, qê Rebbi 'ezîmşani

Yi hikmet daw' insani, insan wahar imani (m. 1/12)

Homay hikmêt dê insani, tu pê çıman 'ibrêt boni

Tu cameverd nîmac şani, ey zerr hon ra dî bîb' haya (q. 11/13)

3.3.2.4.7. 'Îşa

'Îşa, wextê şani ra pey o u heta nîmacê serê sıbayi yo. Diwan dî çar dori viyereno u heme cayan dî zi qê ifadekerdîşê wextê nîmaci yo.

Hemdê nîmac 'îşay şew, qê Homay tewbe bîk' rew

Tewbe bîkîr heram mew', awka serdîn dari tew (m. 1/13)

Kami kerd nîmac 'îşa, Cehennem id nêvêşa

Zerra ğemin kennu şa, la ilahe illellah (q. 9/21)

3.3.2.4.8. Şew

Şew, wextê rocawanê tici ra heta heyne rocveteyê tici yo. Şew, pê tari u zulumatî zi ifade bena. Ino wext dî tic şîna kuwe u her ca beno tari. Zaf cayanê diwani dî ifadeyê şew esto. Eġleb ifadeyi tariyiya şew, ibadet u teatê şew u roc viyereni.

Şewa tari moş xebêr, şew akerde meverd bêr

Mîqat bîk' astor u hêr, maç mekîr hem mek' deyêr (m. 2/38)

Bîkîr du'a roc u şew, selametê bîwaz rew

Be'di newsê hotê yew, hezey şerri enna şew (m. 1/39)

3.3.3. Çar Unsurî

Aw, herr, adır u hewa çar unsur i. Qê inan ifadeyê enasîrê erba‘a zi vaciyeno. Tebiet u mexluqat pê ini çar unsuran niyayo pêra. Der u dormaleyê kainati herr, adır, aw u hewa yo. Hem beden hem zi ruhê insani zi heme ixtiyacanê xu pê ini çar unsuran vineno (Apuhan, 2021, r. 560).

3.3.3.1. Aw

Aw, semedê cuyayîşê heme mexluqatan u tabieti elzem a. İnsan bê aw nêşkeno bıcuyo u tebiet bê aw beno wîşk. Diwan dı zaf ehemiyet diyayo aw u semedê cuyayîşê insani çıyo tor efdel ameyo omartış.

Homay rızqi mexluq vonu, Mika 'il nusenu donu

Dunya d' rızq ma awk u nonu, dunya d' rızq ma hawa honu (m. 6/99)

Gun insani guno mundo, guvdê insani ha hun do

Nesib insan awk u nun do, ge sukun do ge dewun do (m. 4/1)

3.3.3.2. Herr

Herr, riyê erdi yo. Mexluqat ser cuyeno. Tebiet dı çıyo ki ha wuriyeno ha nêwuriyeno pê herr yeno meydan. Diwan dı ifadeyê herr menaya raşt ra zêdiyer menaya mecaz dı hına zaf ameyo şıxulnayîş. Zaf cayanê diwani dı ifadeyê “bînê herr” esto, qestê inê ifadeyi zi qebır a.

Bi vêri xu pençê hikmêt, herr u kerre bi ni 'mêt

Homay yi kerdi hêt hêt, yeni rehmêt xu ra vêt (m. 1/17)

Bini herr id 'ezab esto, ruce biger fêk xu besto

Axiret id tu bîn mesto, vendona ma d' qebra tari (q. 1/8)

3.3.3.3. Adır

Adır, çıyo ki vêşeno nameyê cê yo. Pa ifadeyê adiri ra zaf çıyi bini esti, sey; “çeçê adiri, kılê adiri, tonê adiri, tarumê adiri” u sewbina zafî çı esti. Diwan dı, ifadeyê adiri hem menaya raşt dı yeno şıxulnayîş u hem zi qê teswirê cehennemî zaf cayan dı kelimeya adiri ca gena.

Adir iziman kuyo, wazên sewab run leyo

Wa hamila bur beyo, rınd bıwan heyo heyo (m. 2/90)

Killê adir cehnim sur a, gunu mek' dusenna tu ra

Tobe bıkır biger xu ra, vatê Rebbi r' mevac zur a (m. 4/71)

3.3.3.4. Hewa

Hewa, qê cuyayışê heme mexluqatan elzem o. Mexluqatî pê hewa gani maneni u nefes geni. Diwan dî ifadeyê hawa ca geno u menaya raşt dî yeno şixulnayiş.

Piy u mayi ma ri voni, ma r' herindê awk u noni

Ma r' herindê hawa honi, heyat ma ri xızmet doni (m. 6/18)

Homay rızqi mexluq vonu, Mika'il nusenu donu

Dunya d' rızq ma awk u nonu, dunya d' rızq ma hawa honu (m. 6/99)

3.3.4. Heywani

Diwanê Huni dî ha gird ha gıc beno ca diyano xeylêk heywanan. Heywani ki diwan dî ca geni ya tebietê mıntıqaya ma dî cuyeni ya zi heywani keyeyi. Ini heywanan ra tay heywani menayêka rınd dî ca geni u tay heywanan ra zi menfi behs beno.

3.3.4.1. Aspic

Aspic, teyna yo beyitê diwani dî hiri dori nameyê cê viyeren. Aspic bînê lehifi dî ya u guyna merdîmi wena.

Bin leheyfid aspic êsti, Homay uca d' aspic besti

Homay guyn bon kerda hesti, aspic wênni benni mêsti (m. 6/160)

3.3.4.2. Astor

Diwan dî ehemiyet diyeno astori u qê weyekerdışê astori tewsiye diyeno; çımkî ê verinan pê astori heme kar u gureyê xu kerdên u sey wesayiti muhim bî.

Şewa tari moş xebêr, şew akerde meverd bêr

Mıqat bık' astor u hêr, maç mekır hem mek' deyêr (m. 2/38)

3.3.4.3. Bız

Diwan dı cayêk dı nameyê bız viyeren u weyekerdışê bızan waziyeno. Bızı heywani werde u verco zaf ameni weyekerdış. Hem şîtê hem purt u hem zi goştê inan ra feyde viniyeno.

Mıqat bık' geyon u bız, tu tim bu şırın u rız

Tu zaf mo turun u mız, xeberon id tı bên hız (m. 2/35)

3.3.4.4. Bulbul

Bulbul teyna yo dor diwan dı viyeren u Vengê bulbuli weş o u pê vengê xu yê weşi zaniyeno. Diwan dı zi pê inê xısiyetê xu ca geno.

Bıwan sê bulbuli meli, tu benna zerrê yo weli

Vonu Heci Mehmed 'Eli, ey zerr hon ra dı bıb' haya (q. 11/40)

3.3.4.5. Dıce

Diwan dı, dı dori nameyê dıceyi viyeren u Wırdi cayan dı zi eyne mena u eyne qeyde ca geno, qê nêweşiya weremi werdişê dıceyan tewsiye beno.

Awkê yin qıllan qıco, hezey şıtk yon çıco

Sey hesuro bên mıco, qê werem ir bu dıco (m. 1/18)

Tıra mekır muy mıco, qê werem ir bu dıco

Mare mekır may qıco, vaş u velg şıt kên çıco (m. 2/98)

3.3.4.6. Dik

Heywanê keyeyi yo u diwan dı, dı beyitan dı nameyê cê viyeren u Dik pê ro weriştış u ayakerdişê insanan u heywananê binan diwan dı ca geno.

Dik asmino diki 'erşi, wı kon haya dikon ferşi

Sa'et debi hini ser şi, ey zerr hon ra dı bıb' haya (q. 11/28)

Dik 'erş rındo hezey tawus, wanon venda yi şiş mexsus

"Subhane meliku'l-Quddus", ey zerr hon ra dı bıb' haya (q. 11/29)

3.3.4.7. Hudhud

Qur'an dı wext qıssayê Hz. Suleymani ra behs beno nameyê cê diyeno. Hz. Suleyman hem hukumdarê insanan hem cınan u hem zi mirçikan b1, zıwanê mirçikan zi diya b1 cê. Diwan dı şîira Hz. Suleyman dı vist u hiri dori nameyê Hudhudi viyereneno. Goreyê diwani Hudhud, Hz. Suleymani rê iteatkari keno, emranê cê ano ca.

Yi du 'a wêşt hêdi hêdi, va ya Rebb yo mulk mı r' bîdi

Çerrê çoyi aw mulk nîdi, Suleyman wahar Hudhudi (m. 5/38)

Hudhud va tı pil insani, 'ef bık zaf qıc bo heywani

Va tı zaf pil zaf gırani, amenna tı Suleymani (m. 5/47)

3.3.4.8. Eqreb

Diwan dı cayêk dı nameyê eqrebi viyereneno. Heywanêko jehrın o, jehrê cê insani kışeno. Diwan dı kıştışê eqrebi waziyeno.

Rucu kire tu ron dar, ponc fasıqo hê waspar

'Eqreb qela merre mar, yo zi bıkiş kutuk har (m. 2/54)

3.3.4.9. Ga

Diwan dı, dı dori nameyê gayi viyereneno. Heywanê keyeyi yo u hem quwet hem zi goştê cê ra istifade beno. Diwan dı zi mıqatbiyayışê gayan waziyeno, vaciyeno ki pê heri u gayi piya cıt nêbena.

Mıqat bık' geyon u bız, tu tım bu şırın u rız

Tu zaf mo turun u mız, xeberon id tı bên hız (m. 2/35)

Aşım şiti mêşna sey, mekır cıtê hêr u gey

Zaf meşım ciğaro u çey, pê telaq cini mek' rey (m. 2/125)

3.3.4.10. Her

Diwan dı, dı dori nameyê heri viyereneno. Diwan dı mıqatbiyayışê heri waziyeno; feqet vaciyeno ki pê heri cıt nêbena.

Şewa tari moş xebêr, şew akerde meverd bêr

Mıqat bık' astor u hêr, maç mekır hem mek' deyêr (m. 2/38)

Aşım şiti mêşna sey, mekır cîtê hêr u gey

Zaf meşım cığaro u çey, pê telaq cini mek' rey (m. 2/125)

3.3.4.11. Hing

Hing, miyesi êgmini yi. Mela Huni, diwan dı semedê mîqatbiyayîşê hingan salıx dano.

Ek tu wazên beri ling, mîqat bıkır kerg u hing

Masi mekış pê tîfing, mîqat bıkır tu pîsing (m. 2/100)

Ağay mirê dingo ringo, Zaza mekur bini lingo

Caverd kutuko pîsingo, boni melşe boni hingo (m. 6/167)

3.3.4.12. Kerg

Diwan dı, dı dori nameyê kerg viyeren. Ini cayan dı mîqatbiyayîşê kergan waziyeno u quwetê insanan sey quwetê kergan teswir beno.

Ek tu wazên beri ling, mîqat bıkır kerg u hing

Masi mekış pê tîfing, mîqat bıkır tu pîsing (m. 2/100)

'Emır darê insan derg o, insan gunahkar yo verg o

Quwwêt insan quwwêt kerg o, 'aqîbêt insani merg o (m. 4/6)

3.3.4.13. Kesa

Diwan dı nameyê kesa şeş dori viyeren. Ini cayan dı pê hêdi hêdi u erd ra şiyayîşê cê u wextanê wesari dı veciyayîşê inan ra behs beno.

Buil gêrêni ez sê kesa, pay gêrêni ez hin resa

Mı nikerdin xu dest 'esa, mı nivatin hini bes a (m. 4/29)

Amê vîl vomê wesar, bennu weş pîrani tar

Hin abenna villê dar, gêrenni kesey u mar (m. 2/87)

3.3.4.14. Kutık

Diwan dı menaya menfî dı nameyê kutîki viyeren. Goreyê diwani merdım gereka kutikan u delan weye nêkero u kutîkê har zi bıkışo.

Rucu kire tu ron dar, ponc fâsiqo hê waspar

'Eqreb qela merre mar, yo zi bıkiş kutuk har (m. 2/54)

Vac bismillah akır ber, varon id mevic sefer

Musafir mekır teber, mıqat mekır del u her (m. 2/34)

3.3.4.15. Mar

Mar, diwan dı menayêka menfî dı ca geno. Diwan dı kıştışê maran waziyeno u qê ixanet u qurreti teswir beno.

Rucu kire tu ron dar, ponc fasıqo hê waspar

'Eqreb qela merre mar, yo zi bıkiş kutuk har (m. 2/54)

İblis qebul nikerd Sefî, çeka yi şî lewê refî

Homay, Adem kerd sê şefî, iblis sê mar donu lefî (m. 6/94)

3.3.4.16. Mase

Diwan dı, dı dori nameyê cê viyeren. Dewa Huni, dewa beraji ya u masegeri zi tede zaf beno. Herçiqas maseyi zaf bibi zi Mela Huni goştê maseyan nêweno. Diwan dı pê tıfingi kıştışê maseyan nêwaziyeno, cayêk dı zi zafiya rehma Homayi pê zafiya maseyan terif beno.

Ek tu wazên beri ling, mıqat bıkir kerg u hing

Masi mekiş pê tıfing, mıqat bıkir tu pising (m. 2/100)

İlahi tu qê xatiri ni 'Eli, rehma zaf yi ri hezey masi meli

Tu qê xatiri ni çıqas uk weli, ilahi tu du'ani ma bı' qebul (q. 10/16)

3.3.4.17. Merre

Diwan dı, nameyê merreyan dı dori viyeren. Menayêka menfî ser ca geno u kıştışê merreyan waziyeno. Cayêk dı zi Waliyê Kufe yo ki qerarê şehidkerdışê Hz. Huseyni dayo, sey merre yeno terifkerdiş.

Rucu kire tu ron dar, ponc fasıqo hê waspar

'Eqreb qela merre mar, yo zi bıkiş kutuk har (m. 2/54)

Huseyn bı poncas şeş sere, wali Kufê tu von merre

Qelb yi wuşk o tu von kerre, dunya ra şî Hezret Huseyn (q. 4/14)

3.3.4.18. Mêşna

Diwan dı teyna dorêk nameyê mêşna viyeren. Hem şıt hem goşt u hem zi purtê inan ra feyde viniyeno. Diwan dı zi weşbiyayişê şîtê cê ra behs beno.

Aşım şiti mêşna sey, mekır cîtê hêr u gey

Zaf meşım cığaro u çey, pê telaq cini mek' rey (m. 2/125)

3.3.4.19. Manga

Diwan dı manga hediseya Hz. Yusuf u Zelixa dı viyeren. Eziz Mısıri honê xu dı hot hebi mangayanê zerdan vineno u Hz. Yusuf zi honê cê tebir keno.

Va mı di hot mongê zerdi, hot heb mongê qeloy berdi

Nozon me'nê enni derdi, hê vên Yusufi Ken'ani (m. 3/62)

3.3.4.20. Pising

Diwan dı, dı dori nameyê pisingan viyeren. Diwan dı pisingan ra menaya musbet dı behs beno. Mıqatbiyayiş u goştarikerdişê pisingan waziyeno

Ek tu wazên beri ling, mıqat bıkır kerg u hing

Masi mekiş pê tıfing, mıqat bıkır tu pising (m. 2/100)

Guştari bık' tayr u hingo, guştari bık hê pisingo

Bu kap u kenger u şingo, ey zerr hon ra dı bıb' haya (q. 11/22)

3.3.4.21. Qela

Diwan dı teyna dorêk nameyê qela viyeren. Huni tiya dı pa çend heywananê binan kıştışê qelayan salıx dano.

Rucu kire tu ron dar, ponc fasıqu hê waspar

'Eqreb qela merre mar, yo zi bıkiş kutuk har (m. 2/54)

3.3.4.22. Teyr

Îfadeyê teyr, qê refê mirçikan vaciyeno. Diwan dı eğleb şiira Hz. Suleyman u Belqis dı viyeren. Menayêka rınd dı inan ra behs beno u werdişê goştê inan zi waziyeno.

Kitabi Dawudi Zebur, wendin hezey ‘ebdi şekur

Teyri amên ‘ebur ‘ebur, babi Suleymani sebur (m. 5/9)

Leşê xu teber mevec, wa nikur leşê tu dec

Rakoni puçani xu vec, teyro ra tu bu zerec (m. 2/43)

3.3.4.23. Verg

Diwan dî egleb şîira Hz. Yusuf u Zelixa dî viyerenî. Wext birayê Hz. Yusufî ey benî erzenî birr u babiyê xu Hz. Ye‘qubî ra vanî, vergan Hz. Yusuf werdo, o wext vergî yenî huzîrê Hz. Ye‘qubî u vanî tu elaqeyê ma u Hz. Yusufî çin o, se kerdo lacanê tu kerdo. Yona cayê diwanî dî zî gunehkariya insani sey vergî terîf beno.

Sirat yo pîrdo zaf derg o, merdum gunahkar yo verg o

Çend weş mani peynî d’ merg o, vendona ma d’ qebra tari (q. 1/5)

Verg va ya nebi rînd bîzon, destur bîd’ mî şen vergo on

Ma wanenî tu rî yo son, hê vên Yusufî Ken ‘anî (m. 3/19)

3.3.4.24. Zerec

Zerec, teyrêka narin u nazenin a, goştê cê zî helal o. Diwan dî miyanê teyran ra werdişê goştê zerecan tewsiye beno.

Leşê xu teber mevec, wa nikur leşê tu dec

Rakoni puçani xu vec, teyro ra tu bu zerec (m. 2/43)

Zeruc xain kennu zaro, vengu weş ra kennu daro

Zereco on vêr seydarî, seydar koyn zerrê minaro (m. 6/177)

3.3.5. Fêki

3.3.5.1. Salînc

Diwan dî teyna dorêk nameyê salîncan ca geno. Mîntîqa dî egleb salîncan kenî wîşk u zîmîstanan kenî xoşaw. Diwan dî zî xoşawa salîncan medh beno.

Bu mîşmîşo alanco, bu xoşawê salonco

Beşnaw vêngî demonço, meşnaw vêngî kemonço (m. 2/91)

3.3.5.2. Dırık

Diwan dı, dı dori nameyê dırık viyeren u wırdi cayan dı zi eyni mena dı yo. Teleyê dırık zelıqiyeno merdımı ra, dest u lınganê merdımı dırnen o, gun fineno ser. Diwan dı goreyê menaya mecaz ca diyeno teleyê dırıkı.

Vêri dındono vırrık, tu pay ra zemzem fırrık

Desmac ıd mesin pırrık, hewes mek' teli dırrık (m. 2/92)

Vona bo mek' riki riki, xu mek' sey teli dırriki

Xu mek' sê dındon bırriki, hellê mergi d' mek' xırriki (m. 6/37)

3.3.5.3. Engur

Diwan dı, hiri dori nameyê engur viyeren o. Hem menaya raşt hem zi mecaz dı ameya şıxulnayış. Diwan dı cayêk dı wextê engur ra behs beno u cayo bin dı zi 'em pê rêza enguri yena wesıfnayış.

Payizo bırom gelle, weqti engur wuş kelle

Tu mevac helle helle, gerguş bışon vac elle (m. 2/78)

'Emê tı yo 'ema leza, sê engura nika reza

'Emê qesem nivon ez a, qebul ken pê husnu reza (m. 6/121)

3.3.5.4. Hınar

Diwan dı, dı dori nameyê cê ca geno. Menaya raşt dı şıxuliyaya. Diwan dı payizan werdışe henaran ra behs beno u waziyeno ki merdım tukteyna henarêk bıwero.

Payiz yun war pêl daro, bon haway bê debaro

Varennu vor u varo, bu payzonu hınnaro (m. 2/80)

Tukteyna bu yo hınnar, tu yo hınnar mekır bar

Tu ri lazım niyu şar, hella teng mevac hewar (m. 2/81)

3.3.5.5. Leymun

Diwan dı, dı beyitan dı nameyê cê viyeren o u menaya raşt dı ameya şıxulnayış. Ini cayan dı waziyeno ki merdım leymun bıerzo miyanê çay. Yo zi vaciyeno ki leymun quwet u şehwet dana merdımı.

Çadır çadırê Hoday, bık' ita 'êt piy u may

Leymun dekır moni çay, sêrsıbayu tu bu say (m. 2/46)

Leymun dona tu quwwet, leymun ona tu şehwet
Zaf merakur cini het, tu quwwet ra benni pê t (m. 2/47)

3.3.5.6. Mışmış

Diwan dı hiri dori nameyê mışmışan viyeren. İnı cayan dı cayêk dı menaya raşt dı yena şıxulnayış u werdişê mışmışan u dendikê mışmışan waziyeno. Cayo bin dı zi qıcı qıckek o ki merd sey mışmışan yeno wesıfnayış.

Warza bê şu kê xalo, tu merên şin bin salo
Bu mışmışan delalo, sor bu çend bezran talo (m. 2/114)
Qıcê d' merd şun resun merdo, rişon sê mışmışun zerdo
Hezey bezro kun bin 'erdo, dunya d' niveyneno derdo (m. 2/7)

3.3.5.7. Piyanz

Diwan dı teyna dorêk nameyê piyanzi viyeren. Huni diwan dı werdişê piyanzi wazeno u vano piyanz quwet u şehwet dano merdımı.

Piyanz kon safi şehwet, reson ewlado quwwet
Ek tu şı yo memleket, piyanz bu tu gên himmet (m. 2/40)

3.3.5.8. Sa

Diwan dı çend dori nameyê sayan ca geno. Her cayê mıntıqaya ma dı sayeri esti. Huni diwan dı sêrsıbyan werdişê sayan tewsiye keno u nêwazeno merdım sayan nêpate bıwero.

Tu tepış ennu vate, wazên lezzet bu kate
Bin sıfri bı k' lekate, sayo mewur nêpate (m. 2/41)
Çadır çadırê Hoday, bı k' ita 'êt piy u may
Leymun dekır moni çay, sêrsıbayu tu bu say (m. 2/46)

3.3.5.9. Zebeş

Diwan dı, dı dori nameyê zebeş ca geno. Huni germanê amnani ver werdişê zebeşan tewsiye keno u vano merdım wext zebeş bıwero teyšan nêbeno.

Selamo bıdır weşo, pers bı k' hali niweşo
Tu germ ıd bu zebeşo, tu hin nêbenni teyšo (m. 2/69)

NETİCE

Welatanê bısılmanan u miyanê şaranê bısılmanan dı nuştış u edebiyat ya badê islamiyeti veciyayo meydan ya zi eg cıwaver bıbo zi islamiyeti ra pey biyo zıxm u eraver şıyo. Edebiyato klasikê tamamê şaranê bısılmanan binê tesirê islamiyeti dı u inaju ra zi binê tesirê edebiyatê Ereki dı ameyo meydan. Nuştayanê klasikan dı kelimeyi Ereki u mefhumê islamiyeti zaf yeni şıxulnayış. Zazaki zi ino edet u tesir ra xali niya. Edebiyato klasikê Zazaki zi binê tesirê islamiyeti u Ereki dı ameyo meydan.

Mela Muhemmed Eliyê Huni inı şairan ra yo u o zi daweyê ilm u irfanê xu ra, daweyê mezheb u meşrebê xu ra, daweyê wendiş u fikirıyayışê xu ra binê tesirê edebiyatê miletanê binan dı mendo. Ino tesir eseranê cê dı bı reheti u hına zelal kıfş beno; labelê Mela Muhemmed Eli, nuştog u şairêko teqlidkar niyo, qet tu nuşte yan zi şairêko cê dı teqlid çin o, qelema melayi zaf orijinal a u qê edebiyatê Zazaki xızinêka delali ya. Melayi bı ina orijinaliteyê xu verniya zaf nuştogan akerda u cı rê biyo misal. Zaf merduman u melayan Mela Huni misal giroto u tera qê nuştışê Zazaki cesaret giroto. Zafi u xoritiya şair u nuştayanê melayi gore hema tu kes melayi nêresayo.

Mela Muhemmed Eliyê Huni, edebiyato klasik ê Zazaki dı şairêko mustesna yo. Miyanê şairanê edebiyatê klasiki dı wayirê nuştayanê tor ziyedanê Zazaki yo. Pê nuştayê “Qıcê Pêğembêr” dest bı nuştışê Zazaki kerdo u dıma 1960 ra pey çend qesideyi nuşti. Serra 1970 dı mewlidê xu yê verini nuşt; inê mewlidi ra pey heyna qesideyi u sewbina nuştayi nuşti.

Mela Huni wayirê kuliyatêko hol o; heta inka heşt mewlidi tamamkerde, heme nuştayi bini ki ma ardi yoca u nameyê *Diwanê Huni* nayo pa ino diwan u yo zi bı nameyê *Poncas Pêğembero Mu’ellim* qısasê enbiyayan nuşt. Diwanê cê dı 1.212 beyit, mewlidi cı u qısasê enbiyayan zi her yo hezar beyit ra zêdiyer o.

Zıwanê Mela Huni, zıwanêko zelal, pak u şenik o, zıwananê binan ra zaf kelimeyi çin i, çı kelimeyi ki miyanê qıseykerdışê şari dı esti inı tercih kerdi. Nuştayanê xu dı zaf ehemiyet dayo qafiye u aheng, peyniya her rêz dı ino ihtimam xu beli keno. Mela Huni şairêko bêhempa yo, qedr u qıymetê cı seba edebiyatê Zazaki rêk ziyed o, miyanê şari u edebiyatê Zazaki dı cayê cı her roc beno zıxm.

Ma xebata xu hiri qısıman ser inşa kerd. Ini qısımi “Mela Muhemmed Eliyê Huni”, “Tedqiqê Diwanê Huni” u “Tehlilê Diwanê Huni” yi.

Qısimo verin ê xebata ma dı wext ma bı teferuat heyat u cuyayışê Mela Huniyi girot dest ma di ki, Mela Huni seyda u muderisêko erciyayi yo. Huni, nızda serranê 1950an dest bı tedrisatê medresayan keno. O wext hema tesirê medresayan ziyed bı u her ca dı medresayi bi. Qê wendişo resmi hema zaf mektebi zi çin bi u wendişêko mecburi zi çin bı. Mıntıqaya ma dı kam ki bıwaştên bıwendên egleb ilmê medresayan ser tehsil diyên.

Mela Huni zi verco Diyarbekır dı dest bı medresa keno u dıma şarıstananê ciya ciyayan dı wendişê xu keno tamam. Wextê medresa dı ma vineni ki Mela Huni şiyero kameci medresa pê ilm u hişa xu diqet anceno. Seydayi cê her wext vineni ki çı ders ya zi wezifeyo ki diyayo cı inan muheqeq wext ra ver ano ca.

Mela Huni icazetê medresa ra pey yeno dewa xu u heme heyatê xu tiya dı viyarneno. Bê ziyaret u geyrayış qet yona ca dı nêcuyayo u nêmendo. Dewa xu dı mergê melayi ra pey beno mela; feqet pê meaş nêxebıtiyeno u debareyê xu zi pê ardımê dewıcan keno. Pê vateyê Huni, derheqê maişetê dınya dı xeylêk zehmeti anta; feqet rocêk zi muxtacê kesi nêbiyo.

Mela Huni ha keye dı beno ha teber dı beno qet bê weaz u nesiyeti nêvındeno. Wext merdımêk şiyero u ey ziyaret bıkeru, heta wırıştış pê weaz u nesihetanê xu zerra merdımı keno weş. Wext şiyero cemaetêk zi heyne goş niyeno Mela Huniyi ser u qê suhbetê cê der u dormale ra milet yena pêser. Mela Huni teyna Xarpêt dı nê, Çolig ra heta Diyarbekır mıntıqayêka hira dı yeno zanayış u şınasnayış.

Qısımê diyın ê xebata ma dı, ma heme nuşteyi Mela Huni ki pê nameyê *Diwanê Huni* name kerdı, ini tedqiq kerdı. Ino tedqiqkerdış goreyê qeydeyanê tedqiqê nuşteyanê edebiyen u ilmiyan ame vıraştış. Ma ino qısım dı verco şiiri Mela Huniyi hetê şikli şiiran tedqiq kerd. Tiya dı ma hem hetê şıklanê edebiyen hem zi hetê nezmê şiiran oniyayi *Diwanê Huni* yi.

Ma hetê şıklanê edebiyen ra diwan dı 12 şikli tesbit kerdı. Ini şikli edebiyi; eqidename, ğezaname, hesbihalname, medhiye, menaqıbname, meqtel, mersiye,

munacat, naat, nesihetname, şehrengiz u tewhid i. Şıklı edebiyi ki diwan dı şıxuliyayi egleb şıklı dini yi. Xura Diwanê Huni sere ra heta peyni pê muhtewayêka dini ameyo nuştış. Hetê şıklanê edebiyi ra diwan muhkem o u xeylêk dewlemend o.

Hetê şıklê nezm ra diwan dı, teyna dı şıklı tercih biyi, ini zi mesnewi u qeside yi. Xura Mela Huni hetê nuştışê şiiran formanê ciya ciyayan tercih nêkeno. Heme şiiri cê goreyê terzê nuştışi maneni yobinan. Ino semed ra teyna dı şıklı nezm zi normal i u mequl i.

Wext ma hetê wezn u qafiye ra diwan tedqiq kerd, ma tiya dı zi di ki heyne şiiri Mela Huniyi maneni yobinan. Şiiri ki diwan dı ca geni ini şiiri pê 14, 16 u 22 heceyan nusiyayi. Mela Huni miyanê inan dı tor ziyed 16 hece tercih kerdo. 4 nuşteyi pê 14 hece, 14 nuşteyi pê 16 hece u yo nuşte pê 22 hece ameyo nuştış. Yo şiir zi pê heceyanê ciya ciyayan nusiyaya.

Mela Huni, şiiranê xu dı zaf ehemiyet dayo qafiye. Teyna qafiyeya peyniya beyitan nê, qafiyaya zereyê rêzan zi qê Huniyi zaf muhim a. Heme şiiranê cê dı ina qafiyeya zereyê rêzan muheqeq esta. Huni qê qafiye, qafiyeya nimcet ra zêdiyer qafiyeya tamam u tor ziyed zi qafiyeya zengin tercih kerda. Merdım wext rêzanê şiiranê Mela Huniyi waneno vineno ki ahengêko rınd esto u vengi ki maneni yobinan ini tercih biyi.

Mela Huni şiiranê xu dı vateyanê verinan, idyoman, wecizeyan zaf şıxulneno. Wext yo mesela ya zi hedise ra behs keno eger derheqê o mewzu dı idyomêk ya zi vateyê verinan bıbo ca dano cı u şiiranê xu pê ini vateyan xemıl neno. Pê inan hem menaya şiiranê xu keno rınd u hem zi hekimiyetê xu yê zıwani ramocneno.

Şiiranê Mela Huni dı tesirê zıwananê binan zaf tay o. Teyna hetê izafe ra çend izafeyi ki maneni yobinan inan dı tesirê Tırki esto. İn an dı ya goreyê mıntıqaya cê formê izafe xerıpiyayo u hına ca giroto ya zi tesirê Tırki ra Huni gelet şıxulneno. Tesirê Ereki diwan dı binêna ziyed o u ino zi normal o; çımki diwan dı kelimeyi Erekiyi ki ca geni hemeyê inan tesirê islamiyeti ra yi. Miyanê inan dı izafeyi Ereki zi esti, tay zi bıbo kelimeyi gıran ê Ereki zi ca geni. Kelimeyi bini ê Ereki zi kelimeyi ki miyanê şari dı yeni şıxulnayış ini yi.

Diwanê Huni hetê huneranê edebîyan zaf zıxm o. Ma diwan dı 23 huneri edebîyi tesbit kerd. Her şîira Huni dı muheqeq huneri edebîyi estî. Inî huneri hetê mena u famkerdîşî ra diwan kerdo zıxm.

Qısımê hiriyn ê xebata ma dı ma diwanê huni hetê “din, cemiyet u tebiet” ra tehlil kerd. Inî hiri sernuşteyan bın dı zi xeylêk sernuşteyi ca genî.

Leteyo verin ê qısımê hiriyn dı diwan dı nameyê çî melaiketan, çî kıtabanê muqedesan, çî sure, ayet u hedisan, çî pêğemberan, çî xelifeyan, çî sehabeyan, çî mefhumanê axireti, çî mefhumanê binan ê itiqadiyan ca girot ma inî tesbit kerdî u ca da cı.

Leteyo dıyn dı ina dor hetê cemiyeti ra ma diwan tehlil kerd. İta dı zi diwan dı şexisi tarixi u efsanewî, qewim u mîleti, welati u şarîstani ki viyerenî ma inî tesbit kerdî u pa numuneyan ca da cı.

Leteyo peyin dı zi ma hetê tebieti ra diwan girot dest. Tiya dı zi alemo kozmik ra heta mefhumanê wextan, çar unsur an ra heta heywanan u fêkiyan çîyo ki diwan dı viyerto ma inî tesbit kerdî.

Ma neticeyê ina xebat dı di ki Mela Huni sertacê edebiyatê klasiki ê Zazaki yo. Huni cara pê şîiranê xu miyanê insanan dı amenî şînasnayîş. Hetê edebiyati ra zi nuşteyi Mela Huniyi nuşteyi zıxm î u dewlemend î. Ma hêvi kenî ki pê ina xebat hem Mela Huni hına rınd yeno zanayîş u şînasnayîş hem zi qedr u qıymetê nuşteyanê cê hına rınd yeno famkerdîş.

ÇİMEYİ

Aça, M. uêb. (2012). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi* (neşirê 3yın). Kesit.

Akay, H. (2005). *İslami terimler sözlüğü* (neşirê 3yın). İşaret.

Akgür, A.N. (2010). Takvim. *AİD*, 39, 487-490.

Akkuş, M. (2008). *Klasik Türk şiirinin anlam dünyası* (neşirê 2yın). Fenomen.

Aktaş, H. (2008). *Çağdaş Türk şiirinde kozmik âlem*. Yort Savul.

Akün, Ö. F. (1994). Divan edebiyatı. *AİD*, 9, 389-427.

Alanoğlu, M. (2019). Zazalar. *AİD*, EK-2, 688-690.

Apuhan, D. (2021). Molla Mehmet Demirbaş Divanı'nda Anasır-ı Erbaa. *BÜSBED*, 11/22, 559-582.

_____. (2022). *Molla Mehmet Demirbaş Divanı*. Vir.

Aruçi, M. (2012). Ülü'l-Azm. *AİD*, 42, 294-295.

Batuk, C. (2006). Nemrud. *AİD*, 32, 554-555.

Bekiroğlu, H. (2015, Gulan 14-16). *İlim ve irfanın buluştuğu şahsiyet: Seyda Molla Bahri Tunç*. Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, Elazığ.

Bilal-Feqi Çolig. (2012). *Mewlidê peximbêr - qey tutonê Zazon*. Diwan.

Birişik, A. (2002). Kur'an. *AİD*, 26, 383-388.

Canım, R. (2016). *Divan edebiyatında türler* (neşirê 5ın). Grafiker.

Dağılma, İ. (2020). *Tefsirê sureyanê kılman*. BangaHeq.

_____. (2024). *Mewlidê Ehmedê Xasi*. Siyer.

Demir, M.A. (2017). *Mewluda Zazaki*. BangaHeq.

Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitapevi

Dilçin, C. (1999). *Türk şiir bilgisi* (neşirê 5ın). TDK.

- Efendioğlu, M. (2008). Sahabe. *AİD*, 35, 491-500.
- Ehmedê Xasi (1899). *Mewlidê Nebi*.
- Erzen, M.H. (2017). Divan şiirinde mahlas kullanma geleneği ve bu geleneğin modern şiire yansımaları. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 59, 41-73.
- Fayda, M. (1998). Hulefa-yi Raşidin. *AİD*, 18, 322-338.
- Feqi Çolig. (2014). *Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî*. Astun.
- Hacî Xoca Muhemmed 'Elî Öztürk. (2003). Weqay Kerbelay (transkripsiyon: Mehmet Uzun). *Vate*, 19, 57-64.
- Harman, Ö.F. (2001). İsmâil. *AİD*, 23, 76-80.
- Heci-Xoca Muhemmed Eli Öztürk. (2002). Heketey Yusuf u Zelîxa (transkripsiyon: Mehmet Uzun). *Vate*, 18, r. 67-79.
- İpekten, H. (2010). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz* (neşirê 12ın). Dergâh.
- Kanat, Y. (2023). *Batı kaynaklarında Zazalar ve Zazaca*. Vir.
- Karabeyeser, A. (2023). Edebiyato klasik ê Zazaki dı cayê Zazaki (ed. Oktay Bozan uêb.). zereyê *Cumhuriyetin 100. Yılında Ergani Edebiyat-Dil dı* (r. 45-58). Ekin.
- _____. (2024). Tesewurê gama verin ê axreti: Qesideya qebra tari qebra xuri ê Mala Mihemed Eli Huni. *Lisaniyat*, 3, 26-33.
- Karaman, H. (1993). Cuma. *AİD*, 8, 85-89.
- Kaya, B.A. uêb. (2020). *Klasik Türk edebiyatı temel bilgiler* (neşirê 3yın). Kesit.
- Keskin, M. (2015). Zaza Dili. *BÜYDED*, 1/1, 93-114.
- Kılavuz, A.S. (1989). Akaid. *AİD*, 2, 212-216.
- Kırca, C. (1989). Ahsenü'l-Kasas. *AİD*, 2, 178.
- Kırkan, A. (2025). Serencamê mefhûmêkê mîtolojîkî: Homa. *DÜSBED*, 39, 303-327.

- Kocakaplan, İ. (2023). *Açıklamalı edebî sanatlar* (neşirê 10ın). Tedev.
- Külekçi, N. (2022). *Açıklamalar ve örneklerle edebî sanatlar* (neşirê 8ın). Akçağ.
- Macit, M. & Soldan, U. (2011). *Edebiyat bilgi ve teorileri el kitabı* (neşirê 5ın). Grafiker.
- Mehemed Elî Hunî. (2014). Mewlido Zazakî transkripsiyon: Mehmet Selim Uzun). *Vate*, 42, r. 53-77.
- Mela Ebdulqadirê Muşeki. (2020). *Mewlidê Nebi* (hedrekar: Murat Varol). Vir.
- Mela Eziz Beki. (2015). *Diwon Cebexçuri*. Neşirê Üniversiteya Çoligi.
- Mela Faruk Baynal. (2024). *Raywontiya İnsan* (hedrekar: Murat Varol). Vir.
- _____. (2021). *Diwanê Arçugi* (hedrekar: Murat Varol). Vir.
- Mela Kamıl Puexi. (2003), *Mewlidi Nebi*.
- Mela Kamîlê Pueği. (2020). *Diwan* (hedrekar: Murat Varol). Vir.
- Mela Mehemed Elî Hunî. (2004). *Mewlid, Yusuf u Zelîxa, Qesîdeyê Kerbela*. Vate.
- Mela Mehemed Elî Hunî. (2012). Heyat îsanî memat îsanî (transkripsiyon: W. K. Merdimîn). *Nûbihar*, 15/118, r. 38-43.
- Mela Mehemedê Muradan. (2003). Mewlidî Zazakî. *Vate*, 21, 18-32.
- Mela Mehmed Elî Hunî. (2004). Mewlidî Peyxemberî (transkripsiyon: Mehmet Selim Uzun). *Vate*, 22, r. 56-71.
- Mela Mehmed Elî Hunî. (2024). Ina dünya bena fanî (transkripsiyon: Mehmet Uzun). *Nûbihar*, 167, 33.
- Mela Muhemmed ‘Elî Hunî. (2022). *Poncas pêxembero mu‘ellim*. Nûbihar
- Mela Muhemmed Eliyê Huni. (2021). *Tarihçe-i Hayatım Sizlere Bir Yadigârdır* (Destnuşte).
- Mela Muhemmedê Kavari. (2004). *Diwanê Muhemmedê Kavari*.

- _____. (2023). *Risaleyê Kavari* (hedrekar: Murat Varol). Vir.
- Mela Orhan Sekaronij. (2023). *Diwan* (hedrekar: Murat Varol). Vir.
- _____. (2023). *Siyerê Nebi* (hedrekar: Murat Varol). Vir.
- Mella Mehmed Elî Hunic (2011). Hezreti Suleyman u Belqîs (transkripsiyon: Mehmet Selim Uzun). *Vate*, 37, r. 51-63.
- Merdimîn, W.K. & Celalî, N. (2004). Zunî ma weş o feqet malesef alimu heta inkê îhmal kerdu. *Vate*, 2/2, 34-55.
- Mılla Cımayo Babij. (2009). *Sîyerê Nebî*. Nûbihar.
- Narin, A. (2011). *Mewlidê Nebi* (hedrekar: Murat Varol). Vir.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü* (neşirê 6ın). Ötüken.
- Saraç, M.A.Y. (2019). *Klasik edebiyat bilgisi*. Türk Dil Kurumu.
- Söylemez, İ. (2018). *Seyf-i Fergânî divanı tahlili* (tezê doktora). Üniversiteya Kırıkkale u Üniversiteya Ankara.
- Şahin, M.S. (2022). Kısas-ı enbiyâ. *AİD*, 25, 494-495.
- Tok, V.A. (2011). *Edebî sanatlar ansiklopedisi*. Literatürk.
- Usman Efendiyo Babij (1985). Biyîşê Pêxemberî. *Hêvî*, 4, 98-110.
- Uzun, C. (2015, Gulan 14-16). *Elazığ'ın manevi mimarlarından Seyda Molla Bahri Tunç*. Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, Elazığ.
- Uzun, M.S. (2003). Weqayê Kerbelayî. *Vate*, 19, 45-56.
- _____. (2018). Heyat u eserî Mela Mehmed Elî Hunî. *Vate*, 58, 67-79.
- Varol, M. (2012, Gulan 4-6). *Zazalarda mevlit ve siyer geleneği*. II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Bingöl.
- Yapıcı, S. (2004). Palu (tarih-kültür-idari ve sosyal yapı). Anıl.
- Yergin, M. (2024). *Mewlidê Mela Ehmedê Xasî*. Peywend.

Yeşilkaya, Ş. (2014). *Edebîyatê Kirdkî (Zazakî) de mewlid u Mehemed 'Elî Hunî* (tezê masterî). Universiteya Bingoli.

Yıldırım, A. (2000). Tezkirelerin ışığında divan edebiyatında mahlâs. *Erdem*, 12/36, 1056-1117.

Zîlan, B. (2021). Bi Kirdkî (Zazakî) eserê eqaîd u fiqihî yê menzumî (ed. Ahmet Kırkan & Nurettin Beltekin). zereyê *Zazakî u Zazayî* dı (r. 63-88). Peywend.

İLAWEYİ

İlaweyê Yoyın: Metno Latinizekerde ê *Diwanê Huni*

Diwanê Huni

- q.1. Qesiday Qebra Tari Qebra Xuri – 20 beyit - 1967
- q.2. Qesiday Se'idi Nursi – 20 beyit – 1969
- q.3. Weq'ê Kerbelay Hezret Hesên – 20 beyit - 1970
- q.4. Weq'ê Kerbelay Hezret Huseyn – 30 beyit – 1970
- q.5. Weq'ê Kerbelay Hesên Huseyn – 20 beyit - 1971
- q.6. 'Eqidê Îman 'Eqidê Îslam – 66 beyit – 1971
- m.1. Hikmêt Zazakî – 40 beyit – 1971
- m.2. Edebiyat Zazakî Neqışneyo Pê Nakî – 132 beyit - 1971
- q.7. Weq'ê Kuy Uhud Wefat Hemzi – 81 beyit - 1972
- q.8. Qesiday Hezret Pêğembêr – 20 beyit - 1972
- q.9. Qesiday Tewhid – 33 beyit - 1974
- q.10. Qesiday Vengi Melî – 22 beyit - 1974
- q.11. Qesiday Zerra Haya – 40 beyit - 1975
- q.12. Qesiday Mekki – 25 beyit - 1976
- q.13. Qesiday Medina – 25 – 1976
- m.3. Heketê Yusuf u Zelixa – 152 - 1982
- m.4. Heyat İnsan Memat İnsan – 84 beyit - 1983
- m.5. Heketê Hezret Suleyman u Belqis – 104 - 1993
- q.14. Wefat Seyda Mela Behri – 33 beyit - 2014
- m.6. Vîlê Wesar – 245 beyit – 2016

* Rêzkêrdîşê nuştêyan dî tarîxê nuştîşî esas gerîyayo.

** q: qeside, m: mesnewî

1. Qesiday Qebra Tari Qebra Xuri

1. Şıma bêrin mı guştari, dunya k' esta hezey wari
Çırrê mekin zemê şari, vendona ma d' qebra tari
2. Qebra tari qebra teng a, qê zalımo ariy u deng a
Peyniyê dunyay ma veng a, vendona ma d' qebra tari
3. Qebra tari qebra enna, nuna piya zehmet kenna
Ki şonena xu ver benna, vendona ma d' qebra tari
4. Qebır esta mekır yari, yari ki benna caw' tari
Sırat esto sê muy bari, vendona ma d' qebra tari
5. Sırat yo pırdo zaf derg o, merdum gunahkar yo verg o
Çend weş mani peyni d' merg o, vendona ma d' qebra tari
6. Sırat yo pırdo bın xori, ton peye şın toni suri
Ton şın Cennet gêni huri, vendona ma d' qebra tari
7. Sırat ser ra her kes şino, kom gunahkar kuno bino
Kafir ebedi vêşeno, vendona ma d' qebra tari
8. Bini herr ıd 'ezab esto, ruce bıger fêk xu besto
Axiret ıd tu bîn mesto, vendona ma d' qebra tari
9. Nımac bıç' şu hec bıd' zekat, cezê zekat esto çend qat
Pêğembêr ir zaf selewat, vendona ma d' qebra tari
10. Çırrê çoy ri tu zoto med', Muhemmed ra bıwaz meded
Şefa'et bıç' ya Muhemmed, vendona ma d' qebra tari

11. Esasê dini ma enna, kelimê şehadet biya
Enni ponci bën yo bina, vendona ma d' qebra tari
12. Bina binê dini ma ya, şıma hon ra bıbin haya
Homay ra zaf bıkin heya, vendona ma d' qebra tari
13. Heya k' esta pustê iman, heya kenna kamıl insan
Punc farzon islamê bızan, vendona ma d' qebra tari
14. Faydê şehadet ennu, kam ık biyar islam bennu
Wu ebedi nêvêşennu, vendona ma d' qebra tari
15. Faydê nımac ennu keko, desmac destu kun belek o
Felek ir nivon kelek o, vendona ma d' qebra tari
16. Faydê roci riki rıwon, hezey desmac riki şıwon
Qıyamet ıd şefa'et kon, vendona ma d' qebra tari
17. Faydê hecci ennu bıra, bızon cennet beşnaw' mı ra
Homay dayoğ bıwaz yi ra, vendona ma d' qebra tari
18. Faydê zekat ennu bawo, pê zekat mal xu bıpawo
Cıwên xu zaf rınd peymawo, vendona ma d' qebra tari
19. Da vist heb beyt mı şıma r' nışt, tikê we'zi mı tı ra pışt
Rehmêt biyer merdiyon yi k' tepışt, vendona ma d' qebra tari
20. Mehmed 'Eli danu we'za, lakin von gunahkar ez a
Derecê islamê berz a, vendona ma d' qebra tari

Miladi - 1967

2. Qesiday Se‘idi Nursi

1. Enna dunya benna fani, nêbenna mal qê insani
Tu wazeni rınd bızani, tu vên Bedi‘uzzemani
2. Se‘id Nursi k’ vani ennu, peşidari Mehdi ennu
Muceddido peyen ennu, tu vên Bedi‘uzzemani
3. Risale-i Nur guştari, tu vên enni peşidari
Wazên bızan me‘na bari, tu vên Bedi‘uzzemani
4. Me‘na bari me‘na xuri, tu wazên cennet ıd huri
Bıwan Risale-i Nuri, tu vên Bedi‘uzzemani
5. Nur varenu gudi gudi, wazên tu vên Nur Se‘idi
Wazên tu vên muceddidi, tu vên Bedi‘uzzemani
6. Nur varenu pulê pulê, qoma weş a tu von qê lê
Puro derg o tu von gilê, tu vên Bedi‘uzzemani
7. Ley leyek a dara gil a, dara mubarek a pıl a
Buy nur weş a tu von vıl a, tu vên Bedi‘uzzemani
8. Tu sureyi Nuri akır, ayêt nuri tede cakır
Cewhera ni nuri pakır, tu vên Bedi‘uzzemani
9. Murê cewhêr bi kıtabi, tede cewhêr bi hisabi
Tu wazên pê çim tu abi, tu vên Bedi‘uzzemani
10. Kıtáb Risale-i Nuri, bıwon big’ cennet ıd huri
Se‘id Nursi şari cori, tu vên Bedi‘uzzemani

11. Yi risale hol cawuta, yi pê nuri alawuta
Ek tu enna eşnawuta, tu vên Bedi‘uzzemani
12. Se‘id Nursi, Se‘id Nursi, risale ak’ bıwan dersi
Zerrê xu ra tu vec tersi, tu vên Bedi‘uzzemani
13. Ters u iman nibên yoca d’, otur bızan mekır ‘inad
Enna esta kıtabi ma d’, tu vên Bedi‘uzzemani
14. Kıtabi ma esto Qur‘an, tu qedr u qıymêt yi bızan
Tu Risale-i Nuri bıwan, tu vên Bedi‘uzzemani
15. Risale-i Nur hadi ya, risale decê Mehdi ya
“Feteyemmemu se‘ida”, tu vên Bedi‘uzzemani
16. ‘Esrê nuri enna ‘esr a, qesrê nuri enna qesr a
Biger yo ra bıdır des ra, tu vên Bedi‘uzzemani
17. Rahar nuri ennu rahar, wahar nuri ennu wahar
Tu vac ya nur vac ya ğeffar, tu vên Bedi‘uzzemani
18. Teriqet niyu heqiqet u, ‘eşiret niyu şeri‘et u
Ennu rahar Qur‘an vetu, tu vên Bedi‘uzzemani
19. Tu wazeni xu ri rehber, cahdê Qur‘an ra moş’ teber
“İnna e‘teyna kel kewser”, tu vên Bedi‘uzzemani
20. Heci Mehmed ‘Eli nışta, von mı rêcê nur tepışta
Qesidê xu pê nur pışta, tu vên Bedi‘uzzemani

Miladi - 1969

3. Weq'ê Kerbelay Hezret Hesen

1. Vac pê namê Homay wanen, vac pê namê Homay ez wen
Mevac dunya d' ez nêmeren, dunya ra şî Hezret Hesen
2. Hezret Hesen laci 'Eli, Hezret Hesen pil yo weli
Wefat yi bıwan sê meli, dunya ra şî Hezret Hesen
3. Hesen laci Fatıma wo, pirik yi Pêğembêr ma wo
Wefat yi tu rınd beşnawo, dunya ra şî Hezret Hesen
4. Çıcan Fatıma ra werd guêc, xelifê şeş aşmo şeş ruêc
Je'ri şımit yi di zaf dêc, dunya ra şî Hezret Hesen
5. Şeş aşmi xelifeyê kerd, çehar ponc rey yi je'ri werd
Peyni d' sukê Medina d' merd, dunya ra şî Hezret Hesen
6. Hesen yo estunê dini, zoca girot neway cini
Zaf cumerd ıb runayn sini, dunya ra şî Hezret Hesen
7. Hesen bı çores hot serre, je'ri werd va zerre zerre
Xof Homay ra nêkerd gerre, dunya ra şî Hezret Hesen
8. Gerrê çoy mek' beşnaw' şîret, gerrê Hesên mend axiret
Homay heyf yi dunya d' guret, dunya ra şî Hezret Hesen
9. Bıwan beşnaw' mı ra ennê, hire rê şî Musul, Kufê
Yi ri bi teng dunya herê, dunya ra şî Hezret Hesen
10. Homay va tu 'aşiq mını, tu bên feday enni dini
Je'ri da Hesen yo cini, dunya ra şî Hezret Hesen

11. Hezret Hesen tu von yo say, vist ponc rê ş1 Beyti Homay
Torni Muhemmed Mustefay, dunya ra ş1 Hezret Hesen
12. Dışmenon yi xu zaf wepışt, yin da çores dust Hesen kışt
Hetta resê kê Hesen kışt, dunya ra ş1 Hezret Hesen
13. Dışmên Homay ra nêtersê, gıştê yin kê Hesen resê
Hesen yo şew ame kê wê, dunya ra ş1 Hezret Hesen
14. Hesen may çinna vac ya mayê, wê xu ra varra kun wayê
Sıbay wê va dayê dayê, dunya ra ş1 Hezret Hesen
15. Aşmê şewa yenê akot, kê wê xu Zeyneb 1d rakot
Cu‘da geyrê amê pakot, dunya ra ş1 Hezret Hesen
16. Yo cinê Hesen enna ya, namê yê persên Cu‘da ya
May şeytan a bizon ya ya, dunya ra ş1 Hezret Hesen
17. Cu‘da yewa bêfesal a, mura elmas çiqas cal a
Rındê Hesen bêemsal a, dunya ra ş1 Hezret Hesen
18. Cu‘da resê vêr pencıra, yê kerd zerrê meri mura
Aşımıt va bıra bıra, dunya ra ş1 Hezret Hesen
19. Hesen venda Huseyn bıra, va ha merg bon nızdi mı ra
Va hin xatır wazen tu ra, dunya ra ş1 Hezret Hesen
20. Heci Xoca von sê meli, Hezret Hesen lac şêr ‘Eli
Ya Rebb ‘efu bık’ qê vıl teli, dunya ra ş1 Hezret Hesen

Miladi - 1970

4. Weq'ê Kerbelay Hezret Huseyn

1. Vatiş namê Homay bîdên, tu namê Homay qîc mevên
Wefat Huseyn beşnaw' rînd vên, dunya ra şî Hezret Huseyn
2. Huseyn laci 'Eli şêri, Huseyn torni Pêğembêri
Werre aya dunyay vêri, dunya ra şî Hezret Huseyn
3. Hezret Huseyn lac Fatîma w', cêd yi Muhemmed Mustefa w'
Weq'ê Huseyn tu rînd beşnaw', dunya ra şî Hezret Huseyn
4. Huseyn bî sukê Medina d', Huseyn ame dunya uca d'
Huseyn kîşîya Kerbela d', dunya ra şî Hezret Huseyn
5. Hezret Huseyn bî pil hini, zoca girot çêher cini
Peyni d' xu kerd fedayîni, dunya ra şî Hezret Huseyn
6. Weq'ê Huseyn Zazaki vac, yi ra bi du keynê du lac
Yi Homay r' zaf kerdin nîmac, dunya ra şî Hezret Huseyn
7. Pêğembêr hes kerdin yi ra, Pêğembêr lew nêb' mil yi ra
Zalimo mil yi kerd tîra, dunya ra şî Hezret Huseyn
8. Nin zaneyîş hikmêt celil, "ma ye'lemu illa qelil"
Hezret Huseyn mend bêdelil, dunya ra şî Hezret Huseyn
9. Tornî Muhemmed Mustefay, qeflê yi resa sêr neway
Yîn tîpîşt rahar Kerbelay, dunya ra şî Hezret Huseyn
10. Sukê Medina ra vicê, cê Kerbelay çeqas dur cê
Quçê Hezret Huseyn ricê, dunya ra şî Hezret Huseyn

11. Yi bi teyšon zaf bêhisab, Huseyn yi vêşê bi kebab
‘Erd ‘Iraq 1d bon inqılab, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
12. İnqılab yin biyo usul, zotê Huseyn biya qebul
Hezret Pêğember bı melul, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
13. Dêsi Muhherremu’l-Heram, ruc yene Huseyn bı imam
Nımac sıbay kerd wend kelam, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
14. Huseyn bı poncas şeş sere, wali Kufê tu von merre
Qelb yi wuşk o tu von kerre, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
15. Wali Kufê İbnu’l Ziyad, du pehliwan şawit uca d’
Wu çıqas yo zalım ‘inad, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
16. Yo Şemir o, yo zi Sinan, wird zalimi wird pehliwan
Wird bêinsaf i bêwıdan, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
17. Hezret Huseyn bıraw’ qıç o, laci şêr ‘Eli darbıc o
Kerbela d’ yo tef yo mıc o, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
18. Hezret Huseyn mend bêwari, Sinan hucum kerd sê mari
Yi Huseyn kışt vêr têtari, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
19. Guynê Huseyn çıqas sur a, Şemir sarê yi kerd tıra
Dês Muhherrem ruc ‘Aşura, dunya ra ş1 Hezret Huseyn
20. Hezret Huseyn lac şêr ‘Eli, Hezret Huseyn pil yo weli
Sinan sare berd sê heli, dunya ra ş1 Hezret Huseyn

21. Huseyn kışiya bı şehid, sarê yi şı resa Yezid
Yezid şeği Huseyn se‘id, dunya ra şı Hezret Huseyn
22. Wali Şami zalım Yezid, cehennem vun “hel min yezid”
Temam hotê du tên şehid, dunya ra şı Hezret Huseyn
23. Hotey du tên kışê merdi, sarê Huseyn sarê derdi
Leşê yi so ponc derb werdi, dunya ra şı Hezret Huseyn
24. Leşê Hezret Huseyn kışê, guynê Hezret Huseyn rışê
Meşkê zalımo hin nışê, dunya ra şı Hezret Huseyn
25. Dunya bi yo mico tari, qıcan Huseyn kerd yo zari
Cini Huseyn mênd bêwari, dunya ra şı Hezret Huseyn
26. Darê Hezret Huseyn bi him, sarê Hezret Huseyn bı mim
Zeynel ‘Abidin mend yetim, dunya ra şı Hezret Huseyn
27. Yo fesadê kot ri ‘erdo, hem sarê bi sarê derdo
‘Erd ‘Iraq bon ‘erdi merdo, dunya ra şı Hezret Huseyn
28. Yo fesadê kot Kerbela, şari ucê zaf di cela
Yin di bela yin di ğela, dunya ra şı Hezret Huseyn
29. Dunya d’ bêbextê çinne bin, wa enna dunya d’ bext bıbin
Dunya bışin Huseyn nişin, dunya ra şı Hezret Huseyn
30. Heci Xoca Mehmed ‘Eli, weq‘ê Huseyn von sê meli
Pil yo şehid pil yo weli, dunya ra şı Hezret Huseyn²³ (Miladi – 1970)

²³ Sonsöz: Tarihin gayet üzücü kanlı yapraklarından Ehli Beytin o iki tatlı siması olan Hasan ile Huseyn Hazretlerinin meşhur vakaları İslam dünyasının muhtelif milletleri arasında büyük tesir bırakması

5. Weq‘ê Kerbelay Hesen Huseyn

1. Pê namê Homa bîwan vên, Homa vaw’ “ihdel husneyn”
Yo pê ağu yow’ zi pê guyn, dunya ra şî Hesen Huseyn
2. Hesen Huseyn ‘eyil şêri, ‘eyelani yi ra vêri
Wirdi torni Pêğembêri, dunya ra şî Hesen Huseyn
3. Sukê Pêğembêr Medina, wîrdi tede amê dunya
Wirdi qê din ir bi feda, dunya ra şî Hesen Huseyn
4. Dunya kê mîsafiron a, dunya sukê kafiron a
Dunya ma ri zaf giron a, dunya ra şî Hesen Huseyn
5. Enna dunya benna fani, nêbenna mulk qê insani
Mevac tîm tîm manen gani, dunya ra şî Hesen Huseyn
6. Hesen Huseyn wîrd bi vini, wîrd bi feday enni dini
Yo pê camêrd yo pê cini, dunya ra şî Hesen Huseyn
7. Hesen Huseyn wîrdi ağay, ağay xortan cennê e‘lay
Torni Muhemmed Mustefay, dunya ra şî Hesen Huseyn
8. Wîrdi tu von mîlakêti, wîrd ağay xurtan Cennêti
Dîşmên wîrdin mexennêti, dunya ra şî Hesen Huseyn
9. Hesen Huseyn gil yo darê, Hesen Huseyn du heb arrê
‘Erşî e‘la d’ gil guşari, dunya ra şî Hesen Huseyn

bakımından “îfrat” ve “tefrîr” yol açmıştır. Özellikle Doğu dünyasında kimi yerde bu müessir kaimesini okuya okuya sahabelerin bir kısmına karşı adavet etmek ve Hasan, Huseyn için o mutad günde merasim yaparak vücutlarından kanlar akıtmak gibi hak ve hakikate yakışmayan ahlak dışı efsanelere kadar varmışlardır. Hakikate uygun olan adavet, muhabbet ve aşkın muhabbet yerine normal muhabbet yaparak kanlar yerine safî ve samimî ve halis bir muhabbetten gelen hasretli ve hararetili gözyaşlarını akıtmaktır.

10. Hezret Mu‘awiye pil zat, Pêğembêr zaf medih yi vat
Pêğembêr ir zaf selewat, dunya ra şî Hesên Huseyn
11. Pêğembêr va yi r’ yo xeber, Homay utur kerdo qeder
Ewlad tu mî r’ kenni keder, dunya ra şî Hesên Huseyn
12. Mu‘awiye zaf berma va, ya Muhemmed ya Mustefa
Ewladon xu tu r’ ken feda, dunya ra şî Hesên Huseyn
13. Pêğembêr va ez von tu ri, çerrê tu nişkên qedêri
Keder bon ewladon yi ri, dunya ra şî Hesên Huseyn
14. Me‘na bari beşnaw’ mî ra, Pêğembêr lew nêni yin ra
Fêk Hesên ra mil Huseyn ra, dunya ra şî Hesên Huseyn
15. Homay va loma mek’ mî ra, cezê lewa wîrdi mura
Cezê lewa guyna sur a, dunya ra şî Hesên Huseyn
16. Homay vatu sadîq minî, Homay vatu la’îq minî
Hesên Huseyn ‘aşîq minî, dunya ra şî Hesên Huseyn
17. Zerrê ‘aşîqa vêşenna, hezey ‘aşîqa kîşenna
Guynê ‘aşîqa rîşenna, dunya ra şî Hesên Huseyn
18. Fetwa dê qedêr wîrd lewa, xeber gînê ruca şewa
Xeber gînê suka dewa, dunya ra şî Hesên Huseyn
19. Homay va ya Hebib mijdan, Hesên Huseyn şehid bîzan
Kîştog wîrdin iz bêwîcdan, dunya ra şî Hesên Huseyn
20. Heci Xoca von sê melî, ya Rebb tu yi bîk’ yo welî
Hesên Huseyn ewlad ‘Elî, dunya ra şî Hesên Huseyn (Miladi – 1971)

6. ‘Eqidê Îman ‘Eqidê Îslam

1. Hê ya insan ya insan, Hoday yo biya iman
Tu bıwan ‘ilm u ‘irfan, bızan ‘eqidê iman
2. Hemdê lisani Zazo, Hoday xu ri mek’ nazo
Hoday r’ meya ambazo, bızan ‘eqidê iman
3. Selewatê sêr sehêr, qê Muhemmed Pêğembêr
‘Eqide zaf weş xebêr, bızan ‘eqidê iman
4. Mı Zazo r’ ‘eqide nışt, pê rêştê heqiqêt rışt
Pê layon hikmeto pışt, bızan ‘eqidê iman
5. Wazên heqiqet caki, wazên qelbi xu aki
Bıwan enni Zazaki, bızan ‘eqidê iman
6. Hoday yo tu meya şek, zerrê xu pê iman dek’
Tu iman ir kufur mek’, bızan ‘eqidê iman
7. Zerrê xu iman ir ak’, heqiqêt imani cak’
Tu kufur ra benni pak, bızan ‘eqidê iman
8. Dik venda vanu qiqi, iman xu bıq’ tehqiqi
Ennu iman heqiqi, bızan ‘eqidê iman
9. Îmanu kamil ennu, ri insani rıwennu
Gunon merdim şıwennu, bızan ‘eqidê iman
10. Gunê safi bên adır, tu ra gune bı sadır
Tu pê nêbenni kafır, bızan ‘eqidê iman

11. ‘Eqidê ehl-i sunnet, ‘eqidê enna ummet
Tepiş tu şenni Cennet, bızan ‘eqidê iman
12. Hoday estu Hoday yo, namê Hoday neway no
‘Eqidê xu bimus ro, bızan ‘eqidê iman
13. Enni şêş sıfat zati, mı pê Zazaki vati
Du beytan ıd wambarti, bızan ‘eqidê iman
14. Hoday esto bê may pi, wu yo nêmanenu çi
Hire sıfêtemam bi, bızan ‘eqidê iman
15. Hire sıfêtem bin enni, bêpeyni yu bêverni
Muhtac niyu ma benni, bızan ‘eqidê iman
16. Sıfat subuti hêşti, pê lay Zazaki dêşti
Du beytan ıd vırêşti, bızan ‘eqidê iman
17. Vonu vênon vırazon, eşkennu şerr nêwazon
Zanu eşnawon wazon, bızan ‘eqidê iman
18. Sıfêtem hêştın iz heyat, Hoday nikennu wefat
Yi r’ çinnu han u memat, bızan ‘eqidê iman
19. Heyat heyat subhani, nêk’ sê heyat insani
Nêk’ sê heyat yo gani, bızan ‘eqidê iman
20. Şêş heb ferzi imani, ferzu k’ tu yin bızani
Wazên din u imani, bızan ‘eqidê iman

21. Ellah estu hem iz yo, şerik yi nêbennu ço
‘İbret ra vên ruc u şo, bızan ‘eqidê iman
22. Mılaketo tu r’ vaci, yi ne keynê ne laci
Nê z’ werdiş ir muhtaci, bızan ‘eqidê iman
23. Ez tu r’ vênên yo hisab, kıtab mucêhhez kıtab
Homay kêrd emr u xıtab, bızan ‘eqidê iman
24. Pêğembero wambari, so vist çêher hınzari
Yi nibi gunahkari, bızan ‘eqidê iman
25. Rucu peye qıyamet, tu nivênên nedamet
Tu nivênên selamet, bızan ‘eqidê iman
26. Ferzi şeşino qeder, Homay ra yon xeyr u şerr
Qedêr xu mekır keder, bızan ‘eqidê iman
27. Çıqas merdê bên gani, ha insan ha heywani
İnsan vênên mizani, bızan ‘eqidê iman
28. Homay runon mizani, qê heq huquq insani
Bıwan surê Rehmani, bızan ‘eqidê iman
29. Tırbi ıd sual bennu heq, Homay vac bon muheqqeq
Emri yi bennu mutleq, bızan ‘eqidê iman
30. Tım tım tu vac ya Ellah, lailahe illellah
Muhemmed Resulullah, bızan ‘eqidê iman

31. Ruce zekat u nımac, nımac ma ri bon mi‘rac
Bıra şu hec lebbeyk vac, bızan ‘eqidê iman
32. Ferzi islamê enni, tu pê yin islam benni
Ek tu islamê kenni, bızan ‘eqidê iman
33. Muhemmed pil pêğember, wu ma ri bennu rehber
Mı ra beşnaw’ na xeber, bızan ‘eqidê iman
34. Pêğembêr pêğember o, wu rehberi rehber o
Beşnaw’ enni xebro, bızan ‘eqidê iman
35. Sêrr Muhemmed cores bi, sukê Mekki d’ bı nebi
Vica mi‘rac di Rebbi, bızan ‘eqidê iman
36. Pêğembêr axir zeman, yi ri nazil bı Qur’an
Kıtabi ‘ilm u ‘irfan, bızan ‘eqidê iman
37. Bızan Qur’an pil kıtab, sırr ık tede bêhisab
Bıwan wa pê çim tu ab’, bızan ‘eqidê iman
38. Ha zerrê Qur’an ıd nur; İncil, Tewrat u Zebur
Qur’an daw’ dunya huzur, bızan ‘eqidê iman
39. Wahar İncili ‘İsa, wahar Tewrati Musa
Zebur, Dawudi r’ resa; bızan ‘eqidê iman
40. Ponc pêğembêri zaf pil, Muhemmed, Nuh u Xelil
Musa hem ‘İsê İncil, bızan ‘eqidê iman

41. Des mîlakêti zaf pil, Cebra'il u Mika'il
İsrafil u 'Ezra'il, bîzan 'eqidê iman
42. Munker, nekiri bin herr, reqîb, 'etîd xeyr u şerr
Rıdwan, malik mevac err, bîzan 'eqidê iman
43. Hezey cîndo mîlakêt, ma ra naysêni zaf pêt
Hoday yi pê rehmet vêt, bîzan 'eqidê iman
44. Xebêr wêş enni xebêr, Muhemmed efdêl beşêr
New heb cîni Pêğembêr, bîzan 'eqidê iman
45. Keynê Sıddîq Ekbêri, Hefse keynê 'Umêri
Wird cîni Pêğembêri, bîzan 'eqidê iman
46. Hind u Sefiyye, Zeyneb, Sewda, Meymune vir meb'
Cuweyriye bi hêşt heb, bîzan 'eqidê iman
47. Cînê newun enna ya, Xedicetu'l-Kubra ya
May şeş qıcan iz ya ya, bîzan 'eqidê iman
48. Ummu Gulsum u Zeyneb, Ruqıyyê hesab neseb
Qasım, Tahir bi ponc heb, bîzan 'eqidê iman
49. Torî Fatımê Zehra, 'eyil Xedicê Kubra
İbrahim, Mariya ra, bîzan 'eqidê iman
50. Hot 'eyil Pêğembêri, Fatıma cînê şêri
Cînê 'Eli Heydêri, bîzan 'eqidê iman

51. Hesên, Huseyn du weli, ‘eyil Fatıma w’ ‘Eli
Nesla paka bêteli, bızan ‘eqidê iman
52. Vıcyon deccalu ‘ınad, insan zaf kennu feryad
Nesla pak ra yon imdad, bızan ‘eqidê iman
53. Deccal wura don Qur’an, benna ğelayê iman
Hê surê Îqra bıwan, bızan ‘eqidê iman
54. Tu hê vên Homay se kon, vên seni tecelli kon
Ri ‘erdo ra heyat bon, bızan ‘eqidê iman
55. Tecelli kon ri ‘erdo, ‘erdi benni sê merdo
Sarê bên sarê derdo, bızan ‘eqidê iman
56. Guştari bık’ ni vato, se bennu mexluqato
Pê hire heb sıfato, bızan ‘eqidê iman
57. Pê sıfati kemali, pê sıfati cemali
Pê sıfati celali, bızan ‘eqidê iman
58. Kê k’ sıfati bi zılal, Mehdi sê Seyyid Bettal
Vicennu hezey hilal, bızan ‘eqidê iman
59. Mehdi vecennu yo nur, millet vênena huzur
Dur bennu nêbennu zur, bızan ‘eqidê iman
60. Deccal ‘ınad bennu har, Hezret ‘Îsa yennu war
Deccali kon tarumar, bızan ‘eqidê iman

61. Ruşenu yo ‘edalet, islam vênên selamet
Kafir vênên nedamet, bızan ‘eqidê iman
62. Telebê çêp kên leq leq, İstanbul ıd kên teq req
Nurani warzên mutleq, bızan ‘eqidê iman
63. Telebê çêp kên hucum, nurani kenni gum gum
Hê bıwan sureyi Rum, bızan ‘eqidê iman
64. Dabbetu’l-erz u duxan, Ye’cuc Me’cuc bên ‘eyan
Hê surê Kehfî bıwan, bızan ‘eqidê iman
65. ‘Elamêt axir zeman, hemı bên biya iman
Hedis Buxari bıwan, bızan ‘eqidê iman
66. Heci Xoca kennu weş, vonu beyt ma şêşt u şeş
‘Eqidê xu mek’ niweş, bızan ‘eqidê iman
Miladi – 1971

7. Hikmêt Zazaki

1. Pê quwwêt namê Hoday, mî hikmêt Zazaki vay
Hê guştari piy u may, çerrê mevacır way way
2. Hemdê desmaci nımac, şew roc qê Hoday ir vac
Desmac biger bennu tac, nımac ir bennu Mi'rac
3. Selewatê sêr sehêr, qê Muhemmed Pêğembêr
Şerr mekır zaf bıkır xeyr, tu hikmeto bıkır sêr
4. Şu cema'êt kamılo, meşo cema'êt cahılo
Mevac qalon ğafılo, sê Beni İsrailo
5. Hemdê weqton nımaci, nımacon sê mi'raci
Şew roc Hoday ri vaci, ez pê deston desmaci
6. Mî ra hikmeto beşnaw, desti mî ra bışım aw
Hê bon 'eqli tu ha çaw', 'eceb resaw nêresaw
7. Zaf 'ibret biger bıra, hikmeto beşnaw mî ra
Sarê nefsi bık' tıra, nefsi xu ra buk hera
8. Mewazır texto taco, mewazır keyno laco
Hikmêt weqton nımaco, rezay Hoday tu r' vaco
9. Hemdê nımac sıbayi, bıkır qê zati Hodayi
Hikmeto ra vec yo vayi, awkê tu yenna hay hayi
10. Hemdê nımac têştari, bıkır zati Homa ri
Çerrê kerro merz şari, xu mek' sey deng u ari

11. Hemdê nımaci yeri, tım tım bıkır qê yi ri
Xu bık' nemır sey miri, tu bên wahari viri
12. Hemdê nımaci şani, qê Rebbi 'ezimşani
Yi hikmet daw' insani, insan wahar imani
13. Hemdê nımac 'ışay şew, qê Homay tewbe bık' rew
Tewbe bıkır heram mew', awka serdın dari tew
14. Hikmeto dek' xu zerre, wa vacır werre werre
Xeyr u şerr, herr u kerre, çerrê çi ra mek' gerre
15. Wazên hikmeto persi, hê vên daroni wersi
Wazên çerrê nêtersi, tım tım bıwan ni dersi
16. Derso dersi hikmêti, derso dersi ni'mêti
Derso dersi rehmêti, derso dersi 'ibrêti
17. Bi vêri xu pençê hikmêt, herr u kerre bi ni'mêt
Homay yi kerdi hêt hêt, yeni rehmêt xu ra vêt
18. Awkê yin qıllan qıco, hezey şıtık yon çıco
Sey hesuro bên mıco, qê werem ir bu dico
19. Enni hemı hikmêti, enni hemı ni'mêti
Homay kerdi hêt hêti, xıznê rehmêt ra vêti
20. Rızay Rebbi tım bıwaz, Rebbi xu ra zaf bıwaz
Tu cahil id meb' ambaz, çerrê Rebbi d' mekır naz

21. Nêbenna engur teyinc, nêbenna du bızan sinc
‘Eqıl insan ek bı binc, bennu ‘ema nozon tinc
22. ‘Eqıl nika pawute, ‘eqıl nika cawute
Yo ‘eqıl alawute, yo ‘eqıl eşnawute
23. ‘Eqıl binc tu eşnawên, alawute tu pawên
Pê imani tu cawên, pê Qur’ani pêmawên
24. Rınd beşnaw enni watu, big’ cewheron nêpatu
Ruh reson semawatu, ya dunya d’ meqamatu
25. Hoday ruh kerdu ‘eziz, pê guno ruh bennu liz
Pê kufur iz bennu ziz, pê imani bon ‘eziz
26. ‘Eqıl hol yo cewhera, wazeni bıık’ xu vera
‘İbadet best xu ser ra, Hoday don bıwaz yi ra
27. Nefsi tu bennu deccal, şeytan yi bennu ri xal
Wırdi aşonên yo çal, tu defînên tı bên lal
28. Rahar heqiqêt ennu, pê imani ca bennu
Pê Qur’ani abennu, hidayet iz pa yennu
29. Ğezêbi ‘eqıl tu berd, tu xu defîn awka serd
Awka serd vecenna derd, vêşanê ra nefis merd
30. Hê yoca dı k’ bi zina, uca d’ nêbenna bina
İslamê dona ğına, hikmeto beşnaw heyne

31. Ekse bi kê m durustê, aşm u roc kon viristê
Hikmê nika avistê, heqiqet ha tavistê
32. İnsan bennu xergele, guno kennu ‘ecele
Bennu bela u zelzele, bennu qımıl u mele
33. Bızon zulmi na dewlet, cezê fı‘lani mıllet
Mılleta g’ benna ‘illet, aya g’ vênenna zıllat
34. Ek tı wazêni varo, bıdır heqqı fıqaro
Zaf bırom vaşo daro, heme hezey astaro
35. Va şo dar sê asparo, hemı tê d’ kenni nazo
Rebbi ra kên niyazo, hezey Zazon u Lazo
36. Zafê deyno bı israf, zafê keyno şehwet zaf
Nefsi tu bêro insaf, tu bên hakim qaf ra qaf
37. Nefsi xu ri mek’ ğedir, hındê heq yi heq bıdır
‘İbadet ıd bı k’ se bır, fursat ir bızon qedır
38. Bıwaz hıdayê Homa, bıwaz ‘ıbadê Homa
Tesdıq bı kır vac hay hay, heqiqet enna k’ tu vay
39. Bıkır du‘a roc u şew, selametê bıwaz rew
Be‘di newsê hotê yew, hezey şerri enna şew
40. Heci Xoca lez bıres, şı‘ro bı nus mevac bes
Şı‘ron hikmê bı k’ hewes, şı‘ri ma bı da çores

Miladi – 1971

8. Edebiyat Zazaki Neqışneyo Pê Naki

1. Hemdê şani sêrsıbay, mexsus qê zati Hoday
Selat selam sê haway, qê Muhemmed Mustefay
2. Ennu edebiyat o, mı pê Zazaki vato
Ek tu hikmet wurato, xeyri tu qat u qat o
3. Wazên cewheru caki, wazên çıman xu aki
Bıwan enni Zazaki, neqışneyo pê naki
4. Mı Zazaki eşkawut, mı pê qelem pêdawut
Pê nakê hikmêt vawut, şıma Zazo ri şawut
5. Mı guştari bıraza, enna milleta Zaza
Xebêr duna pê naza, şagê Zazo sê Laz a
6. Zazay tabi‘ Qur’ani, ‘aşıq ‘ilm u ‘irfani
Zazay wahar imani, Zazay xas yo insani
7. Tu wazên Zazo persi, Zazay nezoni tersi
Pê we‘za geni dersi, tım tım zergun sê wersi
8. Hê eya milleta Kird, beğdiyena ek bi mird
Kird ık bı mird bennu gird, dewlet ir nêbennu pird
9. Kird id çinnu ittifaq, wazêni vên şu ‘Iraq
Weqer kenna yo waq waq, maso nêvecenna raq
10. Kirdi w’ Zaza w’ Lazi, hire heme embazi
Wa dewlet ir bik’ nazi, wa qedêr xu bib’ razi

11. Cê islamê d' milletê, nêbenna hemiyyetê
İslamê yo ğeyretê, ma ri besa 'izzetê
12. Şukur Zazay islami, Turki xu ri imami
Turki bi hezey çami, Turki birazi Sami
13. Tu pê nur imani deb', enni millêt hire heb'
Turk u 'Ecem u 'Ereb, hezey çepu tu çep seb'
14. 'Erebi neslê Hami, 'Ecemi neslê Sami
Turk, Yafês ray islami, milletê xu r' imami
15. Sê tura bıbin hayay, quwwet bıgin sê haway
Bıkin 'ibadêt Hoday, şıma şın cennet hay hay
16. Zazay vırazên bırko, bestên şe'roni şırko
Ciron Kırdoni, Turko, vecên merdımön fırko
17. Memlekêt Zazo rındo, wazêni tede vındo
Nêwazêni mevındo, pê edeb hezey cındo
18. Edeb u edebiyat, pêğembêr ir selawat
Bıwon bıkr hesenat, tu bân zergun sê nebat
19. İnsan bennu yo insan, bıwano 'ilm u 'ırfan
Nêwano bennu heywan, dunya d' iman u Qur'an
20. Bıwan dunya d' Qur'ani, big' helawêt imani
Ek tu reyşta insani, bıwan 'ilm u 'ırfani

21. Qalon hikmeton beşnaw, pê zekatı xu bıpaw
Pê hire fîr bışım aw, cema‘et ıd çi mecaw
22. Pê çeher çi biger zewq, ‘ecz u feqr u şukr u şewq
Tu sê susi mekır dewq, kelle deyza nani tewq
23. Qê mizac ir bu sımaq, tu du‘a d’ bıwaz ellaq
Ruşan d’ bıbırn yo buraq, “wema ‘indellahi baq”
24. Ek yo laci tu resa, berşaw mekteb medresa
Tu nekes meb’ sê kesa, hin peyniyê tu bes a
25. Tu cameverd şeri‘et, tu metepiş ‘eşiret
İnkır mekır teriqet, destı xu berz heqiqet
26. Tu wazên me‘na bari, bıwan Muslim, Buxari
Mewur kınarê ari, tu bıdır xelayê mari
27. Tu wazêni rehetê, çırê mekır kerhetê
Wazêni dunya d’ pêtê, tu cameverd ğeyretê
28. Çıqas gêrên keybero, hend eşnawên xebero
Tu zaf meşu vêr bero, toni beşnaw xebero
29. Tu pilari bıq’ hurmet, tu qıcarı bıq’ şefqet
Tım tım bıqır merhemet, pêğembêr ir bên ummet
30. Exlaq hol yo cewher a, wazêni bıq’ xu ver a
Tu sebır best xu ser a, zerrê xu zi bıq’ hera

31. Qıco ra mevac puto, tu qıco ra vac tuto
Kesba helal bıķ' cito, meman vêşan u ruto
32. Sêrsıbayo bışım şıt, wera pey zi şu vêr cıt
Cıma'ıd xu mekır zıt, ewlad heya ra bên qıt
33. Cıma'ıd vac bismillah, tu vate vac inşaellah
La ilahe illallah, Muhemmed Resulullah
34. Vac bismillah akır ber, varon ıd mevic sefer
Musafir mekır teber, mıqat mekır del u her
35. Mıqat bıķ' geyon u bız, tu tım bu şırın u rız
Tu zaf mo turun u mız, xeberon ıd tı bên hız
36. Sıbayo ro bıķ' ari, bê ari moş key şari
Cema'et ıd mek' yari, dunya fani sê wari
37. Cema'et ıd meb' şenık, cema'et ıd mek' venık
Tu şo meani lılık, tu beni yo zerrwenık
38. Şewa tari moş xebêr, şew akerde meverd bêr
Mıqat bıķ' astor u hêr, maç mekır hem mek' deyêr
39. Quwwet o hak u kelğaç, mevıraz puton u xaç
Desto rêşt ra pager paç, neydar mekır dans u maç
40. Pıyanz kon safi şehwet, reson ewlado quwwet
Ek tu şı yo memleket, pıyanz bu tu gên himmet

41. Tu tepiş ennu vate, wazên lezzet bu kate
Bin sıfri bık' lekate, sayo mewur nêpate
42. Hire çi belğem kên pak, Qur'an u ruce miswak
Nımac ıd çıman xu ak, herındê secdê xu cak
43. Leşê xu teber mevec, wa nikur leşê tu dec
Rakoni puçani xu vec, teyro ra tu bu zerec
44. Tı zewciyên big' keyna, tu cini miger deyna
Şo merakur tukteyna, hê gune kên mek' heyne
45. Tu ra gune bı sadır, pê tewbe pine padır
Gani mekış pê adır, xu ra cor buni çadır
46. Çadır çadırê Homa, bık' ita'êt piy u may
Leymun dekır moni çay, sêrsıbayu tu bu say
47. Leymun dona tu quwwet, leymun ona tu şehwet
Zaf merakur cini het, tu quwwet ra benni pêt
48. Sıbayu ro bık' seher, şewa tari moş teber
Tu qıco ra big' xeber, mekur 'alimo ra ver
49. Bon 'alimon kamılo, mon 'alimon ğafılo
Mon sufıyon cahılo, sê Beni İsrailo
50. Çıqas yo exlaqo rınd, ayeton Qur'an ıd vınd
Raharo sor pay mevınd, tı şew megêr hezey cınd

51. Cey ğusli d' mekır mız, weswese ra bıb' temiz
Nesihet ıd zerra lız, we'izo kenna 'eziz
52. Rucu yine şu nımac, cum'i ra ver we'zu vac
Cema'eti bıkır gac, tu mura wenni mepac
53. Rucu şeme bıb' talıb, tu herb ir benni ğalıb
Wa yobi qelb u qalıb, cema'et ıd tu lalıb
54. Rucu kire tu ron dar, ponc fasıqo hê waspar
'Eqreb qela merre mar, yo zi bıkiş kutuk har
55. Ruc dışeme tı bıwaz, meşu sefer bê ambaz
Guştari mek' def u saz, Homay ra dewlet mewaz
56. Rucu sêşeme şu ğeza, pê fuze vicên feza
Çırre mevac ez ez a, tavılde yennu qeza
57. Ruc çarşeme megir med', qê paşmuri bu cemed
Tım tım bıwan pê 'eded, "qul huwellahu ehed"
58. Rucu paşeme şu sefer, werdiş ıd bê sufri ver
Tu mevac heme xeber, çırrê tu meb' çınteber
59. Vêr werdiş u be'd werdiş, desto buş turek erdiş
Hê akerdê meverd riş, cema'et ıd mekır fiş
60. Biger xeber mı ra bo, çıqas zuru şerri şo
Serri nosê hotê yo, suk efdela hezey do

61. Çı aşmêka Remezan, tede nazıl bı Qur'an
Tede ruce gun insan, tede teqennu şeytan
62. Şe‘ban bi pancês şewê, beraeti bën newê
Mılakêti bën lewê, ma ra wazêni yewê
63. Receb u zulqe‘de hem, zulhicce hem muherrem
Çeher aşm bi muhterem, selewat helnenna ğem
64. Aşmê dıyına sefer, tu çi şari mek’ nezer
Çerrê inkar mek’ qeder, çerrê tekrar mek’ xeber
65. Rebi‘ul ewwel axır, mewlid bıd’ big’ musafir
Çerrê medih mek’ kafır, fasıqa ra bı abır
66. Cemazi’l-ula uxra, tewbe bık’ gunon xu ra
Varo varennu mux ra, mux iz vicenna bux ra
67. Aşmê desına şewwal, celal cemal u kemal
Hire sıfêti bën zılal, hini bennu vin deccal
68. Hezok şeytan ra remên, tu ri siyasêti mevên
Tu banqa ra mekır dên, bo tu peyni d’ muflis bën
69. Selamo bıdır weşo, pers bık’ hali niweşo
Tu germ ıd bu zebeşo, tu hin nêbenni teyšo
70. Wazênni honon weşo, xeyalo berz pê guşo
Biger du‘ay niweşo, kun nemır vezdi heşo

71. Hemam finon tu ra xiç, bık' rez tu kom 'erzu liç
Şifa vênên pê dağîç, zerrê xu mekır wiç wiç
72. Ziyaret ıd meron quç, qê faloni meron kuç
Binni sari d' meron puç, meverd heywan bıkır 'uç
73. Tu ri von dızd tu tırıt, tu kên rehet tu vırıt
Komi na şerab şımıt, yi xu 'eqıl ra nımıt
74. Çiyu merde bin herr ıd, tu çi ri mevac erık
Ta'et Rebbi d' bıberık, tu mekır cıgaro rık
75. İshal ir bu duy terni, tu kin mekır sê dernı
Nun ıd bırnı qoğe d' sernı, peyni ra werre vernı
76. Amnoni tu vic waro, yari bıkır meb' yaro
Amnono şu bin daro, zaf giro mekır baro
77. Ame amnon amnono, hin ame weqti hono
Wanena tuwê şono, meqbul tubê cıwono
78. Payizo bırom ğelle, weqti engur wuş kelle
Tu mevac helle helle, gerguş bışon vac elle
79. Payiz ware ra bê war, serr ha benna ixtiyar
Zaf dekır debr u debar, Hoday ma nikur bêwar
80. Payiz yun war pêl daro, bon haway bê debaro
Varennu vor u varo, bu payzonu hınnaro

81. Tukteyna bu yo hınnar, tu yo hınnar mekır bar
Tu ri lazım niyu şar, hellâ teng mevac hewar
82. Fırrê amnon u payız, şer‘en hediye caiz
Şer‘en heramu faiz, hezey ciniya haiz
83. Zımıston kerd vêr bero, ame weqti xebero
Cemdêna awkê dero, xeyrat bıkir pê pero
84. Zımıstoni bon puko, tu mevic teber buko
Rebbi r’ ‘ibadet bıko, dewuc nêreson suko
85. Zımıstoni bon serdo, bon meyyit ennu ‘erdu
Hezey insani k’ merdo, pê vor iz kefen kerdo
86. Wesaro ‘erd bon gani, pê çıman ‘ibrêt bani
‘Eqıl diyaw insani, insan wahar imani
87. Amê vıl vomê wesar, bennu weş pırani tar
Hin abenna vıllê dar, gêrenni kesey u mar
88. Wesar ame vêr bero, hin bu kap u kengero
Baklo bırom kêbero, abi vıllê semzero
89. Tu biger du‘ay holo, big’ lezzêt heway kolo
Big’ te‘nê adir çolo, hellê werdiş vec solo
90. Adir iziman kuyo, wazên sewab run leyo
Wa hamıla bur beyo, rınd bıwan heyo heyo

91. Bu mışmıšo alanco, bu xoşawê salonco
Beşnaw vêngi demonço, meşnaw vêngi kemonço
92. Vêri dındono vırrık, tu pay ra zemzem firrık
Desmac ıd mesin pırrık, hewes mek' teli dırrık
93. Awkê zemzem u desmac, pay ra bışım tu ri vac
Terbiye bıd' keyna u lac, wa qala fahiş nivac
94. Desmaci xu rınd bısin, kıştı çep ıd run mesin
Cewoni xu ro bıçın, rucu yene vaş meçin
95. Sir bu tı bên hezey sir, tım tım tu bu nani tir
Hewes mekır verdiş mir, nefis pê ruce bon cir
96. Hin besa enna rutê, cini ra mevac putê
Tu keyna ra vac tutê, qê quwwet ir tuy kutê
97. Kuçık çılê puf mekır, rêştı qıble d' tuf mekır
Nımaci xu d' huf mekır, xeberan ıd fuf mekır
98. Tıra mekır muy mıco, qê werem ir bu dıco
Mare mekır may qıco, vaş u velg şıt kên çıco
99. Şıt geyen bennu weşi, guşt geyen bon niweşi
Mêğezeb hezey heşi, şerti islamê şeşi
100. Ek tu wazên beri ling, mıqat bıdır kerg u hing
Masi mekiş pê tıfing, mıqat bıdır tu pısing

101. Ezan bıwan bı' qamet, nımac bı' pê cema'et
Tu guyn verd pê hecamet, mewaz merg u qıyamet
102. Sim u zerd bırsım delal, teyna cino ri helal
Carmidari biyo mal, giştıru sim yo zi şal
103. Tu hê veri biger dag, buy bı'ır vıl u mulşag
Veri bani d' vıraz pag, çırre mewur kal u xag
104. Tu hê boni eqreba ra, eqrebati yo dar a
Dar iz weş meywedar a, qıymet bızan tu cara
105. Bawko eda bı' deyno, bızewcin laco keyno
Awk u sol bu tu pê no, bin fıraqo ra reyno
106. Daykê şit xu dek çıco, şit xu med' heme qıco
Hê beşnaw vatê xuco, ta'et bı' şewo ruco
107. Keko tu piri wekil, tu bı'aro ri kefil
Weyon xu ri bı' delil, tu çırre yin mek' zelil
108. Bıra bıra tu qıcı, vatê kêk ra mevici
Mevac keko tu gêci, kêk vêr tu werda guci
109. Wakê tu bani mı ra, beşnaw ez se von tu ra
Mevac enna qal zura, pi tu merd ninu bıra
110. Wayê bon wakê xu ra, hê boni dakê xu ra
Hurmêt wako sê mura, wazenna bı' xu vera

111. Tu guştari hê dato, Homay Qur'an ıd vato
Kam ık hikmet wurato, xeyri yi bennu qat qato
112. Bıraza ha bıraza, bızan dati tu ez a
Hurmêt dati sê ğeza, sê nımac sefer ıd qeza
113. Xalo beşnaw enna qal, şun xalo warzawo helal
Warkeyna zi şınna xal, mevacır hê qala tal
114. Warza bê şu kê xalo, tu merên şın bin salo
Bu mışmışan delalo, sor bu çend bezran talo
115. 'Emê hes bıkir mı ra, ezi boni ri tu ra
Qê xatırı pi mı ra, pi mı tu ri yo bira
116. Xalê şefqet bıq' mı ri, ez iz hurmet bıq' tu ri
Qê xatırı may mı ri, qê xatırı way xu ri
117. Bırakeyna, warkeyna, edêb xu holık heyne
Çırrê megêr tukteyna, nan u guşt megêr deyna
118. Vıstore ha vıstore, keyna med' bê mışore
Tı zamay mefin tore, tu otur mek' yo dore
119. Zoma meşu keyi ser, bo tı peyni d' bân teber
Tı mı ra biger xeber, xu mekır derbeder
120. Vısturu ya vısturi, veyv u zama qê tu ri
Şefqet bıq' 'eylan xu ri, tı merena mek' zuri

121. Veyvê tu yo veyvek a, tu hama yo ‘eylek a
Wa tu r’ nivac aşık a, wa vac veyva başek a
122. Cini cini ya cini, tu helal xu bısini
Tu vên xızmet ni dini, tu benna mini mini
123. Turno tı hama lirik, tı hurmet bıq’ qê pirik
Tı nefsi xu rınd cirik, meb’ sê zalım yo mırık
124. Mekır guro dıbare, meters tu erzên zare
Vêr ‘ido mebrn mare, vêr ruc agêr moş ware
125. Aşım şiti mêşna sey, mekır citê hêr u gey
Zaf meşım cığaro u çey, pê telaq cini mek’ rey
126. Ey bıray dın tu ha çay, ha tu Kırdi ha Zazay
Qê xatır rezay Hoday, pê Qur’ani vec yo vay
127. Hê caverd enna Kırdê, hê caverd enna mirdê
Hê caverd enna pirdê, qê Hoday pile girdê
128. Wazên vayê xu aki, bıwan enni Zazaki
Neqışneyo sê haki, tadeyo sê tur saki
129. Edebiyat xu bıwan, ‘eqidê xu rınd bızan
Tu bên kamıl yo insan, tu bên yo ehli iman
130. Beyti ma so hırıs yo, beyta bıwan ruc u şo
Tarix nosê hotê yo, mı r’ Fatiha bıwan ro

131. Heci Muhemmed ‘Eli, Hoday tu buk yo weli

Zazaki vac sê meli, lakin xu mek’ sê teli

132. Hê vên beyti ma se bi, bi so hirs du hebi

Hirsê poncas edebi, vac sellu ‘ela nebi

Miladi – 1971

9. Weq'ê Kuy Uhud Wefat Hemzi

1. Yo namê Hoday zi mecid, vac ya mecid vac ya hemid
Hezret Hemze b1 yo se'id, Hemze kışiya b1 şehid
2. Hemze lac 'Ebdulmuttelib, Hezret Hemze dati hebib
Şehidê yi qeder ıd bib', Hemze kışiya b1 şehid
3. Hemze dati Muhemmedi, pehliwanê yi ço nidi
Qê Hemzi ri rehmet bıdı, Hemze kışiya b1 şehid
4. Rehmê Hoday qê Hemzi ri, cennêt 'ela zi qê yi ri
Bıwan wefat enni miri, Hemze kışiya b1 şehid
5. Miri xorton cennêt 'elay, yi ra razıyu zaf Hoday
Dati Muhemmed Mustefay, Hemze kışiya b1 şehid
6. Kerem bıkr bê vêr bêri, tarix bıwan big' xebêri
Hemze dati pêğembêri, Hemze kışiya b1 şehid
7. Tarix hıcrêt resa hiri, rucu şeme rucu kire
Hemze hem ağaw' hem mire, Hemze kışiya b1 şehid
8. Ağay şehidon ri 'erdo, miri şehidon nimerdo
Sarê Hemzi sarê derdo, Hemze kışiya b1 şehid
9. Pêğembêr ma vica minber, ruc yene ari da 'esker
Hotê 'esker şı Uhud ser, Hemze kışiya b1 şehid
10. Ruc çarşeme yeni ra ver, kafır asêb' şib' Uhud ser
Ebu Sufyan ız bıb' rehber, Hemze kışiya b1 şehid

11. Lac Ebu Cehil lac Hişam, ‘Îkrime tê b’ wu z’ bon islam
Ecêl Hezret Hemzi tamam, Hemze kışiya b1 şehid
12. Ebu Sufyan b1 ser‘esker, fethi Mekki d’ bon munewwer
Pê kalmo şî sehabo ser, Hemze kışiya b1 şehid
13. Yi pêser bê kalmo u tiro, hê vên qoğê xorto piro
Hê vên qoğê ağon miro, Hemze kışiya b1 şehid
14. Ruc b1 yo ruci mehşeri, guştari qoğê ‘eskeri
Hemze dati Pêğembêri, Hemze kışiya b1 şehid
15. Aşmê şewwal rucu kire, serrê hicrê iz bi hire
Hemze hem ağaw’ hem mire, Hemze kışiya b1 şehid
16. Hemze ağay şehidono, şehidoni ri ‘erdono
Sarê yi sarê derdono, Hemze kışiya b1 şehid
17. Hemze pehliwan ‘eskêri, ‘eskêr Hezret Pêğembêri
Werre aya dunyay vêri, Hemze kışiya b1 şehid
18. Sehabê amê yo teref, Qureyşî xu r’ kerdi hedef
Sehabo zaf girot şeref, Hemze kışiya b1 şehid
19. Wird taifê resê yoca, cini yin iz amê uca
Ma ra Hezret Hemze vica, Hemze kışiya b1 şehid
20. Hemze gêra bira sera, çend pehliwan yi kêrd ‘erra
Mil zafino yi kerd dera, Hemze kışiya b1 şehid

21. Qureyşiyô merdim vicnê, quçê quwwêt xu ri nicnê
Sehabo quçê yin ricnê, Hemze kışiya bî şehid
22. Hezret Hemze, Hezret ‘Eli, wırdi ğazi wırdi weli
Şi‘ra wanên hezey meli, Hemze kışiya bî şehid
23. Vıraziya yo roc meyro, cini kafiro kên deyro
Vani vani hezey teyro, Hemze kışiya bî şehid
24. Yi von ma keynê astaro, ma paweni ni asparo
Ma kên tıra desto saro, Hemze kışiya bî şehid
25. Hind guvend kenna pê sari, lez gêrena hezey mazi
Hemze u ‘Eli wırdi ğazi, Hemze kışiya bî şehid
26. Hemze u ‘Eli rınd xu wepişt, yın pê kalmu çend kafir kişt
Qelemê qedêr Hoday nişt, Hemze kışiya bî şehid
27. Wird gêreni hezey ari, torn Hişam gêron sê dari
Hind gêrena kenna yari, Hemze kışiya bî şehid
28. Hind cinê Ebu Sufyani, eya may katıb Qur’ani
Peyni d’ ya una imani, Hemze kışiya bî şehid
29. Niyê pê ra wırdi terêf, wırdi yobino r’ bi hedêf
Ruc bî yo ruci şerêf, Hemze kışiya bî şehid
30. Wird terefo kerd yo vat vat, kafiro va ya Lat Menat
Sehabon ır kerd munacat, Hemze kışiya bî şehid

31. Munacat ra amê herb ver, pê kalmo bi kafiro ser
Hemin va Ellahu Ekber, Hemze kışiya bî şehid
32. Sehabo va Ellah Ellah, va lailahe illallah
Va Muhemmed Resulullah, Hemze kışiya bî şehid
33. Kafiro zaf di yo xesar, cinan yin zaf kerd yo hewar
Yi hin herb ra bibi bêzar, Hemze kışiya bî şehid
34. Sehabo zaf di yo ni‘met, yi kot hay xu di ğenimet
Ame kafiro yo ğeyret, Hemze kışiya bî şehid
35. Amê ğeyret amê yoca, Hinda gındır amê uca
Yin ra Wehşiw’ ‘Ereb vica, Hemze kışiya bî şehid
36. May Mu‘awiye Hinda ‘Ereb, kıştê Hemzi yi kerd teleb
Kıştiş Hemzi r’ ya bi sebeb, Hemze kışiya bî şehid
37. Tu hê boni enni neqşi, Hindê Ebu Sufyan hin şî
Yi ra zaf xapiya Wehşî, Hemze kışiya bî şehid
38. Hind, Wehşî r’ zaf rahari vêt, Wehşî şımt awkê ğeflêt
Yi Hezret Hemze kışt kerd hêt, Hemze kışiya bî şehid
39. Wehşî awkê ğeflêt şımt, yi xu pê yo kerra d’ nımt
Hemzi xu pê guynê xu şıt, Hemze kışiya bî şehid
40. Felekê Hemzi tadiyê, qelemê qedêr padiyê
Wehşî u Hemze pê ra diyê, Hemze kışiya bî şehid

41. Etraf Hemzi bî pîr kafîr, Hemzow' kibar nidon awîr
Wehşî ra qetîl bî sadîr, Hemze kışîya bî şehîd
42. Hemzi mêrg xu kerd îb xu vir, Wehşî bêxeber êşt yo tir
Tir şî leşê Hemzi r' sê mir, Hemze kışîya bî şehîd
43. Hemzi va Ellahu Ekber, cino hucum kerd Hemzi ser
Yin zerrê Hemzi vet teber, Hemze kışîya bî şehîd
44. Cino zerrê Hemzi şeqna, yin pizê Hemzi feteqna
Pê guynê Hemzi xu deqna, Hemze kışîya bî şehîd
45. Yin pê kalmo kerd qêt qêt, tamam 'ezê zerrê yi vêt
Leşê Hemzi kerd hotê hêt, Hemze kışîya bî şehîd
46. Sehabê yi kot hay ğeza, Pêğembêr di Uhud lerza
Derecê şehîdo berza, Hemze kışîya bî şehîd
47. Gurri vicê sê teyyara, Pêğembêr va yo şî ma ra
Hê bigêrin ez zon cara, Hemze kışîya bî şehîd
48. 'Eli u yi bi seferbêri, gêrên vênî Hemzi şêri
Dati Hezret Pêğembêri, Hemze kışîya bî şehîd
49. Vica yona pil hewadis, Pêğember merd va yo xebis
Hewadis kerd vîla îblis, Hemze kışîya bî şehîd
50. Hikmeton Homay bîkîr sêr, sehabê kot hay Pêğembêr
Zaf bi vîlê enni xebêr, Hemze kışîya bî şehîd

51. Xebêr bi vîlê dunya ra, cini amê Medina ra
Sehabê ita d' uca ra, Hemze kışiya bî şehid
52. Mevac hewadiso qıco, kuy Uhud yo tef yo mıco
Yin di Pêğember derbıco, Hemze kışiya bî şehid
53. Qali zori çıqas talik, qali zuri çıqas calik
Gêra di Ke'b bin Malik, Hemze kışiya bî şehid
54. Ke'b gêra va Ellah Ellah, va ha ita d' Resulullah
Va ha weşu Hebibullah, Hemze kışiya bî şehid
55. Yin eşnawut enna xeber, hemin va Ellahu Ekber
Va merheba ya Pêğember, Hemze kışiya bî şehid
56. Yin kerd şukur ta ferş ra 'erş, pê Pêğembêr yi bi keyfweş
Pê mergi Hemzi bi niweş, Hemze kışiya bî şehid
57. Yin da tamam hotê şehid, yin da Hezret Hemzo se'id
Wu ğerq bî mon rehmê Rebbi d', Hemze kışiya bî şehid
58. Sefiyye daykê Zubeyri, eya 'emê Pêğembêri
Amê gêrê Hemzi şêri, Hemze kışiya bî şehid
59. Bıwan tarix menzeri vên, Pêğembêr ma ame di guyn
Va wa 'em guynê yi nivên, Hemze kışiya bî şehid
60. Sefiyye va qê ez nozon, ez tım inna lillahi vun
İnna ileyhi raci'un, Hemze kışiya bî şehid

61. Sefiyye bermê pê naza, va tu şî weş bu bîraza
Herîndê tu d' ma kê nê geza, Hemze kışîya bî şehid
62. Herîndê tu pîla Hemze, tu k' estî yo vîlla Hemze
Tu k' estî yo kîlla Hemze, Hemze kışîya bî şehid
63. Tu caverda 'Eli Heyder, tu caverda Zubeyr, 'Umer
Dî şî cennet bîşîm kewser, Hemze kışîya bî şehid
64. Sehabê zaf amê pîser, Hezret Pêğember kot yî ver
Amê hotê şehido ser, Hemze kışîya bî şehid
65. Bîni Uhud pîl yo kepîr, hotê şehid yî vîst qebîr
Yî Homay ra wêşt yo sebîr, Hemze kışîya bî şehid
66. Hî nî tamam bî ennî xebêr, 'ezeyî şî kê Pêğembêr
Herg bela dî estî yo xêr, Hemze kışîya bî şehid
67. Hê hikmeton Rebbî bîk' sêr, Homa şerr îd vîrazon xêr
Zen mek' otur kennu yo gêr, Hemze kışîya bî şehid
68. Hikmê Homay neqşî neqşî, neqşî Homay çîqas weşî
Pêğembêr de'wet kerd Wehşî, Hemze kışîya bî şehid
69. Pêğembêr emrî Heq pawut, yo mektub pê ayê vawut
Ayê Qur'an, Wehşî r' şawut, Hemze kışîya bî şehid
70. Wehşî eşnawut uk enna, îslamê kafîrê benna
Şehadet guno helnenna, Hemze kışîya bî şehid

71. Wehşi serra ğeflet warışt, sukunetê qêlb yi d' runışt
Qelemê qedêr Homay nışt, Hemze kışiya b1 şehid
72. Amê qêlb Wehşi pişmanê, yo şağê gêçê cıwanê
Newê amê şî kehanê, Hemze kışiya b1 şehid
73. Wehşi berma va ya Nebi, gunê m1 zafî pê se bi
Deqê Hezret Hemzi debi, Hemze kışiya b1 şehid
74. Pêğembêr va Wehşiw' delal, guynê Hemzi tu r' ken helal
Tu islam 1b resên kemal, Hemze kışiya b1 şehid
75. Wehşi berma va la çî ra, m1 eyina kerd Hemze bira
Nişken helalê big' tu ra, Hemze kışiya b1 şehid
76. Va qelem otur niniştin, ya Hemze m1 t1 nikıştin
Tu weş bîbin ez bıkıştin, Hemze kışiya b1 şehid
77. Wu b1 islam zaf xızmet kerd, yi keyf nikerd hetta ku merd
Kıştê Hemzi yi r' bi yo derd, Hemze kışiya b1 şehid
78. Wehşi berma xu kerd kebab, yi xızmet din kerd bêhisab
Yi kışt Museylemo Kezzab, Hemze kışiya b1 şehid
79. Pêğembêr vaw qê guştaru, sehabê m1 sê estaro
Şıma r' vecenni raharo, Hemze kışiya b1 şehid
80. Hêştê yo beyto b1wani, hêştê yo serr bi mijdani
Wehşi b1 Hemze-i sani, Hemze kışiya b1 şehid
81. Heci Xoca Mehmed 'Eli, Zazaki vonu sê meli
Vun Hemze u Wehşi wird weli, Hemze kışiya b1 şehid (Miladi – 1972)

10. Qesiday Hezret Pêğembêr

1. Yen sukê tu ya Muhemmed, ez ha yen kê tu ya Ehmed
Ha yen qê tu mı mekır red, ya Resulellah meded
2. Ha yen vêr bêri selami, pê ‘eşq ra wanen kelami
Tewbe ken ez qê herami, ya Resulellah meded
3. Ez ha yen vêr babi rehmêt, ez ha yen ez kunna tu hêt
Tu k’ êsti wahari şefqêt, ya Resulellah meded
4. Gunan xu ra ha yen vêr bêr, ma yêr vêr bêr Siddiq Ekbêr
Mı mehrum rey mek’ ri tebêr, ya Resulellah meded
5. Ha yen vêr babi Su‘udi, qê xatir Ehmêd Mehmudi
Qê xatir Hemzi Uhudi, ya Resulellah meded
6. Yen vêr bêr laci Xettabi, pê ‘eşq ra wanen kıtabi
Hawar ken tu ruc hisabi, ya Resulellah meded
7. Yen vêr bêr ‘Ebdulmecidi, pê hurmet yen hidi hidi
Pê ‘eşq selewato bıdi, ya Resulellah meded
8. Yen vêr bêr Hezret ‘Usmani, ez pê ‘eşq wanen Qur’ani
Hawar ken tu ruc mizani, ya Resulellah meded
9. Ha yen vêr bêr ‘Ebdul‘eziz, pê yo zerra wenıka ziz
Ya Rebb zerrê ma bıık’ temiz, ya Resulellah meded
10. Ez ha yen vêr Babu’n-Nisa, qê xatir Tewrati Musa
Qê xatir İncili ‘İsa, ya Resulellah meded

11. Ha yen vêr babi Cebra'il, ma şefa'et ir bık' na'il
Ya Rebb iman ma mek' za'il, ya Resulellah meded
12. Ha yen zerre vêr minbêri, ha yen zerre vêri bêri
Qê xatir Sıddiq 'Umêri, ya Resulellah meded
13. Ha yen zerre vêr mihrabi, nımac ken vênên hisabi
Ya Rebb tım tım rahar abi, ya Resulellah meded
14. Dexilek von ez ya nebi, çimi pê hesıro debi
Gunê zafı nozon se bi, ya Resulellah meded
15. Dexilek ya Resulellah, dexilek ya Hebibellah
Dexilek ya Tebibellah, ya Resulellah meded
16. Dexilek von ez tım tımı, şefqet bık' qê ni yetimi
Wazen sırat musteqimi, ya Resulellah meded
17. Wazen tım tım rahar abi, pê 'eşq tu cewhêri cabi
Bêri şêr sê awkê la bi, ya Resulellah meded
18. Ez bêt pê dêsti desmaci, bik' çores weqıt nımaci
Ez bêt uca d' tım tım vaci, ya Resulellah meded
19. Ez wazen bêri şêr herem, ez wazen bêt ya muhterem
Pê şefa'et bıkır kerem, ya Resulellah meded
20. Ez wazen tım tım bêt uca, cê sukê Medina dur ca
Zazaki von Heci Xoca, ya Resulellah meded

Miladi - 1976

11. Qesiday Tewhid

1. Vêrni d' vacır bismillah, peyni d' elhemdulillah
Beyntare d' Ellah Ellah, la ilahe illellah
2. Enna yo kelima ya, Hoday, Qur'an ıd va ya
Qêlb merdim kenna haya, la ilahe illellah
3. Kıtabi ma Qur'an o, ma pê ardo iman o
Rehbêri ma 'ırfan o, la ilahe illellah
4. Qur'an ma r' bennu imam, Hoday ma r' kerdo ikram
Kafir pê bennu islam, la ilahe illellah
5. Kafir zaf muxennêti, qê nikun Hoday hêti
Meftê bêri cenneti, la ilahe illellah
6. Ğusul bıkır big' desmac, ezan bıwan bık' nımac
Zıkır bıkır tım tım vac, la ilahe illellah
7. Desto akır bık' şıkır, dıma bıgêr bık' fıkır
Pê zon u zerr bık' zıkır, la ilahe illellah
8. Zıkır zerrê tu kon ziz, zıkır merdim kon 'eziz
Ki guno ra kon temiz, la ilahe illellah
9. Tu pê qalo nidêci, wa vacir tu çend gêci
Tu vate ra mevêci, la ilahe illellah
10. Şew roc tu zıkır bıwan, wa nikur çıman tu han
Nu vate ra pê meman, la ilahe illellah

11. Zıkır murr tu akeno, şeytan qelb ıd cakeno
Wareznenu rakeno, la ilahe illellah
12. Zerrê tu kon sê çılê, wesweso zi kon vılê
Vac kê k' zerrê tu ğılê, la ilahe illellah
13. Fursêtu xu şeytani med', zıkır bıkr bê 'eded
"Qulhuwellahu ehed", la ilahe illellah
14. Homa xu ri şıkır bıkr', daim tım tım fıkr bıkr'
Ne zaf pêtu ra zıkır bıkr', la ilahe illellah
15. Zıkır heqîqêtu enu, wambartış qê yi r' çinnu
Vac vac şeytan hin ninu, la ilahe illellah
16. Pê cema 'et bıkr' nımac, cema'etı bıkr gac
Pê zon u zerrê xu vac, la ilahe illellah
17. Tu wazên rezay Homa, ek tu kerd nımac sıbay
Hiris hire rey tu vay, la ilahe illellah
18. Homa xu ri bıkr' zari, tu kerd nımac têtari
Hem vac hem bıkr' guştari, la ilahe illellah
19. Guri ra ver hêvêri, ek tu kerd nımac yêri
Vac tu şın cennêtu sêri, la ilahe illellah
20. Guştari bıkr' Qur'anı, ek tu kerd nımac şani
Vac qelbi tu bon gani, la ilahe illellah

21. Kami kerd nımac 'ışa, Cehennem ıd nêvêşa
Zerra ğemin kennu şa, la ilahe illellah
22. Guştari bıkır bıra, yo xeber von ez tu ra
Zaf vac ruci 'Aşura, la ilahe illellah
23. Vac vac tu kê k' pê se bi, hesir çıman tu debi
Vac şewê mewlid nebi, la ilahe illellah
24. Tu wazên texti taci, bık' sunnetan nımaci
Zaf vac şewê mi'raci, la ilahe illellah
25. Guştari bık' ni vato, bık' xeyr u hesenato
Zaf vac şewê berato, la ilahe illellah
26. Şewê leyletu'l-qedri, zehmet bu bıkır sebri
Nêfs xu ra vec pê cebri, la ilahe illellah
27. Wazên xu ri yo rehbêr, bê Homay tu med' xebêr
Vatê Homay, Pêğembêr, la ilahe illellah
28. Tu pê zıkır mek' yari, wazên derdan xu r' dari
Vac vac bıgêr sê ari, la ilahe illellah
29. Enna dari derdon a, dari qelban merdon a
Vatê Rebbi 'erdon a, la ilahe illellah
30. Enna kelimay yewê, kehanê kenna newê
Sê aşma çares şewê, la ilahe illellah

31. Enna kelimay nuri, zaf bıwan biger huri
Peyadi kenna suri, la ilahe illellah
32. Pê şıkır tu bıb' şakır, pê zıkır tu bıb' zakır
Pê fıkır tu tım vacır, la ilahe illellah
33. Heci Muhemmed 'Eli, Homa tu bıkur weli
Tım tım tu vac sê meli, la ilahe illellah

Miladi – 1974

12. Qesiday Vengi Meli

1. İlahi tu qê xatırı ni Resul, selat u selam qê yi ri pê usul
Tu qê xatırı eya zerra melul, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
2. İlahi tu qê xatırı Mustefay, selat u selam zaf yi ri sê haway
Tu qê xatırı ni nımaci sıbay, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
3. Tu qê xatırı Ehmedu’l-muxtari, selat u selam yi ri hezey astari
Tu qê xatırı ni nımac têtari, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
4. Tu qê xatırı Hezret Pêğembêri, selat u selam zaf zaf bıvar yi ri
Tu qê xatırı nımaci yêri, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
5. Tu qê xatırı ni wahar Qur’ani, selawat yi ri ma nımac ıd ani
Tu qê xatırı ni nımaci şani, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
6. İlahi tu qê xatırı padişa, selawat yi ri sê gezam ık rişa
Tu qê xatırı ni nımaci ‘ışa, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
7. Tu qê xatırı şewê reğaibi, tu qê xatırı şewê ‘eca’ibi
Tu adir cehennêm ma ra dur bıbi, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
8. İlahi tu qê xatırı desmaci, ilahi tu qê xatırı nımaci
İlahi tu qê xatırı mi‘raci, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
9. İlahi tu qê xatırı şew berat, tu qê xatırı enni vati k’ tu vat
Tu qê xatırı hecci ruci zekat, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug
10. İlahi tu qê xatırı leyl qedır, tu qê xatırı ni Hezreti Xızır
İlahi tu ma ri hıdayet bıdır, ilahi tu du‘ani ma bık’ qebug

11. İlâhi tu qê xatîrî mewlîdî, tu niweşani ma ri şîfa bîdî
Tu weşani ma ri niweşi nîdî, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
12. İlâhi tu qê xatîrî ‘aşura, îlahî ma du‘a wazenî tu ra
‘Îbadet bîkîr ma vera sê mura, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
13. İlâhi tu qê xatîrî Ebubekîr, tu rehmê xu ya zaf u zaf yî ri bîkîr
Tu qê xatîrî zîkr u fîkr u şîkîr, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
14. İlâhi tu qê xatîrî ‘Umerî, tu rehmê xu ya zaf u zaf yî ri bêrî
Tu qê xatîrî ta‘et îk bon tu ri, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
15. İlâhi tu qê xatîrî ‘Usmanî, tu rehmê xu ya zaf u zaf yî r’ anî
Tu qê xatîrî Hezret Qur’anî, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
16. İlâhi tu qê xatîrî nî ‘Elî, rehma zaf yî ri hezey masî melî
Tu qê xatîrî nî çîqas uk welî, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
17. Tu qê xatîrî Cebra’îl emîn, selamo bîkîr yî r’ tu hendê hemîn
Tu qê xatîrî ennî dînî mubîn, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
18. Tu qê xatîrî Mîka’îl erzaqo, selam qê yî ri hendê behro raqo
Tu qê xatîrî tekbiro boraqo, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
19. Tu qê xatîrî Îsrafilî surî, selam yî ri hendê şukr îk bon tu ri
Tu qê xatîrî Risale-i Nurî, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl
20. Tu qê xatîrî Hezretî ‘Ezra’îl, selam yî r’ tu ma cennet îr bîk’ na’îl
İlahî tu îmanî ma nêk’ za’îl, îlahî tu du‘anî ma bîk’ qebl

21. Îlahi ilahi ilahi ilahi, ilahi tu k' esti tu pil padişahi
Tu qê xatiri heme 'îbadullahi, ilahi tu du'ani ma bık' qebug
22. Îlahi munacat kenna sê meli, qebug bık' munacat Muhemmed 'Eli
Qebug bık' munacat yi mek' sê teli, ilahi tu du'ani ma bık' qebug

Miladi – 1974

13. Qesiday Zerra Haya

1. Pillê teyna qê Homa ya, Homa mî r' yo zerri k' da ya
Hon dî menda nozon ça ya, ey zerr hon ra dî bîb' haya
2. Zerrê heyna tu bîb' haya, zerrê tu k' esta yo sa ya
Zerrê tu ha nîka ça ya, ey zerr hon ra dî bîb' haya
3. Zerrê zerrê zerrê zerrê, tu biya pir a çend serrê
Hol îb wa tu r' nîgin kerrê, ey zerr hon ra dî bîb' haya
4. Zerrê bo tu hin biya pir, zerrê xu bîk' nemîr sê mir
Zerrê bîb' cir xu mek' sê tir, ey zerr hon ra dî bîb' haya
5. Pê se kena pêtê pero, pê se kena tu cewhero
Pê se kena layo dero, ey zerr hon ra dî bîb' haya
6. Pê se kena texto taco, pê se kena keyno laco
Bîkîr ponc wexq îd nîmaco, ey zerr hon ra dî bîb' haya
7. Pê se kena enna rîndê, weli Homa ha herr bîndê
Sîrri Homa nîka yîn dê, ey zerr hon ra dî bîb' haya
8. Tîm tîm Homa xu bîk' zîkîr, hikmetan yi bîkîr fîkîr
Nî'metan yi r' bîkîr şîkîr, ey zerr hon ra dî bîb' haya
9. Nî'metan yi tezekkur bîk', hikmetan yi tefekkur bîk'
Homa xu ri teşekkur bîk', ey zerr hon ra dî bîb' haya
10. Bîger du'ani piy u may, tu wazena rezay Homa
Tu cameverd nîmac sîbay, ey zerr hon ra dî bîb' haya

11. Zerrê nesihet guştari, du‘a bîwaz şewa tari
Cameverd nîmac têştari, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
12. Desmac big’ pê awkê deri, tîm tîm bîşîm awkê meri
Tu cameverd nîmac yêri, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
13. Homay hikmêt dê insani, tu pê çîman ‘ibrêt bani
Tu cameverd nîmac şani, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
14. Zerrê bîlerz tu kê k’ nişa, hezey gezam tu kê k’ rişa
Tu cameverd nîmac ‘îşa’, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
15. Derdon xu r’ bîwaz ‘ilaci, şew ruc bîkîr tu nîmacî
Nesihet gena tu r’ vaci, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
16. Temiz temiz biger desmac, ponc weqton îd bîkîr nîmac
‘Îbadeti xu r’ bîk’ yo tac, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
17. Xu buş pê awkê selewat, sewab tu zaf bennu qat qat
Eda bîkîr hec u zekat, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
18. Şew ruc bîwan tu Qur’ani, xu bîk’ wahari ‘irfani
Tepîş rucê remezani, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
19. Hê guştari vêng Qur’ani, hê guştari vêng insani
Ey zerr xu mek’ sê heywani, ey zerr hon ra dî bîb’ haya
20. Guşan xu ak’ beşnaw’ vengo, çîman xu ak’ hê vên rengo
Biya xu vir qebron tengo, ey zerr hon ra dî bîb’ haya

21. Tu amnono vic sêr bono, tu guştari tuwê şono
Zaf meqbul tewbê cıwono, ey zerr hon ra dı bıb' haya
22. Guştari bık' tayar u hingo, guştari bık hê pısingo
Bu kap u kenger u şingo, ey zerr hon ra dı bıb' haya
23. Guştari bık' melşo meyêş, guştari bık' zerêc qefêş
Însan haya anu hewêş, ey zerr hon ra dı bıb' haya
24. Guştari gurriyê ari, guştari dar bırık dari
Hê Ellah von kenni zari, ey zerr hon ra dı bıb' haya
25. Hê vên tiren u teyyara, seni şin 'er ra hawa ra
Ya heyyu qeyyum von ca ra, ey zerr hon ra dı bıb' haya
26. Seni bennu ma ser ra hor, seni varnenu vart u vor
Seni felêk vırazên dor, ey zerr hon ra dı bıb' haya
27. Vıre vırson asmin gurron, subhanellah vono qirron
Dik asmıno vendon firron, ey zerr hon ra dı bıb' haya
28. Dik asmıno diki 'erşı, wı kon haya dikon ferşı
Sa'et debi hini ser şı, ey zerr hon ra dı bıb' haya
29. Dik 'erş rındo hezey tawus, wanon venda yi şır mexsus
"Subhane meliku'l-Quddus", ey zerr hon ra dı bıb' haya
30. We'za beşnaw mı ra ey zerr, tu pê guşani xu meb' kerr
Tu merena şına bin herr, ey zerr hon ra dı bıb' haya

31. Ey zerr tu ıqas nekes a, tu nekes meb' hezey kesa
Peyniyê ęefletê bes a, ey zerr hon ra dı bıb' haya
32. Tı hê beşnaw' vengi sa'et, ya nikenna istirahat
Vona Ellah bena rahet, ey zerr hon ra dı bıb' haya
33. Tı merakur şewa tari, Hoday xu ri bıkır zari
Tı mırena mekır yari, ey zerr hon ra dı bıb' haya
34. Şewa tari zaf merakur, hezey aşma newê akur
Sırr u hikmeto ser ra kur, ey zerr hon ra dı bıb' haya
35. Sırr u hikmêt Hoday zafı, zafı hetta qaf ra qafı
Vac ya şafı vac ya kafı, ey zerr hon ra dı bıb' haya
36. Zerrê bıb' zerra Zazaki, hin bık' tu ıman xu aki
Sırr u hikmeton zi ca ki, ey zerr hon ra dı bıb' haya
37. Sırr u hikmêt nıka şewu d', sırr u hikmêt nıka tewu d'
Sırr u hikmet nıka dewu d', ey zerr hon ra dı bıb' haya
38. Tu pê nuri xu bık' qelê, wa nur tu ri nibu ęelê
Çıqas weli bi zerr herê, ey zerr hon ra dı bıb' haya
39. Zerrê cakır sırri Hoday, cakır cereyani haway
Bısın Muhammed Mustefay, ey zerr hon ra dı bıb' haya
40. Bıwan sê bulbuli meli, tu benna zerrê yo weli
Vonı Heci Mehmed 'Eli, ey zerr hon ra dı bıb' haya

14. Qesiday Mekki

1. Verni d' vacır bismillahi, peyni d' elhemdulillahi
Dek' zerrê xu 'eşq Ellahi, şu Mekke vên beytullahi
2. Sukê Mekki derê çali, kuy Mekki k' êst kerrê sali
Ma vac enni seni qali, şu Mekke vên beytullahi
3. Sukê Mekki derê xuri, kerda şirin Rebbi cori
Tu wazên cennet u huri, şu Mekke vên beytullahi
4. Sukê Mekki derê derê, uca d' amê pêğemberê
Tu fursêt xu mefin erê, şu Mekke vên beytullahi
5. Sukê Mekki suko ser ra, şari Mekki ciran kerra
Herrê Mekki yona herra, şu Mekke vên beytullahi
6. Sukê Mekki moni dunya, nika tede Ke'bê 'ulya
Vic 'Erefat agêr Mina, şu Mekke vên beytullahi
7. Mina d' kuço berz şeytani, wera pê zi bîrn qîrbani
Tu kefen ra vic meb' gani, şu Mekke vên beytullahi
8. Ecel nianinu serro, zaf bîk' xeyro mekîr şerro
Hire ruc bîk' qogê kerro, şu Mekke vên beytullahi
9. Mekke yo sukê Qur'ani, Qur'an amo qê insani
Mina d' bîbîrn yo qîrbani, şu Mekke vên beytullahi
10. Qur'an bîwan tu hêvêri, bîwan tori me'na sêri
Me'nê sêri me'nê cêri, şu Mekke vên beytullahi

11. Me'nê sêri me'na tari, me'nê cêri me'na bari
Wazên derdon xu ri dari, şu Mekke vên beytullahi
12. Qur'an bîwan big' 'ibrêti, tefekkur bîk' ni hikmeti
Tu cameverd ni ni'mêti, şu Mekke vên beytullahi
13. Hikmet yo cewher yo mura, guynê qîrbano zaf sura
Sukê Mekki ummu'l-qura, şu Mekke vên beytullahi
14. Hikmêt qîrban guyna sura, sebêb qîrban werduş bîra
Tu guyn bîrîşn biger xu ra, şu Mekke vên beytullahi
15. Hikmet werduş niyu teyna, ek tu bîzan tu gên deyna
Guştari hikmeto heyne, şu Mekke vên beytullahi
16. Tu vicin yo qîrbano xîşn, tu guynê yi Mina d' bîrîşn
Enna teme'karê bîvîşn, şu Mekke vên beytullahi
17. Hecci tu zineto caverd, sunnêt pêğembêr cameverd
Peyni d' tu ri bennu yo derd, şu Mekke vên beytullahi
18. Tu wazên daxil ummeti, tu wazên vên ri cenneti
Tu biya ca ni sunnêti, şu Mekke vên beytullahi
19. Sunnêt İbrahim Xelil o, hikmeti emri celil o
Qîrban bedêl İsmâ'il o, şu Mekke vên beytullahi
20. Ek İsmâ'il bîbîrêni, bîzan guyst yi niwirêni
Tu peyni d' van mı bîdêni, şu Mekke vên beytullahi

21. Wazên nesihet hin bes a, tu nekes meb' hezey kesa
Homay da quwwêt tu resa, şu Mekke vên beytullahi
22. Hezret Muhemmed Mustefa, Mekke d' bî zaf yi di cefa
Nîka Mekke d' Merwe Sefa, şu Mekke vên beytullahi
23. Nîka tede zemzem meqam, dormale d' Mescidu'l-Heram
Pê desta bîd' Hecer selam, şu Mekke vên beytullahi
24. Hecer, Hecera Eswed a, çend hînzaro bîkîr feda
Hecc u 'umre bîkîr eda, şu Mekke vên beytullahi
25. Hecî Xoca von guştari, me'nê hikmeto zaf bari
Wazên derdan xu rî dari, şu Mekke vên beytullahi

Miladi - 1976

15. Qesiday Medina

1. Pê namê Homay akır bêt, pê namê Homay bîd' xebêr
Şin hecc şu Medina hê vêt, Medina sukê pêğembêr
2. Şıkır bıkır tu qê Rebbi r', selewat biya qê nebi r'
Pêğembêr xu biya xu vir, Medina sukê pêğembêr
3. Pêğembêr xu, xu vir mekır, pê 'eşq yi zerrê xu dekır
Ha kıştê yi d' Ebubekır, Medina sukê pêğembêr
4. 'Eşq pêğembêr xu r' bık' rehber, zerrê xu ra mevec teber
Ha kıştê yi d' Hezret 'Umer, Medina sukê pêğembêr
5. Medina sukê Qur'ani, Qur'an qelbo kennu gani
Şu Beqi' ıd vên 'Usmani, Medina sukê pêğembêr
6. Ha Beqi' ıd zafı weli, şu tede bıwan sê meli
Ha 'Iraq ıd Hezret 'Eli, Medina sukê pêğembêr
7. Cennê Beqi' sedê sedê, nıka tedê pilli gedê
Des hınzar sehabê tedê, Medina sukê pêğembêr
8. Ha tedê cini pêğembêr, selam bîdır tu şı vêt bêt
Qur'an bıwan medır xebêr, Medina sukê pêğembêr
9. Ya Rebb tu mı mehrum niki, ez Beqi' ıd du'a bıki
Ha tede İmam Maliki, Medina sukê pêğembêr
10. Medina sêr mast id helim, şari Medina zaf helim
Şari Medina zaf selim, Medina sukê pêğembêr

11. Yi islamê d' hezey vêri, helimi weş dan xebêri
Yi cirani pêğembêri, Medina sukê pêğembêr
12. Ma çê Medina ha ça ya, şari ucê ki kên haya
Ri yin sor est perdê heya, Medina sukê pêğembêr
13. Kuy Medina sali gudi, şu Medina d' vên Uhudi
Medina d' est dari 'udi, Medina sukê pêğembêr
14. Kuy Medina qilli qilli, dari xurmo gilli gilli
Xurmê zerdi tu van villi, Medina sukê pêğembêr
15. Medina d' zaf qebristani, tede xurmê gulistani
Ya villê 'Erebistani, Medina sukê pêğembêr
16. Hezey 'Erebistan hilla, sukê Medina yo villa
Sê muran cewhero ğilla, Medina sukê pêğembêr
17. Hoday ra nazil bî Qur'an, Mekke d' Medina d' rınd bızan
Wendiş Qur'an ra pê meman, Medina sukê pêğembêr
18. Hoday ra nazil bî kelam, sukê Mekki d' Beytu'l-Heram
Sukê Medina d' bî tamam, Medina sukê pêğembêr
19. Mekke ra pê Medina ya, wera pê efdel iz ya ya
Ki kenna hayi go haya, Medina sukê pêğembêr
20. Medina efdeli 'erdo, kenna gani qelbon merdo
Medina ya dari derdo, Medina sukê pêğembêr

21. Efdêl suko Medina ya, nızdiyê moni dunya ya
Qelb insani kenna haya, Medina sukê pêğembêr
22. Nıka tede hebibullah, nıka tede tebibullah
Uca ra efdel beytullah, Medina sukê pêğembêr
23. Dormalê Medina koli, şari Medina zaf holi
Yi zur nozon yi rêşt qoli, Medina sukê pêğembêr
24. Heyrani şar Medina bi, ya Rebb tım tım rahar abi
Şêri bêr sê awkê la bi, Medina sukê pêğembêr
25. Cê sukê Medina dur cay, hezey lıngan şari ucay
Şıfay çıman Heci Xocay, Medina sukê pêğembêr

Miladi - 1976

16. Heketê Yusuf u Zelixa

1. Bismillah vac ak Qur'ani, akır surê Yusuf bani
Heketê Yusuf bıwani, hê vên Yusufi Ken'ani
2. Mı heketê Yusuf cawut, pê nezma Zazaki vawut
Şıma bıraro ri şawut, hê vên Yusufi Ken'ani
3. Ena heket mı ra beşnaw', desti mı ra bışım yo aw
Vên Hoday, Qur'an ıd se vaw', hê vên Yusufi Ken'ani
4. Hoday vaw' "ehsenu'l-qeses", rındê heketo bık' hewes
Beyti ma so poncas dı bes, hê vên Yusufi Ken'ani
5. Yo ruc Yusuf duyey serre, bêt pi xu ra ame zerre
Va mı yo hon dı ken gerre, hê vên Yusufi Ken'ani
6. Va mı hon ıd dı zaf sarê, aşm u ruc yundes astarê
Mı r' secde bi sarê sarê, hê vên Yusufi Ken'ani
7. Pi va bıraro ri mevac, yo ruc bîrê tu sor bêt gac
Ez u yi ma tu r' bêt muhtac, hê vên Yusufi Ken'ani
8. Des bıraron yi eşnawut, amê yoca yo fend vawut
Ruc ame fursêtu xu pawut, hê vên Yusufi Ken'ani
9. Yo ruc laci bi aspari, va bawko ma şın cê wari
Yusuf berşaw' wa buk' yari, hê vên Yusufi Ken'ani
10. Ye'qub va cê waro duri, tersen verg iz Yusuf buri
Yin va meters ma un tu ri, hê vên Yusufi Ken'ani

11. Yin Yusuf êşt zerrê yo bir, ‘eceb ena yenna kum vir
Yi şund amê yi bermê pir, hê vên Yusufi Ken‘ani
12. Yi amê bermê pê nazi, va tu qedêr xu bîb’ razi
Vergo Yusuf werd pê gazi, hê vên Yusufi Ken‘ani
13. Yin seni enna fend vawut, guyna zurê paç yi sawut
Paça guynın pi xu r’ nawut, hê vên Yusufi Ken‘ani
14. Ye‘qub vatin Yusuf bîrna, la qê pirin yi nidîrna
Va ‘eqil mî qet nibîrna, hê vên Yusufi Ken‘ani
15. Va hê vendin cîawuro, va hê vendin nî gawuro
Ez ken safî enni guro, hê vên Yusufi Ken‘ani
16. Des heme lac vicê dewo, hetta reyê lewê kuyo
Nirakoti ruc u şewo, hê vên Yusufi Ken‘ani
17. Yin tepîşt yo vergê lîro, kerd derbîcê yîn pê tiro
Ard pi xu het pê zencîro, hê vên Yusufi Ken‘ani
18. Vergê lîro va ya nebi, lîr mî bî vîn nozon se bî
Şew ruc gêren çîm mî debî, hê vên Yusufi Ken‘ani
19. Verg va ya nebi rînd bîzon, destur bîd’ mî şen vergo on
Ma wanenî tu rî yo son, hê vên Yusufi Ken‘ani
20. Ye‘qub Nebî kerd yo nîmac, verg amê durmale d’ bî gac
Yîn va ya nebi hê dî vac, hê vên Yusufi Ken‘ani

21. Ye‘qub va şıma Yusuf werd, vergo va wellah ma niwerd
Se kerd nikerd lacon tu kerd, hê vên Yusufi Ken‘ani
22. Ma verg i ma cınawur i, ma nişkenni şıma buri
Wellahi ma tı ra dur i, hê vên Yusufi Ken‘ani
23. Yi şı Ye‘qub ame zerre, va ya Rebbi tu r’ ken gerre
Qê yi r’ bermê herr u kerre, hê vên Yusufi Ken‘ani
24. Ma hin ita d’ Ye‘qub caverd, yo karwani Yusuf vet berd
Resna Mısır hê vên se kerd, hê vên Yusufi Ken‘ani
25. Karwan Yusuf rut pê pero, yin da Qıtfır serêk sero
Yusuf bı yo ağay bero, hê vên Yusufi Ken‘ani
26. Mêrdê Zelixa, Qıtfır o, ‘eziz Mısır u wezır o
Zaf ağaw’ la bêr Nemir o, hê vên Yusufi Ken‘ani
27. Wu Nemir u qic yi çinni, Zelixa ra va ya cini
Ma r’ yo ewlad tepiş inni, hê vên Yusufi Ken‘ani
28. Yusuf ğerib sêrr yi debi, kê Zelixa d’ wu bı nebi
Hê vên Zelixa sur se bı, hê vên Yusufi Ken‘ani
29. Enna dunya çerx felek a, Zelixa yo çavbelek a
Tu von qê yo hurmelek a, hê vên Yusufi Ken‘ani
30. Zelixa zaf xu xemelna, buya weş ıd xu remelna
Amê zerre ber qefelna, hê vên Yusufi Ken‘ani

31. Va ya Yusuf ez eya ya, ez ık esta ez keyna ya
Çuw çun ez a tuk teyna ya, hê vên Yusufi Ken‘ani
32. Yusuf va ma tukteyna yi, Homa est biya imani
Çım xırab ra mı ra mani, hê vên Yusufi Ken‘ani
33. Yê va tu şari Ken‘ani, tu rınd i xurt i cıwan i
Ya hesret kên mı ra bani, hê vên Yusufi Ken‘ani
34. Yusuf va ez pêğember a, ez qê şıma ri rehber a
Rema yê ra koto hera, hê vên Yusufi Ken‘ani
35. Yê xebêri neqılênî, kot ıb bero qefelnêni
Pê ‘eşq Yusuf xu helnêni, hê vên Yusufi Ken‘ani
36. Yusuf yê ra xu abırna, vazda teber xu cibırna
Yê pirên yi pê ra dırna, hê vên Yusufi Ken‘ani
37. Qicê teber ya denıştê, mundê Yusuf nıka pıştê
‘Eziz u dat ha runıştê, hê vên Yusufi Ken‘ani
38. Yê va ‘Eziz ra tu bizon, vatê mı kên ek mı bimon
Tu Yusuf berz hebs u zendon, hê vên Yusufi Ken‘ani
39. Yusuf yin ra va qala rêşt, heqiqet yê nefsi mı wêşt
Se kerd nikerd mı qet niwêşt, hê vên Yusufi Ken‘ani
40. Dati yin ra va yo vate, va ma kênni yo lekate
Va ma hê vênî dırate, hê vên Yusufi Ken‘ani

41. Yin di dirate ha pê ra, yin va hille nika yê ra
Yusuf bı rêşt pê ennê ra, hê vên Yusufi Ken‘ani
42. Uca d’ yin va maşaallah, hem la ilahe illallah
Hem iz Yusuf siddiqullah, hê vên Yusufi Ken‘ani
43. Yin yo deme enna viyarnê, cinon yi ra qali çarnê
Zelixa sur lumê varnê, hê vên Yusufi Ken‘ani
44. Cinu va Zelixa bari, ya nozona tepiş yari
Seni zêrr kot xızmkari, hê vên Yusufi Ken‘ani
45. Cini miro zaf bib’ serdi, Zelixa yi de‘wet kerdi
Tikê fêki ard yin werdi, hê vên Yusufi Ken‘ani
46. Zelixa say u may ardi, nê yin dest a yo yo kardi
Yin Yusuf di tekbir ardi, hê vên Yusufi Ken‘ani
47. Cino va Yusuf cewher o, ne insan o ne beşer o
Yo meleko munewwer o, hê vên Yusufi Ken‘ani
48. Cino gironê xu dirnê, pê kardyu desti xu birnê
Cino hin qali cibirnê, hê vên Yusufi Ken‘ani
49. Cini vîrazêni fendo, von ya Yusuf dekur bendo
Tu qebul nik’ tu şin zendo, hê vên Yusufi Ken‘ani
50. Yusuf von niwazen rîndo, ya Rebb dur fin enni cîndo
Ya Rebb wazen hebs u zendo, hê vên Yusufi Ken‘ani

51. Yona deme yi xu pawut, yin heyne guşti yi cawut
Yi hebs u zendo pêmwut, hê vên Yusufi Ken‘ani
52. Yin wu êşt zerre pê fendo, dı tên yi reyra kot zendo
Wırdi koti qeyd u bendo, hê vên Yusufi Ken‘ani
53. Yoy va mı hon d’ alıznêni, mı yo şıre calıznêni
Mı yo şerab palıznêni, hê vên Yusufi Ken‘ani
54. Bin va mı hon d’ xızmet kerdin, mı nun sarê xu sur berdın
Teyra sini ser ra werdın, hê vên Yusufi Ken‘ani
55. Yusuf va şıma umbazi, şıma çırrê mekin nazi
Qedêr xu ri bıbin razi, hê vên Yusufi Ken‘ani
56. Wahar nun ra va tu şinni, va tu sıbay ‘ıdam benni
Teyri mezgi tu zi wenni, hê vên Yusufi Ken‘ani
57. Ayi bin ra va yo xeber, va tu sıbay vicên teber
Tu wezir het bên mu‘teber, hê vên Yusufi Ken‘ani
58. Sêrsıbay ra vicê te‘bir, Yusuf va tu ek di wezir
Tu mı uca d’ biya xu vir, hê vên Yusufi Ken‘ani
59. Şeytan hot sêrr niard yi vir, wu nışka vacu ya wezir
Cezê qedêr ki kennu cir, hê vên Yusufi Ken‘ani
60. Duyes sêrr hebs ıd bi tamam, hin Yusuf ‘eleyhisselam
Vicon tever bennu imam, hê vên Yusufi Ken‘ani

61. Ayi rucan d' wezir 'Eziz, yo şew hon di tersa bı liz
Va wazen yo te'bir temiz, hê vên Yusufi Ken'ani
62. Va mı di hot mongê zerdi, hot heb mongê qeloy berdi
Nozon me'nê enni derdi, hê vên Yusufi Ken'ani
63. Hot heb sarê z' gellê yeşil, hot sarê wişk yin kerd zelil
Wazen yo te'bir yo delil, hê vên Yusufi Ken'ani
64. 'Alimo va ma nozoni, enni honi hon şeytoni
Ma wazên honon rehmoni, hê vên Yusufi Ken'ani
65. Uca d' kot umbaz Yusuf vir, umbaz Yusuf va ya wezir
Va Yusuf zon enni te'bir, hê vên Yusufi Ken'ani
66. Wezir umbaz Yusuf şawut, Yusuf te'bir hono vawut
Weş yo te'bir yi pêmawut, hê vên Yusufi Ken'ani
67. Yusuf va bizonin hemin, hot sêrr remite biremin
Benni gellê hot serri bin, hê vên Yusufi Ken'ani
68. Hot sêrr zexre dekin zerre, hot sêrrî z' 'erd bennu kerre
Şıma nişkên bıkir gerre, hê vên Yusufi Ken'ani
69. Wera pê zi benna yo serr, bereket kun awkon u herr
Şıma ser ra wuradyun şerr, hê vên Yusufi Ken'ani
70. Te'bir hon şî resa wezir, wezir yi bi Nemır sey mir
Hezret Yusuf kot hemin vir, hê vên Yusufi Ken'ani

71. Meclis millet va Yusuf çaw', 'Eziz va yo merdim bışaw
Ek wu biru wu padişaw', hê vên Yusufi Ken'ani
72. Resê hebıs enna xeber, Hezret Yusuf va nin teber
Wezir va wu bon mu'teber, hê vên Yusufi Ken'ani
73. Yusuf va wa 'Eziz niters, wa cino ra bıkur yo pers
Wa cino ra bigur yo ders, hê vên Yusufi Ken'ani
74. Yin seni qali cibırnê, yin seni desti xu bırnê
Pişê pirên pê ra dırnê, hê vên Yusufi Ken'ani
75. 'Eziz venda cinon Mısır, Zelixa wanena wıtır
Vona ez gey cara bımır, hê vên Yusufi Ken'ani
76. Cini amê piser yoca d', tori Zelixa ra uca d'
Hezret Yusuf hin bennu şad, hê vên Yusufi Ken'ani
77. Yin va ma 'aşıq yi vicê, wu rêşt ıb quçê ma ricê
Mağê Hezret Yusuf nicê, hê vên Yusufi Ken'ani
78. Hezret Yusuf ame teber, 'Eziz wu vet texti xu ser
Hin bi vıla enna xeber, hê vên Yusufi Ken'ani
79. Hezret Yusuf va weş yo qol, va ez nivon nefsi mı hol
Nefis merdim kennu sê sol, hê vên Yusufi Ken'ani
80. Va mı pêğemberê vicnê, mı rındê cino nivicnê
Homay quçê cino ricnê, hê vên Yusufi Ken'ani

81. Yusuf va heqiqet enna, hot sêrr tepa ğelê benna
Hot sêrr ğelê dewam kenna, hê vên Yusufi Ken‘ani
82. Ez şıma r’ ben wekil mali, zexre ken ‘embar u çali
Meclis tesdiq kerd ni qali, hê vên Yusufi Ken‘ani
83. Hukmat Mısır wu tesdiq kerd, yo serr tepa wezir iz merd
Zelixa ri vicia yo derd, hê vên Yusufi Ken‘ani
84. Hezret Yusuf şî cê wezir, Zelixa zi ğırot bı mir
Zelixa bi islam bi cir, hê vên Yusufi Ken‘ani
85. Zexre nicya hezey qela, hot sêrr tepa amê ğela
Homay mîllet kerd muhtela, hê vên Yusufi Ken‘ani
86. Ğelê Yusuf Pêĝembêri, ğelê qefelnê zaf bêri
‘Eceb hin benna sê vêri, hê vên Yusufi Ken‘ani
87. Ğellê resê herg insani, resê welati Ken‘ani
Her kes amên semênd nani, hê vên Yusufi Ken‘ani
88. Des birê Yusuf Pêĝembêr, des devo ra amê vêr bêr
Yusuf yin id weş dê xebêr, hê vên Yusufi Ken‘ani
89. Yi va yin ra şıma çendê, yin va ma ra yondes mendê
Ma enni des hebi indê, hê vên Yusufi Ken‘ani
90. Ma ra Yusuf qicê d’ merdo, qicê d’ vergo berdo werdo
Wu pi ma ri biyo derdo, hê vên Yusufi Ken‘ani

91. Yi va birê merdi ça wo, yin va nıka ha uca wo
Wu sinayê babi ma wo, hê vên Yusufi Ken‘ani
92. Va şıma yi ek niyari, şıma r’ çırrê çin ni bari
Vatê mı d’ çınna yo yari, hê vên Yusufi Ken‘ani
93. Bar debi pê gellê çali, bar debi tori taftali
Resê welat yi kot qali, hê vên Yusufi Ken‘ani
94. Va bawko ma birê vicyên, tu wazên bar heyne debên
Ek tu nid’ ma bar nidebên, hê vên Yusufi Ken‘ani
95. Ye‘qub va şıma ha se kê, heyne katê Yusuf mekên
Yin va ma semênd gelli bên, hê vên Yusufi Ken‘ani
96. Va ma tu r’ yo sened dani, ma birê bên gelle ani
Bawko tu ma ra hol zani, hê vên Yusufi Ken‘ani
97. Şi Mısır gılongê dıyin, tori birê xu Bunyamin
Hezret Yusuf yi di hemin, hê vên Yusufi Ken‘ani
98. Yusuf ard xu het Bunyamin, va ez Yusuf a bıb’ emin
Ez yin sıbay ken rey hemin, hê vên Yusufi Ken‘ani
99. Bunyamin rakot Yusuf het, sıbay vicenna heqiqet
Vıraziyun yo siyaset, hê vên Yusufi Ken‘ani
100. Bari dekerd yoca nıcı, çap vıst mon bar birê qıcı
Sıbay warişt Ken‘ancı, hê vên Yusufi Ken‘ani

101. Ken'anico sıbay rada, hêt welat ra vêr xu tada
Yusuf va dag nika ma da, hê vên Yusufi Ken'ani
102. Yusuf pulês vist yin dıma, pulêso va dızdi şıma
Va agêrên çaw çapi ma, hê vên Yusufi Ken'ani
103. Titor baro eşkawıya, çap uk yin va tırawıya
Bar qıci d' di cı sawıya, hê vên Yusufi Ken'ani
104. Bunyamin va wahar ez a, Yusuf da yi yo serr ceza
Bıraro otur di reza, hê vên Yusufi Ken'ani
105. Qanun Mısır cı r' nıbiyo, ennu qanun Ye'qubi yo
Yusuf ewlad Ye'qub pi yo, hê vên Yusufi Ken'ani
106. Yin ir viraziye yo fend, bıraw' pil Bunyamin het mend
No bıraro rahar xu kend, hê vên Yusufi Ken'ani
107. Bunyamin zerrê xu d' memnun, yi het mend birê yi Şem'un
New birê amê bi mehzun, hê vên Yusufi Ken'ani
108. Ame vera Ye'qub Nebi, va la birê bin pê se bi
Hesır çımon hemin debi, hê vên Yusufi Ken'ani
109. Yin va Bunyamino gede, yo serr ceza ra ha tede
Bawko ma ri kota pede, hê vên Yusufi Ken'ani
110. Bawko quçê ma zi ricya, daga dagê birê qıcyä
Mali dızdê tede vicya, hê vên Yusufi Ken'ani

111. Yi va şıma heyne ken rê, mı r' biya teng dünya herê
Mı r' bi tali ni şirin cê, hê vên Yusufi Ken'ani
112. Ruc ha yennu şew ha yenna, şew ha yenna totê yenna
Derbê laco ciger genna, hê vên Yusufi Ken'ani
113. Derbê mı bi hire lezgi, dêc yin resa hetta mezgi
Ez helneya enni dezgi, hê vên Yusufi Ken'ani
114. Dı hê şêrin dı hê şêrin, tori hire hemin bêrin
Rêçê yin ra hê bıgêrin, hê vên Yusufi Ken'ani
115. Şi Mısır gılongê hirin, yi pê yo hesreta şirin
Yi pê yo zerra gemgirin, hê vên Yusufi Ken'ani
116. No bıraro bari wepişt, baron devo ser ra wenışt
Heyna rahar Mısır tepışt, hê vên Yusufi Ken'ani
117. Resê Mısır kuşkê 'Eziz, yi şî zerre pê zerra ziz
Vicê huzur Yusuf temiz, hê vên Yusufi Ken'ani
118. Va ma amê ğellê çalo, va ma amê semênd qalo
Pi ma meron şun bin salo, hê vên Yusufi Ken'ani
119. Va ma amê hay bıraro, va ma amê deker baro
Pi ma nıka kennu zaro, hê vên Yusufi Ken'ani
120. Pi ma, Rebbi kennu zıkır, pi ma Rebbi r' kennu şıkır
Ya 'Eziz ma r' yo hol bıkir, hê vên Yusufi Ken'ani

121. Tu yo ‘eziz u delali, tu yo dosti şıthelali
Pi ma nişkon bıkur qali, hê vên Yusufi Ken‘ani
122. Xeyal xu d’ Yusuf çarnenu, sê mılçiko wesarnenu
Sê varon hesro varnenu, hê vên Yusufi Ken‘ani
123. Biyo derbıçê derbıco, şew ruc hesro kennu mıco
Wu vacinu hezey qıco, hê vên Yusufi Ken‘ani
124. Ma von ya eyyuhel ‘Eziz, zerrê qıcon ma z’ biya ziz
Zerrê ma heyne bıkmı temiz, hê vên Yusufi Ken‘ani
125. Tu heyne dek’ ni baron ma, tesedduq bıkmı bıraron ma
Tu heyne ak’ raharon ma, hê vên Yusufi Ken‘ani
126. Pi ma nıka ma pawenu, hesretê Yusuf cawenu
Ha ‘umur xu pêmwenu, hê vên Yusufi Ken‘ani
127. Guştari qalo kerd ‘Eziz, heme zerrê yi hend bi ziz
Hesır çımon xu kerd temiz, hê vên Yusufi Ken‘ani
128. Yusuf yin ir nesihet kerd, yi va şıma Yusuf se kerd
Şıma şı va wu vergo werd, hê vên Yusufi Ken‘ani
129. Va şıma çarnê xebêri, va şıma nışkê qedêri
Va şıma ‘efu ken sê vêri, hê vên Yusufi Ken‘ani
130. Yin va bıra keko bıra, ri ma çınnu ma bun tu ra
La qê ma eyne kerd çı ra, hê vên Yusufi Ken‘ani

131. Yin va tu Yusufi keko, ma mehcubi ma xu r' se ko
Ca çineko ma xu deko, hê vên Yusufi Ken'ani
132. Yi va ez Yusuf a hemin, birê mino nu Bunyamin
Şıma mı ra bıbin emin, hê vên Yusufi Ken'ani
133. Niken lumun u sevdere, enna holi xu ben sere
Don şıma zaf mal u pere, hê vên Yusufi Ken'ani
134. Ez don şıma piron qemis, bıdin Ye'qub ni birê 'İs
Wa çım yi ab' bıwun hedıs, hê vên Yusufi Ken'ani
135. Ye'qub Nebi babi ma wo, wa mıjdanê mı beşnawo
Baro wenin wa bıyor tiya wo, hê vên Yusufi Ken'ani
136. Ewlad Ye'qub ca ra leqê, uca d' pelli Ye'qub çeçê
Va buy Yusuf yenna mı qê, hê vên Yusufi Ken'ani
137. Veyvon Ye'qub vatin babo, qalê Yusuf hê meşnawo
Yusuf merdo hê vên ça wo, hê vên Yusufi Ken'ani
138. Ye'qub vatin ez ha wanen, ez pê sırrı Homay zonen
Lakin şıma het pêmanen, hê vên Yusufi Ken'ani
139. Uca d' lac pil ame resa, Ye'qub warışt pay pê 'esa
Sa'et çend a va duyese a, hê vên Yusufi Ken'ani
140. Lac ame zerre va mıjdon, bawko Yusuf weşo bızon
Wu Mısır ıd bıyo sulton, hê vên Yusufi Ken'ani

141. Biyo xıznedar xıznedar o, zexre kun vıla pê baro
Wu biyo babi fiqar o, hê vên Yusufi Ken‘ani
142. Yi va qalo mefin erê, ‘eceb se bi pêğemberê
‘Eceb se bi na rehberê, hê vên Yusufi Ken‘ani
143. Lac va Yusuf pêğember o, wu Mısır ıd yo serwer o
Şari ucay ri rehber o, hê vên Yusufi Ken‘ani
144. Heyna persa Ye‘qub Nebi, va ya emanet pê se bi
Hellê cezê Rebbi debi, hê vên Yusufi Ken‘ani
145. Emaneta k’ yi va abi, girot sawut çıman babi
Çimi babi uca d’ abi, hê vên Yusufi Ken‘ani
146. Birê bin iz amê resê, yo deme mênd bari wenê
Vêr xu tada hêti ucê, hê vên Yusufi Ken‘ani
147. Welat xu ra yin xu wepişt, hey na rahar Mısır tepişt
Resê Mısır Ye‘qub runişt, hê vên Yusufi Ken‘ani
148. Ye‘qub va ez biya rehet, Homa ma ri kerdo rehmet
Ma ri kerdo tamam ni‘met, hê vên Yusufi Ken‘ani
149. May pi Yusuf bıraro ra, aşm u ruc u astaro ra
Ruşa vırêşt pê yaro ra, hê vên Yusufi Ken‘ani
150. Ye‘qub va mağê ma nicyê, Yusuf va me‘nê hon vicyê
Quçê şeyton xain ricyê, hê vên Yusufi Ken‘ani

151. Homa ez kerda pêğember, hebs ra veta kerda rehber

Welat Mısr ıd kerda serwer, hê vên Yusufi Ken‘ani

152. Heci Xoca von ya mubin, von “teweffena muslimin”

“We elhiqna bis salihin”, hê vên Yusufi Ken‘ani²⁴

Miladi - 1982

²⁴ Cenab-ı hakimi mutlak hazretlerinin kelamı ezeli olan Kur‘an-ı Kerim‘in sure-i celile-i Yûsuf aleyhisselamın üçüncü ayeti olan “nahnu nequssu aleyke ahsene‘l-qasesi” fıkrası sırrıyla ve Cenab-ı Resuli Kibriya Hazretlerinin “eşşi‘ru hikmetun” kelamı kibariyle özellikle Zaza din kardeşleri olan Türk vatandaşlarını duygulandırmak maksadıyla Hazreti Yûsuf ile Züleyha hikayelerini Zazaca manzum olarak kaleme aldım. Olaki; okuyan din kardeşleri beni hayır ile yad edeler. Ve şu cihanşümul kitab-ı mukaddesin ceyahirlerini çıkaralar. Ve şu gülistan-ı ekberin gonca güllerini direler. Ve dolayısıyla bu sahada yani aşk ve şiir alanında hakikate ereler.

17. Heyat İnsan Memat İnsan

1. Gun insani guno mundo, guvdê insani ha hun do
Nesib insan awk u nun do, ge sukun do ge dewun do
2. Bext insan kun keyno lawko, miraz insan kun du awko
Awkê dayko awkê bawko, lewê kuy ra kun du tawko
3. Awkê yi kot paştê babi, rahar qedêr Hoday abi
‘Eceb tu zon dadi ça bi, seni qeder bı lez cabi
4. Dadi babi amê yoca, paştê babi d’ quwwet pocya
Kot rehmê dadi hin nicya, new aşm debi tı ra vicya
5. Namê insan çine b’ cara, name b’ dunya guni ma ra
Miraz insan çılka ğar a, insan uk estu yo dar a
6. ‘Emır darê insan derg o, insan gunahkar yo verg o
Quwwê insan quwwê kerg o, ‘aqibê insani merg o
7. Qıcê d’ merd şun resun merdo, rişon sê mışmışun zerdo
Hezey bezro kun bin ‘erdo, dunya d’ niveyneno derdo
8. Ek mend tepışt Qur’an tenzil, şun cennê e‘la cennet pil
Ek inkar buk’ Tewrat İncil, şun cehennem hezey gincil
9. Keyna bi şına kê şari, ek lacek bı munun ma ri
Çıce d’ bermun kennu zari, dunya geyrena sê ari
10. Çıcê dadi wennu lirek, ge bun ğıdar ge bun cirek
Ek keyna mend benna pirek, ek lacek mend bennu mirek

11. Benu mirek benu hin xort, sêrr yi resên des punc des hot
Hotê ra pê mune bun çot, hin vendun cı d' meleku'l-mot
12. Heyat keyna heyat laci, ek tu wazên ez tu r' vaci
Şew ruc Rebbi r' bık nımaci, derdon xu r' bıwaz 'ilaci
13. Keyna u lac hama qıcı, hama qıcı hama wuci
Yo serri ra vuni cıcı, may finena yi fek çıci
14. Qıc du serre may xu lıwun, ge pê çıce ri xu rıwun
Ge pê hesro ri xu şıwun, resa hire çıce nıwun
15. Çeher serre bun punc serre, xu ver şun teber yun zerre
Ek bı veyşu kennu gerre, sırasnenu herr u kerre
16. Keyna çend a vuni şeş a, gılguşare kenna guş a
Yo gılsur a yo çavreş a, buy qıco sê cennêt weş a
17. Qıcık hin hot hêşt new resa, nu şun mekteb nu medresa
Benu kerhet hezey kesa, pi vun peyniyê tu bes a
18. Bı des serre kennu nımac, puncyes serre geyron zewac
Bı vist serre ekse yo lac, şınu 'esker nun xu ser tac
19. Resa hiris resa çores, resa puncas bennu hores
Rızq yi kunu çeng u wurdes, yo ruc veyşu yo ruc mirdes
20. Ekse nimerd resa hotey, bına nızdi hin herra sey
Ek resa sêr serrun hêştay, herra sey ci r' bena sê wey

21. Homay cerebnenu insan, hê vên tebşun vatê Qur'an
Hê vên tebşun vatê şeytan, dunya deya qê imtihan
22. Tım tım rınd a na insanê, çırrê mekır bêwıdanê
Fayde nêdona pişmanê, weqtu k' şına na ciwanê
23. Şına ciwanê u rındê, rınd u ciwan ha herr bın dê
Sırr u hikmêt nıka yın dê, tu hê caverd enna cındê
24. Rındê insan pê exlaqi, nêk pê salte nêk pê taqi
Tım tım vënd Rebbi xellaqi, ma merên wu munun baqi
25. Nezo dunya xu ri pusun, zuneye islamê musun
Tewbe kun Homay ra dusun, wesêt xu qağet ıd nusun
26. Zuneye wesêt xu vunı, zuneye Homay xu zunı
Seni weş weş xebêr dunı, heyat dunya tu vun hun u
27. Heyat ma sê yo xeyali, ma caverdên kiy u mali
Tu bên paşa tu bên wali, peyni d' merên tori ali
28. Ez qıcê d' hun ıd pışêni, sê awkê layu xuşêni
May pi mı, mı r' zaf vışêni, vırarê yın ıd nışêni
29. Buil gêrêni ez sê kesa, pay gêrêni ez hin resa
Mı nıkerdin xu dest 'esa, mı nivatin hini bes a
30. Ez zewceya biya yo xort, serri mı resêyi vist hot
Mı nên xu kıft gıncil u rot, çerrê munê mı nibin çot

31. Cini ra bi keynê laci, tikê resê hin zewaci
Şıma r' wesiyyêt xu vaci, Rebbi xu r' bıkın nımaci
32. Şıma awkê mı hin sernin, kefun sabun mı pisernin
Lapıkun dêşto cusernin, tor pırcın ra şıtuğ vernin
33. Wa mı buş pê derd u nazi, sela bud' pê weş awazi
Îsqat bıçarn des umbazi, qedêr Homay bıbin razi
34. Ruh şun caverdun bedeni, gen pıra kefên Edeni
Gucak u mayek tede ni, merg ha yenu sê qedeni
35. Ruh şun caverdun cesedi, ecel bennu pıl u gedi
Bı ğêrcê wahid ehedi, hawar ken ez Muhemmedi
36. Nişken şıma r' bid' hin xebêr, ek merg ame resa vêr bêr
Ek cınaza şı ri tebêr, hawar ken Hezret Pêğembêr
37. Nişken şêr lingu ra leng a, ez feqir a ez destveng a
Ez bêkes a ez pelseng a, mı sor qoğo mı sor ceng a
38. Reyêy varun mı gurrena, lay lasêr mı zaf xurrena
Cini heme dezurrena, vuna ağay mı zurrena
39. Estorê mı zaf hişena, leşê mı pê merg kişêna
Awê çımun mı rişêna, meşkê mergi hin nişêna
40. Qic qıcık maneni yetim, merg ha yun vêr bero tım tım
Tım tım bıwun elif lam mim, merde nişkun vacu lam cim

41. Ez ha meren rınd bızunin, mı r' yo dorê serr bıwunin
Meşkê qatıx hin bışunin, xeyr u selamet bımunin
42. Darê 'umur ha şiyena, ruca ruc ha taşıyena
Haway mergi d' qalaşêna, tırba newê aşiyena
43. Darê 'umur hin bena pir, merg insani lez kennu cir
Merg nikunu ğafilu vir, ne ağa manenu ne mir
44. Tırba newê meskên ma ya, insan tede bennu haya
Felek firrê nozun ça ya, felek firrê şî hêt la ya
45. Felek firrê şî nu ser ra, felek firrê şî nu ver ra
Felek firrê enu 'er ra, sêr mı kerra bin mı herr a
46. Tawik ecêl cara rêsa, sê bargınak benna qêsa
Kaşu r' ame mı ra êsa, resa beden quwwet pêsa
47. Bun hire hend insan gani, ruh yi şun reson rehmani
Nefis kun razi şeytani, beden munun qê karmuni
48. Nefis tu xeyr ıd xeftiya, kê cennêt tu, tu d' mefti ya
Ek nefis tu nıxeftiya, tu şin cehnım pê zefti ya
49. Zefti cehnım des no hebi, persên 'emêl tu pê se bi
Kê k' tu hebs adır ıd debi, tu vun ya Rebb vun ya Nebi
50. Rebbi vun tu qê eyına kerd, la qê tu vatê mı nikerd
Vatê mı ra tu bibi serd, bızun ık tu hebê xu werd

51. Nebi Hezret Pêğember o, lumo varnenu tu ser o
Tu nişkên bid' yo xeber o, 'erd ık esto merdımwer o
52. Ennu 'erd yo emanet a, guro k' tu kên xıyanet a
Mılaket hanuk tu het a, nome genna pê qağet a
53. Nomê tu qağet ıd vıcyä, bızun ık quçê tu ricya
Pere nikennu hin rica, daga dagê bırê qıcyä
54. Ne qıc munun ne pil munun, 'alim uk ha xutbe wunun
İnsan dunya d' xu tişunun, peyni d' merun mal ca munun
55. Deqa debi merg ha yennu, merg ha yun sarê mı wennu
Hin mı wennu gennu bennu, tırba newê d' toqif kennu
56. Merg ha yennu hezey mari, qıcı qıcık kenni zari
Vuni ma mendi bêwari, heywax ma ri heywax ma ri
57. Ma kiye ra fetelnêni, bero ma sur qefelnêni
Melêk dındo seqelnêni, ma ra persu neqılınêni
58. Mılakêt ha ma pawêni, ruh ma gêni ma şawêni
Karmi tırbı d' ma cawêni, guyşt ma herr ıd alawêni
59. Ma ra zaf persu persêni, ma yin ra zaf zaf tersêni
Hê vên ma cennet resêni, 'eceb resên niresêni
60. Cennet yo cê cumerdun u, cumerd şun koşkun zerdun u
Cumerd uk vênun derdun u, dunya benna 'erd merdun u

61. Cennê Homay ma hêşt hebi, hol şin zerre hetta debi
Darê ma k' pê mergi webi, ma nozon ik ma pê se bi
62. Gil darê ma zaf bi çoti, bizon cehnim Rebbi hoti
Gunahkar şî tede koti, yennu ma ser melêk moti
63. Melêk moti meleku'l-mot, tu rêşt xu şu rahar mek' çot
Du'a bıkır çırrê med' zot, pê 'eşq Rebbi tu kê k' xu pot
64. Zuneye zaf xu pawenu, guyşt insani nicawenu
Wesiyyêt xu pêdawenu, xu ra ver xeyr xu şawenu
65. İnsan ğafil xu ra bun weş, gêron yo ruc bennu niweş
Pê niweşi decena leş, zerre vêşun wazun zebeş
66. Zerre gennu bennu toro, vunu mı bêrin doqtoro
'Îlac gennu kennu toro, wunenu Yasin u doro
67. Wunenu dori Yasini, caverdunu sıfre u sini
Caverdonu ki u cini, ruh u cesed bêni vini
68. Ruh şun cesed munun merde, cesed karmu r' bennu werde
Tırbı d' vicun kerro cerde, tırba newi bunu terde
69. Tırba newi benna tari, kafir tede kenni zari
İslam tede kenni yari, ma nozon se benna ma ri
70. Tırb benna sê xali sê cıl, benna temiz benna sê vıl
Nubenna adır u sê kıl, sê tur benna kafiru mıl

71. Kîllê adir cehnim sur a, gunu mek' dusenna tu ra
Tewbe bıkır biger xu ra, vatê Rebbi r' mevac zur a
72. Kıl sur a kıl zaf çequer a, kîllê cehnimi sequer a
Dêzê cehnim seya qer a, dunya sê halên wequer a
73. Enna dunya xapxapık a, dunya holu ri rapık a
Dêst insan ıd yo lapık a, dest nikunna zaf çapık a
74. Mergî sarê mı kerd tıra, mı kefên xu girot pıra
Eqreba abirê mı ra, nişken vaci bira bira
75. Germê leşê mı vicenna, binay bedên mı ricenna
Mağê katun mı nicenna, tırba newî mıcmicenna
76. Meren şıma mu' ra vîcen, şıma ra hin nêvun qîcen
Sê yo kûrî tîrb ıd ricen, nu ez bermen nu mıcmicen
77. Bizon ruc merg ruci meyro, kî ra persên şerro xeyro
Kî ra persên zemo deyro, tîrb benna mehkemê ğeyro
78. Kî ra persên heqqî şari, kî ra persên heqqî ari
Kî ra persên heqqî dari, kî ra persên heqqî wari
79. Kî ra persên heq piy u may, kî ra persên heq bıray way
Kî ra persên heqqî Hoday, heqqî Muhemmed Mustefay
80. Heq 'îbadêt heq nımacî, heq nun u aw heq desmacî
Heqqî keynu heqqî laci, hemî persên tu ri vacî

81. Heq cirunu heqqi cini, heqqi deynu heqqi dini
Heq musafir heqqi sini, ki ra persên enni bini
82. Ki ra persên heq arazi, ki ra persên def u sazi
Ki ra persên heq terazi, ki ra persên tu kerd razi
83. Tı ra mek' zergunê wersi, wazên cewab enni persi
Wazên çırrê tu nitersi, guştari bıç' enni dersi
84. Heci Xoca kennu zar zar, Heci Xoca kennu hawar
Vunu mulk zaf çınnu wahar, "lillahi'l wahidi'l qehhar"²⁵

Miladi – 1983

Ayi k' resê heştê yo serr, pê yo mijdun ra şin bin herr
Heci Xocê qelem dê perr, zun yi bı lal guyş yi bi kerr²⁶

²⁵ Miladi bin dokuz yüz seksan üç, hicri bin dört yüz dört senelerine rastlayan şu Zazaca "İnsan Hayati İnsan Memati" olan yeni senenin ardına tevafuk olan seksen dört beyitten ibaret olan menzumeyi okuyuculara özellikle Türk vatandaşları olan Zaza okuyucularımıza takdim ederken hayır dualarını ve beni bir Fatıha ile had etmelerini hasseten rica eylerim.

²⁶ İna beyit wextan ra pey ilawe biya.

18. Heketê Hezret Suleyman u Belqis

1. Bismillah vac ak Qur'ani, akir surê Nemli bani
Heketê Belqis bîwani, tori Sultan Suleymani
2. Ez bihelli 'er ra radi, sê yo meli bik feryadi
Akir cakir surê Sadi, çalê Suleymani adi
3. Surê Beqer u Enbiya', akir bîwan surê Seba'
Akir cakir wahar 'eba', Suleyman vên bid' merheba'
4. Enni punc surê Qur'ani, enni punc surê Furqani
Belqis bi sırri zemani, vicê pê dêst Suleymani
5. Sırri qedêri Homayi, ne pê piy u ne pê mayi
Ne şayo di ne umayi, sê Suleyman yo zumayi
6. Ni ku de'wê ezdiwaci, ni ku yo de'wê zewaci
Belqis din ir bi muhtaci, din Suleyman wahar taci
7. Zazaki vun xu ken gudi, nusen wunen hidi hidi
Seltenêt yi çimu nidi, Suleymani lac Dawudi
8. Dawud Nebi wahar kitab, Hoday yi ri kerd 1b xitab
Nefsi xu ra kerdin 'itab, pê Suleyman vênên hesab
9. Kıtabi Dawudi Zebur, wendin hezey 'ebdi şekur
Teyri amên 'ebur 'ebur, babi Suleymani sebur
10. Zebur yo nezma semawi, sê şiti şekêr bîdawi
Pê niwêş kerdin tedawi, Suleyman lac Dawud babi

11. Dawud wahar çores laci, rucu yene sêr nimaci
Heme merdî tu ri vaci, vêr Suleymani sertaci
12. Dawud Nebi nikerd feryad, yi sebir kerd resa mîrad
Hoday da yi weş yo ewlad, Suleyman da resa imdad
13. Tarix akır hê bîwani, enna dunya benna fani
Enni gurê vêr zemani, vêr zemani Suleymani
14. Dawud Nebi wahar ‘eşir, wahar pelsêng wahar feqir
Hukum kerdin yi pê zencir, babi Suleymani wezir
15. Dawud feqir kerdin sîtar, yo ruc ruce yo ruc fitar
Pê namê wahid u qehhar, sê Suleyman kot iqtîdar
16. Tu hêgê xu meverd bure, enna dunya d’ bîk yo gure
Dawud Nebi kerdin kure, Suleyman sêl kerdin ture
17. Wîrdin xu ri gure kerdin, nan u cew pê aw ra werdin
Me‘aşê dewlet niwerdin, pi Suleyman din ir merdin
18. Werdin gîlgîl u lazuti, Dawud zumayî Taluti
Peynî d’ kîşenu Caluti, vêr Suleyman b’ed tabuti
19. Dawud se serr kerd yo ‘emîr, Hoday yi r’ asîn kerd nemîr
Yî helnêni paxîr demîr, sê Suleyman kerdin emîr
20. Vengi Dawud maşaellah, sen‘et Dawud barekellah
Dawud bî xelifetullah, Suleyman bon eminullah

21. Suleyman dus hire serre, yi vengo da herr u kerre
Hemin vatin werre werre, sek Suleyman amên zerre
22. Des u hire serr ik debi, lirêk Dawudi bı nebi
Feqîrê insano se bi, resa Suleymano sebi
23. Hoday ena dunya muta, insano sê kati kuta
Pêğembero dunya ruta, Sultan Suleymani seta
24. Vatin ya şafi ya kafî, mehkemê lez kerdin safî
Hukumdari qaf ra qafi, Suleymani wahar zafi
25. Wahar ‘ifritunu piri, wahar ‘esa wahar muhri
Wahar heywanuno şêri, Suleymani zeman vêri
26. Wahar tac u wahar texti, wahar silah wahar zexti
Wahar eskêr rexti rexti, Suleymano wahar bexti
27. Pê texti xu şîn hewa ra, firrên hezey yo teyyara
Hewa yi r’ bîb’ mutî‘ cara, ‘esê Suleymani dara
28. Hoday kerd îb yi ri kerem, newsê kilometre yo cem
Text yi firrên cara bêgem, Suleyman sur nîkêrdin ğem
29. Kerêh Hoday yi ri tabîb, hîni yaxîz yi ri abîb
Sîrri Hoday yi ri cabîb, wendê Suleyman kîtab îb
30. Wahar suku wahar dewo, wahar cîndo wahar dêwo
Zîkîr kerdin ruc u şewo, Suleyman pê qelbu lewo

31. Cındo qazik paxır terdin, tede putin tı ra berdın
Hınzar teni tı ra werdın, tersê Suleyman ra merdın
32. Yin çerme ra kelmel dêştin, hezey qıllı kerrê êştin
Kerro ra heykêl vırêştin, ek Suleymani bıwêştin
33. Heykelo surêt heywani, misalo resmi insani
Behro ra murê mırçani, yin vetin qê Suleymani
34. Cındi gındi çim yin lili, kerdin fıraq herrê kili
Şunê kuçik estê fili, pê vatê Suleyman pili
35. Bıra mevêş dunya fani r', nibenna mal qê insani r'
Ek bıbin mal qê yo gani r', eka mal ub Suleymani r'
36. Sê şit şekêr enni xebêr, hê cewheru vec ri tebêr
Yi vırêşti zaf pil esêr, Sultan Suleyman pêğembêr
37. Yi Mescidu'l-Eqsa vırêşt, pê 'ifrîto kerdin heft hêşt
Hêti Mekki ra wu bı rêşt, Suleymani yo du'a wêşt
38. Yi du'a wêşt hêdi hêdi, va ya Rebb yo mulk mı r' bîdi
Çerrê çoyi aw mulk nidi, Suleyman wahar Hudhudi
39. Text xu ra şı Beytu'l-Heram, hel u deqê Belqis tamam
Resun mırâd resun meram, Suleyman 'eleyhisselam
40. Yu ruc Hudhud wu derısyay, resa Yemen hin arsiya
Temam hire ruc nieysiya, Suleyman va ek aysiya

41. Ek aysiya dun yi ceza, Hudhud ame va ken qeza
Va ya Nebi şiya qeza, ya Suleyman şiya ğeza
42. Şiya ğezê siyasêti, va ‘ef bıkır kun tu hêti
Rahar ik mı tu ri vêti, ya Suleyman çuy nivêti
43. Va mı di Belqisê Yemên, şari Yemên çinên remên
Derdi Hudhud va dı hê vên, Suleymani va ma hê vên
44. Suleyman va tı ça mêndi, umbazo ra tı ca mêndi
‘Eceb tı kam ıd ra mêndi, Suleyman va tı zaf fêndi
45. Dı hê fendun xu mı r’ vacır, sarê tu ser weken adır
Va tu erzen hebsi çadır, Suleyman va dı pul padır
46. Dudê Hudhud xu kerd ‘er ra, va qebahet bı mı ser ra
Hudhud va ez lal a kerr a, Suleyman va tu ken der ra
47. Hudhud va tı pil insani, ‘ef bık zaf qıc bo heywani
Va tı zaf pil zaf gırani, amenna tı Suleymani
48. Çi ku mı di tu qet nidi, heygaw’ pil bun muhtac sedi
Merdum pil bun muhtac gedi, Suleyman va tı Hudhudi
49. Tı Hudhudi vecên kuşi, tı Hudhudi vecên huşi
Nun tu ser yo taca puşi, Suleyman va tı çawuşı
50. Va tı çawuşı teyrani, va tı wazêni seyrani
Va ya Hudhud tı heyrani, Suleymani r’ xeber ani

51. Hudhud va yo mektub binus, va wa Belqis dini bimus
Va wa dini tu ra bîdus, ya Suleyman va bur Qudus
52. Qudus cê din u imani, Qudus cê ‘ilm u ‘irfani
Qudus melmekêt sultani, Qudus welat Suleymani
53. Yi pê qelem yo name nişt, destun mubareko ra pîşt
Vîst bin peluni yi pê gîşt, vatê Suleymani tepîşt
54. Hudhud nexşi çim yi suri, va kota mun pil yo guri
Va tersenik teyr mî buri, Suleyman ra kona duri
55. Hudhud firron cîl u ca wa, pê yo ters u pê yo sawa
Hudhud, Belqis vera lawa, va sukê Suleyman ça wa
56. Dudê Sultani, Hudhud o, vunu bîra mî r’ zerr bîdo
Mektub Sultani ha mî do, fursêt Suleyman ha tu do
57. Wird Hudhudi qerar dani, Hudhud yê vun hêti şani
Ez tu vecen lewê bani, qê xatîri Suleymani
58. Hudhud şîkît lingê iblis, mektub na sêr sinê Belqis
Ya bi haya venda meclis, va Suleyman ra yo hedîs
59. Bi haya pê ters u dêci, yê cîndo ra werda guci
Secde benna ya qê ruyci, va Suleymani r’ bî suyci
60. Va Qudus ra Hudhud ame, va Hudhud pê xu niame
Mî r’ ame yo mektubname, Sultan Suleyman ra ame

61. Mektub saya hezey sane, mektub nişte hezey şane
Hudhud ame ennu xane, “İnnehu min Suleyman”
62. Yê va şîma mı r’ se vani, ‘eceb şîma quwwet ani
Şîma seni qerar dani, şîma se kêni Suleymanî
63. Meclis yê va ma nîvîndên, ma ri vani şari Yemên
Ma merdîmu hawa ra wên, ma wazênî Suleyman vên
64. Yê va ma k’ êst nuna lebaş, va şîma xu mekirin şaş
Va şîma yi d’ nikênî baş, Suleyman ma kennu xumxaş
65. ‘Emel nibennu insani, enna zafî benna tani
Gellê meclis şîma zani, ez vun ez vên Suleymanî
66. Meclis yê va tî weş vunê, meclis yê va tî weş zunê
Meclis va tî qerar dunê, Suleyman ra xeber unê
67. Yê va yo hediyye şawen, laco keyno yi ri nawen
Tikê qalo tede vawen, emir Suleymanî pawen
68. Laci keynê sim u zerdi, dî heb murê tede berdi
Ek pê heywano qul kerdi, Suleymano dari derdi
69. Belqis şeş heb şerti vawit, pê qerar meclisi cawit
Yê pê ‘eqıl xu peymawit, Hezret Suleymanî r’ şawit
70. Hudhud ame va ha yêni, şeş heb şerto teklîf kênni
Emir tu Belqis ir bēnni, ya Suleyman tu yê gêni

71. Qasîd Belqîs amê resê, va Belqîs menda bêkesê
Meclis sultani pêhesê, va Suleyman wahar ‘esê
72. Va dî bêrin dî hê bêrin, dî hê bêrin heyne şêrin
Heyne şêrin bî agêrin, Suleymani va veng mêrin
73. Yin pay runê sêri ‘erdi, yin di qalib sim u zerdi
Lingun heywano bînd gerdi, zuna Suleymani kerdi
74. Yin şeş heme şerti dîrnê, Sultani şerti yin bîrnê
Lac keynê heme abîrnê, Suleyman yi pê text firnê
75. Yo mura pê karmi qul kerd, mura bin ra karmi la berd
Hediyye qet qebul nîkerd, Suleyman va bîna caverd
76. Qasîd şertun xu tagêrê, bî islami yi agêrê
Yê islamê yi pagêrê, Suleyman va şert ha pêrê
77. Pê ra şerti mî gîrani, şîma şîn Belqîsa anî
Şîma heme un imani, pê dêst enni Suleymani
78. Pê yo eskêr yen şîma ser, hemîno ken yo seraser
Esker bun varon u laser, Suleyman ra va çîmo ser
79. Yi şî Belqîs tepîşt rahar, eya Belqîsa gulbehar
Heme teqa şeytano har, pê Suleyman pê ‘esa dar
80. Sultan ame zerrê meclis, va kum anu texti Belqîs
Va kum şîknon lîngê îblîs, Suleyman va wunen hedîs

81. Yo ‘ifrit va ez biyari, hetta tı şêr bıkir ari
‘İfrit va ez nıken yari, Suleyman va tı verd wari
82. Yonê va hê mı ra bani, Asef lac Berxiya vani
Serêk wezirun sultani, awu ‘emzê Suleymani
83. Yi va un pê sırr kıtabi, va un hetta çim tu abi
Va wa sırrı Zebur cabi, Suleyman va wa bu wa bi
84. Asêf taci sırr nê xu serd, du‘ay sırrun Zebur dê r’ ard
Awir çımun d’ yi text yê ard, Suleyman di ha nıka ward
85. Deqqê sırrı Hoday debi, çuy nuzuna de‘wa se bi
Va “Haza min fedli Rebbi”, Hezret Suleymani nebi
86. Ennu yo sırrı ka’inat, meclis ir bi yo ‘elamat
Asef ir bi yo keramat, Suleymani r’ yo mu‘cizat
87. Sultan va hê bıderebnin, va texti yê bixerepnin
Va hê Belqis bıcerrebnin, emır da Suleyman emin
88. Sultan yo emır da teyro, va wa teyri bıkir deyro
Va wa şur zerre bık’ seyro, veynu Suleymani meyro
89. Fek benna derg enna xeber, Belqis amê resê bêr ver
Yê newe di yo pêğember, Suleyman va şu text xu ser
90. Çım şe dulê maso haha, “we keşefet ‘en saqeyha”
Puncê wekerd yê va bo ha, Suleyman va camu na ha

91. Yi va ‘eceb text tu ennu, Belqis va “Ke ennehu hu”
Va manenu ni texti cu, Suleyman va awu awu
92. Sultani va Homa yewu, hidayet dun merdim ewu
Virêştuği ruci şewu, Suleyman va heram mewu
93. Belqis va tu Belqis kijnê, tu mağê islamê nicnê
Tu quçê kafiru ricnê, ya Suleyman mî tî vicnê
94. Belqis va ez un imani, mî di zaf dori zemani
Mî di zaf tewir insani, mî nîdi sê Suleymani
95. Belqis va ya Rebb ya rehman, va ya mu‘in u muste‘an
Mî ‘ef bîkîr va ya gufran, “eslemtu me‘e Suleyman”
96. Belqis Belqisê Yemani, ya bi wahaerê imani
Ya bi wahaerê ‘irfani, bi xatunê Suleymani
97. Belqis, Yemen id bi yo şah, heminu va maşaellah
Va la ilahe illellah, va Suleyman eminullah
98. Belqis bi tor ehli ‘eba, wird pê text şî sukê Seba
Belqis emsalun d’ yo heba, Suleyman het şeker şeba
99. Belqis pilê hukmat ucê, cê Belqisa ma ra dur cê
Hê vên se vun Heci Xocê, Suleyman hin ‘esa rucê
100. ‘Esa rucê hendê peri, ‘esa rucê xu vên sari
‘Esa werd yo karm serseri, merd Suleymano enweri

101. Des u hire d' wu bı imam, puncas hire d' 'emır tamam
Wefat kerd pê 'izzet ikram, Suleyman 'eleyhisselam
102. Des u hot mend dus hoti serr, 'esay yi werd yo karmo kerr
'Esa şikê wu gına 'err, Suleyman hin şı bini herr
103. So çeher beyt Zazaki pişt, qelema sê murekkeb lişt
Qelem kê dê mı pê ingişt, Suleyman u Belqisa nişt
104. Mehmed 'Eli kennu qali, pê Zazaki şari Pali
Tarix dı zayo dı zali, Suleyman şah Belqis wali²⁷

Miladi – 1994

²⁷ Qelem kê dê mı pê ingişt, mı Belqis u Suleyman nişt, mı pê Ayetun Qur'an nişt, mı pê layun Zazaki pişt. Qelem kê dê pê ingiştı, mı şifa di pê ni niştı, mı qelêm kerdı sê xıştu, mı pê şeytuni day kiştı. Ez qet biya nıwen mase, mı Zazaki vıst piyase, Zazaki bunu nu xase, 'eceb tu zuna mı va se. Ga merenu çerme munun, hê vên kum enna meşk şunun, kum uk wunun kum niwunun, 'eceb mi r' Fatiha wunun.

19. Wefat Seyda Mela Behri

1. Pê nomê Hezret Homayi, nusen wefati seydayi
Kerdi xırabe ni cayi, pere nikon ay u wayi
2. Seydê welat ma kerd xırab, şerabê ma kerda serab
Wayêr ihsan wayêr sewab, Seyda Behri ulu'l-elbab
3. Seyda Behri seydê Pali, xebêr yi weş şeker bali
Seyday ni cay kerdi xali, seyda yo weli yo wali
4. Seyda yo seydê Ğeydmemi, yi ma vısti moni ğemi
Seyda Behri behr ıd gemi, ci ri bermên dari lemi
5. Seyda yo 'alimu zeki, feqi seydê Gozereki
Wesfon yi von ez pê feki, 'eşqi seydê xu zerre ki
6. Seyda seydê welat şerqi, feqi Se'idi Cemzerqi
Derecê yi xeylik ferqi, ma 'ilim yi d' benni ğerqi
7. 'İlim seydê roy Miradi, wesfon seydê seni adi
Nişken wesfo pine padi, rınd eya wa verra cadi
8. 'Emir seydê sêr newayi, hezey nijgilê hawayi
Seyda yo durri Homayi, wahar zaf weş yo zomayi
9. Zoma mucahido 'eziz, serêk beledê el-'Eziz
Zazaki von pê zerra ziz, ez şermiyen ez xu ken liz
10. Seyda waris pêğembêri, xelifê Hezret Heyderi
Seyda seydê zemon veri, ya Rebb şeyro cennêt sêri

11. Hem xelife hem yo wekil, seyda ma ri pil yo delil
Seyda babi Ehmed Cemil, ya Rebb tı yi mekır zelil
12. Ez bihelli ‘er ra radi, ya Rebb bîd’ ma weş mıradi
Seni wesfon seydê adi, enni babi Mehmed Hadi
13. Ez heyroni aya taci, ez hendê xu wesfo vaci
Ay babi Mehmed Siraci, Seyda Behri weş yo haci
14. Seydê Xarpêt el-‘Ezizi, heyron wahar zerra zizi
Seyda ma ri payşt u pizi, xof Homay ra bennu lizi
15. Seyda hem ağa w’ hem mire, wefati yi bazar kire
‘Emır seydê neway hire, suhbêt seydê şeker şire
16. Suhbêt seydê şıt u şeker, ‘emır seydê bı o qeder
Belê ma zaf bi makedder, Homay ehend kerd muqedder
17. Emır Homay çımon ma ser, ma nişkêni vici teber
Qedêr Homay bon muqedder, çare çin ma bên makedder
18. Ustadi ma Seyda Behri, şewa tari kerdin sehri
Vêng zıkır yi vengi nehri, Seyda şiniyê ni şehri
19. Şehri ‘ezimu el-‘Eziz, ya Rebb, seydê bıkir ‘eziz
Ma şermayên yi ra bin liz, Seyda Behri nesla temiz
20. Seyda wahar nesla paki, dı hê çımon zerri aki
Wazen zerrê şıma şaki, pê enna nezma Zazaki

21. Seyda ‘alimon ıd mire, seyda şırıkon ıd şire
Şi‘ir ma bi hiris hire, şali seydê qumaş tire
22. ‘Alimi ‘ilmi zahıri, teriqet Neqşi Qadiri
Seyda don pure çadiri, vonu meşin mon adiri
23. Seydê ma r’ zaf şiret dayi, seyda muti‘ piy u mayi
Derecê seydê ha ça yi, Rebbi ‘alêma yi ri dayi
24. Ez heyrani merdim zani, seyda wahari ‘irfani
Ma tım nomê seydê dani, ma wesfon yi tım tım vani
25. Mehmed ‘Eli lac Huseyni, hurmêt seydê ma ri dêni
Ya Rebb ma cennet ıd vênî, tor pirik Hezret Huseyni
26. Derecê ‘alimo berz a, bêhurmetê sebêb lerz a
Ek ma bizon ma sor ferz a, binay kerro derza derz a
27. ‘İlm u ‘emel darê fêki, dara bêfêki pê sêki
Wesfon seydê zerre dêki, seyda tı ‘alimon d’ têki
28. Mehmed ‘Eli hem lal u kerr, vonu mı hin qelem day perr
Von u ‘emır sêr hêştê serr, heyfu k’ seyda şiru bin herr
29. Huni “inna lillahi” von, “inna ileyhi raci‘un”
Emır Homa y o kaf u nun, dewê ma zi Beyhani Hun
30. Dewê ma dewê baraci, Seyda Behri bı sertaci
Wazen wesfon seydê vaci, vaci vaci bibi gaci

31. Vaci hetta roci qıyam, bınus beyto tori selam
Hiris hire beyti tamam, illellah vac axir kelam
32. Telğrafî Fatiha don, pê Zazaki Pali ra von
Ğıday wucud pê awk u non, heyna heyna pê hewa hon
33. Mehmed ‘Eli von ya mu‘in, xatiri Qur‘ani mubin
‘Ef bık cema‘eti hemin, tori seydê ma ecme‘in

20. Vîlê Wesar

1. Zazay voni ma eya yo Zazay
Ma ummetê Muhemmed Mustefay
2. Zazay voni ma ewlad Adem, Heway
Ma amê qê ‘ibadeti Hoday
3. Zazay voni ma mîlletê Xelili
Ma mîqatê emri Rebbi Celili
4. Ma Qur’ani xu ri kêni delili
Ma guştari nikêni qal u qili
5. Ma zurriyêt Nuhi wari gemi
Ma yona dewlet ir nikêni ğemi
6. Ma niwazên sê aşiko def u demi
Ma nikuti sêri kuyo mon lemi
7. Zazay voni ma otur yo Zazayi
Von ma vera dîşmeno derg dîlayi
8. Ma sıfrê xu seru mirê ağayi
Hezey binu ma nikên ay u wayi
9. Voni ma rencberi vîrazên bîrko
Sê ağo ma bestên şe‘roni şîrko
10. Welat ma kot bîntarê Kîrdo, Tîrko
Ma vecên xu mo ra merdîmon fîrko

11. Zazay voni şıma wazên ma persi
Moni daron d' ma zerguni sê wersi
12. Ma 'alimon Qur'an ra gêni dersi
'Alim voni dîşmenu ra metersi
13. Zazay xu r' pabestê dini islami
Kıtab Qur'an xu ri kênni imami
14. Mevac mepers enni Zazayi kami
Zurriyeti ay Nuhi babi Sami
- Piy u May
15. Hemd u sena qê Homayi, selewat qê Mustefayi
Xızmet qeybi piy u mayi, hurmet qê way u bırayi
16. Homay ma dê qê yo guri, ma 'ibadet bıkr yi ri
Ma hetta ku weş bi cı ri, ma hetta ku weş bımrı
17. Muhemmed pil pêğember o, ma ri rehber u reyber o
Şerêf yi ha hemin ser o, Muhemmed ma ri serwer o
18. Piy u mayi ma ri voni, ma r' herındê awk u noni
Ma r' herındê hawa honi, heyat ma ri xızmet doni
19. Wırdi heme mêrdo cini, ma ri ni'met sıfro sini
Ma ri mu'ellimi dini, ma ra voni mini mini
20. Piy u may ni'mê Homayi, Homay ma ri rehmet dayi
Wazên mevac ay u wayi, bıkr xızmet piy u mayi

21. Homay do ma pil yo ni‘met, Homay yi dê tı bık’ xızmet
Tı pê xızmet şêri cennet, Muhemmed ir bibi ummet
22. Muhemmed Ehmedu Resul, selewat yi r’ bîd’ pê usul
Pê selewat du‘a qebul, benna bîra mekır ğulul
23. Ma ewlad Adem, Hewwa yi, Adem, Hewwa may pi ma yi
Homay yi pê na herr dayi, bini herr ıd mezêl ma yi
24. Hezret Adem merdim vêri, Adem şı cenneti sêri
Homay wu ard dunyay cêri, yin ra bi zaf mayk u nêri
25. Homay ma kerd hêti hêti, Homay ma weş vêti sêti
Tikê têk tikê dilêti, hotê hire heb millêti
26. Holi ayi kên niyazi, Homay yin ra bennu razi
Homay vonu rehm bîwazi, vonu şıma şerr mewazi
- Mêrde u Cini
27. Mêrde vonu eya cini, tı yo keyna biya mini
Mı tı girota qê dini, ez u tı ma sıfro sini
28. Adem, Hewwa mini mini, wırdi heme mêrdo cini
Yin ronayni sıfro sini, yin zaf kerdin qalê dini
29. Cini ma ri lazım nu din, cini bo ma merên bên vin
Wa bınatê ma d’ çino b’ kin, bıgêr ‘ilm şu hetta Çin
30. Adem, Hewwa gellêk bi vin, dunya d’ geyrê xu kerd metin
Yobino di zaf bi şirin, qê xatırı dini mubin

31. Qedêr corên ma kerdî cir, mîn u tu ma zaf ardi lir
Ma bi nemir ma bi sê mir, tî xatuna ez a yesir
32. Qedêr ma kerd şeker u bal, ez a melal tî ya delal
Tî şîrîn a xu mekîr tal, tî şîronê ma mekîr cal
33. Cinêk ez tu r' seni vaco, tî ya dayê keyno laco
Cini ez tu r' tîm muhtaco, big' desmaco bîk' nîmaco
34. Cini ez zon tu di derdi, tu zaf xîzmet kerd qê mêrdî
Tu ard laci keynê zerdi, tikê wêşî tikê mêrdî
35. Cini tu zeydneya ummet, Rebbi tu ri bîku rehmet
Pêgember tu r' buk' şefa'et, ez u tî ma şêrî cennet
- Cini u Mêrde
36. Cini vona hê ya mêrde, bo ma merên bênni merde
Bini 'erdon d' bênni gerde, ma karmori bênni werde
37. Vona bo mek' rîkî rîkî, xu mek' sey teli dîrîkî
Xu mek' sê dîndon bîrîkî, hellê mergi d' mek' xîrîkî
38. Bîk' niyazî mekîr nazi, bo ez u tî ma ombazî
Ma caverd nî def u sazi, ma yobino bîkîr razî
39. Cini mêrde pi ra razî, wîrdî heme bênni gîazî
Mêrde mek' de'wê boğazî, sê aşîko de'wê sazi
40. Vona mêrde ma keye kerd, vona ma zaf şîmîr zaf werd
Ma nu keye d' gellêk di derd, hê vên kom manenu kom merd

41. Cini vona mî ra meb' serd, bo tî bênni wahar yo derd
Hê vên kom manenu kom merd, Hoday person von tu se kerd

42. Hoday ma dê qê idari, Hoday ma dê qê ni zari
Enna dunya sê yo wari, Hoday ma niku bêwari

43. Hoday hukum yi ma ser ra, Hoday tîm hanuk ma ver ra
Bin ma herr ra sêr ma kerra, Hoday yo ruc ma kon 'er ra

Piy u Lac

44. Çi vîn nibon hendê yo muy, hire çî dest nikun yo tuy
Diyin hirin bizon may piy, laco mevac cici vac ay

45. Pi von ez a pi tî laci, big' desmaci bîk' nîmaci
Lacê m' ez tu r' seni vaci, Hoday xu ri bîb' sê gaci

46. Bizon qîymêt piy u mayi, bo tî nikên ay u wayi
Xu ri teng mek' enni ca yi, Hoday bizon tî weş dayi

47. Laco bizon, bizon ey lac, may pi xu ra tî of mevac
May pi xu ra zaf nemir vac, Hoday xu ri bîkîr nîmac

48. Hoday vatu mekîr mevên, xîzmêt may pi tu ri bî dên
Qê xatîrî Hesen Huseyn, ewlad 'Eli Heyderî vên

Lac u Pi

49. Heq tu estu ma sor zaf o, zaf u hetta qaf ra qaf o
Heqqî babî zerd u saf o, kom ca niyar cay yi haf o

50. Hafî ce'lêm hafî nari, hafî nari ma ra tari
Ayi k' tede kênni zari, bawko ez zon me'na bari

51. Bawko heq tu heq Mustefay, heqqi dadi heqqi Hoday
Dima yennu heq bıray way, ek niki helal welway
52. Derê warê yo webal u, wêrdi ucay werdu tal u
Werdi ucay werdu cal u, werd Cenneti şeker Palu
53. Cennet ha vêr xızmetê babi d', cennet ha bin lîngê dadi d'
Gunê may pi milli 'adi d', merdum 'adi derê wadi d'
54. Derê wadi gunê pi may, gunê pi may 'ezab Hoday
Şıma ma 'ef nîkir welway, ma hebê xu wenni hay hay
- Bıra u Way
55. Bıra vonu wayê wayê, bıra vonu wayê ma yê
Bıra vonu wayê dayê, wayê tı ha nîka ça yê
56. Wayê tı qê kê ma nina, sılay qelbi la mı d' çin a
Sılay qelbi rehmi kin a, sılay rehm yo boyê din a
57. Sılay rehm boya weş a, sılay rehm yo boya beş a
Guşareya nîka guş a, ek çine bu de'wa reş a
58. Sılay rehm ma bık' xu mezgi, rehm çine bu ma dı lezgi
Sarê xu bor enni dezgi, wayê wayê ma dı rezgi
59. Wayê tı waya delal a, wayê tı yo şithelal a
Mı r' helalkır' ez yo lal a, tı şırın a ez yo cal a
- Way u Bıra
60. Waya bêkes vona bıra, vona bıra biger xu ra
Biger xu ra se vun tu ra, bıra guynê ma zaf sur a

61. Bıra may ma pi ma merdi, merdi xu r' şî bini 'erdi
Bini 'erd id bi sê gerdi, herra sê may pi ma werdi
62. May pi xu ra ma camendi, ma mezêl may pi xu kendi
Bıra be'd yin ma bi fendi, ma way bıra bi dî bendi
63. Bıra dî bendê hin bes a, bo 'eqıl ma pıra resa
Mı sor qenta tu sor fesa, sa'etê ma hin yondes a
64. Duyes id sa'et debe ya, ma nozon peyni se bena
Ma merên çap hin webe ya, ma von Rebbena Rebbena
65. Ma du'a kên von Rebbena, von Rebbena feğfır lena
Ma von Rebbena heb lena, bıra Rebbi r' hemd u sena
- May u Keyna
66. May bermena vona keyna, vona ez menda tukteyna
Pi şıma hin ninu heyne, xızmet mı tu r' mendu deyna
67. Maya bêkes vona leyro, vona leyro kenna deyro
Şınna yenna kenna seyro, vona lire m' vona xebero
68. Heyro qırbu kenna naz naz, vona keynê kenna baz baz
Bermenna vecenna awaz, hezey teyro kenna ğaz ğaz
69. Vona leyro pi şıma merd, Homay ecêl mı ver ra berd
Pi şıma yi z' na pure derd, ez dunya ra biya sıpserd
70. Dunya herê mı r' biya teng, leyro zerrê mı biya veng
Dunya biya ariyo deng, felekê mı biya reng reng

71. Pi şıma şı hayê hayê, şıma nivon dayê dayê
Şıma nivon mayê mayê, wey mı çınna vacu wayê

72. Vona leyro ez biya pir, bo ez meren kon şıma vir
Bo tı weşa sê diyê sir, leyro tı yo lireka cir

73. Naz mı tu vêrenu ez von, rocu mı ri çinu aw non
Şewo mı ri çinu qet hon, hezey teyro vaciyen von

Keyna u May

74. Keyna vona ez a lir a, vona dayê tı yo pir a
Tı yo pir a pira cir a, tı yo pir a la bêvir a

75. Xu vir mekır biya xu vir, tu ri voni keynê ‘eşir
Pi ma zonaye b’ sê yo mir, şiret kerdin sê yo beşir

76. Vatin Homay hes kon piro, vatin pir bën hezey liro
Pêğembero r’ benni ciro, cennet ıd sê cinon miro

77. Vatin Homay von enni pir, gunu ra pak bi hezey lir
Zaf sebır kerd heme bi cir, cennê mıno wa rehet şir

78. Homay vonu enni cini, enni ixtıyari mını
Enni cennê cennê mını, dı wa şêr vêr sıfro sini

79. Homay mı yi kerd pir, mı yi kerd pir mı yi kerd cir
Mı yi kerd cir ez ‘ef bıkir, qê xatırı Ehmed beşir

80. Keyna hol a maya zaf cir, maya zaf cir maya zaf pir
Mijdonu finena may vir, maya pir a maya feqir

Dat u Bıraza

81. Dat ha vonu ey bıraza, ma ri von milleta Zaza
Zazê xebêr don pê naz a, şağê Zazo hezey Laz a
82. Zazê vırazêni bırko, weş bestêni şe‘ro şırko
Vecên merdımoni fırko, bıntarê Kırdon u Tırko
83. Nî Kırd u Zaza u Lazi, hem bırayi hem ombazi
Yona dewlet ir nêk nazi, qedêr corên bini razi
84. Dewleta zaf pil ennu dinu, ennu din ma setiş ninu
Ennu din ma rutiş ninu, pê din dewlet qesyu kinu
85. De‘wê nefsi de‘wê kini, bena de‘wê mêrdo cini
Kênni qoğe xu kên vini, nêbena yo de‘wê dini
86. Homay nivon tı kom millet, Homay nivon tı kom dewlet
Person tı kom din u ummet, bıb’ yo ummet ehli sunnet
87. Homay vonu teqwa teqwa, Homay nivon fetwa fetwa
Ek tu cewab xu rehet da, tu wezife hin kerd eda

Bıraza u Dat

88. Bıraza von dato ‘emmi, tı zon bıki vıla ğemi
Tı zon aw sor vıraz gemi, tı zon bıdi ma yo demi
89. Dato tu ez kerda razi, tu dê we‘zi tu dê wazi
Mı caverda def u sazi, ez biya tu r’ sê ombazi
90. Dato hol weş donu wazo, caverdenu def u sazo
Xırab hezey teyron ğazo, kennu ğaz ğaz hezey Lazo

91. Dato xırab ek se bı mırd, Hoday xu vir kennu bon gırd
Xırab bı mırd kennu xırr xırd, ile'l-ebed nêbon yo pırd
92. Merdum xırab lez vicenu, Hoday ra lez lez ricenu
Sê mağê izmo nicenu, resa adır lez ğicenu
93. Nemrut va mı Xelil vêşna, Hoday, Xelil nêvêşna
Hoday mêzg Nemrut qeleşna, pê melşê lengi veleşna
94. İblis qebug nıkerd Sefi, çeka yi şı lewê refi
Hoday, Adem kerd sê şefi, iblis sê mar donu lefi
- Xal u Warza
95. Xal don warzê xu weş 'eqıl, warzê xu ri weş kon neqıl
Warza donu teqıl teqıl, dındonon xu kennu seqıl
96. Xal va warza hê guştari, sunneto hon vêr têtari
Şo nımac bı' vêr astari, astarê sıbay hê tari
97. Hoday hessi nımac şew ra, gure bıkr sehri rew ra
Dawar teber ek zerrê gew ra, teber mekr ek bı hew ra
98. Hoday vonu 'ecele mek', hidi hidi rızqi xu dek'
Masti xu dek' non xu pedek, niştê Mika'ili melek
99. Hoday rızqi mexluq vonu, Mika'il nusenu donu
Dunya d' rızq ma awk u nonu, dunya d' rızq ma hawa honu
100. Hoday emri xu ca onu, wu ma gennu wu ma donu
Heme çi rınd ma ra zonu, iman 'emel exlaq vonu

101. İman ‘emel exlaq ğıday, hire heme ğıday ruh ma y’
Xal von warza ena k’ mı vay, ena k’ mı vay tepiş hay hay

Warza u Xal
102. Warza vonu xalo xalo, la tı piri ez von kalo
Xalo tu verd ben yo lalo, ma mereni kuni çalo

103. Çalê mezêl ma tari ya, me‘nê mezêl zaf bari ya
Ma sor yo zar u zari ya, uca d’ ne keyf ne yari ya

104. Xalo tı hem pi hem xali, xalo qal tu şeker Pali
Nezono ri qal tu cali, nezono ri qal tu tali

105. Xalo amenna tı xali, tı şêri key ma bon xali
Lıwi kuyo benni wali, ma fineni zerrê çali

106. Tı çend wêşi ma ri besi, tı şêr ma monên bêkesi
Tı ma r’ şunê ma sê pesi, ma bêkêsi ma bêhesi

‘Em u Bıraza
107. ‘Ema yesir xu ri vona, ‘ema feqir xu ri zona
Wêr ‘emê ma awk u non a, birazay ri xebêr dona

108. Vona ez hin biya yo pir, vona pi tu kunu mı vir
Pi tu biray mın o zaf cir, pi tu hem yo ağa b’ hem mir

109. Seni k’ tu r’ von yi z’ mı r’ vatin, xebêr wêşi mı ri patin
Qala xırab qet nivatin, mı ri vatin zahir batin

110. Vatin wayê ez tu r’ vona, vatin xebero tu r’ vona
Vatin aw wen ez pê nuna, vatin çilê mı mek’ hona

111. Vatin lac mı hama lirek, vatin lac mı bennu cirek
 Vatin bennu şeker şirek, wahar vicer bennu mirek
112. Ez tu r' 'ema wayê dati, tu r' von tepiş enni vati
 Derecê tu qati qati, teber med' qala nivati
113. Sırr nivate mekır pate, leyro tı benni rıspate
 Kard guşt bırna resê kate, oxter bıkrı yo lekate
- Bıraza u 'Em
114. Bıraza von 'emê 'emê, bıraza von emê emê
 Bıraza von ğemê ğemê, tu mı r' vatini ya demê
115. Tu ya demê mı ri vatin, mı niştin pê herfon Latin
 Mı vatê tu qet nipatin, sê emanet mı wuratin
116. 'Emê tı yo 'ema enna, 'emê 'emê tı mı r' benna
 Boyê pi mı tu ra yenna, 'emê tı mı r' şiret kenna
117. Şirêtu sê şirêtu babi, pê şirêtu çim mı abi
 Pê şirêtu cewhêr cabi, qali 'eqıl heme pabi
118. 'Emê tu vona pê Zaza, 'emê zon ma zonı Zaza
 'Emê tı vona bıraza, tı vona la tequ'l-haza
119. Tı vona big' herındê pi, tı vona tı hendê pi ni
 'Emê amenna ez vonı, tu ra razi bu aw Rebbi
120. 'Emê tı yo 'ema ğemin, ğemê mı ra tı bıb' emin
 Ez qesem ken pê yo yemin, 'emê şirêtu sêr hemin

121. ‘Emê tı yo ‘ema leza, sê engura nıka reza
‘Emê qesem nivon ez a, qebul ken pê husnu reza

Xoca u Telebe

122. Xoca vonu feqi feqi, vonu çınaw’ enna teqi
Vonu çınaw’ enna leqi, tı se‘idi xu mek’ şeqi

123. Feqi tı feqıw’ delali, tı merdimo şıthelali
Feqi xucay het bën lali, nibên hezey enni ali

124. Feqi tu kê ma dır wêndin, feqi tu pê mil xu kendin
Tu dersi fendo niwêndin, ombazo ra ca nimendin

125. Feqi tu zaf kıtab wêndi, tu ra yenna boyê fêndi
Feqi caverd na dıbendi, feqi xu bık’ yo efendi

126. Feqi tı meb’ yo dıbende, ‘emel bıkir pê nu wende
Feqi mezêl tu ha kende, ecel ha yon çende çende

127. Homay ma ra kenno su’al, ma nişkênni bıkir yo qal
Pere nikenna fend u qal, pere nikennu pero mal

128. Homay von ey waris nebi, ‘ilm u ‘emêl tu pê se bi
Bo hell u deqqa hin debi, von darê tu bıra webi

129. Darê ecêl ha webena, hell u deqqa ha debena
Vên peyniyê tu se bena, hê vên benna ya nêbenna

130. ‘Eqıl biger sarê xu dek’, masti xu dek’ non xu pedek
Bu şıkır bık’ ha yon melek, melêk moti firnon felek

131. Felek firrena tu ser ra, felek şına ennu ver ra
Tı mezel ıd kuni ‘er ra, sêr tu kerra bin tu herra
132. Melêk voni tı insani, wazên paşapurt imani
Wazên delil u burhani, nivani k’ tı yo heywani
133. Nivon tı veyşoni mirdi, nivon tı Tırki ya Kırdi
Nivon tı qiti ya girdi, nivon tı xışni ya wırdi
134. Voni tu qê boni vişnê, voni tu qê guyni rışnê
Voni tu qê kergi kışnê, voni tu qê ciğêr vışnê
135. Feqi heywaxa bon mezel, tefekkur bıq’ ‘ilm u ‘emel
Tefekkur bıq’ ‘emro ecel, boni ewwel boni ezel
- Telebe u Xoca
136. Feqi va zon tı xoca yi, tu mı r’ nawit weş ni cayi
Vatê tu vatê Homayi, amenna tı weş seyda yi
137. Feqi va ey seyda seyda, tu mı r’ derdu pil kerd peyda
Seyda mı astor xu zakeyda, seyda ez hanuk tu reyda
138. Ez vatê tu caniverden, ez fıkır xu hin caverden
Telaq bayin nefsi verden, nefsi erzen moni gerden
139. Seyda tu çim mı akerti, mı hin heqiqet cakerdi
Seyda ilaç enni derdi, lazım ez derdi caverdi
140. Teşekkur ma qê seydayi, teşekkur qê piy u mayi
Hemd u şıkr qê Homayi, selewat qê Mustefayi

Pirik u Torn

141. Pirik vonu torno guri, tı yo tu yi ez tu buri
Torno torno tı yo suri, torno tı yo qellê nuri

142. Torno tı hama çendiki, pi tu çulu tı dendiki
Tı dendiki tı wendiki, tı wendiki tı hendiki

143. Pirik vonu tı ciriki, vonu torno tı şiriki
Ek tı bi pil tı miriki, ek nibi pil tı liriki

144. Ek tı merdi boyê zêrri, ek tı mendi boyê sêrri
Ek tı amê destê mêrri, ek tı namê goşî kêrri

145. Ez a ez a tu r' pirik a, tı mı r' saya şirik a
Deykê deyka cirik a, dikê tu dika zirik a

Torn u Pirik

146. Tornu k' nimerd vonu pirik, torno şırın nikennu rık
Von piriko tı bi şirik, tı yo pirik ez a cirik

147. Pirik tu pi mı kerd qita, tı piriki deyka pita
Tu ra niya hezey çita, pirik bo ez hama qita

148. Zon dewlet ra tu r' von dede, tu r' mast deken non ken pede
Ez yo qita mı r' von gede, bennu heyga ennu sede

149. Ez tu r' wonen yo dorê serr, ez tu r' xêr ken ez niken şerr
Tu ra hes ken pirik pê zerr, pirik bo tı hini bi kerr

150. Torn von pirik tı hin bi pir, pirik Rebbi biya xu vir
Rebbi 'ef kon tı bên yo mir, cennêt 'ela d' tı benni cir

- Huni Tîkê Şîma r' Vonu
151. Huni kennu tîkê qali, pê Zazaki şari Pali
Anu lisan enni hali, enni hali enni ali
152. Eli vonu tî ha se kê, tî şî'ro nusên dekên
Enni şî'ro tî pê se kê, tî Zazayi şalo rukên
153. Şali şapik rengi rengi, ma nişkên vac rengi vengi
Ma ri enni gurê tengi, ma nu gure ra zaf lêngi
154. Huni von teknoloji zaf, von hend zafu ta qaf ra qaf
Hoday het ıd yo nun yo kaf, amê yoca benni saf saf
155. Teknoloji Hoday kaf nun, eni r' voni 'ilmi ledun
Hoday wextu k' vacu kun kun, eya palka vecenna dun
156. Duni palka bêadîr o, asmên cori sê çadîr o
Varo seni bon sadîr o, Hoday tîmotîm qadîr o
157. Huni vonu Hoday mepers, Huni vonu tîm tîm biters
Kelim u xu rut resê yo werus, Xızır da Kelimi weş ders
158. Qalê Xızır, Hoday vonu, Qur'an pê yi xebêr donu
Hoday vonu Xızır zonû, Musa yi het bon nezonu
159. Xızır, Musa wırdî heyfî, Qur'an von pê surê Kehfî
Hezo k' pos lac 'Eli Seyfî, Huni kotu bin leheyfî
160. Bin leheyf id aspic êstî, Hoday uca d' aspic bestî
Hoday guyn bon kerda hestî, aspic wênnî benni mêstî

161. Çına d' Hoday bıkur xeyr a, Hoday bo ma ardi ney ra
Hoday bo ma berdi yey ra, Musa, Xızır nıka seyra
162. Xızır, Musa bi ombazi, Hoday wird heme kerd ğazi
Hoday wird heme kerd sazi, Musa, Xızır kênni nazi
163. Nazi wırdin bi niyazi, Hoday wırdino ra razi
Hoday gemi vısti b' sazi, Musa, Xızır weş ombazi
164. Xızır bı yo sırr nivate, wird heme geyrê lekate
Hoday wırdi kerdi vate, Hoday ma nıkur rıspate
165. Zaza tu r' von bı' lekate, bı' lekate merres kate
Merres kate meb' rıspate, bıra tepiş enu vate
166. Lekatê tu de'wa ona, na de'wê tu awk u non a
Na de'wê tu hawa hona, de'wê miron u ağon a
167. Ağay mirê dingo ringo, Zaza mekur bini lingo
Caverd kutuko pısingo, boni melşe boni hingo
168. Melşê lengi weş kerd helak, weş kerd helak Nemruto kak
Nemrut, Xelil êşt adır çak, Hoday, Nemrut kerd hezey sak
169. Kutuk pısing Nemrato qom, helak bi nişkê berzi gom
Nemrut zeman ma bızon kom, Hoday gurê yi ma ri xom
170. Ağay mirê zaf bi cahil, ye'ni Awrupa, İsrâ'il
Paşt doni ma bi ğafil, Hoday rızq don dêst Mika'il

171. De‘wa de‘wê rızq u noni, de‘wê aĝo miro moni
Rızqı sıbay rızqı şoni, Huni vonu mı ra boni
172. Mı ra boni bê hêt mı ra, ez yo qala weş von tu ra
De‘wa de‘wê din bı‘ bıra, de‘wê dewlet tamam zur a
173. De‘wa bı‘ de‘wê illallah, ‘ilayi kelimetullah
Verni d’ tı vac vac bismillah, peyni d’ hin hemdulillah
174. Nusret don tu Hezret Ellah, vac la ilahe illallah
Vac Muhemmed Resulullah, Hoday donu de‘wê lillah
175. Pê mektebo pê medreso, tı mexapin heme keso
Vac Muhemmed ma ri bes o, Hoday zerec vıst qefeso
176. Zeruc xain konu qefes, weş wonenu donu nefes
Merdum nezo onu hewes, zerecon xu kennu peres
177. Zeruc xain kennu zaro, vengu weş ra kennu daro
Zereco on vêr seydar, seydar koyn zerrê mınaro
178. Mıĝarê sêr koyo xuri, zerecon xu kêni kori
Zerencon ir kêni lori, zerecon xu finên zori
179. İblis pê fendo xu rapıt, yi pê sono Adem xapıt
Adem herr ra vısti çaput, seni dostê ra xu nawut
180. Dıřmên bi zaf xu ředelna, qılıx qıyafet bedelna
Yin pê pero xu xemelna, ‘eqıl millet weş ‘edelna

181. Dışmenon din xu xemelna, pê pero din ma bedelna
Pê fendo ‘eqıl ‘edelna, melmekêt Zazo zedelna
182. Merdim ‘aqıl bi ğafılı, merdim ‘alım bi cahılı
Merdım kamil bi safılı, ay bin xura esaqılı
183. Ayi binon d’ heq ma çinu, yın ra yo tek hıza ninu
‘Eqıl yıno biyo vinu, derd u kuli yıno dinu
184. Fir‘on va ez kışen lıro, Fir‘on va ez kışen pıro
Va dın konu desti miro, va iqtıdar kon weziro
185. Hoday, Hezret Musa şawut, wu pê mu‘cızato vawut
Musa seni ku xu nawut, Hoday, Fir‘on behr ıd sawut
186. Hoday wayêr enni dıni, wayêr ni dıni mubini
Kafir nêresenu sini, ne yo cormêd ne yo cini
187. Hoday nur xu kennu tamam, nur yi dunya d’ bon xas u ‘am
Bennu hakim ennu İslam, hetta ila yewmi qıyam
- Şirêr Huni
188. Huni Mehmed ‘Eli Huni, Huni tı Zazaki voni
‘Eceb tı zon tı se voni, tı şar ir von xu r’ nivoni
189. Huni hêvêr nefsi xu r’ vac, nefsi tu şıret ir muhtac
Xu bıkr pi nefsi bıkr’ lac, tı xu ri vac şar ir mevac
190. Zeroc nefis tu kotu qefes, Huni tı pê yi don nefes
Tı nefes don pê yo hewes, Hoday bızon ma zi nefes

191. Ek tu nêfs xu zona Huni, tı on xu vir kaf u nuni
Kaf u nuni rınd bıwoni, Homay xu zi weş bizoni
192. Huni tu nêfs xu weş zona, bizon tu nêfs xu kerd huna
Tu Homay xu hama zona, tı hin voni ona ona
193. Huni sêrr tu hêştê hoti, dêsti lingi hin yi çoti
Huni bıpaw mergo moti, hini tu di dı hêb roti
194. Hay tu şiyu huy tu mendo, bizon mezêl tu ha kendo
Huni hemin ra ca mendo, Huni zaf çi ra pê mendo
195. Dı hin bizon tı hin bi pir, axiretu biya xu vir
Tı yo muhtaci zaf feqir, Huni tı pelsengi bıb' cir
196. Enni new bêyt tu ri besi, rınd bizon ık tı bêkesi
Tı sê yo zerêc qefêsi, bizon xebêr tu hin bêsi
- Du'ay Huni
197. Ya ilahi se benu nu hali ma, ma bi vılê ca mendu nu mali ma
Ya ilahi pere nikên qali ma, zaf 'eqıl ra biyo sıst nu wali ma
198. Ya ilahi qali ma hin bi tali, ya ilahi qali ma hin bi cali
Ya ilahi se beni ni hali ma, Huni vonu zaf bi xuri çali ma
199. Huni vonu koti koyo şari ma, ya ilahi zaf bi gironi bari ma
La tu ra rınd aysiyenu kari ma, Huni vonu se beni ni dari ma
200. Huni vonu ma nozoni çi bıwaz, vonu vonu ma nozoni bıç' niyaz
Labelê ma bêxeber ha kenni naz, labelê ma şerri şari kêni saz

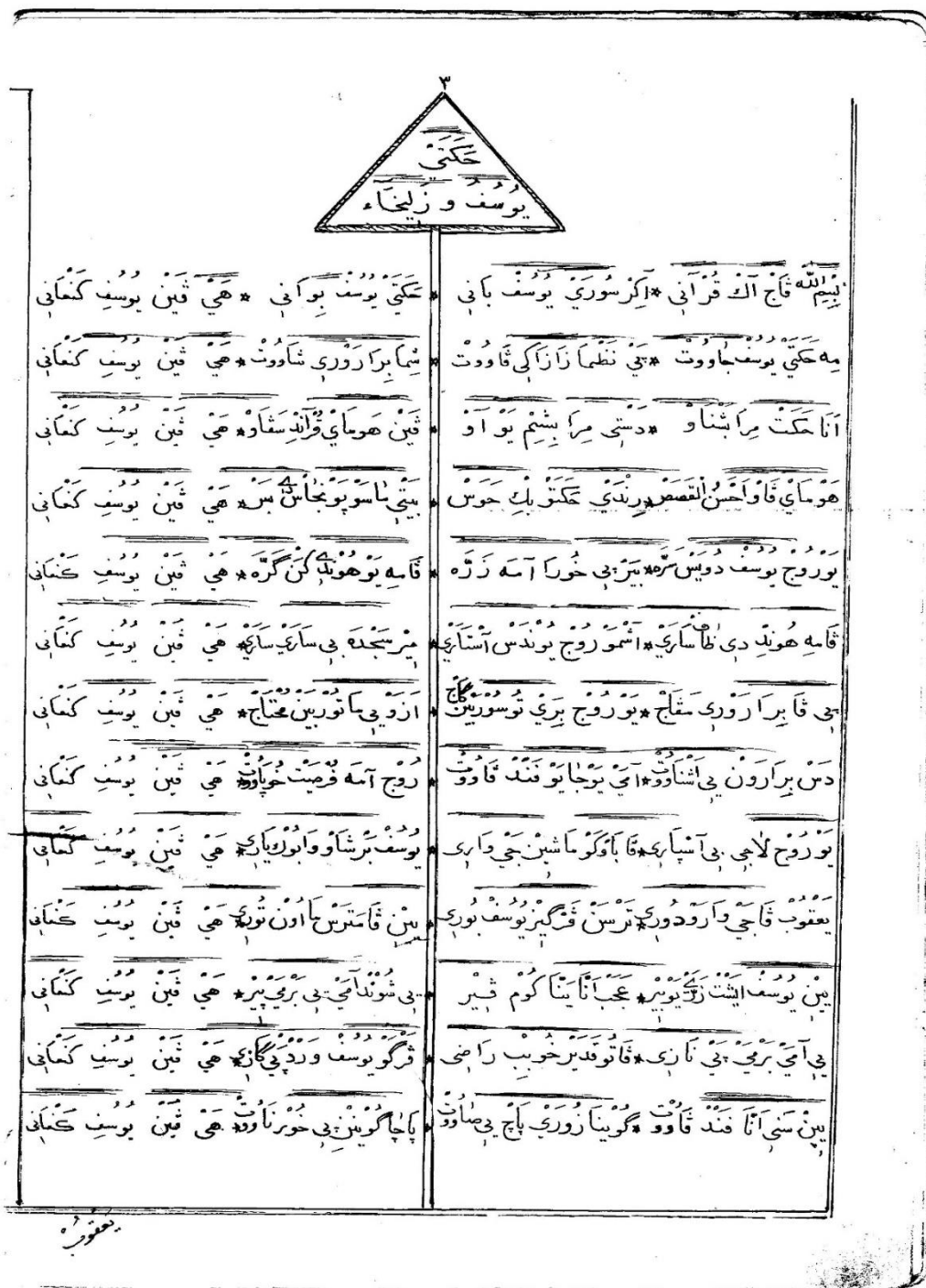
201. Rebbi tı ma enu hon ra bik' haya, ma ha ça yi eya heq hanuk ça ya
Labelê ma hıce nozon kên saya, labelê ma voni dunya qê ma ya
202. Rebbi ma bîd' xatırı ay pil Nebi, Rebbi ma bîd' xatırı piru sebi
Ma ri heywax darê ma cara webi, labelê ma nozoni ma pê hebi
203. Ya Rebbi, Mehmed 'Eli nozon bîd' xebêr, teyna zon vac ma bîd' xatır pêğembêr
Ya ilahi ma ri akır bêri xêr, mefte çinu ak' ma akır enni bêr
204. Ya Rebb tı ma pê rehmê xu vırazi, Rebbi ma bişk tu ra du'a bîwazi
Ya ilahi tı xu ma ra bik' razi, ma heyne xu r' bîrem enni erazi
205. Heyna Tırki, Kırdi, Zaza u Lazi, enni çehêr heme bi ombazi
Heyna enni çehêr heme nik' nazi, Huni vonu wa xu r' yewê bîwazi
206. Heyna enni bibi hezey bîraro, enni çehêr heme buki vîraro
Heyna enni ni'met deki xîraro, Huni vonu bêri sêri raharo
207. Ni'metu pil ma bizon ık islamê, enna ma ri Rebbi 'alêma amê
Enna islamê ni'met xas u 'amê, ma wazêni bêri yoca temamê
208. Homa ma kerd qebilê yo qeba'il, na yewê ra Rebbi tı ma mek' za'il
Ya ilahi ma mek' ğafil u cahil, Huni vonu ma yonê r' benni qa'il
209. Gelli Tırko gelli Kırdi gell Zazo, gelli bino gelli bino gell Lazo
Ya ilahi vacin vecin awazo, tı ma yo kêr hezey qazo loğazo
210. Mehmed 'Eli Huni von gël 'eşiro, vonu vonu gëli ağon u miro
Vonun vonu gëli xorton u lîro, vonu vonu gëli cema'et pîro

211. Vonu vacin ya Rebbi bîd' ma yewê, qê xatir ya aşma tım benna newê
Qê xatiri ya aşma çares şewê, qê meleko yên ni lewê
212. Mehmed 'Eli Huni von gêl bîraro, vonu vacin Rebbi bîk' şenik baro
Ya ilahi ma heyne vic ni waro, tım bîdır ma yo rehmet u yo varo
213. Von vacin ya Rebbi bîd' ma yo weşi, vonu hawan Rebbi ena niweşi
Ya ilahi xatir ay roc ık şeşi, tede vîreşt nu ka'inat pê weşi
214. Ya Rebb tı ma 'ef bîk' hebib weş benu, Ehmed, Muhemmed, Mustefa keyf kennu
Gunahkar tewbe kennu xu ri wennu, pê aya awkê tewbi xu şiwenu
215. Ya Rebb tewbê holo ma ri bîk' nesib, qê xatiri ayi hebibî necib
Ya ilahi nefsi ma biyo 'ecib, ya ilahi tı ma ser ra yo reqîb
216. Hezey şoni tı ma biyari yoca, sê bîraro tı ma biyari uca
Ya ilahi ma tu ra kêni yo rica, qebul bîk' qê xatiri Bedrid Duca
217. Huni vonu ya Quddusu ya selam, 'eceb nozon 'emîr hin biyo tamam
'Eceb nozon 'emîr hin biyo xitam, ya ilahi ma bîd' xatir ay imam
218. İmamu'l-enbiya Hezret Muhemmed, imamu'l-enbiya Hezreti Ehmed
İmamu'l-enbiya Hezreti Ehyed, ya ilahi ma yi r' bîk' ummet ebed
219. Ummetê pêğembêr axir zemani, aya ummet bena ehli Qur'ani
Aya ummet bena ehli 'îrfani, aya ummet şîna dari cinani
- Peynê Qelemê Huni
220. Mehmed 'Eli laci Mela Huseyni, vonu şîma aya dunya d' biveyni
Şîma derdi enna dunya niveyni, şîma da'im roni ni sıfro sini

221. Mehmed ‘Eli laci ‘Eyşay Qeşani, vonu şıma meşkê dari bışani
Vonû şıma hezey lirik heşani, bin lingon xu lêsên rızqı rehmani
222. Mehmed ‘Eli şari Huni Begxani, von mehlê ma r’ voni bariğ Fexrani
Fexran dewê Çolig ha nızdê Çani, vonu şıma zaf bıwonin Qur’ani
223. Mehmed ‘Eli vonu şıma ri vaci, dewê Huni bi yo dewê baraci
Vonû şıma heme xu r’ bibi haci, vonu bıknê qê Homay ri nımaci
224. Mehmed ‘Eli vonu Zazaki Pali, vonu vonu welat ma biyo xali
Lıwi koyo welati ma d’ bi wali, vonu tıknê şari koyo bi cali
225. Hem bi cali hem bi zalim hem tali, von ma wali veng qali
Qali vengi peyni d’ merdim kên lali, ha şıknêni ayi zerrê ni ali
226. Dari dunya d’ ennu “zulm la yedum”, enni voni ma wekên adır u mum
Eskêri Zerduşî ha kênni hucum, hori Homay yinu seru kenu gum
227. Muhemmed mursel hezê roci akot, çılê islamê eya şew ıd takot
Adiri Fursi Mecus ya şew rakot, heway Homay eya şew d’ nirakot
228. Muhemmed mursel sê nijgılê haway, seku takot ayno kerd ay u way
Hem Tewrat u hem İncili xeber day, ni kıtabo vatê Homay yın ir vay
229. Muhemmed mursel hin kennu dewam, kennu dewam ta ila yewmil qıyam
Adiri Zerduşî şı hona mudam, bızonin Homay nuri xu kon tamam
230. Muhemmedu ‘Erebi mursel nebi, ame dunya darê Mecusi webi
Darê fursu’l-mecus hê vên pê sebi, qali Homay hell u deqqa hin debi

231. Muhemmed ‘Erebi Nebiyyu mursel, teromê adir ši hona menda wel
Wellê ayi adiri hin kota sel, welli adiri yino hetta ezel
232. Huni vonu dı hê vên sirri bari, ennu yo sirru ‘ezim ma ra tari
Ennu qanun ilahi bennu cari, bira enni sirri bizon bık’ zari
233. Huni vonu bira dı hê guştari, xebatê ma resa sêr têştari
Bira zen enni gurê bêwari, enni gurê gurê ay cebbari
234. Huni nuson enino qê şıma ri, vonu bıwon enni me‘nê zaf bari
Tefekkur bık’ pê ‘eqıl xu guştari, tefekkur bık’ lakin xu mek’ sê şari
235. Huni vonu şıma r’ nusen Zazaki, Zazaki weş aysiyenu sê haki
Bira hın bık’ tı çımoni xu aki, bira hın bık’ tı ni cewhero caki
236. Huni vonu cewhero cak’ ya bira, hezey muro biger bıkır xu vera
Yon zi hezey yo şeth best xu sera, ena dehba qıc mevin biger xu ra
237. Hê guştari enni Huni, vonu hê bu germê puni
Vonü meşım ni tutuni, bizon me‘nê kaf u nuni
238. Hê vên dunya ha se bena, hê vên dunya ha se kena
Gêrena ‘edal nikena, zerê xu yo ‘eşq dekena
239. Hê vên ‘eşq dunya çe bennu, adir ‘eşqi dunya wenu
‘Erdi dunya ha pawenu, ‘erd bennu mezel ma wennu
240. Hê bi vêr ki tu ri vaci, ‘eşqi dunya bık’ ilaci
Pê awka serd big’ desmaci, Rebbi xu ri bık’ nımaci

241. Hê nımac bık' tefekkur bık', nomon Homay tezekkuk bık'
Ellah vacır tezekkuk bık', ni'meton yi r' teşekkuk bık'
242. Dunya sê ari gêrena, veng ninu ma ha dêrena
Ellah vona ha sêrena, hem şuna hem agêrena
243. Hikmeto vên bık' tefekkur, ni'meto vên bık' teşekkuk
Ellah vacır bık' tezekkuk, biya xu vir bık' tezekkuk
244. Enni hikmêt çıqas zafî, enni ni'mêt qaf ra qafî
Ellah eninu kon safi, ma ri wu teyna bes kafi
245. Ewwel a wu axır a wu, ardoğ berdoğ roc u şewu
Ellah yewu da'im a wu, wu ma ri tim dari tewu

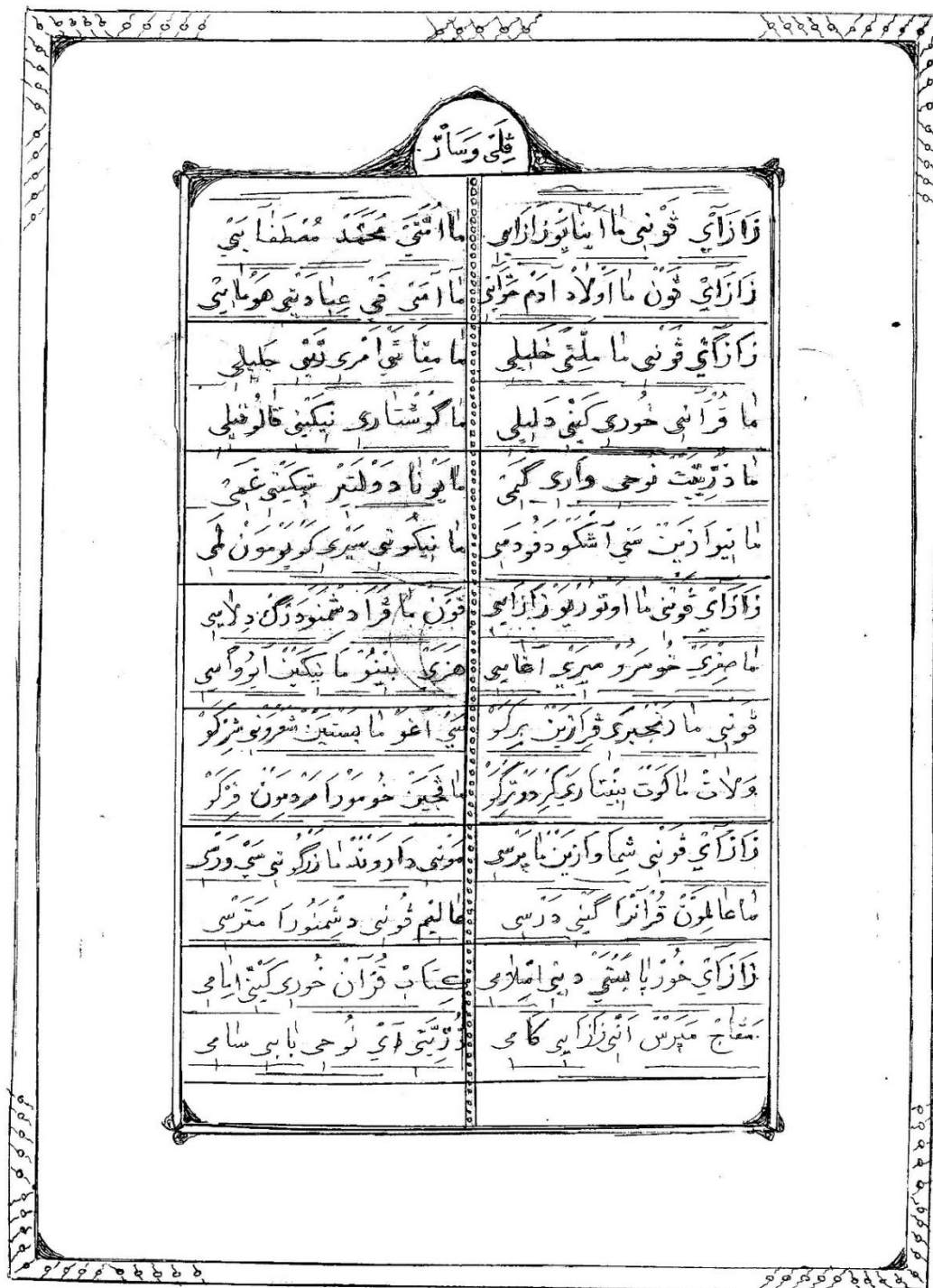
بِسْمِ اللَّهِ فَاجِ الْفُرَانِي أَكْرِ سُرِي عَلِي بَانِي	حَكَمِي بَلَقِس بَوَانِي تَوَرِي سُلْطَان سُلَيْمَانِي
از بجلي عَرَا رَا دَا سِي يَوْمَلِي سِيَك فَرِيَادِي	اَكْرِ جَاكِر سُرِي صَاوَد جَالِي سُلَيْمَانِي آدِي
سُورِي بَقَرُو اَتِيَاء اَكْرِ بَوَان سُرِي سَبَاء	اَكْرِ جَاكِر وَاَهَار عِبَاء سُلَيْمَان قَيْن بِيْد مَرْجَبَاء
اَنِي بُوخ سُرِي قُرَانِي بُوخ سُرِي قُرَانِي	بَلَقِس ي سُرِي رَمَانِي فُجِي بِي دِيْسْت سُلَيْمَانِي
سُرِي قَدِيرِي هُو مَانِي نِه بِي سِيُونِه بِي مَانِي	نِه شَاوُودِي نِه اُو مَانِي سِي سُلَيْمَان يُو رُو مَانِي
بِكُو دَعُو اَز دَوَانِي نِكُو يُو دَعُو زَوَانِي	بَلَقِس دِيْشِيرِي مُتَجَانِي دِيْن سُلَيْمَان وَاَهَار تَابَانِي
رَا زَا كِي قُون خَوَكُن كُوْد نُون دُون هِيْد هِيْد	سُلْطَانِي بِي جَمُو نِيْد سُلَيْمَانِي لَاج دَاوُود
دَاوُود بِي وَاَهَار كِتَاب هُو مَانِي پِيْرِي كَرْدِي خَطَا	نَسِي خُورَا كَرْدِيْن عِيْنَا بِي سُلَيْمَان قِيْسِيْن حِسَاب
كِتَابِي دَاوُودِي زَبُور وَنَدِيْن هَزِي عَبْد شُكُور	طِيْرِي كَمِيْن عُبُور عُبُور بَانِي سُلَيْمَانِي صُبُور
زَبُور يُونَهْمَا سَمَاوِي سِي شِي شَكْر بِيْدَاوِي	بِي نِيْشِيْن كَرْدِيْن نَدَا سُلَيْمَان لَاج دَاوُود بَانِي
دَاوُود وَاَهَار چَرِيْن لَاج دَوُودِيْنِه سِيْر نَابِي	هَمِه مَرْدِي تَوَرِي قَانِي قِيْر سُلَيْمَانِي سَر تَابِي
دَاوُود بِي بِيَكِر فَرِيَادِي صِر كَرْدِي سَامِرَاد	هُو مَانِي دَكِي وَش يَوَاوَلَا سُلَيْمَان دَا رَسَا مَدَا
تَارِيخ اَكْرِ هِي بَوَانِي اَنَا دُنْيَا بِنَا فَانِي	اَنِي كُرِي قِيْر زَمَانِي قِيْر زَمَانِي سُلَيْمَانِي
دَاوُود بِي وَاَهَار عَنِيْر وَاَهَار بَلَقِس وَاَهَار فَعِيْر	حَكَم كَرْدِيْن بِي بِي زَحْمِيْر بَانِي سُلَيْمَانِي وَزِيْر

دَاوُود

﴿ حیاتِ انسان ﴾

گه گوفدی انسانی ها هوندو گه سوکوندو گه دووندو *	مماک انسان	مگون انسانی گونو موندو
مران انسان کون دو آکو لوی کورا کون دو لماو کو	مران انسان کون دو آکو لوی کورا کون دو لماو کو	بخت انسان کون کینولاو کو
راهان قدیر هومای آبی سی قدر به کز جایی	راهان قدیر هومای آبی سی قدر به کز جایی	آوکی بی کوف پاشتی بایی
پاشتی بامد کوفت بوجا تو آسم دبی ترا فیجا *	پاشتی بامد کوفت بوجا تو آسم دبی ترا فیجا *	دادی بایی آمی یو جا
نامت دنیا گوی راک انسانوک اشتر یو داراک	نامت دنیا گوی راک انسانوک اشتر یو داراک	نامی انسان چیب جارا
انسان گنا هکار یو فرکو عاقبت انسانی مرکو *	انسان گنا هکار یو فرکو عاقبت انسانی مرکو *	عمر داری انسان درکو
ریشون بی شیشون زردو دنیادی قینو دردو *	ریشون بی شیشون زردو دنیادی قینو دردو *	خجید مردشون رسون مردو
سون جنت علی جنت پیل سون جهنم هری کجیل *	سون جنت علی جنت پیل سون جهنم هری کجیل *	اک مند تپیش قران تیزل
اک لاجک به مونون ماری دنیا گیرنا سی آری *	اک لاجک به مونون ماری دنیا گیرنا سی آری *	کینایی شنای شاری
گه بون غدار گه بون چیرک اک لاجک مند بنو میرک *	گه بون غدار گه بون چیرک اک لاجک مند بنو میرک *	چچی دادی دنو لیرک
سیربی رسین دس یو یوخ دس هین فندون حد ملک الموت *	سیربی رسین دس یو یوخ دس هین فندون حد ملک الموت *	بنو میرک بنو هین خورت
اک تو وازین از نور فای در دون خور یوار علاجه	اک تو وازین از نور فای در دون خور یوار علاجه	حیات کینا حیات لاهی

Ripelo verin ê destnuştêyê Heyat İnsan Memat İnsan

زاکانی نغشونو ناک

جَدِّي شَكِي سِرِّ صَبَاي *	* مَحْصُوص قِي دَاكِي هَوَاي *	* صَلَاسَلَم سِي هَوَاي *	* قِي مَحْمُود مَطْلَعَاي *
اَنُو اَدِيَا تُو *	* مِه بِي زَاكِي قَاتُو *	* اَك تُو حَكِي وُورَانُو *	* خَيْرِي تُو قَاتُو قَاتُو *
وَايَن جَوَهَرُو جَاكِي *	* وَايَن چَان خَوَاكِي *	* بَرَان اَنِي زَاكِي *	* بَقَسِيُو بِي نَاكِي *
مِه زَاكِي اَشَلَاوَت *	* مِه بِي قَلَم بِيَاوَت *	* بِي نَاكِي حَكِي قَاوَت *	* شِمَا زَاوَرُو شَاوَت *
مِه گُوشَاي بَرَاوَر *	* اَنَا يَلَتَا زَاوَر *	* خَيْر دَوَا بِي نَاوَر *	* شَاكِي زَاوَرُو سِي لَازَا *
زَاكَاي تَايَغ قُرَانِي *	* عَاشِقِ عِلْم وُ عِرْقَانِي *	* زَاكَاي وَاكَاوَر اِيْمَانِي *	* زَاكَاي خَاص بَرَاوَرَانِي *
تُووَاكِيَن زَاوَرُو بَرِي *	* زَاكَاي تُووَدُوِي تَرِي *	* بِي وَظَلَا كِي دَرِي *	* دِيَم دِيَم زَاوَرُو سِي دَرِي *
هِي اِيَايَلَتَا كِرْد *	* بَعْدِيَا اَلَكِي مِرْد *	* كِرْدِيَك بِه مِرْد بَتُو مِرْد *	* دَوْلَتِيَرِي بِي بُو مِرْد *
كِرْدِيَد چِيُو اِتِقَانِي *	* وَايَنِي قُرْب شُورِيَانِي *	* وَفَر كَتَاوِي وَاقِي وَاقِي *	* مَاصُو بِي قُرْبَانِي وَاقِي *
كِرْدِيُو زَاوَرُو لَازِي *	* هِيَرِه هِيَرِه اَتَاوَرِي *	* وَاوَدَلَتِيَرِي نَاوَرِي *	* وَاوَدَلَتِيَرِي خُويِب رَاوَرِي *
چِي اِسْلَامِيَد يَلَتِي *	* بِي بِنَا حَقِيَقِي *	* اِسْلَامِيُو عِيَرِي *	* مَكاري بَسَا عِيَرِي *
شَكَر زَاكَاي اِسْلَامِي *	* تُووَرَكِي خُورِي اِيْمَانِي *	* تُووَرَكِي بِي هَزِي جَاكِي *	* تُووَرَكِي بَرَاوَرِي سَاكِي *
تُووِي تُووِيَاكِي دَب *	* اَلِي يَلَتِي هِيَرِه حَب *	* تُووَرُو وَنَجْم وُ عَرَب *	* هَزِي چِيُو تُووَرُو چَب مَب *
عِيَرِي نَلِي حَاكِي *	* عَجِي نَلِي سَاكِي *	* تُووَرَكِي يَا فِتْرَاي اِسْلَامِي *	* يَلَتِي خُور اِيْمَانِي *
سِي تُووَرُو سِي هَايَاي *	* تُووَرَكِي بِي هَاوَاي *	* بِي كُن عِبَادَتِ هَوَاي *	* شِيَاكِيَن جَنَتِ هَاوَاي *
زَاكَاي فَرَايَن بَرَكُو *	* بَتِيَن شُورُوِي مِرَكُو *	* جِيوَرُو كِرْدُوِي تُووَرَكُو *	* نَجِيَن مَرْدِيُوَن فِرَكُو *
مَمْلَكِيَت زَاوَرُو رِنْدُو *	* وَايَنِي تَدَه قِنْدُو *	* بِي وَايَنِي مَقِنْدُو *	* بِي اَدَبِ هَزِي جِنْدُو *
اَدَبُو اَدِيَا ت *	* بِي جِيَتِيَرِي صَلَوَات *	* بُووَرُو بَكِي حَنَات *	* تُووِيَن زَاوَرُو سِي نَبَات *
اِنْسَان بُووَرُو اِنْسَان *	* بَرَاوَرُو عِلْم وُ عِرْقَان *	* بِي وَكُو بُووَرُو جِيوَان *	* دُنْيَاو اِيْمَان وُ قُرْآن *
بَرَاوَر دُنْيَاو قُرْآنِي *	* بِي كِل حَلَاوَتِ اِيْمَانِي *	* اَك تُو دِيَشَتَا اِنْسَانِي *	* بَرَاوَر عِلْم وُ عِرْقَانِي *
قَالُوَن حَكْمُو بَشَاو *	* بِي زَلَلِي خُو بَاو *	* بِي هِيَرِه فِرْدِ شِمَاو *	* جَاكِيَتِي جِي جَاو *
بِي جِيَر جِي بِيَكِر دَوَق *	* عَجَرُو فَعْرُو شَكْر وُ شُور *	* سُوِي سُوِي تَكِر دَوَق *	* كَلَلِي دِيَزَا نَاكِي تَوَق *
بِي يَكِر بُو سَمَاق *	* تُووَدَعَاد بُوَاكِي اَلَلَق *	* رُو شَاكِيَد بِيَرِن بُووَرَكِي *	* وَا عِنْدَاكِي بَاق *
اَك تُو لَاجِيُو رَسَا *	* بَرَشَاو مَكْتَبِ مَدْرَسَا *	* تُووَرَكِي مَب سِي كَسَا *	* هِيَن پِيَنِي تُووَرَا *

بِي

بَنِي قُوتِ نَامِي هُمَاي *	مِه حَكِيَّت زَاكِ قَاي *	هِي كُوشَاڤِي پِيُو مَاي *	چَرِي مَفَاڤَرِ وَاي وَاي *
حَدِي دَسَاڤِي نِمَاڤ *	شُورِڤِڤِي هِي هِي هِي قَاڤ *	دَسَاڤِي بِيَكَرِ بِيُونَاڤ *	نِمَاڤَرِ بِيُو مَفَاڤَرِ *
صَلَوَاتِي سَتَرِ سَحَرِ *	قِي مُحَمَّدِ بِيَحَبِيَّتِ *	سَرِيكِرِ طَاڤِيكِرِ خَيْرِ *	تُوحِيكِرِ بِيَكِرِ سَتَرِ *
شُورِ جَمَاعِيَّتِ كَاڤِلُو *	مُوشِ جَمَاعِيَّتِ جَاهِلُو *	مَفَاڤِ قَالُونِ غَاڤِلُو *	سِي بِي اِسْرَاڤِلُو *
حَدِي وَفُتُونِ نِمَاڤ *	نِمَاڤُكِرِ سِي مَفَاڤِي *	شُورِڤِڤِي هِي هِي هِي قَاڤ *	اَزِي دَسُتُونِ دَسَاڤِي *
مِرَا يَكُمُو بَشَاو *	دَسِي مِرَا بَشَاو *	هِي بُونِ عَقِلِ نُو هَاڤَاو *	مَحَبِّ رَسَاوِ قِي رَسَاوِ *
طَاغِيَّتِ بِيَكِرِ بَرَا *	حَكُمُو بَشَاوِ سَرَا *	سَاڤِي نَفْسِي بِيَكِرِ تَرَا *	نَفْسِي خُورَا بُونِ هَرَا *
مَوَاڤِرِ نَحْوِ تَاڤُو *	مَوَاڤِرِ كِيُو لَاجُو *	حَكِيَّتِ وَفُتُونِ نِمَاڤُو *	رِضَايِ هُمَايِ نُو رِغَاڤُو *
حَدِي نِمَاڤِي صَاي *	بِيَكِرِ ذَاڤِي هُمَاي *	حَكُمُو رَاڤِڤِ بُو قَاي *	اَذِيكِي تُو يَنَا هَايِ هَايِ *
حَدِي نِمَاڤِي شِيكَاڤِي *	بِيَكِرِ ذَاڤِي هُمَاڤِي *	چَرِي كَرُورِ مَرِڤِي شَاڤِي *	خُومَكِ سِي دَنُكُوڤِي *
حَدِي نِمَاڤِي بِيَكِرِ *	بِيَكِرِ بِيَكِرِ قِي بِيَكِرِ *	خُومَكِ بِيَكِرِ سِي بِيَكِرِ *	تُو يَنِي وَكَاڤِي بِيَكِرِ *
حَدِي نِمَاڤِي شَاڤِي *	قِي رَقِي عَظِيمِ شَاڤِي *	بِي حَكِيَّتِ دَاوِ اِنْسَانِي *	اِنْسَانِ وَكَاڤِي اِيْمَانِي *
حَدِي نِمَاڤِي عَشَاوُو *	قِي هُمَايِ تُو بِيَكِرِ دَاوِ *	تُو بِيَكِرِ حَرَامِ مَوِ *	اَوَكَا سَرْدِنِ دَاڤِي تُو *
حَكُمُو دَنُكُو زَرِه *	وَكَ فَاڤِرِ وَرِه وَرِه *	خِيروَڤَرِ هَرُو كَرِه *	چَرِي چِيَكَا مَلِكِ مَكْرِه *
وَازِنِ حَكُمُو بَرِي *	هِي قِي دَاڤِي وَرِي *	وَازِنِ چَرِي قِي رِي *	بِيَكِرِ بِيَكِرِ بِيَكِرِ *
دَرَسُو دَرَسِي حَكِيَّتِي *	دَرَسُو دَرَسِي نَفِيَّتِي *	دَرَسُو دَرَسِي رَحِيَّتِي *	دَرَسُو دَرَسِي عِيَرِيَّتِي *
بِي قِيَرِي خُوجِي حَكِيَّتِي *	هَرُو كَرِه بِي نَفِيَّتِي *	هُمَايِ بِي كَرِي هِي هِيَّتِي *	بِي رَحِيَّتِ خُورَا قِيَّتِي *
اَذِيكِي بِيَن قِلَانِ قِيُو *	هَزِي شِيكِرِ يُونِ جُو *	سِي حَسِرُو بِيَن جُو *	وَرِي بِيَكِرِ بُو دَجُو *
اَنِي هِي حَكِيَّتِي *	اَنِي هِي نَفِيَّتِي *	هُمَايِ كَرِي هِي هِيَّتِي *	چَرِي رَحِيَّتِ رَحِيَّتِي *
رِضَايِ رَقِي بِيَكِرِ بُوڤَرِ *	رَقِي خُورَا طَاڤِي بُوڤَرِ *	تُو جَاهِلِدِ مَبِ اَمْبَارِ *	چَرِي رِيكِرِ مَكْرَانِ *
بِيَكِرِ اَكُورِ بِيَكِرِ *	بِي بِنَا دُوڤَرَانِ سِيَكِرِ *	عَقِلِ اِنْسَانِ اَلِ بِيَكِرِ *	سَوَاعِي نُو زُونِ بِيَكِرِ *
عَقِلِ نِيكَا بَاوَدِه *	عَقِلِ نِيكَا چَاوَدِه *	بُو عَقِلِ اَلَاوَدِه *	بُو عَقِلِ اَشَاوَدِه *
عَقِلِ بِيَكِرِ اَشَاوَدِه *	اَلَاوَدِه نُو بَاوَدِه *	بِي اِيْمَانِي نُو بَاوَدِه *	قُرَاڤِي بِيَكِرِ بِيَكِرِ *
رِيكِرِ بَشَاوِ اَنِي قَاتُو *	بِيَكِرِ جُوڤَرُونِ قِي قَاتُو *	رُفُوحِ رَسُونِ مَوَاڤَتُو *	دُنْيَا دُنْيَا مَوَاڤَتُو *

هِي يَا اِسْكَانَ يَا اِسْكَانَ * هَوْمَايَ يَوَّ بَا اِيْمَانُ
 حَمْدِي لِسَانِي زَا رُو * هَوْمَايَ خُورِي مَك نَا رُو
 صَلَوَاتِي سِرِّ سَحَر * فِي (مُحَمَّد) بَيْعَتِي
 مِه زَا رُو (عَقِيدَت) نَشْت * مِي رَيْشِي حَقِيْقَت رَيْشْت
 وَارِيْن حَقِيْقَت جَا كِي * وَارِيْن قَلْبِي خُو آ كِي
 هَوْمَايَ يَوَّ نُو مِيَا شَك * زَرِي خُورِي اِيْمَانِي دَك
 زَرِي خُو اِيْمَانِي رَا ك * حَقِيْقَت اِيْمَانِي جَا ك
 دِيك فَنَدَا قَانُو بَيْعِي * اِيْمَان خُو بَك حَقِيْقِي
 اِيْمَانُو كَا بِل اَسُو * زِي اِسْكَانِي رَوْنُو
 گوِي صَا فِ بِيْت اَدِر * نُو رَا گوْنَه يِه صَا دِر
 عَقِيدِي اَهْلِي سُنْت * عَقِيدِي اَنَا اَمْت
 هَوْمَايَ اَسُو هَوْمَايَ يَوَّ * نَا مِي هَوْمَايَ نَوَايَ نُو
 اَبِي شَشِي صِنَا ت ذَا كِي * مِه يِي زَا رَا كِي قَا نِي
 هَوْمَايَ (اَسُو) يِي مَا يِي * وَ (يَو) يِي مَانُو جِي
 هَمِيْرَه صِيْقَت بِيْت اَبِي * يِي پِيُو يِي قَرَنِي
 صِنَا ت ثُبُوِي هَيْشِي * يِي لَآ يِي زَا رَا كِي دِيشِي
 قَوْنُو قِيُونُو فِرَا رُو تَا كُو شَرِي يِي وَارُونُو
 صِيْقَت هَيْشِي (حَيَا ت) * هَوْمَايَ نِيكُو وَفَا ت
 حَيَا ت حَيَا ت سِي جَا كِي * نِيكُو سِي حَيَا ت اِسْكَانِي
 شَشِي حَب قَضِي اِيْمَانِي * قَوْنُو تُو بِيْن يَزَا كِي
 (اَللّٰه) اَسُو هَمِيْرَه يَوَّ * شَرِيكِي يِي سُو جُو
 يِلَا كُو نُوْر قَا جِي * يِي نَه كِي يِي نَه لَآ جِي
 اَز نُوْر قِيُونُو يَوَّ حَيَا ت كِنَا ت سُو جُو رِي كَا ت
 بَيْعَتُو وَكَمَا بَرِي * سُو فَيْشْت جَهْر هِيْزَا كِي

تُو يَوَا ن (عِلْم) وَ عِرْقَان * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 هَوْمَايَ مِيَا اَمْبَارُو * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 عَقِيدَه ظَا ف وَش حَبِيْر * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 مِي لَا يُون حِكْمُو بَيْشْت * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 يَوَا ن اَبِي زَا رَا كِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 تُو اِيْمَانِي كَمُر مَك * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 تُو كَمُرَا جِي پَا ك * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 اَسُو اِيْمَان حَقِيْقِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 گوْنُوْن مَرْدِيْم شُوْنُو * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 تُو يِي يِي بِي كَا فِر * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 تَبِيْش تُو شِي جَسْت * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 عَقِيدِي خُو يَمُوس رُو * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 هُو بِيْتَا نِد وَكَمَا بَرِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 هَمِيْرَه صِيْقَت قَام * يِي يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 مُحْتَاج بِيُو مَا جِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 دُو بِيْتَا نِد فِرِيْشِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 زَا نُو اَسَا وُون وَارُون * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 پِيْر جِيُو هَا نُو مَكَا ت * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 نِيكُو سِي حَيَا ت يَوَّ كَا نِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 وَارِيْن دِيْشِي وَ اِيْمَانِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 عِيْرَتَا قِيْن رُو جُو شُو * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 نِيْر دَرْدِيْشِي مُحْتَاجِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 هَوْمَايَ كِيْرُو اَمْرُو خِيْطَا * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ
 يِي نِيْشِي مُكَا بَرِي * يَزَا ن عَقِيدِي اِيْمَانُ

تصویر قبر طاهر قبرا خوری

شما بپرین به گوشناری * دنیایک آستا هزی واری
 قبرا طاری قبرا تنکا * فی ظالمو آریو دنگا
 قبرا طاری قبرا آنا * نونا پیا رحمت کتا
 قبرا آستا مکر یاری * یاری کی بنا جاو طاری
 صراط یو پر دو طاف درگو * مردوم گناهکار یو فرگو
 صراط یو پر دوین خوری * تون بیه شین تونی صوری
 صراط سراه کس شتو * کوم گناهکار کونو یو
 بی هرد (عذاب) آستو * روجه بگر فیک خو بستو
 نایج یک شوخ بد زکات جری زکات آستو چنند
 جری چوری تورو نمده محمد راکر مدد
 آساکه دینی ما آنا * کلیمه فی شهادت بیا
 نیاء پیتی دینی ما یا * شما هونرا بیین ها با
 حیاک آستا پیتی ایمان * حیاک کتا گامیل اشان
 فایده (شهادت) آنو * گامیک بیار اسلام یو
 فایده (نایج) آنو ککو * (ساج) دستو کون بکو
 فایده (روچی) رپی روروز هزی دساج زپی شوفن
 فایده (حج) آنو برا * بزون جنت بستاو مرا
 فایده (زکات) آنو باووه بی زکات مال خو بیاو
 دافیت حب بیت به شاز نشت * بکی وعظی به زرا پشت
 (محمد علی) داکو وعظا * لکن فون گناهکار آنا

جری مکن دمی غاری * فندونا کاد قبرا طاری
 پیتی دنیایک ما فنگا * فندونا کاد قبرا طاری
 کی شونا خو فر بنا * فندونا کاد قبرا طاری
 (صراط) آستو سی موی بار * فندونا کاد قبرا طاری
 چند ویش مانی پینده مرگو * فندونا کاد قبرا طاری
 تون شین (جنت) گیتی خوری * فندونا کاد قبرا طاری
 کافر ابدی قیسو * فندونا کاد قبرا طاری
 اخرنده توبین مسو * فندونا کاد قبرا طاری
 پیغمبر طاف (صلوات) * فندونا کاد قبرا طاری
 شاعت یک با (محمد) * فندونا کاد قبرا طاری
 آتی بوچی بین یو بیا * فندونا کاد قبرا طاری
 هو مایر طاف یکین حیا * فندونا کاد قبرا طاری
 بوخ فرصون اسلامی برک * فندونا کاد قبرا طاری
 دو ابدی فی قیسو * فندونا کاد قبرا طاری
 فلکیر بقون کلکو * فندونا کاد قبرا طاری
 قیامت (شاعت) کون * فندونا کاد قبرا طاری
 هو مای دایع بوازیرا * فندونا کاد قبرا طاری
 جون خوطاف رند پیمو * فندونا کاد قبرا طاری
 رحمت پیر مردون بیکش * فندونا کاد قبرا طاری
 دجی (اسلامی) برزا * فندونا کاد قبرا طاری

میلادی
 ۱۹۹۷ دهنا یفا یلیندر
 حاجی محمد علی

Îlaweyê Hiriyn: Mela Muhammed Eliyê Huni ra Çend Fotoğrafi

